

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

**TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KENDİ KADERİNİ TAYİN
KAVRAMININ DEĞİŞEN İÇERİK VE TATBİKATI**

Tuncay RENK

Doktora Tezi

Ankara, 2024

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KENDİ KADERİNİ TAYİN KAVRAMININ
DEĞİŞEN İÇERİK VE TATBİKATI

Tuncay RENK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Tuncay RENK tarafından hazırlanan ‘‘Tarihsel Süreç İçerisinde Kendi Kaderini Tayin Kavramının Değişen İçerik ve Tatbikatı’’ başlıklı bu çalışma, 24.05.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Örsan cal AKBULUT (Başkan)

Prof. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR (Danışman)

Doç. Dr. Ozan ZENGİN (ye)

Dr. Muammer KETİZMEN (ye)

Dr. Serdar ÜNVER (ye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur MRGNLşEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi / H. Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Tuncay RENK

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir. * Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7. 2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Tuncay RENK

TEŞEKKÜR

Doktora tezi yazmış olmak, akademik dünyada ve hayatta derinlemesine, kapsamlı bir bilgi birikimi ve uzmanlık sahibi olmak için devamlı çalışmayı gerektiren, uzun ve zorlu bir sürecin başarıyla tamamlanması demektir zannımca. Bu yolculuk, sadece bilimsel bir araştırma yapmakla ve bunu yürütmekle sınırlı kalmayıp aynı zamanda büyük sabır, azim ve özveri gerektiren bir süreç ve deneyimdir. Bu süreçte karşılaşılan engeller ve zorluklar, hem kişisel hem de profesyonel anlamda önemli bir gelişim ve öğrenme fırsatı sunar. Bu meşakkatli ve uzun yolculukta yanımda olan, bana sürekli destek veren hocalarım, dostlarıma ve aileme sonsuz minnettarım.

Her şeyden önce, yol göstericiliği, sürekli desteği, bilgi ve tecrübelerini cömertçe paylaştığı için uzun yıllardır öğrencisi olmaktan gurur duyduğum danışmanım Prof. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR'e en içten, derin saygı ve şükranlarımı sunuyorum. Sağ olun, var olun kıymetli hocam. Tez izleme komitelerindeki hocalarım Doç. Dr. Ozan ZENGİN ve Dr. Muammer KETİZMEN'e, tezin şekillenmesi, gelişimi ve tamamlanması sürecinde sundukları değerli öneriler ve rehberlik için teşekkür ederim. Ayrıca tez savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Örsan Öcal AKBULUT ve Dr. Serdar ÜNVER hocalarım değerli görüşleri ve yapıcı eleştirileri için minnettarım.

Değerli eşim Bersu bana her zaman inandı ve cesaret verdi. Onun manevi desteği olmasaydı, bu noktaya gelmem asla mümkün olmazdı. Hayatımın neşeleri, canımdan çok sevdiğim ikizlerim Beren Tuğçe ve Eray Batu, her zaman yanımda olarak moral kaynağım oldular. Desteklerini daima hissettiğim annem, babam ve kardeşim bu yolculukta bana güç vermişlerdir. Hepinize sonsuz teşekkürler.

ÖZET

RENK, Tuncay. *Tarihsel Süreç İçerisinde Kendi Kaderini Tayin Kavramının Değişen İçerik ve Tatbikatı*, Doktora Tezi, Ankara, 2024.

Kendi kaderini tayin kavramı her ne kadar hakim anlatıda toplumların kendi geleceklerine kendilerinin karar verecekleri ve bunu belirleyecekleri biçiminde ifade edilse de, kavramın, birikimin dinamikleri, üretim ilişkileriyle kurulan ilişkilerin etkisi ve siyasetin yapısı neticesinde, içeriği ve tatbikatı tarihsel olarak dönüşmektedir.

Bu tezde kendi kaderini tayin kavramının, neoliberal dönemde mikro-milliyetçi oluşumlara emperyalist devletler tarafından politik yetkiler verilmesini sağlayacak şekilde bir anlam ve içeriğe sahip olageldiği iddia edilmektedir. Bununla birlikte, tezde mikro-milliyetçi oluşumların da kendi kolektif zenginliklerini kapitalist merkeze devretmeyi taahhüt etmekte ve dışarının talebini içeriye taşıyarak kendi egemenliklerinden emperyalist kapitalist merkez devletler lehine vazgeçmekte oldukları savlanmıştır.

Kendi kaderini tayin kavramı, 20. yüzyılın küresel güç ilişkileri düzleminde sermaye birikiminin dinamikleriyle ve küresel güç ilişkilerinin yapısıyla bağlantılı olarak farklı içerikler edinirken hukuki ve sosyolojik tanım ve tatbikatı da değişmiştir.

Bu tezin üstlendiği teorik duruş noktasından bakıldığında kendi kaderini tayin kavramı doğal bir hak değildir. Emperyalist hukuk düzeneklerinin koşullu olarak korunduğu bir çıkardır. Kavramın anlamını bulduğu süreçler, içinde bulunulan nesnel üretim ilişkileri içerisinde tarihsel olarak belirlenmiştir. Kendi kaderini tayin kavramının dönemler halinde incelenmesi, günümüzde aktif olarak devam etmekte olan “mikro-milliyetçi hareketler”, “özgürlük savaşları”, “terörizm”, “egemenlik” gibi kavramların kullanıldığı tartışmaların ekonomi politik boyutunu ifade etme çabası olduğundan her zaman günceldir.

Bu tez kendi kaderini tayin olarak adlandırılan hukuksal fenomenin içeriğini ve dönüşümünü sermaye birikiminin dinamikleri ve bununla bağlantılı olan küresel güç ilişkileri kapsamında irdelerken, kavramın emperyalist pratiklerle bağdaşmayan kullanımları esnasında ortaya çıkan sorunlara odaklanarak ilerleyecek, hukuki biçimlerin küresel güç ilişkileri bağlamında sunabileceği imkanları tartışacaktır. Bu kapsamda doktora tezinde, neoliberal dönemde kavramın içeriğinin dönüştüğü, Suriye'deki mikro-milliyetçi oluşumlar örneğinde güncel olarak da görülebileceği üzere, kendi kolektif doğal zenginliklerinden kapitalist merkez devletleri lehine vazgeçmeleri, egemenliklerini kendilerine çizilmiş sınırlar içerisinde kullanmaları ve benzeri durumlar karşılığında, söz konusu oluşumların birtakım menfaatlere ulaşmasına hizmet edecek şekilde bir içeriğe büründüğü, emperyalist politikaların nesnesi oldukları, gelinen noktada egemenliklerinden vazgeçtikleri iddia edilmektedir.

Anahtar Sözcükler

Kendi kaderini tayin, ulus-devlet, egemenlik, mikro-milliyetçilik, En Zayıf Halka Tezi

ABSTRACT

RENK, Tuncay. *The Changing Content and Application of The Self-Determination Concept in The Historical Process*, Ankara, 2024.

Although the concept of self-determination is expressed in the dominant narrative as societies will decide and determine their own future, the content and application of the concept are transformed historically as a result of the dynamics of accumulation, the effect of relations established with production relations and the structure of politics.

In this thesis, it is claimed that the concept of self-determination has a meaning and content in a way that enables micro-nationalist formations to be given political powers by imperialist states in the neoliberal period. However, in the thesis, it is argued that micro-nationalist formations are also committed to transferring their collective wealth to the capitalist center and are giving up their own sovereignty in favor of the imperialist capitalist center states by carrying the demand of the outside to the inside.

While the concept of self-determination has acquired different contents in connection with the dynamics of capital accumulation and the structure of global power relations in the global power relations of the 20th century, its legal and sociological definition and application have also changed.

From the theoretical standpoint of this thesis, the concept of self-determination is not a natural right. It is an interest in which imperialist legal mechanisms are conditionally protected. The processes by which the concept finds its meaning are historically determined within the objective relations of production. The study of the concept of self-determination in periods is always up-to-date as it is an effort to express the political economy dimension of the debates in which concepts such as "micro-nationalist movements", "wars of freedom", "terrorism" and "sovereignty" are used.

While this thesis examines the content and transformation of the legal phenomenon called self-determination within the context of the dynamics of capital accumulation and the global power relations associated with it, it will proceed by focusing on the problems that arise during the use of the concept that is incompatible with imperialist practices, and will discuss the possibilities that legal forms can offer in the context of global power relations. In this context, in his doctoral thesis, the content of the concept has been transformed in the neoliberal period, and as can be seen in the example of the micro-nationalist formations in Syria, the object of imperialist policies is that in return for giving up their collective natural wealth in favor of the capitalist central states, using their sovereignty within the borders drawn for them, and similar situations, these formations have taken on a content that serves to achieve some interests, it is claimed that they are and that they have renounced their sovereignty at this point.

Keywords

The right to self-determination, the nation-state, sovereignty, micro-nationalism, Lenin's "The Weakest Link Theory"

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KENDİ KADERİNİ TAYİN KAVRAMI ÜZERİNE	8
1.1. KAVRAMIN KÖKENİ	12
1.1.1. Kapitalist Üretim İlişkilerinin Hakim Hale Gelmesi	23
1.1.1.1. Kavramın İktidarlara Karşı İleri Sürülmesi.....	31
1.1.2. Emperyalizmin Belirdiği Dönemde Kavramın Boyutu	332
1.1.3. Kavramın Kapitalizm-Emperyalizm Bağlantısı.....	355
1.1.3.1. Kapitalist Sistemin Sermaye Birikimi Yoluyla Eşitsiz Genişlemesi	399
1.1.3.2. Kapitalizme İçkin Rekabet Kurumu.....	41
1.2. KAVRAMIN ANLAMI	42
1.2.1. Liberal Düşünce	44
1.2.1.1. Doğal Bir Hak Olarak Kendi Kaderini Tayin	50
1.2.1.2. Zaman ve Mekandan Bağımsız Olarak Kendi Kaderini Tayin	51
1.2.2. Marksist Düşünce.....	52
1.2.2.1. Üretim İlişkileriyle İlişkisi	57
1.3. BİREYSEL HAK/KOLEKTİF HAK BAĞLAMLI	60

2. BÖLÜM: KAVRAMIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	67
2.1. BİRİNCİ KUŞAK TARTIŞMALAR (1890’LAR – SOVYET İHTİLALİ) ..	70
2.1.1. Lenin’in “En Zayıf Halka Tezi”	76
2.1.1.1. Çevreden Merkeze Artık Transferinin Kesilmesi	84
2.1.1.2. Çevrenin Kendi Kolektif Zenginliklerini Metalaştırmaması	86
2.1.1.3. Sömürülen Toplumların Kendi Kaynaklarını Kullanabilmeleri.....	88
2.1.1.4. Kavramın Bir Dünya Devrimi Stratejisi Olması	89
2.1.1.4.1. Anti-Emperyalist Olma Koşulu	90
2.1.1.4.2. Proleter Dayanışmaya Destek Verme Koşulu	90
2.1.2. Wilson Prensipleri.....	98
2.1.2.1. Prensiplerin Kapsamı	100
2.1.2.2. Prensiplerin Amacı.....	101
2.1.2.3. Prensiplerin İşlevi.....	102
2.2. İKİNCİ KUŞAK TARTIŞMALAR (II. DÜNYA SAVAŞI – 1990’LAR)....	103
2.2.1. Kapitalist Dünyanın Birikim Stratejisi (Amerikan Hegemonyası).....	111
2.2.1.1. Kapitalistlerin Daha Fazla Yer İhtiyacı.....	11616
2.2.1.2. Sermayenin Uluslararasılaşma Dalgaları	11717
2.2.1.2.1. 1. Dalga: Amerikan Üretim Ve Tüketim Normlarının Uluslararasılaşması.....	119
2.2.1.2.1.1. Fordizm	121
2.2.1.2.1.2. Merkez Kapitalist Dünyada Emegın Sadece Maliyet Değil, Aynı Zamanda Talep Unsuru Olması	124
2.2.1.2.2. 2. Dalga: 1960’ların Sonunda Yeni Sanayileşen Ülkelerin Ortaya Çıkması.....	125
2.2.1.3. Sermaye Birikim Rejimlerindeki Dönüşüm.....	127
2.2.1.3.1. Emegın Devrimci Taleplerden Vazgeçtiği Bir Toplumsal Uzlaşma	128

2.2.2. Yeni Bir Kolektif Emperyalist Düzenek.....	129
2.2.2.1. Bir Devletin Farklı Merkezlerden Sermaye Gruplarına Açılması	131
2.2.2.2. Bireysel Kapitalistlerin Birden Ziyade Ülkelerde Faaliyetleri.....	132
2.2.3. Sovyetler'in Etkisi	133
2.2.3.1. Sömürgecilik Karşıtı Hareketlerin Başarıya Ulaşması.....	134
2.2.3.2. Pek Çok Hak Kategorisinin Hukuk Metinlerine Girmesi	135
2.2.3.2.1. Kavramın 1966 Tarihli BM Sözleşmelerine Girmesi.....	137
2.2.3.2.2. 3. Deniz Hukuku Sözleşmesi.....	139
2.2.3.2.3. İktisadi Ve Sosyal Hakların Kabulü	139
2.2.3.2.4. Kolektif Bir Hak Olarak Ulusal Kalkınma	140
2.2.3.2.5. BM Genel Kurulu Kararları.....	140
2.2.3.2.5.1. Kendi Doğal Kaynakları Üzerinde Egemenlik Çabaları.....	141
2.2.3.2.5.2. Üçüncü Dünya'nın Toplumsal Var Olma Hakkının Savunulması	142
2.3. ÜÇÜNCÜ KUŞAK TARTIŞMALAR (SOVYETLER BİRLİĞİ SONRASI)	14444
.....	
2.3.1. AB Direktifi	14949
2.3.1.1. Direktif İle İleri Sürülen Şartlar	15050
2.3.2. Tanıma	15151
2.3.2.1. Tanımanın Koşula Bağlanması	15454
2.3.2.2. Sadece Devletlerin Değil Hükümetlerin De Tanınması Talebi.....	15555
2.3.2.3. Aşırı Siyasileştirilen Tanıma Kurumunun Getirdiği İmkanlar.....	15757
2.3.3. Kavramın Federe Devletlerle Sınırlı Olması	15757
2.3.4. Federe Devletlerin Anayasalarında Ayrılma Hakkının Tanınmış Olması	15858
.....	
2.4. DÖRDÜNCÜ KUŞAK TARTIŞMALAR (KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIĞI SONRASI)	15858
.....	

2.4.1. Devletlerin Batılı Menfaatler Doğrultusunda Biçimlendirilmesi	16464
2.4.2. Kosova'nın Federe Devlet Olmaması.....	16666
2.4.3. Kosova'nın Önceki Dönemde Akdedilmiş Anayasaya Göre Ayrılma Hakkının Olmaması	16767
2.4.4. Daha Önce Sömürge Statüsünde Olanların Ayrılma Taleplerinin Olmaması	16868
2.4.5. Emperyalist Müdahalelerin Nesnesi Olabildikleri Ölçüde Destek Bulabilmeleri.....	16969
2.4.6. Kendi Farazi Topraklarındaki Kolektif Varlıkları Bireysel Mülkiyete Tahvil Sözü Vermeleri	17070
2.4.7. Mikro-Milletin Uydurma Doğal Haklarından Başka Dayanağı Olmaması	17171

3. BÖLÜM: NEOLİBERAL DÖNEMDE KAVRAMIN EKONOMİ-POLİTİĞİ17777

3.1. NEOLİBERAL DÖNEM	17878
3.1.1. Sovyetler Sonrasında Neoliberal Dönemin Hızla İlerlemesi	18282
3.1.2. Tehditler.....	18686
3.1.2.1. Haydut Devlet İlan Etme Tehdidi	18989
3.1.2.2. Önleyici Meşru Müdafaa.....	19090
3.1.2.3. İnsani Müdahale	19191
3.1.3. Az Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Ulus-Devletlerin Dönüşmesi	19494
3.1.3.1. İçerinin Savunusu İçin Dışarıya Yöneltilen Taleplerin Ortadan Kalkması	19797
3.1.3.2. Dışarının Taleplerini İçeriye Taşıyan Bir Manivela	19898
3.1.4. Kapitalist Dünya Ekonomisi Dinamiklerinin Uluslararası Hukuk Normlarının Dayatılması	19999
3.2. KAVRAMIN İŞLEVLERİ	20201
3.2.1. Emperyalizmin Mikro-Milliyetçi Oluşumlara Politik Yetkiler Vermesi.....	202

3.2.2. Mikro-Milliyetçi Oluşumların Kolektif Zenginliklerini Kapitalist Merkeze Devretmesi	205
3.2.3. Mikro-Milliyetçi Oluşumların Egemenliklerinden Kapitalist Merkez Lehine Vazgeçmeleri	206
3.3. KAVRAMIN NİTELİĞİ.....	208
3.3.1. Emperyalist Devletlerin Emperyalist Politikaları Niteliği.....	209
3.3.2. Emperyalist Devletlerin Uygun Gördüğü Devlet Formunun Benimsenmesi	211
4. BÖLÜM: MİKRO-MİLLİYETÇİLİK.....	222
4.1. MİKRO-MİLLİYETÇİLİK TATBİKATI: SURİYE'DE PYD/YPG ÖRNEĞİ.....	246
SONUÇ.....	257
KAYNAKÇA.....	269
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	337
EK 2. ETİK KURUL MUAFİYETİ FORMU.....	339

KISALTMALAR

aa	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
ANKASAM	Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
c.	cilt
çev.	çeviren
DB	Dünya Bankası
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade / Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOKAP	Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
ICC	International Chamber of Commerce / Uluslararası Ticaret Odası

ILO	International Labour Organization / Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	International Monetary Fund / Uluslararası Para Fonu
IŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KCK	Koma Civaken Kurdistan / Kürdistan Topluluklar Birliği
M	Meta formunda sermaye
M'	Başkalaşmış meta formunda sermaye
MC	Milletler Cemiyeti
NAFTA	North American Free Trade Agreement / Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
No.	Numara
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development / Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
örn.	örneğin
P	Para formunda sermaye
P'	Başkalaşmış para formunda sermaye
PKK	Partiya Karkeren Kurdistan / Kürdistan İşçi Partisi
PYD	Partiya Yekitiya Demokrat / Demokratik Birlik Partisi
R	Üretken sermaye
s.	sayı
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SDG	Suriye Demokratik Güçleri

SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TACIS	Technical Aid to the Commonwealth of Independent States / Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım
TRIPS	Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights / Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Antlaşması
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UNMIK	United Nations Interim Administration in Kosovo / Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı
vol.	volume / cilt
vs.	ve saire
WB	World Bank / Dünya Bankası
WTO	World Trade Organization / Dünya Ticaret Örgütü
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
YPG	Yekineyen Parastina Gel / Halk Savunma Birlikleri

GİRİŞ

Kendi kaderini tayin kavramı özellikle hakim anlatıda ulusların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi olarak ifade edilegelmiştir. Bu anlayışa göre, uluslar, kendi siyasi, kültürel, sosyal, ekonomik ve diğer tüm bağlamlardaki kararlarını kendileri belirlemelidir. Kendi kaderini tayin kavramı üzerinde yürütülen çalışmaların büyük bir çoğunluğu doğal hak kuramına dayanmaktadır. Okumakta olduğunuz doktora tezi ise kendi kaderini tayin kavramını, doğal hak kuramının yetersizliğinden hareketle irdeleyecektir.

Kendi kaderini tayin kavramı bireysel doğal haklar kapsamında değerlendirilemeyeceği gibi çeşitli kolektivitelere ait bir doğal hak kategorisi içerisinde de değerlendirilemez. Ele alınan kavram, tarihin her döneminde aynı anlama sahip ve aynı işlevi haiz bir şekilde herhangi bir özneye ait bir içeriğe sahip değildir. Kendi kaderini tayin kavramı, hem ilgili toplumun uluslararası iş bölümü içerisindeki yeri, hem de sermaye birikiminin dinamikleri bağlamında farklı içerikler edinen dinamik bir kavramdır.

Kendi kaderini tayin kavramının tek bir anlamı yoktur. Söz konusu kavram, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin tarihsel sürecinde belli başlı değişik dönemlerde çeşitli anlamlara sahip bir içerik kazanmıştır. Kendi kaderini tayin kavramı meselesi, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretiminde önce sömürgeci sonra emperyalist politikalar tatbik eden devletlerin, çevre ülkelerden kendilerine zenginlik aktarımı gibi çeşitli amaçlarına ulaşmalarında bir araç niteliği işlevi barındırmaktadır.

Bu bağlamda doktora tezinin ilk bölümü, kavramın anlamına ayrılmıştır. Kavramların kendi adlarına konuşmayacakları düşüncesinden hareketle, söz konusu kavramla ilgili herhangi bir söylem ile karşılaşıldığında, bu söylemin düşüncedeki somut olarak nasıl bir anlam taşıdığı veya taşıyabileceği üzerine çerçevelendirilen çalışmalar ilk bölümde toparlanmaya çabalanmıştır.

Kavram, kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmeye başladığı süreçte bir hak olarak iktidarlara karşı ileri sürülmüştür. Emperyalizmin belirlediği dönemde kavramın öznesi sömürge halkları olamamış, ancak Avrupa’da imparatorluklar içine sıkışan “küçük” halklar bağlamında kendi kaderini tayin meselesi öne çıkmıştır. Ancak her durumda sömürgelerle ve kapitalist yayılmayla ilişkili olan kavramın anlamı ile ilgili ileri sürülen hususlar kapsamında kapitalist üretim ilişkileri, kapitalizm ve emperyalizm bağlamı çerçevesinde işlevlerinin ortaya konulması önemlidir.

Tarihsel süreç içerisinde kendi kaderini tayin kavramının değişen içerik ve tatbikatı konusunu incelemeyi hedefleyen doktora tezinin ikinci bölümünde ise, ilk bölümde sunulmuş olunan kavramsal literatürün devamı niteliğinde, kavramın tarihsel süreç içerisinde dönüştüğü belirli dönemler ön plana alınarak, bu dönemlerin neler olabileceği, bu dönemlerde kavramın nasıl bir dönüşüm yaşadığı, bu dönüşümlerle birlikte kavramın nasıl bir anlam ve içerik taşıdığı, somut olarak hangi olaylarda uygulandığı konularının analiz edilmesine gayret gösterilmiştir.

Kendi kaderini tayin kavramının Lenin tarafından ele alınmış olunan bağlamının incelenmesi, kavramın ekonomi politiğinin ortaya koyulması açısından önemlidir. ‘En Zayıf Halka Tezi’ olarak adlandırılan Lenin’in kavrama yönelik yaklaşımlarında, artık transferinin çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru olduğu, çevreden merkeze gelişen söz konusu artık transferinin kesilmesi gerektiği, aynı mantık doğrultusunda çevre ülkelerin kendilerine ait kolektif zenginliklerini metalaştırmamaları, dolayısıyla sömürülen toplumların kendi kaynaklarını kullanmaları hususları ileri sürülmüştür. Lenin’de kavram, bir dünya devrimi stratejisi niteliğindedir. Bu strateji ise anti-emperyalist mahiyettedir ve proleter dayanışmaya destek verme koşulunu içermektedir. Lenin tarafından ileri sürülen söz konusu yaklaşımların tam karşısında ise adeta Lenin’e cevap niteliğinde Wilson tarafından ileri sürülen “ilkeler”in yer aldığı görülmektedir.

Kavramın İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra içinde biçimlendiği ortamın ekonomi politiğinin incelenmesi tez açısından ayrıca önemlidir. Buna göre söz konusu dönemde kapitalist dünyanın birikim stratejisi, Amerikan hegemonyası bağlamında ele alınmıştır. Buradaki temel hususlardan birisi, kapitalistlere daha fazla yer lazım olması hususudur.

Buradaki yer'den kasıt sadece daha fazla toprak, ham madde ve benzerleri değil, aynı zamanda hukuk gibi bahse konu operasyonların gerçekleşmesini sağlayabilecek mevzuatların, kurumların bir örnekleştirilmesidir.

Amerikan hegemonyası döneminde, sermaye uluslararasılaşmıştır. Bu bağlamda Amerikan üretim ve tüketim normları uluslararasılaşmıştır. ABD hegemonyasının ilk 35 yılında Fordist birikim rejimi etkili olmuştur. Merkez kapitalist dünyada emek sadece maliyet değil, aynı zamanda talep unsuru olmuştur. 1960'ların sonunda yeni sanayileşen ülkeler ortaya çıkmıştır. Emegın devrimci taleplerden vazgeçtiği bir toplumsal uzlaşma bağlamında sermaye birikim rejimlerinde dönüşüm söz konusudur. Bir devletin farklı merkezlerden sermaye gruplarına açıldığı ve bireysel kapitalistlerin birden ziyade ülkelerde faaliyetleri olarak ifade edilebilecek yeni bir kolektif emperyalist düzenek belirmiştir.

Kendi kaderini tayin kavramıyla ilgili olarak Sovyetler'in kavramın biçimlenmesindeki etkisi özellikle vurgulanmalıdır. Sömürgecilik karşıtı hareketlerin başarıya ulaşmasında, pek çok hak kategorisinin hukuk metinlerine girmesinde, azgelişmekte olan ülkelerin kendi doğal kaynakları üzerinde egemenlik kurma ve sürdürme çabalarında, söz konusu ülkelerin toplumsal var olma haklarının savunulmasında Sovyetler'in etkisi belirleyici olmuştur.

Sovyetler Birliği sonrasındaki dönemde kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak işlevi, amaçları açısından 1991 tarihli AB Direktifi ön plana çıkmaktadır. AB Direktifi ile Sovyetler'den ayrılan ülkelerin demokratik liberal birer devlet olarak tanınabilmeleri için gerçekleştirmeleri gereken belirli şartlar ileri sürülmüştür.

Kosova'nın bağımsızlığı ile başlayan ve devamında günümüzde de süren dönemde, kendi kaderini tayin kavramı dönüşmeyi sürdürmektedir. Bu bağlamda devletlerin Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlendirilme girişimleri görülmektedir. Bu toplumsal oluşumlar, emperyalist müdahalelerin nesnesi olabildikleri ölçüde destek bulmaktadırlar. Kendi farazi topraklarındaki kolektif varlıkları bireysel mülkiyete tahvil

sözü vermektedirler. Söz konusu girişimlerin mikro-milletin uydurma doğal haklarından başka dayanakları yoktur.

Buna göre, kavramın anlaşılma ve açıklanmasında belirleyici olarak dört dönemin bulunmakta olabileceği iddia edilmiştir. Söz konusu dönemlerin ise; birinci kuşak kendi kaderini tayin olarak 1890'lardan Sovyet İhtilali'ne kadar olan dönemdeki tartışmaları içerdiği, II. Dünya Savaşı'ndan 1990'lara kadar olan süreçteki tartışmaların, ikinci kuşak kendi kaderini tayin tartışmaları olduğu, 1990'larda Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte egemenlikte yaşanan dönüşüm ile doğrudan bağlantılı olarak ileri sürülen tartışmaların, üçüncü kuşak kendi kaderini tayin tartışmaları olduğu, dördüncü kuşak kendi kaderini tayin kavramı tartışmalarının ise Kosova'nın bağımsızlığı ve sonrasındaki dönemi kapsayacak biçimde ileri sürülmüş olduğu belirtilmiştir.

Kendi kaderini tayin kavramı, içinde bulunduğu nesnel üretim ilişkileri içerisinde biçimlenmektedir. Bu doğrultuda neoliberal ilişkiler doktora tezinin çalışma konusu bakımından ayrıca önemi haiz olduğundan, kavramın neoliberal dönemde nasıl bir işleve sahip olduğunun ortaya konulması, tezin amacı açısından incelenmesi çok önemli olan ayrı bir başlık olduğundan, neoliberal dönemde kavram ile ilgili bu bağlam ayrı bir bölüm halinde incelenmiştir. Doktora tezinin üçüncü bölümü sonunda, kavramın neoliberal dönemde edinmiş olduğu belirli işlevlere ulaştıktan sonra bu işlevler içerisinde günümüzde sıklıkla kullanıma sokulmuş olan bir kavram olan mikro-milliyetçiliğin üzerinde özellikle durulmak istenmiştir.

Neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının işlevlerinden biri, emperyalizmin mikro-milliyetçi oluşumlara politik yetkiler vermesidir. Neoliberal dönemde küreselleşme hızı oldukça artarken, küresel güç ilişkilerinde yeni dinamikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Emperyalist devletler, az gelişmekte olan devletler üzerinde doğrudan müdahale ve kontrol mekanizmaları aracılığıyla egemenliklerini genişletmektedirler. Neoliberal politikaların artmasıyla birlikte emperyalist devletlerce mikro-milliyetçi oluşumların desteklenmesi, teşvik edilmesi, kendi çıkarları doğrultusunda daha etkili bir şekilde kullanılması politikaları hızlanmıştır. Bu şekilde bu yerlerde daha fazla nüfuz ve kontrol sağlanmaya çalışılmaktadır.

Kavramın işlevlerinden bir diğeri ise, mikro-milliyetçi oluşumların kolektif zenginliklerini kapitalist merkeze devretmeleridir. Neoliberal dönemde kapitalist merkezlerin küresel güçleri, küreselleşme sürecinin ve serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşmasıyla beraber daha da artmaktadır. Bu doğrultuda genellikle sınırlı ekonomik kaynaklara sahip olan mikro-milliyetçi oluşumlar, uluslararası sermaye ve çok uluslu şirketlerin etkisi altında kalarak kendi ekonomilerini sürdürürebilmek için dışarıya bağımlı hale gelmektedirler. Böylece, mikro-milliyetçi oluşumlar, yerel kaynaklarını ve ekonomik potansiyellerini kapitalist merkezlere devretmektedirler. Bunun sonucunda, kendi ekonomik bağımsızlıklarını sürdürme yerine dışarıya bağımlı hale gelen mikro-milliyetçi oluşumlar, gittikçe daha fazla oranlarda kapitalist merkezlerin kontrolüne girmektedirler. Bu durum, kendi kaderini tayin kavramının, gerçekte kapitalist sistem tarafından, mikro-milliyetçi oluşumların ekonomik kaynaklarını ve zenginliklerini kapitalist merkeze aktarmak şeklinde kullanıldığını göstermektedir.

Mikro-milliyetçi oluşumların egemenliklerinden kapitalist merkez lehine vazgeçmeleri ise, kavramın ayrı bir işlevini oluşturmaktadır. Neoliberal dönemde küreselleşme ve serbest piyasa politikalarının etkisi ile birlikte, küresel güç ilişkilerinin ve ekonomik yapıların dinamikleri değişmektedir. Mikro-milliyetçi oluşumların sınırlı ekonomik ve siyasi kaynaklara sahip olma durumları, kapitalist merkezlerle zorunlu iş birliği yapmalarına neden olmaktadır. Bu doğrultuda, mikro-milliyetçi oluşumlar, uluslararası sermaye ve çok uluslu şirketlerin etkisi altında kalarak, yerel kaynaklarını kullanıma açarak dışarının müdahalelerine açık hale geldiklerinden kendi egemenliklerinden vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar.

Neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının, emperyalist devletlerin emperyalist politikaları niteliği ve emperyalist devletlerin uygun gördüğü devlet formunun benimsenmesi olmak üzere iki temel niteliği bulunmaktadır. Emperyalist devletler, kendi çıkarlarını korumak ve yaymak için kendi kaderini tayin kavramını kullanarak hedeflenen bölge veya ülkelerdeki mikro-milliyetçi oluşumları desteklemektedirler. Emperyalist devletler, söz konusu mikro-milliyetçi oluşumları finanse ederek ve onlara siyasi destek sağlayarak, kendi çıkarlarını ilerletmek için bir

araç olarak kullanılmaktadırlar. Mikro-milliyetçi oluşumlar ise bu gerçeklik içerisinde kendi kaderlerini tayinden bahsetmektedirler. Diğer yandan, hedeflenen bölge veya ülkelerdeki devlet yapılarının belirlenerek kendi çıkarlarına uygun bir form oluşturulması da emperyalist devletlerin politikalarını yansıtan bir durumdur. Bu doğrultuda söz konusu yerlerde siyasi yapıların belirlenmesinde emperyalist devletlerin etkisi artmaktadır. Emperyalist devletler, hedefledikleri devlet formunun oluşmasını sağlamaya çalışmak için mikro-milliyetçi oluşumları desteklemekte ve finanse etmektedirler.

Kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemde edinmiş olduğu işlevlerden biri olan söz konusu kavram mikro-milliyetçiliktir. Neoliberal dönemde devletlerin özellikle emperyalist küresel ilişkiler içerisinde uluslararası sermaye karşısında alması istenen formlar bağlamında, mikro-milliyetçilik kavramının doğrudan kendisi olduğu gibi, dolaylı olarak aynı amaç ve işlevlere hizmet eden farklı birtakım söylemler içerisinde tedavüle sokulduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda doktora tezinin dördüncü ve son bölümü mikro-milliyetçilik kavramının anlaşılması ve açıklanmasına ayrılmıştır.

Mikro-milliyetçilik ile bağlantılı olarak doktrinde gündemde tutulan diğer bir kavram ise küre-yerelleşme kavramıdır. Uluslararası sermayenin artan etkisiyle birlikte, yerel yönetimlerin kendi mekanizmaları ve politika oluşturma süreçleri, küresel mali piyasalarla giderek daha fazla bağlantılı hale gelmektedir. Bu süreçte yerel yönetimlerin, merkezle irtibatları da azaltılmaktadır. Yerel yönetimlerce kararlar alınırken küresel finans oyuncularının beklenti ve taleplerini dikkate almak zorunda kalmalarının nedeni, yerel yönetimlerin uluslararası sermayeye bağımlı hale gelmesidir. Diğer yandan uluslararası sermaye tarafından küresel ekonomik entegrasyonun artırılması hedeflenirken, yerel yönetimlerin öneminin genişletilmesi ve ulus devletlerin egemenliklerinin zayıflatılması politikaları izlenmektedir. Bu bağlamda, yerelde daha fazla etkinlik ve özerklik talep eden yerel yönetimlere destek sağlanmaktadır. Ulus devletin rolünün sınırlandırılmasına ve merkezin yetkilerinin azaltılmasına yönelik uluslararası sermaye tarafından sürekli olarak reformlar önerilmektedir.

Mikro-milliyetçiliğin anlaşılması ve açıklanmasında somut bir örnek ileri sürmenin bizi çalışmanın amacına daha da yakınlaştıracabileceği düşünüldüğünden, Suriye’de PYD/YPG oluşumunun mikro-milliyetçilik bağlamında ayrıca incelenmesi hedeflenmiştir. Suriye’deki PYD/YPG oluşumunun mikro-milliyetçilik bağlamında incelenmesi, mikro-milliyetçiliğin anlaşılması ve açıklanması için önemli bir örnek sunmaktadır. PYD/YPG’nin, Suriye’de oluşan iç karışıklıklar esnasında Kürt nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde etkisi artmıştır. Söz konusu örgüt tarafından, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde özerklik ilan etme, kendi egemenlik alanlarını oluşturma, bu bölgeleri yönetme gibi hedefler belirlendiği görülmektedir. Bu bağlamda, PYD/YPG’nin mikro-milliyetçilik işlevi perspektifinden incelenmesinin, bölgesel düzeyde mikro-milliyetçilik dinamiklerinin nasıl şekillendiğinin ve emperyalist güçlerle ilişkilerinin nasıl geliştiğinin anlaşılmasına yardımcı olacağı değerlendirilmektedir. Mikro-milliyetçilik kavramının tatbikatı olarak Suriye’de PYD/YPG örneğinin incelenmesinin, mikro-milliyetçilik olgusunun gerçek dünya örnekleriyle somutlaştırılmasına ve daha geniş bir anlayış sağlanmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1. BÖLÜM: KENDİ KADERİNİ TAYİN KAVRAMI ÜZERİNE

Kendi kaderini tayin kavramı, günümüzde uluslararası güç ilişkilerinde, toplumsal hareketlerin arkasında bulunan ve hakim anlatıda uluslararası hukukun temelinde önemli bir konu olduğu iddia edilen güncel bir meseledir. Birçok ulusal ve uluslararası çatışmanın, kendi kaderini tayin meselesinin ihlali veya farklı grupların bu meseleye erişme mücadeleleriyle ilgili olduğu belirtilebilir. Bu çatışmaların genellikle etnik, dini, kültürel veya siyasi farklılıkların sonucu olduğu ileri sürülerek, emperyalist devletlerce birtakım müdahalelerin gerekçesini oluşturduğu ortadadır. Meselenin ekonomi politikası gözardı edildiğinde, kendi kaderini tayin evrensel olarak geçerli bir hak ve/veya ilke; bu kavram ileri sürülerek yapılan müdahaleler de demokratik değerler ve insan haklarının uygulanması açısından elzem olur. Kendi kaderini tayin meselesi, bir uluslararası hukuk normu olarak Birleşmiş Milletler Sözleşmesi başta olmak üzere pek çok hukuk metninde yer almaktadır (Saul, 2011: 609).

“Kendi kaderini tayin kavramı üzerine” başlıklı ilk bölümün amacı, doktora tezinin genel konusunu ve bu konunun önemini tanıtmaktır. Bu bölümde, kendi kaderini tayin kavramının tarihsel ve teorik kökenleri ele alınarak, konunun önemi ve tartışma alanlarına dair bir giriş yapılmıştır. Ayrıca, kendi kaderini tayin kavramının genel bir tanımı yapılmıştır ve bu kavramın nasıl farklı bağlamlarda kullanıldığına dair bir bakış açısı sunulmuştur. İlk bölümde bununla birlikte, tezin temel argümanları ve yaklaşımı da belirtilmiştir. Bu şekilde, tezin ana konusu olan kendi kaderini tayin meselesi hakkında bir genel bakış sağlanması ve ilerleyen bölümlerde ele alınacak diğer konulara bir giriş yapılması amaçlanmıştır.

Bu amaçlarla ilk bölümde kendi kaderini tayin kavramının kökeni ve anlamı ele alınmıştır. Kavramın kökeni incelenirken, sırasıyla kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesi, kavramın bir hak olarak iktidarlara karşı ileri sürülmesi, emperyalizmin belirlediği dönemde kavramın içeriği, kavramın kapitalizm-emperyalizm bağlantısı, kapitalist sistemin sermaye birikimi yoluyla eşitsiz genişlemesi ve kapitalizme içkin rekabet kurumu hususları üzerinde durulmuştur. Kavramın anlamı incelenirken, liberal düşünce ve Marksist düşünce temelinde kavramla ilgili yaklaşımlar ortaya konulmuştur.

Kavramın doğal bir hakka tekabül edip etmediği, zaman ve mekandan bağımsız olarak tek bir anlama gelip gelmediği soruları ele alınmıştır. Tezde kavramın ekonomi politiği çalışıldığından dolayı, özellikle kavramın üretim ilişkileriyle ilişkisi esas alınmıştır. Bölümün sonunda ise, kavramla ilişkili olarak bireysel hak ve kolektif hak bağlamı üzerinde durulmuştur.

Marx, tarihsel materyalizmin yöntemini tek bir cümleyle özetlemiştir: “İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar ama kendi seçtikleri koşullarda değil” (Losurdo, 2018: 19; Marx, 2012: 13-14). Kendi kaderini tayin kavramını bu yöntemle incelemeye gayret göstereceğimiz sosyal bilimlerde anlamak ve açıklamak¹ çok önemlidir. Dilthey, bilginin elde edilmesi bağlamında ‘açıklama’ ve ‘anlama’ yaklaşımını tanımlar (West, 2021: 159). Gadamer’e göre anlama, Dilthey’de olduğu gibi, bir öznenin bilgisinin tek ve ilk boyutu değildir, fakat daha çok öznenin içinde var olduğu ortamdır. Buna göre, hermeneutik sadece insan bilimlerinin karakteristik yöntemi olmayıp, genel olarak hakikatin anahtarıdır (West, 2021: 298).

Sosyal bilimlerde yalnızca nesnel koşullar ve/veya nesnel gerçeklikler anlamın oluşmasında belirleyicidir ya da öyle olmalıdır (Bird, 2020: 83). Nesnel koşulları ise içinde bulunulan zaman ve mekan bağımlı üretim ilişkileri belirler. Marx ve Engels’e göre, maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf aynı anda, zihinsel üretim araçlarını da kontrol eder, öyle ki, genel olarak söylendiğinde, zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşünceleri ona tabi olur (Marx ve Engels, 1992: 70; West, 2021: 101). Öyleyse ele aldığımız kendi kaderini tayin kavramını anlamak ve açıklamak açısından, tarihsel süreç içerisinde kavramın etkileşim içerisinde bulunduğu, bizim içine doğduğumuz nesnel koşulların ele alınması gerekmektedir.

Kavramlar tarihsel süreç içerisinde farklı zamanlarda farklı anlamlara gelebilir. Çünkü kavramlar, içeriklerini, içinde buldukları toplumun hakim fikirleri ve düzeni

¹ Weber iki tip anlamadan söz eder: gözlemsel ve açıklayıcı anlama. Gözlemsel anlama basitçe birinin yaptığı bir şeyi anlamamızdır. Birinin kaldırım kenarında durduğunu, sağa sola bakındığını görüyorum. Bu basitçe kişinin yaptığı şeyin bir betimlemesidir – o karşımda gördüğüm şeydir. Açıklayıcı anlama onların burada durma nedenlerini anladığımda gerçekleşir – muhtemelen kişi karşıya geçmek için yola dikkatle bakıyordu; bu kişinin niçin yolun karşısına geçmek istediğini anlayabildiğimde daha tam bir açıklamaya sahip olurum (Benton ve Craib, 2016: 106).

içerisinden edinirler. Hiçbir kavram kendi başına değerli değildir. Olgular ve kavramlar kendi hesabına konuşmazlar (Özdemir ve diğerleri, 2019: 27). Buradan hareketle söyleyebiliriz ki, kendi kaderini tayin kavramı da kendi başına bütün bir tarihsel sürece hitap edecek şekilde ele alınmamalıdır.

Hakim anlatıya bakıldığında kendi kaderini tayin kavramının, “insan hakları” demeti içinde bulunduğu söylenmektedir (McCorquodale, 1994: 857). Hakim anlatıda “insan hakları” kavramı çok genel ve soyut bir şekilde ele alınmaktadır. Genel ve soyut bir insan eşitliği, özgürlüğü gibi hususlar vurgulanırken, üretim ilişkileri, üretim ilişkilerinin niteliği, sınıf, somut yaşamdaki eşitsizlikler, sömürü gibi kavramlar ele alınmazlar. Dolayısıyla kendi kaderini tayin kavramının da çok genel ve soyut olarak içinde bulunduğu iddia edilen “insan hakları”nı anlamak için, “insan hakları” tarafından düzenlenen ilişkilere bakılması gerekmektedir.

İnsan hakları hiçbir zaman kendi başlarına var olmadığı gibi soyut insan hakları diye bir şey de yoktur (Marneros, 2023: 299). İnsan hakları hep mevcut hukuk normları tarafından somuta indirgenirler. Bu doğrultuda her hukuk normunun, o hukuk normu tarafından düzenlenen ilişkinin bilgisiyle, somut olarak ele alınması gereklidir (Özdemir, 2014b: 30). Haklar yaşamın maddi koşullarının ürünüdürler (Özdemir ve Aykut, 2010: 26). Bu yüzden kavramların anlamı, hangi söylem içerisinde nerede durdukları, küresel güç ilişkileri bağlamında nasıl algılandıkları önemlidir.

Kendi kaderini tayin kavramı da böyledir. Bu kavramın kendisi de hiçbir zaman kendi başına var olmamıştır. Bununla ilgili olan hukuk normlarının, söz konusu hukuk normlarınca düzenlenen ilişkilerin bilgisiyle, somut olarak ele alınması gerekmektedir. Doktora tezinin ana konusunu oluşturan kendi kaderini tayin kavramının anlamı, liberal, neoliberal veya Marksist söylem içerisinde nasıl ele alındığı, küresel güç ilişkileri bağlamında nasıl algılandığı önemlidir.

Söylemler, ideolojilerin kelimelerle yürütülen kısmıdır. İdeoloji ise üretim ilişkileriyle kurduğumuz ilişki şeklinde tanımlanabilir (Özdemir, 2011b: 57). Althusser’e göre de ideoloji, toplumsal pratik ile iç içedir ve toplumsal yaşantıyı her zaman ve her aşamada

etkileyen bir oluşumdur (Kazancı, 2002: 57). İdeolojilerin tarihi yoktur (Althusser, 2010: 73). Althusserci açılım, gerçekliğin kavramsallaştırılması (düşüncedeki somut-concrete in thought) ile somut hali arasındaki (somut gerçek-real in concrete) ayrımı tanır ve bilgilerin doğruluğunu, onların üretim sürecinin içinde arar (Özdemir, 2011b: 60). Marksizm de bir söylemdir. Ancak, Marksizm açık bir söylemdir. Açık söylemler, gerçekteki somut ile düşüncedeki somut arasındaki mesafeyi sürekli daraltmaya çalışır. “Real in concrete” ile “concrete in thought” Althusser’in bilgi kavramından ne anladığını oluşturmaktadır. Somuttaki gerçek ile düşüncedeki somut arasında bir bağlantı vardır. Buna göre dışımızda bir gerçeklik biçimlenir ama onu idrak ederken hiçbir zaman olduğu gibi birebir idrak edemeyiz. Açık/bilimsel söylemler dışımızdaki gerçekliğin düşüncede olası en nesnel temsilini gerçekleştirme çabasını içerir (Özdemir, 2008: 35). Yani hiçbir şeyin anlamı kendi içerisinde değildir. Bu doğrultuda açık bir söylem sürekli kendisini ve kendisinin söylemlerini de eleştirir ve “tartışılmaz anlamında” hiçbir kutsala sahip değildir. Bilimsel çalışmada önyargılardan azade bir şekilde ele alınan kavramların toplumsal işlevlerine bakılır.

Dışımızdaki gerçekliğin düşüncede olası en nesnel temsilini gerçekleştirme çabası bilimselliğin kriterini verir (Özdemir, 2011b: 59). Nesnel temsil, gerçekliğin düşüncede öznelere ait değer yargılarından azade olması anlamını taşımaktadır. Bu doktora tezinde kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili yapılmaya çabalanan şey, bizim dışımızdaki gerçekliği herhangi bir aşkınlığa başvurmadan anlamaya çalışmaktır, kendi kaderini tayin kavramıyla ilgili hukuku, hukuk tarafından düzenlenen ilişkinin bilgisine referansla değerlendirmektir. Değer yargılarından olabildiğince uzaklaşarak, hukuk tarafından düzenlenen ilişkilerin bilgisiyle hukuku ele almaktır. Düzenleyeni hiçbir zaman düzenlenenden ayrı olarak ele almıyoruz, çünkü ancak bu şekilde bir normun hangi menfaatleri koruduğu ve hangi menfaatleri korumadığının anlaşılabilir olduğunu düşünüyoruz (Özdemir ve diğerleri, 2019: 30). Dışımızdaki gerçekliğin, hiçbir zaman, zihinlerde birebir, mükemmel bir şekilde temsil edilebileceği şeklinde bir iddiamızın olmadığını da ifade edebiliriz. Kendi kaderini tayin kavramı da kendi adına ve hesabına bize bilgi vermez. Olgular kendi hesaplarına konuşmazlar. Bu nedenlerle bizim dışımızdaki gerçeklik hiçbir zaman kendiliğinden yansıma biçiminde zihinlerimizde anlaşılabilir. Dış gerçeklik hep birtakım söylemler içerisinde gelmektedir. Söylemlerin

ve bu söylemlerin ürettiği etkilerin farkında olunmadan da sosyal bilim olmayacağını düşünüyoruz.

Kavramdan ne anlıyoruz ve kavramın toplumsal işlevleri gibi sorular bağlamında a priori ve a posteriori işlevselcilikten de bahsedilmelidir (Moffett, 2010: 83). A priori işlevselcilik genel olarak, bir kurumun işlevine bakıp o işlevden onun varlık sebebini çıkarmaktır. Marksizm, araştırma nesnesinin toplumsal işlevini ilgili nesnenin varlık sebebi saymaz ancak bu nesnenin işlevi üzerinden sosyal yapılar ve sosyal sınıflar arasındaki bağlantıları ifşa edebilecek hipotezler üretir (Özdemir, 2008: 22). Bu anlamda a priori işlevselciliğin tehlikeli olduğu söylenebilir. Çünkü bu şekilde ilerlendiğinde tarihsel araştırmacılığın anlamı kalmayabilecektir. Bununla birlikte, bir kurum tarih içerisinde ortaya farklı bir işlevle çıkabilir, sonra bu kurumun işlevi değişebilir. Dolayısıyla söz konusu işlevselcilik bilgi üretimini yok edebilir. A posteriori işlevselcilik ise şimdiki işlevinden yola çıkarak o kurumu anlamaya çalışmaktır. Sosyal bilimlerde bilgi üretimi açısından a posteriori işlevselcilik çok önemlidir. Çünkü sosyal olaylar basit değildir ve çok sayıda hukuki, siyasi, iktisadi, ideolojik ve benzeri nedenleri bulunmaktadır.

1.1. KAVRAMIN KÖKENİ

Tarihsel süreç içerisinde değişen içerik ve tatbikatını anlama ve açıklama çabası doğrultusunda ele alınan kendi kaderini tayin kavramının kökeni ile ilgili neler söylenebilir? Öncelikle kavramın hukukla bağlantısı içerisinde normlar önemli olduğundan kavramla ilgili oluşturulmuş normların ele alınması gerektiği belirtilmelidir. Normlar, toplumsal ilişkileri düzenler, onlarla bağlantılıdır (Clifford-Vaughan ve Scotford-Norton, 1967: 269). Her türlü norm veya ilke mevcut toplumsal çelişkiler bütünlüğü içerisinde taraflardan birinin menfaatini diğerinin önüne çıkarır. Bu normların tatbikatı da bahsedilen menfaat sahiplerinin ilgili alandaki güçlerine bağlıdır. Bu anlamda normlarla ilgili olarak hukuk, toplumsal alanda var olan kendi dili içerisinde yeniden biçimlendiren bir şeydir. Hukukun nesnesi ise üretim ilişkileridir. Bu ilişkiler hukukun dışında var olup da hukuk tarafından işletilmezler (Özdemir ve diğerleri, 2019: 24).

Hukuk bir üst yapı mıdır, alt yapı mıdır tartışması burada akla gelmektedir (Stone, 1985: 39). Althusser, hukukun üst yapı ve/veya alt yapı olmadığını belirterek hukuka üretim ilişkilerinin işletilmesi işlevini vermektedir (Xu, 2022: 1803). Öyleyse şu denilebilir: devletin ideolojik aygıtları tarafında işleyen bir sistem olarak ya da yapısal biçimlerin işlevi olarak hukuk, ekonomik ya da siyasi yeniden üretimin gerektirdiği pratikleri/uygulamaları düzenlemeyi, iktisadi biçim edinmiş üretim ilişkilerini işletmeyi (örneğin ücretli çalışmanın koşullarını saptamayı) ya da üretim ilişkilerinin kendi etkilerini göstermelerinin (mevcudiyetinin) tek olası yolu olan sosyal biçimlerin toplumsal bütünlük içindeki karşılıklı konumlarını/pozisyonlarını –toplumun sınıf yapısını- yeniden üretmeyi amaçlar (Özdemir, 2008: 178-179). Hukuk gibi haklar da hiçbir zaman kendi bağlayıcılıklarını kendilerini oluşturan kavramlardan ve terimlerden almazlar. Hakların bağlayıcılıkları her zaman içinde temsil edildikleri organların ve somut toplumsal çekişmelerin ürünüdür. Bununla beraber her durumda gönül rahatlığıyla uygulanabilecek hiçbir normun veya ilkenin olmadığı ifade edilebilir.

Kavramımız açısından sömürgeciliğin getirdiği imkanlarla merkezileşerek kapitalistleşmeye başlayan Batı ve Orta Avrupa devletlerini egemen olarak betimleyen 1648 tarihli Vestfalya Antlaşmasında, devletlerin egemenliği, kendi kaderini tayin, devletlerin içişlerine karışılmaması gibi konularda (Doğan, 2023: 369) birtakım hususlar yer aldığından söz konusu antlaşmadan bahsedilmesi önemlidir. Hatta bunlar arasında devlet egemenliği ve devletlerin içişlerine karışılmaması (Kiraz, 2012: 98) Vestfalya sisteminin iki temel prensibi olarak hakim doktrinde öne çıkarılmaktadır. Burada ayrıca din ve mezhep gibi konularda insanların kendi yaklaşımlarını benimseyebilecekleri de belirtilmiştir (Özel Özcan, 2019: 56). Liberal görüş bağlamında Vestfalya özetle şu alıntıda görüldüğü gibi sunulmaktadır: “Bununla birlikte her [egemen] toplum uluslaşmalı, her birey kendini bir ulusa özdeşleştirmeli, her ulusun bir devleti olmalı, her devletin bir ulusu olmalı, her devlet mutlak egemenliğe sahip bir sınıra sahip olmalı şeklindeki hususlar antlaşmada yer alıyordu” (Daban, 2017: 198). Vestfalyan ilkelerin, iç ve dış siyaseti yürütecek tek aktörün devlet olduğu fikrini meşrulaştıran oldukça etkili bir söylemin kurucu unsurları olduğundan Vestfalya’nın bir mite dönüştüğü, Vestfalyan egemenliği ve ilkeleri savunmanın, devleti ve devletler düzenini, kurulu düzeni savunmak demek olduğu da ileri sürülmektedir (Kaygusuz,

2014: 35; Salihpaşaoğlu ve Gümüş Boyacı, 2020: 191; Teschke, 2017: 18). Bağımsız ve eşit devletler fikrini Vestfalya'nın mirasına indirgemek yerine, uluslararası düzenin bu vizyonunu, eşitlikçi bir dünya düzeni tahayyülü için yeni devletlerin içerilmesi talebinin ötesine geçen bir anti-emperyalizmle tanımlamalıyız (Getachew, 2021: 30).

Aslında kendi kaderini belirleme kavramının aydınlanma çağı düşünürlerinden Kant'ın düşüncesinde çok önemli bir yer tuttuğu ileri sürülür (Gellner, 1992: 214). Kant'ın da içinde bulunduğu düşünürler tarafından birçok alanda ileri sürülen fikirler, aydınlanma çağı olarak nitelendirilmektedir (Wilson, 1957: 89). Bu dönemde burjuvazi tarafından aklın kullanılarak, siyasi iktidarın ele geçirilmesi amacıyla karanlık çağın bilim ve düşünceleri yasaklamasının önüne geçilmesi ve “özgürleşilmesi” düşünülmüştür. Kant'a göre uygar uluslar, batıl inançlara ve tiranlığa karşı birleşmeliydi, kraliyet hırsları geride kalmalıydı, cumhuriyetçi yasalar yapılmalıydı, bu doğrultuda Avrupa topluluklarının birbirleriyle savaşmak için nedenleri kalmayacaktı (Anderson, 2002: 8). Kant'a göre anayasa özellikle ebedi barışın en önemli gerekli şartlarından biridir ve bunun halkçı/sivil olması gerekir, sivilden kastedilen halkın yaptığı anayasadır ve toplumsal mutabakatla sağlanır (İmer, 2012: 143). Sabine'e göre, toplum insan için yaratılmıştır, insan toplum için değil; Kant'ın dediği gibi, her zaman bir araç olarak değil, bir amaç olarak ele alınması gereken insanlıktır, birey hem mantıksal hem de etik olarak önceliklidir (Sabine, 1949: 368). Kant'a göre iyi irade, özgür ve özerk irade ile kendi kaderini tayin eden birey, evrenin merkezine yerleştirilmiş oluyordu. Meşruiyetini yurttaşlarının rızasından alan bir cumhuriyette kendi kaderini tayin kavramı da özgürlük kavramı ile birlikte anlama kavuşturuluyordu. Bunun siyasi alandaki yankılarına bakıldığında kendi kaderini tayin en yüce değer, vatandaşların özerk iradesini yansıtan cumhuriyetçilikse en geçerli yönetim biçimi oluyordu (Özkırımlı, 2019: 32). Aslında vatandaşların iradelerinin yansıtıldığı cumhuriyet kavramı, çelişkiler ve sıkıntılar karşısında toplumsal bütünlüğün var olduğu haliyle neden yeniden üretilmesi gerektiği sorusunun cevabı olarak düşünülebilir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 56). Toplumsal bütünlüğün yeniden üretilmesinin önemi de toplumsal bütünlüğün kendiliğinden verili bir yapı olmamasından kaynaklanmaktadır. Blaut'a göre de; ideolojik olarak “özgürlük” ve “demokrasi” fikirleri, milliyetçiliğin kökleri olarak kabul edilirken, daha somut olarak milliyetçilik, Avrupa'nın özgürlük fikrinin, yani insanların egemen bir devlette

kendilerini yönetmeleri gerektiği fikrinin yarattığı bir süreç olarak hakim anlatıda ileri sürülmüştür (Blaut, 1987: 31).

Kendi kaderini tayin kavramının kökenini anlamak açısından kavramın etkileşimde olduğu birtakım kavramlarla ilişkisi ele alınmalıdır. Bu doğrultuda kavram, özellikle egemenlik kavramıyla yakından ilişkilidir (MacFarlane ve Sabanadze, 2013: 609). Bu bağlamda Fransız Devrimi öncesinde mutlak krallıklar ve kiliselere bakıldığında, mutlak kralların kendi egemenliklerini tanrılardan aldıkları görülür (Kara, 2022: 1143). Ulusal kiliseler de benzer şekilde tanrılardan kaynaklanan kutsal haklara sahiptirler. İktidarın Tanrısal olduğu algısı, Kiliseyi doğal olarak Kral'a taç giydiren bir konuma yükseltmiş, aynı zamanda onun aforoz yetkisi verilen otoritenin alınması kozunu da beraber kullanmaya imkan vermiştir (Sarıtaş, 2019: 8). Buradaki anlatılara baktığımızda hukukun kaynağının kralların iradesi olduğu görülmektedir, aynı zamanda ticaret yapan, üretimde bulunan toplumsal bir sınıf vardır. Söz konusu toplumsal sınıfın toplumsal üretim araçları üzerinde birtakım etkileri bulunmaktadır. Toplumsal sınıf olarak burjuvazi sınırsız ve güvenli bir birikim hakkı istemektedir ve bahsedilen toplumsallık içerisinde iktidar olmak zorundadır fakat bu iktidar talepleri o dönemki hukuk içerisinde çok fazla onaylanmamaktadır (Hobsbawm, 2009: 15). Burjuvazi gelişmektedir, üretimin koşullarını kontrol etmektedir ama iktidar değildir. Bir başka deyişle kendi menfaatini hukuk aracılığıyla tam olarak koruyamamaktadır. İşte kendi kaderini tayin kavramı da burada burjuvazinin özgürce birikimlerini değerlendirebilmesi bağlamında anlam edinmiştir. Bir önceki paragrafta değinilen Fransız İhtilali öncesindeki aydınlanma süreci de bu şekilde anlaşılmalıdır. Engels, aydınlanmanın burjuvazi ile ilişkisine değinmiştir: “Bugün biliyoruz ki, sağduyunun egemenliği, burjuvazinin idealleştirilmiş egemenliğinden başka bir şey değildi; kalımlı hak, burjuva adaletinde gerçekleşti; eşitlik, yasa karşısında burjuva eşitliğine indirildi; burjuva mülkiyeti, insanın özlük haklarından biri ilan edildi; ve sağduyunun egemenliği, Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi, demokratik bir burjuva cumhuriyeti oldu, ve yalnız öyle olabilirdi” (Engels, 1974: 50-51). Engels'te de görüldüğü gibi, aydınlanma sürecinde ekonomik olarak gelişen burjuvazi, siyasal iktidarı da ele geçirmeliydi. Diğer bir ifadeyle meta üretimini kontrol eden toplumsal grubun istediği dönüşümleri siyasi iktidarda yeterince temsil edememesi aydınlanma sürecinin temelini oluşturmuştur. Bu doğrultuda kendi kaderini

tain kavramının kökeni ile ilgili olarak temel düşünceler, aydınlanma ideolojisi bağlamında görülebilmektedir. Buradaki halk egemenliği, hükümetin temsili gibi hususlar ele alınan kavramla ilişkilidir. Aydınlanma sürecinde bireylerin kendi kaderlerini belirleme iddiaları bahsedilen kavramlarla birlikte ileri sürülmüştür.

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nden doğal hukuk söylemi bağlamında bahsedilmelidir (Cohen, 1978: 491). Çünkü kavram, ilk kez somut bir şekilde bu beyanname ile kendini göstermiştir (Alpözen ve Özdemir, 2022: 6). Söz konusu bildiriye “tüm insanların eşit yaratıldığı, insanların yaşam, özgürlük, mutluluğa erişme gibi bazı vazgeçilmez haklara sahip oldukları, bu hakları güvence altına almak amacıyla insanların kendi aralarında yönetimler kurdukları, bu yönetimlerin güçlerini yönetilenlerin rızasından aldıkları, yönetimi kurmak ve değiştirmenin halkın hakkı olduğu” hususları yer almıştır. Amerikan halkının, Bağımsızlık Bildirgesi'yle bu tarihten itibaren dış bir yönetim (İngiltere) tarafından idare edilmeyi kabul etmediğini bildirerek, kendi kaderlerini kendileri belirlemek istedikleri ifade edilebilir (Çelik, 2021: 648). Burada da görüldüğü üzere, doğal hukuk yaklaşımı bağlamında herkesin “eşit” olarak doğduğu bir dünyada insanlar “özgür” bir şekilde kaderlerini belirleyebilmek açısından istedikleri gibi yönetimlerini kurabilmeli ve değiştirebilmelidirler. Bildiriye bahsi geçen doğal hakkın hangi koşullar altında kolektifleşeceği belli değildir. Bu kolektivitinin tarihselliği ve üzerinde bulunduğu toprakla ilişkisi açıklanmamıştır.

Ele alınmakta olan kendi kaderini tayin kavramının kökenleri açısından doğal hukuk söylemi bağlamında Fransız Devrimi de incelenmelidir (Keitner, 2000: 3). Milli düşüncenin ve milliyetçi hareketin Devrim esnasında, Fransa'da modern bir ifade kazanması çok da şaşırtıcı değildir. Milletın doğal sınırları içindeki bütünlüğü, halkın egemenliği ve kendi kaderini tayini ile milletin, dilinin ve toplumsal kültürünün eşsiz kimliği, bir doktrin olarak ilk kez burada ilan edilmiştir. Burada millet yeni bir bayrağı benimsemiş, yeni bir takvime geçmiş, cumhuriyete atıfla yeni bir marş söylemiştir (Smith, 2017: 106). Egemenliğin beşerileşmesi, bahsedilen toplumsallık içerisinde mümkün olmuştur. Yönetici iktidarını kutsal metinlere, doğumdan kaynaklı haklarına değil, bir yurttaşlar toplumunu temsil ediyor olmasına dayandırmalıdır (Özdemir ve

diğerleri, 2019: 73). Yani bu düşünceye göre artık egemenliğin kaynağı, tanrının iradesiyle tahtta oturan kralın iradesi değildir. Egemenliğin kaynağı o toplumda yaşayan insanların iradesidir. Bu bağlamda kavramın kökeni, egemenliğin kaynağındaki bu dönüşümde bulunabilir (Alpözen ve Özdemir, 2022: 6). Diğer bir anlatımla egemenlik artık tanrıdan değil, yurttaştan alınmaktadır. Bunun siyaset pratikleri için anlamı, ulusların kendi yazgılarına hakim; siyasal özne haline gelen bireylerin devlet yönetiminde söz sahibi olabilmesidir (Beriş, 2008: 61-62). Yurttaşlık uzun bir kapitalist gelişme süreci içerisinde gelişerek karşımıza çıkan bir kavramdır. Yurttaşlık önce merkezileşen monarşilerin ülke çapında sadık tebaa oluşturma girişimleriyle birlikte gündeme gelmiş ancak asıl içeriğini halk devrimi ve Fransız halk egemenliği sürecinde edinmiştir (Yıldırım, 2019: 268). Modern milliyetçilik burjuvazinin kendi menfaatini devletin koruması altında ve bu devletin iktidarını gücü yettiği ölçüde diğer devletlerin iktidarında temsil eden burjuvazilere karşı kullanabilme kapasitelerinde karşımıza çıkmaktadır. Burada milliyetçilikle burjuvazinin sınıf menfaati arasında bir örtüşme vardır. Bu kapsamda burjuvazinin ödediği bedel de yurttaşlık hakkıdır. Yurttaşlardan oluşup milli menfaati için savaş alanında yürüyen Fransız ordularının başarısı yurttaşlığın evrenselleşmesinin anahtarı olmuştur. Burada gördüğümüz yurttaşlıkla burjuvazinin menfaati arasındaki örtüşme hem Fransız Aydınlanma döneminde doğal hukuk düşüncesi tarafından desteklenmiştir hem de 1830 devrimlerinden sonra yavaş yavaş ortaya çıkmakta olan işçi sınıfının bir dönem burjuvazinin aristokrasiye karşı kullandığı argümanları tutup burjuvaziye karşı kullanma eğilimi nedeniyle ortaya çıkan pozitivizm içerisinde kendi özgün formülasyonunu bulacaktır (Gündüz, 2022: 48). Bu anlamda Fransız Devrimi, ilk olarak egemenliğin gerçek sahibi olan halk düşüncesini içerir. Fransız Devrimi, mevcut devlet rejimlerinin meşruiyetine meydan okumuştur ve herhangi bir hükümetin yönetme hakkının tebaasının iradesinden bağımsız olduğu yönündeki daha önce savunulan görüşü sorgulamıştır (Hechter, 2000: 113). İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne bakıldığında, egemenliğin temelini esas olarak ulusta²

² Marx ve Engels'e göre, "modern ulus" denilen şey, feodal üretim biçiminin yerini kapitalist üretim biçiminin aldığı sürecin doğrudan sonucudur ve "modern uluslar" ancak kapitalist bir ekonomi bağlamında var olabilirlerdi ve feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde ortaya çıktılar (Nimni, 1985: 102-103). Ulus nedir sorusu ve bununla birlikte kolektif bir insan topluluğunun bir ulus olup olmadığının tanımlanmasına izin veren objektif kriterlerin neler olduğu hususları birçok kuşak Marksist düşünür tarafından ele alınmaya çalışılmıştır. Örneğin, Karl Kautsky'ye göre ulus; özünde ortak bir dilin sonucuyken; Otto Bauer'e göre her ulusun kendine özgü bir ulusal karakteri varken; Anton Pannekoek'e göre ise, yalnızca bir burjuva ideolojik fenomenedir (Löwy, 1989: 213). Stalin'in Marksizm ve Ulusal

olduğu yazılıdır. Bunun devamında bildirgede hiçbir kuruluşun, hiçbir kimsenin açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamayacağı da belirtilmiştir. Bahsedilen toplumsal grubun menfaatinin artık herkesin menfaatymiş gibi ileri sürüldüğü görülmektedir. Buna göre millet kendi kaderini bu şekilde tayin edebilecekti. 1793 Fransız Anayasası'nın 13. maddesinde sınırlı bir şekilde düzenlenen self determinasyon ilkesi sadece devletlerin sınır değişikliklerinde uygulanır (Kılınç, 2008: 953). 1795 tarihli Fransız Haklar Bildirgesi'nde şöyle denmekteydi: Kendisini oluşturan bireylerin sayısı ve üzerinde yaşadığı toprağın büyüklüğü ne olursa olsun, her halk bağımsız ve egemendir. Bu egemenlik başkasına devredilemez. Bu pek çok ulus-devletin var olacağı anlamına geliyordu; kaldı ki halkların kendi kaderini tayin etmesi ilkesinin kaçınılmaz sonucu buydu (Hobsbawm, 2020: 36-37). Oysaki söz konusu anlayış Avrupa sömürgelerinin hiçbirisinde ne kabul edilmiş ne de uygulanabilmiştir; en azından 1945'e kadar. Avrupa içindeyse farklı milliyetçilik siyasetleri doğmuştur. Görünüşte, sivil milliyetçilik bir siyasi idareye, devlete ve bölgeye ait olarak tanımlanırken, etnik milliyetçilik bir kan bağı ve ortak ata algısına dayanır (Gat ve Yakobson, 2019: 321). Gat ve Yakobson'a göre sivil ulus, Britanya ve Fransa tarafından temsil edilen mülayim bir Batı Avrupalı liberal modelle özdeşleştirilmiştir.³

Sorun adlı çalışmasında, ulus kavramına yönelik sınırlandırıcı teorik bir çerçeve oluşturmaya yönelik sistematik bir girişimi bulunmaktadır. Buna göre, nesnel kriterler olan ortak dil, toprak, ekonomik yaşam ve psikolojik yapı bir arada bulunduğu bir ulusa sahip olunabilir (Löwy, 1989: 213). Marksizmin ulusçuluğun kapitalizm içinde biçimlenen bir sınıf ideolojisi olduğu anlayışının karşısında duran Gellner'e göre ulus kavramı ile ilgili olarak iki geçici tanım belirtilmektedir: 1. İki insan ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorlarsa aynı ulustan sayılırlar. Kültür burada bir düşünceler, işaretler ve çağrışımlar, davranış ve iletişim biçimleri sistemi anlamına gelmektedir. 2. İki insan ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak tanıyorlarsa aynı ulusa mensup demektir. Bir başka deyişle, ulusları insanlar yaratır; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür. Bir grup insan, diyelim ki, bir ülkenin sakinleri veya belli bir dili konuşan insanlar, ancak aynı gruba mensup olmalarından dolayı birbirlerine karşı bazı ortak hak ve görevleri olduğunu kesinlikle kabul ettikleri takdirde bir ulus olabilirler. Onları ulus yapan birbirlerini bu şekilde aynı grubun üyeleri olarak tanımış olmalarıdır, yoksa kendilerini grubun dışında kalan üyelerden ayıran herhangi bazı ortak özellikler değil (Gellner, 1992: 28). Hall'a göre; "Gellner'in milliyetçilik tanımı millet ile bölünmeyi bir araya getiriyor; yani, her milli uyanışın yeni bir devlet kurmaya yönelmesinin zorunlu olduğunu ima ediyor. Ancak bu zorunlu değil. Milletlerin uyanışı her zaman her milletin kendi devletini kurmaya çalışacağı anlamına gelmedi, gelmiyor" (Hall, 2008: 23).

³ "Çeşitli etnik nüfuslara uzun ve geleneksel bir hükmetme geleneğine sahip her hegemonyacı halk gibi, Fransızlar ve İngilizler kendi kimliklerini, tercihen etnik yerine, tartışma götürmeyen ve aslında evrensel bir kimlik gibi düşünmeye alışmıştır. ... Fransızlar için kültürleşme bir devlet ideolojisi ve anayasal bir ilke haline gelmişken, İngiliz asimilasyonu daha çok dillendirilmeyen ve yansıtılmayan bir varsayımdı. ... En nihayetinde, iki ülkeye yapılan bütün göçmen dalgaları tamamen asimile edilmiştir." (Gat ve Yakobson, 2019: 323).

Lenin'e göre de, her ulusal hareketin eğilimi, modern kapitalizmin gereklerinin en iyi şekilde karşılandığı ulusal devletlerin kurulması yönündedir (Lenin, 1972: 395-400). Lenin'e göre ulus, uluslaşma sürecinin ortaya çıkardığı bir olgudur, iddia edildiği gibi etnik bir özü yoktur, kapitalizmin yapısal koşulları içinde oluşmuştur, uluslaşma da kapitalizmde piyasanın bütünleşik niteliğinin yapısal bir zorunluluğudur ve mekanın siyasal homojenleştirilmesi süreci olarak oluşmuştur (Akbulut, 2014: 24). Ulusallık, mekanın siyasal olarak homojenliğinin oluşturulmasını içererek, hem sermayenin hem de işgücü ve metanın dolaşımını kolaylaştırır (Akbulut, 2013: 168). Bu süreçte biz bir meclisin çıktığını, bir meclisin bir milletin bir temsilcisi olarak 19. yüzyıl boyunca özellikle emperyal merkez ülkelerde öne çıktığı bir idare anlayışı görüyoruz. Bu anlayış II. Dünya Savaşı'na kadar, yani emperyalizmin krizinin Amerikan hegemonyasında yeni bir birikim rejimiyle çözüldüğü 1945 sonrasına kadar gidecektir. Söz konusu bildirilerde de görülmektedir ki, kendi kaderini tayin kavramı halklar ve uluslar gibi kolektiviteler üzerinden bir bağlama oturtulmuştur.

Klasik emperyalist dönemde emperyalist ülkelerin sömürgecilik yarışı bağlamında kendi kaderini tayin meselesinin yalnızca Avrupa'nın küçük milletleri için konuşulduğu (onun da 1900'lerin başına kadar konuşulmadığı) belirtilmelidir (Hroch, 2011: 51).

19. yüzyılın sonlarına doğru başlıca kapitalist güçlerin sömürgeci paylaşım mücadelesi hızlanmıştır (Öztürk, 2006: 276). XIX. yüzyılın sonuna doğru, bir yanda gelişmekte olan ve iç içe geçmiş mali ve endüstriyel gruplar, diğer yanda devletler, ürünlerini ya da sermayelerine mahreç bulmak isteyen endüstrici ulusları arasındaki rekabeti körüklüyorlardı. Sömürgeleştirme işlemi bu yayılmanın biçimlerinden biri haline geliyordu, ama aynı zamanda, toprak elde etmenin en güvenli yöntemi de (Ferro, 2002: 132-133). Batı'da, bilinçli olarak, temelde ekonomik bir olgu şeklinde sunulan sömürgeleştirme, aynı zamanda bir yandaş edinme hareketi de olmuştur, aşağı düzeyde yargılanan ya da öyle tanımlanan halkların Hıristiyanlaştırılmaları ve uygarlığa kazandırılmaları olarak da görülmüştür (Ferro, 2002: 273).

Söz konusu yarış ile ilgili olarak Ferro; "... özellikle 1885-1890 yılları arasında Afrika'nın paylaşımında en çarpıcı ifadesini bulan toprak açlığıdır. Burada rakip

güçlerin –Fransa, Almanya, İngiltere, Portekiz, Belçika-, harita üzerinde, diğer rakibin ileride –kim bilebilir?- üzerine konma olasılığını yok edecek şekilde, mümkün olan en geniş toprakları kendilerine ayırmaları söz konusudur. Buna, zamanında, *course au clocher* (engelli at yarışı) denilmiştir (Ferro, 2002: 33).” ifadelerini belirtmiştir. Ferro, Jules Ferry tarafından “Fransa bugün sömürge topraklarından çekilse, İspanya ya da Almanya derhal yerine geçer” şeklindeki ifadesinden bahsetmiştir (Ferro, 2002: 37) ki bu ifade de bize sömürgecilik yarışını göstermektedir. İki güç odağının (sömürgelerdeki Fransız-İngiliz rekabeti) bir imparatorluk kurma amacıyla sürekli bir şekilde birbiriyle mücadelesi ancak emperyalist dönemde ortaya çıkmıştır (Ferro, 2002: 110).

Üretken sermayenin uluslararasılaşmasının henüz sınırlı kaldığı koşullarda kapitalist devletin işlevi, içeride yeniden üretimin koşullarının sağlanması, dışarıda ise ticari ve parasal ilişkilerde ‘kendi’ burjuvazisinin azami çıkar sağlayabileceği bir ortamın yaratılmasıdır (Öztürk, 2006: 277). Klasik emperyalizm döneminde, bahsedilen ekonomik kriz ve yoğun rekabet ortamında, önde gelen kapitalist ülkeler sömürgecilik faaliyetlerine ve nüfuz alanları oluşturmaya yoğunlaşmışlardır. Özellikle Afrika ve Asya kıtalarında toprak paylaşım mücadelesi artmıştır. Bu durum I. Dünya Savaşı’na giden süreçte önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde kapitalist devletler, kendi burjuvazilerine ayrıcalıklar sağlamak amacıyla diğer devletlere çeşitli yollarla müdahale etmişlerdir. Bu müdahaleler arasında savaş, sömürgeleştirme, ticari ayrıcalıklar elde etme, devletler arası borçlar yoluyla nüfuz kurma, doğal kaynakların kullanım haklarını ele geçirme gibi yöntemler bulunmaktadır.

Klasik emperyalist dönemde, önde gelen kapitalist güçler arasında bir sömürgecilik yarışı yaşanmıştır (McDonough, 1995: 339). “Sömürge”, tanımı gereği, devlet aygıtının hakim doruklarının ve güvenlik aygıtının büyük ölçüde sömürgecinin elinde olduğu bir toprak parçasıdır (Savran, 2023: 20). Dönemi karakterize eden önemli bir özellik olarak toprak edinme yarışından bahsedilmelidir. Emperyalist devletler, emperyalist çıkarları doğrultusunda toprak kazanmak için rekabet etmişlerdir. Afrika ve Asya, genellikle sömürgecilik faaliyetlerinin odağı olmuştur. Bununla birlikte Berlin Konferansı’nda (1884-1885) emperyalist devletler, Afrika’yı paylaşmak konusunda anlaşmışlardır. Afrika’daki sınırlar harita üzerinde çizilerek belirlenmiştir, bu topraklar işgal edilmiştir,

buradaki doğal kaynaklar kontrol altına alınmıştır. Asya'da da Hindistan, Çin ve Güneydoğu Asya'da sömürgecilik faaliyetleri artmıştır. Toprak kazanmanın dışında ekonomik çıkarların artırılması için de mücadeleye girilmiştir. Sömürgeler, ham maddelerin kaynağı, pazarlar ve ucuz işgücü gibi ekonomik avantajları temsil etmiştir (Krishnaswami, 1992: 81).

Kendi kaderini tayin meselesi, 20. yüzyılın başlarında özellikle Marksist düşünce içinde önemli bir tartışma konusu olmuştur (Traverso, 2023: 351). Bu tartışmalarda Lenin, Rosa Luxemburg ve Austro Marksist okul temsilcileri arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır (Gomez-Quinones, 1982: 62). Lenin'in yaklaşımları okumakta olduğunuz doktora tezinde birinci kuşak tartışmalar içerisinde "En Zayıf Halka Tezi" başlığı altında ayrıca incelenmiştir. Lenin, Luxemburg'un kültürel-ulusal özerklik önerisini eleştirmiş, bu önerinin belirsiz olduğunu iddia etmiştir. Luxemburg ise Lenin'den farklı olarak işçilerin ulusal hareketleri desteklememeleri gerektiğini ileri sürmüştür (Elliott, 1965: 327). Bunun nedeni olarak ise, bu hareketlerin ilerici olmamaları ve başarılı olmayacakları hususunu vurgulamıştır. Luxemburg'a göre, ulusların kendi kaderlerini tayin meselesine verilen destek, her zaman için burjuvazinin haklarına destek anlamına gelmektedir (Hutchings, 2021: 52). Austro Marksist okul içerisinde Bauer tarafından özellikle imparatorluk içindeki tüm ulusal grupların kültürel konularda belirli özerklik hakları üzerinde durulmuştur (Battis, 2023: 1). Bu okula göre, çok uluslu bir devlet içerisinde bir dizi kültürel, idari, yasal düzenlemeleri içeren kültürel özerklik, meselenin ana fikrini oluşturmaktadır.

1945 sonrası dönemde dünya jeopolitik olarak radikal ölçüde değişmiş, kapitalizm yeni düzenleme tarzlarıyla tanışmıştır. Bu kapsamda klasik emperyalizmden farklı olarak kolektif emperyalizme geçiş vurgulanmalıdır (Carroll, 2013: 93). Kolektif emperyalizm, kendi kaderini tayin meselesinin tarihi gelişimi içerisinde II. Dünya Savaşı sonrasında ikinci kuşak tartışmalar döneminde ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

1945 ile birlikte biz 1830 ile 1945 arasında gerçekleştiği haliyle kendi çıkarlarını maksimize etmeyi ve meşruiyetini sağlamayı amaçlayan ve kendi kaderini tayinini bu düzleme oturtan burjuva temsil kurumunun radikal olarak dönüştüğünü, burjuvazinin

yurttaş haklarıyla kurduğu ilişkinin 1945’den sonra radikal olarak değiştiğini görüyoruz. “Kapitalizm geliştikçe ham madde eksikliği de kendini o denli duyurmaktadır; rekabetin koşulları o denli sertleşmekte, bütün yeryüzünde ham madde kaynakları arama çabaları o denli alevlenmekte, sömürgelere sahip olma savaşımı o denli amansız olmaktadır (Lenin, 2009: 93)” şeklinde Lenin’in çok iyi tarif ettiği emperyalistler arası rekabet, bu 1870-1945 arası dönemin bir özelliğidir. Söz konusu dönemde burjuvazi kendisini milli menfaatin temsilcisi konumuna getirebilecek imkanlara sahiptir ve kendi kaderini milletin kaderi, kendi menfaatini de milletin menfaati olarak sunacak şekilde örgütlenmiş hegemonyası, devletin iktidarını diğer devletlerdeki burjuvalilere karşı kullanabilme gücüyle donanmış durumdadır. Fakat biz Lenin’in 1915 gibi erken bir tarihte söylediği gibi bu ulus-devlet imparatorlukları arasında rekabet esaslı düzeneğin 1945’e geldiğimizde artık işlemez olduğunu görüyoruz (Özdemir, 2017b: 189). İki dünya savaşının taşıdığı bir krizin arkasından biz 1945’den sonra Amerikalıların bu kapitalizm krizine bir devletin birden ziyade kökeni olan sermaye grubunu içine kabul ettiği, bir sermaye grubunun da zenginleşmek, genişletilmiş yeniden üretim sürecine girmek için bir devlete muhtaç olmadığı yeni bir düzenek görüyoruz (Özdemir, 2014a: 68; Panitch ve Gindin, 2019: 26; Sune, 2013: 107). Bu düzenek aynı zamanda burjuvazinin Fransız Devrimi ile birlikte yurttaş hakları içerisinde ve münhasıran ulusal sınırlar içinde kendi hegemonyasını tesis etme sürecinin de bittiği burjuva hegemonyasının yeni kalıplar edindiği bir dönemdir.

Kendi kaderini tayin kavramının ilişkili olduğu hukuk ideolojisi de bu şekilde anlaşılabilir. Hukuk ideolojisinin anlaşılabilmesi için yeniden üretimine katkı koyduğu kapitalist üretim ilişkilerine odaklanılması önemlidir (Xu, 2022: 1803). Fransız İhtilali öncesi aydınlanma süreci bağlamında belirli bir sınıfın maddi çıkarları kapsamında sadece o dar maddi çıkarlar kalıbında kalmaması ve burada bilginin toplumsallaştırılması sürecinde karşımıza hukuk ideolojisi çıkmaktadır. Diğer yandan ilk kez kapitalizm ile doğrudan üreticinin ürettiği toplumsal fazlanın elinden alınmasının da hukuk ideolojisine dayandığı görülmektedir. Kapitalizm doğrudan üreticilerin geçimlerini sürdürebilmek için sahip oldukları tek meta olan iş gücünü sözleşme esasında kapitalistlere serbestçe emek piyasasında satmak zorunda kalışı ve söz konusu durumun emeğin istihdamında hakim ya da baskın yöntem haline

gelmesiyle ayırt edilir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 47). Bu doğrultuda ele almakta olduğumuz kendi kaderini tayin kavramının kökeninin incelenmesi açısından kapitalizm ile olan bağlantıya ayrıca yoğunlaşılması gerekmektedir.

Britanya hegemonyası altında Milletler Cemiyeti'nin takip ettiği Uluslararası Hukuk, Lenin'in saptadığı gibi emperyalistler arası rekabeti düzenleyen bir tür savaş hukukudur (Özdemir, 2017b: 189). Sözleşmeyi imzalayanlar, savaşı kazanan emperyalist devletlerdir. Burada kendi kaderini tayin meselesine yer verilmemiştir. İleride ele alınacak Aaland Sorunu ile ilgili karar, kendi kaderini tayin meselesini devletlerin kendi ulusal egemenlikleri alanında görmüştür.

1945 sonrası ABD hegemonyasındaki dönüşüm ve kendi kaderini tayin meselesi ile ilişkisi konusu, ikinci kuşak tartışmalar içerisinde ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Kendi kaderini tayin meselesi bağlamında sömürgecilik sonrası (biçimsel) bağımsızlık süreçleri, 1990'da Sovyetler'in yıkılması ve Kosova sonrasındaki süreç üçüncü ve dördüncü kuşak tartışmalar içerisinde ilerleyen bölümlerde incelenmiştir.

1.1.1. Kapitalist Üretim İlişkilerinin Hakim Hale Gelmesi

Kendi kaderini tayin kavramının kökeni ele alınırken özetle maddi çıkarlarını sağlama almaya çabalayan bir burjuvazi sınıfı gerçeğini incelemeye gayret gösterildi. Buna göre meta üretimini kontrol eden toplumsal grubun özgür bir şekilde birikimini ilerletmek için bu yöndeki taleplerinin siyasi iktidar tarafında da temsil edilmesi yönünde kavramımızı da içeren birtakım gelişmelere bakılmıştır (Eagleton, 1996: 101). İşte bu noktada söz konusu gelişmelerin, kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale geldiği dönemde oluştuğu belirtilmelidir ki bu yaklaşık 500 yıllık bir süreçtir. Peki kendi kaderini tayin kavramının kökeninin anlaşılması açısından önemli olduğu düşünülen bu kapitalist üretim ilişkileri ne demektir?

Kendi kaderini tayin kavramının kökenini anlamak açısından tarihsel olarak kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesi süreci önemlidir. Kapitalist üretim tarzını

vücuda getiren temel unsurlar; yani üretim araçlarının özel mülkiyette olması, emek gücü satıcılarının pre-kapitalist bağ ve güvencelerden yalıtılması, değişim değeri için yapılan üretimin kullanım değeri için yapılan üretime galebe çalması, emek gücünün bir meta olarak pazarda mübadele edilebilmesi, mübadele ilişkilerinde hukuk ideolojisinin belirleyici olması, sermaye ilişkisinin iktisadi alanda belirleyici ve hakim hale gelmesi, eşitsiz ve bileşik gelişme, kar oranlarının düşme eğilimi, ilkel birikimin⁴ sürekliliği vd. olarak sıralanabilecektir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 169-170). Kapitalist üretim ilişkilerine yavaş yavaş geçmeye başlayan toplumlarda (16, 17 ve 18. yy'da) doğal hukuk tezinin yeniden formüle edilip baskın hale geldiği görülmektedir (Worland, 1981: 277). Ancak burada söz konusu geçişin, kendiliğinden ilgili toplumların iç dinamiklerine bağlı olarak gerçekleştiği düşünülmemelidir. Kapitalizme geçiş, sömürgeci pratiklere dayalı eşitsiz ve birleşik gelişme sorunudur (Anievas ve Nişancıoğlu, 2020: 71). Doğal hukuk görüşü, genelde, doğanın bir düzeni olduğu ve bunun, bireylerin ve devletlerin iradesi dışında, birtakım kuralları kaçınılmaz kıldığı varsayımına dayanmaktadır (Pazarcı, 2009: 11). Buna böyle denmesinin sebebi, geçerliğini insanların keyfi iradelerine borçlu olmaktan uzak olarak, kendisinin, eşyanın tabiatında mündemiç olmasındadır (De Page, 1944: 99). Doğal hukuk okulu, burjuvazinin devrimci bir sınıf olarak ortaya çıktığı çağda burjuva ideolojisinin en belirgin ifadesi olduğu, taleplerini tutarlı ve açık biçimde ortaya koyduğu gibi, bize hukuksal biçimin en yalın ve derinlikli kavrayış modelini de vermektedir (Beirne ve Sharlet, 1980: 37). Doğal hukuk öğretisinin en olgun aşamasının burjuva siyasal iktisadının klasik kuramcılarının ortaya çıkışına denk düşmesi bir rastlantı değildir⁵. Erken dönem burjuva siyasal imgelemine temsil ettiklerini varsayabileceğimiz John Locke ve Thomas Hobbes, kuşkusuz aynı sorunsal formüle eden diğer siyaset kuramcılarıyla birlikte, kapitalist topluma özgü sınıfsal üstünlük ilişkilerinin meşruluk çerçevesinin oluşturulmasına katkıda bulunmuşlardır (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013: 166). Doğal hukuk okulunun ideolojisi, her tür toplumun doğal varlık koşulu olarak

⁴ İkel birikim denilen şey, üreticiyi üretim araçlarından ayıran tarihi süreçten başka bir şey değildir. Bunun ilkel biçimde görünmesi, sermaye ve buna uygun düşen üretim biçiminin tarih-öncesi aşamasını teşkil etmesinden ileri gelir (Marx, 1975: 753).

⁵ Marx ve Engels, Alman İdeolojisi'nde her tarihsel dönemde egemen sınıfın düşüncelerinin egemen düşünceler olduğunu yazmışlardır: "Toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda onun egemen entelektüel gücüdür de. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da denetiminde bulundurur; öyle ki, genelde söylemek gerekirse, zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşünceleri de böylece ona bağımlı olur" (Marx ve Engels, 1992: 70).

gördükleri burjuva toplumunun varlık koşullarını, en genel ve dolayısıyla en soyut biçimde dile getirme görevini üstlenmiştir. Burjuvazinin gündeme getirdiği haliyle doğal hukuk söylemi; iktidarın kaynağını iktidarın ötesine, doğanın evrensel düzeninin gerekliliklerine ve bu düzen içerisinde eyleyen bireyler toplumunun rızasına dayandırmaktaydı (Özdemir ve diğerleri, 2019: 377). “Herkes özgür olmalıdır ve hiç kimse diğerlerinin özgürlüğüne engel olmamalıdır. Herkes bedenine, iradesinin serbest bir aracı olarak sahiptir.” Bu önerme, bütün doğal hukuk kuramcılarının çıkış noktasıdır (Pasukanis, 2002: 114-115). Locke’un doğa durumu teorileri ile iktisatçının serbest rekabetçi piyasa kavramı ve özellikle de genel bir rekabet dengesi arasında var olan benzerlik tesadüfi değildir (Toruno, 2002: 201). Ayrıca lonca sınırlamaları ve ticari sınırlamalardan da piyasayı kurtarıp tamamen serbestleştirmiştir. Bu durum üretim ilişkileriyle söylem arasındaki bağlantının anlaşılması açısından önemlidir. Aynı şekilde iktidarın kaynağının kralın elinden çıkarılması, genişletilmiş meta üretiminin sürmesinin de ön koşuludur (Moore, 2003: 97). Bu anlamda özel mülkiyetin mutlak krala karşı korunması istenildiğinde, doğanın evrensel düzenliliklerine atıf yapılması gerçekleşmiştir (McKee, 1991: 483). Liberal düşüncenin kökenleri de burada yer almaktadır. Fransa’da mutlakiyetçi devlet koşulları altında bir ölçüde gelişmesine izin verilen kapitalist girişimler, mutlakiyetçi devletin kısıtlamaları ve çalışma ilkeleriyle girdiği çatışmalı ilişkide liberal düşünceler belirlemiştir.

Karl Marx’ın politik ekonomi teorisinde temel bir konsept olan sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi kavramı, sermayenin, sürekli olarak büyümesi ve kar elde etmesi için nasıl bir döngü içinde hareket ettiğini anlamak için önemlidir (Evenitsky, 1963: 159). Bu döngü kapitalist sistemin temel işleyişini açıklamaktadır. Bu yüzden kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesi sürecinde sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi (Özdemir, 2014a: 40) döngüsüne de bakılmalıdır. Meta dolaşımının son ürünü olan para, sermayenin ilk görüldüğü biçimidir (Marx, 1975: 169). Sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi kapitalist toplumda para formunda sermaye (P) ile başlar. Söz konusu toplumda üretime girecek bir sermaye para biçimini almak zorundadır. Daha sonra para formundaki sermaye başkalaşarak meta formundaki sermayeye (M) dönüşür. Örneğin para başkalaşarak emek gücüne, makinelere, ham maddelere, enerjiye dönüşür (Özdemir, 2017a: 106). Bu meta formundaki sermaye de üretim sürecine

sokulur. Örneğin ayakkabı üretim sürecine bakıldığında, meta formundaki sermayenin başkalaşarak ayakkabıya yani başkalaşmış meta formundaki sermayeye (M') dönüştüğü görülür. Daha sonra ise aynı örnekten devam edildiğinde, ayakkabıların satış süreci (P') gelir. Ayakkabıların satılması ile ayakkabıya mündemiç emeğin toplumsal verimliliğinin, ölçütlere uygun bir şekilde sarf edildiği ispatlanmış olur. Bu duruma göre para-sermayenin dolaşım formülü şöyledir: P-M ... R (Üretken sermaye) ... M'-P'; burada noktalar, dolaşım sürecinin kesintiye uğradığını, M' ve P' ise, M ve P'nin, artı-değer ile artmış bulunduğunu belirtiyor (Marx, 2006: 33).

Kapitalist sistemin temel işleyişinin anlaşılması bağlamında, sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi döngüsünden sonra kapitalizmin genişleme ihtiyacından da bahsedilmelidir. Wallerstein'ın perspektifinde kapitalist sistem, sürekli olarak yeni bölgelere yayılarak ve emek gücü ile kaynaklara erişerek karını maksimize etmeye çalışır (Skocpol, 1977: 1075).

Wallerstein'ın Dünya Sistemi Teorisi'nde de belirtmiş olduğu üzere, kapitalizm, kar maksimizasyonu amacıyla sürekli yeni alanlara girme ihtiyacında olduğundan en başından itibaren, küresel bir niteliği haizdir (Arrighi, 1998: 113). Kapitalizm sürekli olarak kar ve yeni pazarlar arayışındadır, bu sürekli arayış üretim ilişkilerinde, sanayi ve ticarete, yerelde hızlı dönüşümlere yol açar, bu durum devletlerin örgütlenmesini etkiler ve bu vahşi genişleme ve değişim süreci sayesinde kapitalizm çelişkilerini erteleme kapasitesini sürekli geliştirir (Panitch, 1994: 60). Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesini sağlayan yukarıda belirtilen gelişmeler her yerde eşit bir şekilde meydana gelmemiştir. Küresel güç ilişkileri açısından bazı toplumlar diğerlerine göre daha güçlü ve/veya daha zayıf nitelikte olmuşlardır. Aynı nedenden ötürü bir dönem gelişkin olan yerler bir sonraki dönemde cazibesini yitirmiştir. Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesiyle, eşitsiz gelişme yasası kapitalizmde ön planda yer almıştır (Van der Linden, 2007: 145). Eşitsiz ve bileşik gelişme, Anievas ve Nişancıoğlu'na göre en iyi şekliyle, birbiriyle ilişkili üç farklı biçimde anlaşılabilir; ilk olarak tarihin materyalist kavrayışında özdeş olmama ve eşitsizlik öncüllere dahil edilir, ikinci olarak tarihsel sosyoloji eşitsiz ve bileşik gelişmenin uzam-zamansal olarak farklı vektörlerinin çoğulluğu çerçevesinde incelenebilir, üçüncü olarak da kuram ve tarihin

birbirinden ayrılamazlığı nedeniyle eşitsiz ve bileşik gelişme somut tarihsel süreçlere atıfta bulunur (Anievas ve Nişancıoğlu, 2019: 82). Lenin ve Troçki tarafından ortaya atılan eşitsiz gelişme yasasına göre, dünya, gelişmiş kapitalist ülkelerden oluşan bir merkez ve gelişmemiş ülkelerden oluşan çevreden oluşmaktadır (Akdağ, 2021: 36). Eşitsiz gelişme terimi, en başından itibaren küresel ölçekte etkiler doğurarak biçimlenen kapitalist üretim ilişkileri ve üretici güçlerin kapitalist toplumlar genelinde farklı ölçeklerde derinleşmesi; dolayısıyla, dünya çapında verimlilik, üretkenlik, bilgi gibi unsurların eşitsiz dağılımı ile sonuçlanan süreçlerin uygun adına tekabül etmektedir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 48).

Kapitalist üretim ilişkileri hakim hale geldikçe, kapitalizm, toplumsal yapı üzerinde yoksulluk etkisi gösterir (Patnaik, 2012: 3). Bu bağlamda kapitalizmin yoksullukla bir ilişkisi vardır. Kapitalizm, yoksulluk, toplumların kendi varlıklarını devam ettirebilmeleri için gereken imkanlardan yoksun olmaları demektir. Kapitalist üretim ilişkileri derinleştikçe yoksulluk da artmaktadır. Kapitalizm, kar odaklı bir sistem olduğu için, üretilen değerlerin birikmesi ve paylaşımı belirli sosyal sınıflar arasında eşitsizliklere neden olabilir. Kapitalizmin yoksullukla ilişkisini, üretilen artı-değerlerin nerede biriktirildiğine, bu artı-değerlerin kimlerle paylaşıldığına bakılması net bir şekilde göstermektedir. Kapitalizmde her şey değişim değeri⁶ üzerinedir (Mehrotra, 1991: 72). Bu, mal ve hizmetlerin ticaretinin değerleri üzerinden yapıldığı bir sistem olduğunu ifade eder. Bu durumdan farklı olarak kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmediği prekapitalist toplumlarda belirleyici olan kullanım değeridir. Ayrıca prekapitalist bütün toplumların özelliği olarak sefaletin olmaması söylenebilir. Bu karşılaştırma, kapitalist ve prekapitalist toplumların temel ekonomik dinamikleri arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır.

⁶ Kullanım değeri ve değişim değeri arasındaki ilişki Marx tarafından net bir şekilde yazılmış olan şu alıntıda görülebilmektedir: “Kapitalistimizin gözünde iki amaç vardır: önce, değişim-değeri olan bir kullanım-değeri üretmek ister, yani satılacak bir mal, bir meta üretmek ister; sonra, değeri, üretiminde kullanılan metaların toplam değerlerinden daha fazla olan bir meta üretmek ister; yani ürettiği şeyin değeri, serbest piyasadan satın aldığı üretim araçları ve işgücünden fazla olmalıdır. Amacı yalnız kullanım-değeri değil, onunla birlikte meta üretmektir; yalnız kullanım-değeri değil, değer üretmektir; yalnız değer değil, aynı zamanda artı-değer üretmektir” (Marx, 1975: 212).

Kapitalist uygarlık her zaman artı değer üzerine kurulmuştur (Vyasulu, 1994: 60). Artı-değer, karşılığı ödenmeyen emeğin somutlaşmış biçimi olarak ifade edilebilir (Marx, 2006: 152). Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesi ile birlikte üretici güçlerde de aşırı dönüşümler gerçekleşmiştir. Bu bağlamda emek üretkenliği de her geçen gün anormal şekillerde artmaktadır. Üretenlerin elindeki alet edevat, üretim nesnesi (kapitalizm öncesinde genelde toprak, ancak hareketli üretim araçları üzerinde hakimiyete dayalı tarzda hayvanlar ve otlaklar), iş yapma pratik ve bilgisi gibi unsurlar da üretici güçleri oluşturur (Özdemir ve diğerleri, 2019: 44). Üretici güçlerin maddi, sosyal ve fikri unsurları vardır. Maddi unsurlar arasında ham madde, üretim aracı ve enerji sayılabilir. Örgütlenme, kurumsallaşma ve verimlilik ise sosyal unsurları oluşturmaktadır. Fikri unsurlar ise teknik, bilimsel ve örgütsel bilgilerdir.

Kapitalist dünya düzeni, sermayenin kendisi gibi krizle işlemektedir ve hatta krizden beslenmektedir (Hardt ve Negri, 2019: 67). Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesiyle birlikte, kapitalizm sürekli kriz üretmeye başlar ancak diğer yandan da üretilen bu krizler çözülemez, ertelenir.

İktisadi sömürü ilişkisinin sözleşme biçimi altında hukuksal olarak dolayımlanması, ancak bir mal olarak karşısına dikilen kendi emek gücüne yabancılaşmış işçi sınıfının ortaya çıktığı burjuva kapitalist toplumunda gerçekleşir (Pasukanis, 2002: 40). İlk kez kapitalist toplumlarda doğrudan üreticinin elindeki fazlanın ele geçirilme biçiminin hukuk ideolojisine dayandığı görülmektedir (Althusser, 2005b: 59). Burada sözleşme esaslı bir dağıtım biçimi ile karşılaşılır. Bununla birlikte hukuk ideolojisine bağlı olarak gayri şahsiliğe öne çıkmaktadır ve kapitalist toplumun hemen hemen hepsi şahsi olarak nitelendirilebilir.

Üretim ilişkileriyle girdiğimiz ilişkiye ideoloji denir (Althusser, 2010: 92; Özdemir, 2008: 36). İdeolojinin anlatı kısmını (kendi kendimize anlattığımız hikâyenin kelimelerle örülen kısmını) söylemler oluşturur. Dışımızdaki gerçekliği zihnimizde temellük etmek için örgüye (söyleme) ihtiyaç duyarız (Özdemir, 2011b: 57). Kendi kaderini tayin kavramının kökenine bakıldığında, kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesiyle birlikte kavramla ilgili olarak önem arz eden doğal hukuk ve hukuki

pozitivizme özel olarak değinilmelidir. Her iki söylem de içinde geliştikleri toplumun ve zamanın getirdiği sınıf ilişkileriyle özgün ilişkiler kurulması olanaklarını barındırırlar. Doğal hukuka göre bizim dışımızda tartışılmaz aşkın ilkeler vardır. Doğal hukuka göre, evrensel ve değişmez ilkelerin varlığı kabul edilir. Bu ilkeler, insan hakları, adalet, eşitlik gibi kavramları içerir ve insan doğasına özgü evrensel değerleri temsil eder. Doğal hukuk açısından örnek olarak meşru müdafaa veya direniş hakkı gibi birtakım haklar bizim dışımızdaki tartışılmaz aşkın ilkelere dayandırılır. Bu gibi haklar, doğal hukuk açısından bu evrensel ilkelerin bir yansıması olarak kabul edilir. Meşru müdafaa hakkı, bireyin kendisini ve başkalarını koruma amacını taşır ve bu, doğal hukuka dayalı evrensel bir prensibe dayanır. Bu haklar, bireyin temel hak ve özgürlüklerini savunma yeteneğini yansıtarak, doğal hukuk düşüncesinde kişinin içsel değerini ve onurunu koruma arzusuna dayanır. Bu bağlamda, doğal hukuk, insanın doğasından kaynaklanan temel hakların ve değerlerin evrensel ve değişmez olduğuna inanarak, bireylere belirli hak ve özgürlükleri tanıyan bir temel oluşturur (Chloros, 1958: 609).

Doğal haklar kuramı pozitivizmin iddia ettiğinin aksine hakkın kaynağını burjuva iktidarının iradesine değil, yani yurttaşlar tarafından seçilen bir meclisin veya egemenin iradesine değil, doğanın evrensel değişmez düzenine bırakır. Doğal hukuk açısından iktidarın kaynağı iktidardadır; iktidarın iradesinde değildir. Bu açıdan kral ancak doğanın düzenliliklerini, evrensel genel düzenlilikleri iyi okuduğunda iyi bir yönetici olabilir. Buradan devam edildiğinde eğer kral iyi yönetemezse toplumsal düzen bozulabilir. Toplumsal düzen bozulduğunda da direniş insanların doğal bir hakkı haline gelir (Macpherson, 1971: 67). Kendi kaderini tayin kavramının doğal hukuk bağlamında ne anlama geldiği ve nasıl açıklandığı bir sonraki alt bölümlerde incelenecektir.

Burada sınıf eksenli kolektif hak talepleri ile sınıf eksenli olmayanlar arasında bir ayrım yapmak gerekir (Woodiwiss, 2002: 142). Sınıf eksenli olmayan kolektif hak talepleri, meşruiyetini adına hak talep edilen kolektivitinin ‘doğal hakkına’ dayandırmak durumundadır (Özdemir ve Aykut, 2010: 34). Bunlar insan hakları adına yürütülen faaliyetin evrensellere gönderme yapılarak savunulması yoluna girmeden savunulamazlar, kültürel kimlikleri, etnik aidiyetleri ve sınıfsal olmayan toplumsal

konumları ifade ederler (Özdemir, 2013: 148). Anılan durumda talepler ilgili kolektivitening dışında olan ve bu kolektivitening tarihsel psikolojik özellikleri nedeniyle bu kolektiviteye sahip olamayacak kimseleri içermez ve yer yer bunların ‘doğal haklarına’ karşı ileri sürülür (Aykut, 2011: 93; Özdemir ve Aykut, 2010: 34). Sınıf eksenli kolektif hak talepleri ise diğerlerinin aksine dışlayıcı değildir ve bunların ileri sürülebildiği noktada hukuki biçim üretim ilişkileri inşai etkiler doğurabilir ve zamanla üretici güçleri dönüştürebilir.

Tarihsel süreç içerisinde bir dönem burjuvazinin aristokrasiye karşı ileri sürdüğü iddiaların benzeri, 1830’lardan itibaren Avrupa’da yeni ortaya çıkmakta olan işçi sınıfı tarafından sanayileşme ile birlikte burjuvaziye karşı ileri sürülmeye başlanmıştır. Bu anlamda işçilerin, Rus burjuvazisi, Yahudi burjuvazisi, Polonya burjuvazisi veya diğer burjuvaziler tarafından sömürülmesi fark etmez (Lenin, 1972: 414-425). Burjuvazi denince toplumsal üretim araçlarının sahipleri olup ücretli emeği sömüren modern sermayeciler sınıfı, proletarya denince kendi üretim araçlarına sahip olmadıklarından emek güçlerini satmaya muhtaç olan modern ücretli işçiler sınıfı anlaşılır (Marx ve Engels, 2014: 78). İşte bu noktada burjuvazi, işçi sınıfının Avrupa çapında kendini her yerde göstermesi durumuna karşı, argümantasyon tarzını değiştirmiş, doğal hukuk söylemi yerine hukuki pozitivizmi hakim söylem haline getirecek koşulları tesis etmeye başlamıştır. Bu dönüşümün temel amacı, mevcut düzenin lehine olan hukuki zeminleri sağlamlaştırmaktır. İşçi sınıfının giderek etkili bir şekilde kendini göstermesi, burjuvaziye, hukuki düşünceyi ve meşruiyet algısını değiştirmeye sevk etmiştir. Hukuki pozitivizme göre artık normlar, meşru yöneticinin verdiği emirlerdir. Artık, burjuvazi, hukuki pozitivizmin egemen olduğu bir söylem benimseyerek, normların meşruiyetini yöneticinin verdiği emirlerde görmeye eğilimlidir. Bu, hukuki yapıyı, sınıf çatışmalarının yoğunlaştığı bir dönemde, burjuvazinin çıkarlarına uygun şekilde şekillendirmeye yönelik bir stratejidir. Hukuki pozitivizme dayanan bu yaklaşım, burjuvazinin hükümetin ve mevcut düzenin lehine olan normları güçlendirmeye yönelik bir adım olarak görülmektedir. Hukuki pozitivizm salt haliyle bakıldığında bir mistisizm içerir. Bu söyleme göre iktidar bir şekilde meşrudur. Bu açıdan iktidarın neyi neden düzenlediği hiçbir zaman merak edilmez. Yani hukuki pozitivizme göre egemen neye hak diyorsa o haklıdır. Buradaki ilişkilerin hukuki çerçevesini çizecek egemen düşüncesi

piyasanın işleyişi için vazgeçilmezdir (Macpherson, 1990: 95-96). Hukuken korunan menfaat haktır, korunmuyorsa hak değildir. Weber'in mantığında da soyut olarak türetilmiş kurallar kendi içlerinde meşru olarak görülür, bu yüzden yasal düzene itaat edilir, buradaki meşruiyet iddiası da yürürlüğe giren kuralların yasallığına ve bu kurallar uyarınca otoriteye yükseltilemlerin emir verme hakkına olan inanca dayanır (Milovanovic, 2003: 64-65).

1.1.1.1. Kavramın İktidarlara Karşı İleri Sürülmesi

Kendi kaderini tayin kavramını anlama çabamız doğrultusunda, kavramın kökeni içerisinde kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmeye başladığı tarihsel süreç içerisinde önemli bir aşamayı, kavramın bir hak olarak iktidarlara karşı ileri sürülmesi oluşturmaktadır. Kapitalizmin merkezinde kendi kaderini tayin isteklerinin bir hak donuna bürünüp iktidarlara karşı ileri sürülebilmesi için egemenliğin kamilen beşerileşmesi, “cumhuriyetin”, “kamunun” ve “yurttaşın” modern donları içinde tecessüm etmesi gerekmiştir (Özdemir, 2017b: 179-180). Bu noktada bir önceki bölümde ele aldığımız kapitalizm, egemenliğin beşerileşmesi, cumhuriyet, kamu ve yurttaş kavramlarının tarihsel süreç içerisinde belirginleşmesi önemli satır başlarıdır.

Kavramın iktidarlara karşı ileri sürülmesi için gerekli koşulların olgunlaşması, sermaye birikimine dayalıdır. Artı-değerin sermaye olarak kullanılmasına ve sermayeye çevrilmesine, sermaye birikimi denir (Marx, 1975: 617). Lenin'in Devlet ve Devrim adlı eserinde belirttiği üzere, burjuva demokratik cumhuriyeti sermaye için mümkün olan en iyi politik kabuktur (Lenin, 1999: 22). Bununla birlikte, iktidarın kaynağının tanrıdan alınıp yurttaşta taşınmasının önemi sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi döngüsünde görülmektedir. Belirli bir birikim aşamasına kadar sömürgeci mutlak monarşilerde sermaye birikimi görülmüştür (Anderson, 2023: 18). Birikim aşamasının daha da ilerlemesinden sonra mutlak monarşilerin sağladığı güvence yetersiz hale gelmiş, üretim araçlarını kontrol eden sınıf devlet iktidarını da kontrol etmeye yarayacak yeni bir hukuk sistemi ihtiyacı duymaya başlamıştır (Hobsbawm, 2003a: 46). Ancak kralın iktidarı kutsal olan tanrıdan geldiğinden dini açılardan kralın sorumluluğuna gitmek, kralın ürettiği kanunların meşru olmadığını söylemek mümkün

değildi. Bu yüzden egemenliğin beşerileşmesi gerçekleştirilmiştir. Egemenliğin gerçek sahibi olan halk düşüncesi belirmiştir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 73).

Devlet iktidarı uğruna verili toplumsal alanda siyasi mücadele, sınıf mücadelesinin en keskin ve en can alıcı türü olmakla birlikte, kendi kaderini tayin kavramı ile ilişkili olarak ulusal talepler de devlet iktidarı uğruna verilen mücadelenin araçları olarak düşünülebilir. Bu mücadelenin de sınıf mücadelesinin bir parçası haline gelebileceği, Marx, Engels, Lenin ve Luxemburg dahil birçok Marksist tarafından savunulmuştur (Blaut, 1987: 23).

1.1.2. Emperyalizmin Belirdiği Dönemde Kavramın Boyutu

Kendi kaderini tayin meselesi tarihsel bir alanda yurttaşların, egemenliğin kaynağına dönüşmesiyle gündeme gelmiştir. Kendi kaderini tayine yönelik talepler ilgili ulusal formasyonun oluşum sürecine katılamayan azınlıklar tarafından ileri sürülmüştür. Ancak meselenin bir de emperyalizm ile ilgili önemli bir boyutu vardır. Emperyalizm, devlet ya da devletler içerisinde ortak temsil imkanı bulan sınıf taleplerinin devlet iktidarına dönüşerek ürettiği bir etkidir (Özdemir, 2022: 25). Emperyalizm, sermayenin ulusal devletlerin çerçevesini aştığı ve ulusların ezilmesini genişletmek ve pekiştirmek için bir avuç Büyük Güç tarafından dünya ulusları üzerinde uygulanan ulusal baskının yeni bir tarihsel temel üzerinde genişletildiği ve yükseltildiği anlamına gelir (Lenin, 1974: 407-414). Emperyalizm, tekellerin ve finans kapitalin egemenliğinin ortaya çıktığı, sermaye ihracının olağanüstü önem kazandığı, dünyanın uluslararası tröstler tarafından paylaşımının başladığı ve yeryüzünün bütün topraklarının en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlandığı bir gelişme aşamasında bulunan kapitalizmdir (Lenin, 1993a: 78-79). Emperyalizm, olgun bir kapitalist devlet sisteminin şiddetli çatışmalar üretme yönündeki ısrarcı eğilimi olarak da tanımlanabilir (Bagchi, 1983: 2). Belirtilen dönemde sömürge halkları, kavramın öznesini oluşturmaktadır. Lenin'e göre, sömürgelerin karşılıksız ve derhal kurtuluşunu talep etmek, siyasal ifadesiyle, kendi kaderini tayin meselesinin tanınmasından başka bir şeyi ifade etmemektedir (Lenin, 1974: 143-156).

Emperyalizmin, devlet ya da devletler içerisinde ortak temsil imkanı bulan sınıf taleplerinin devlet iktidarına dönüşerek ürettiği bir etki olması tanımından ziyade; ulusların ezen ve ezilen olarak bölünmesinin, emperyalizmin özünü oluşturması (Blaut, 1987: 151) ve emperyalizm altında ulusların ezen ve ezilen uluslar olarak bölünmesinin en temel, önemli ve kaçınılmaz bir olgu (Lenin, 1974: 143-156) olması hususlarının mikro-milliyetçiler tarafından sıklıkla ileri sürüldüğü söylenebilir⁷. 1830'lardan itibaren devletler arasında artan rekabet, emperyalizm ile birleşerek artmıştır. Lenin tarafından kapitalizmin en yüksek aşaması olarak nitelenen emperyalizmin yukarıda belirtilen gelişmelerinin başlangıcı 1870'lerdir (Eroğul, 2003: 16; Ferro, 2002: 35). Ancak Özdemir bu tarihin Balta Limanı anlaşmasına kadar geri götürülebileceğini söylemiştir. 1838'den sonra bir devlet içerisinde mukim ulusal sermaye grupları devlet iktidarını diğer devletlere karşı kendi burjuvazileri hesabına kullanmaya başlamışlardır (Demirli ve Özdemir, 2019: 61). Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse, İngiltere'deki Cecil Rhodes'dan bahsedilebilir. Rhodes, şimdiki adı Zimbabve olan Rodezya'nın birtakım zenginliklerinden haberdar olmuştur ve İngiltere Kraliçesinden izin alarak bir orduyla birlikte Zulu ülkesine (Rodezya'nın o sıralarda adı Zulu ülkesidir) gitmiştir. Gitme nedenleri olarak Zulu ülkesine uygarlık götürdüklerini iddia etmişlerdir (Ferro, 2002: 145). Bu durumu daha geniş anlamda uygarlığın, uygarlaşmamış olanlara iyi huylu ve belki de ilahi olarak yönlendirilmiş olmak gibi kavramlarla ifade etmişlerdir (Blaut, 1987: 20-21). Bu şekilde Rodezya'da yüz binlerce insanı katletmişlerdir. Aslında Rhodes Rodezya'ya elmas madenleri için gitmiştir (Çolak, 2015: 47). Rhodes'ın elindeki sermaye yalnızca birkaç elmas madenini işletmeye yetse de, diğer madenleri işletemeyecek olsa da, bu madenleri de İngiliz bayrağı koyarak işgal etmiştir. Bu şekilde diğer emperyalist ülkelerin bu madenlere gelmeleri engellenmek istenmiştir (Ateş, 2019: 17).

Rhodes, bakıldığında İngiliz devlet iktidarını diğer ulusal sermayelerin içinde temsil edildikleri diğer devletlere karşı kullanmıştır. Başka bir mekansal uzamda pazar, ham madde ve iş gücü kaynaklarını olabildiğince sömürmüştür. Örneğe bakıldığında para

⁷ Doktora tezinin son bölümünde mikro-milliyetçilik uygulaması olarak ele alınacak Suriye'de PYD/YPG örneğinde görüleceği üzere, KCK Sözleşmesi isimli metinde KCK misyonunun ezilen halklar adına evrensel bir çıkış olarak görülmesi, ezilen kimliklere pozitif ayrımcılık uygulanması gibi ifadelerde ezen/ezilen kavramı kullanılmıştır.

sermaye Londra’da harekete geçmiştir. Daha sonra Rodezya’ya giderek ham madde ve iş gücüne dönüşmüştür. Burada elmas çıkartılmıştır. En sonunda çıkarılan elmaslardan elde edilen para İngiltere’ye geri dönmüştür. Bu örnekte de görüldüğü gibi 19. yüzyılda emperyalizmin formuna bakıldığında, kapitalist ulus-devletlerin zaman içerisinde kendisine karşı direnecek gücü olmayan dış dünyaya tecavüz eden ulus-devletlere dönüştükleri görülmektedir (Özdemir, 2010b: 112).

Klasik emperyalizm döneminde dünya emperyalist ülkeler tarafından sömürelere ayrılmıştır. Bu anlamda her devletin kendine ait sömürge alanları bulunmaktadır. Emperyalizm için zincirin bir halkası veya örgüsü benzetmesi yapılabilir (Lenin, 2009: 82). Klasik emperyalizm olarak adlandırılacak dönemde bir bütün olarak düşünüldüğünde emperyalist merkeze çevre ülkelerden gelir aktarılmaktadır. Bununla birlikte merkez ülkelerdeki⁸ işçi sınıfı emperyalizmin sağladığı birtakım imkanlarla sistemle uzlaşmış görünmektedir (Lenin, 2009: 118). Emperyalizm bir halka olarak düşünüldüğünde, bağımlı sömürge ülkeler de emperyalizmin en zayıf halkasına tekabül etmektedirler.

Lenin’in ifadesiyle emperyalizm, kapitalizmin gelişmesinde en yüksek aşamadır (Lenin, 1974: 143-156). Emperyalizm, sınıf çelişkilerini büyük ölçüde keskinleştirerek, yığınların yaşam koşullarını kötüleştirerek, hem iktisadi –tröstler, yaşam pahalılığı- hem siyasal militarizmin yaygınlaşması, savaşların daha sık patlak vermesi, daha azgın gericilik, ulusal baskının ve sömürge soygununun yoğunlaşması ve yayılması- bakımlardan yığınları bu savaşıma zorlar (Lenin, 2004: 117-118). Ancak sömürge halklarının/insanlarının emperyalizme karşı kendi kaderini tayin etme talepleri II. Dünya Savaşı’na kadar başarıya ulaşamamıştır. II. Dünya Savaşı ise klasik emperyalizmin sona erdiği, kolektif emperyalizmin yükseldiği bir dönemin başlangıcı olarak düşünülmelidir. Emperyalizmin belirlediği dönemde burjuvazi kendi ülkesinde, kendi menfaatlerini bütün bir toplumun menfaati olarak sunabilme yeteneğini tartışmasız ve tek başına ele geçirmiş olsa da sömürgelerde kendi hegemonyasını tesis edememişti, diğer yandan sömürgeleri baskı altında yönetme kapasitesine sahipti.

⁸ Merkez ülkeler pre-kapitalist üretim ilişkilerinin neredeyse tümünden tasfiye edildiği ülkelerdir (Özdemir, 2014: 63).

Rhodes ve Rodezya örneğinde olduğu gibi emperyalist müdahaleler pek çok yönden geri kalmış bölgeler için söz konusu olmuştur. Sömürgelerde yaşayan toplumlar, emperyalist devletlerin pratiklerini, emperyalist devletlerin işgaline uğrayarak tecrübe etmişlerdir. Emperyalist devletlerin şiddetine maruz kalan sömürge halkları ise kendi kaderlerini tayin iddialarını kendi devletlerine ve işbirlikçilerine karşı ileri sürmeye çabalamışlardır ama bunda başarı sağlayamamışlardır (Özdemir, 2017b: 181). Bahse konu iddiaların, sömürgeciliğe, sömürgeciliğin getirdiği yoksulluk ve az gelişmişliğe karşı değil; modernleşme sürecinin bir parçası ve “medeni” Avrupa fikirlerinin Afrika, Asya ve Latin Amerika’nın geri kalmış toplumlarına yayılmasının basit ürünleri olduğuna yönelik görüşler de ana akım yaklaşımlarda görülebilmektedir (Blaut, 1987: 8).

1.1.3. Kavramın Kapitalizm-Emperyalizm Bağlantısı

Kendi kaderini tayin kavramının anlaşılması bağlamında, tarihsel süreç içerisinde kökeni ele alındığında, kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesi süreci ve emperyalizmin belirlediği döneme bakıldıktan sonra kavramın kapitalizm ve emperyalizmle olan bağlantısı da incelenmelidir. Kapitalizmin yükselişi ve emperyalist genişleme süreci, kendi kaderini tayin kavramını etkileyen ve dönüştüren önemli tarihsel olayları içermektedir. Bu bağlamda, kavramın kökenini anlamak için kapitalizm ve emperyalizmin rolünü incelemek, tarihsel süreci anlamak açısından elzemdir. Kapitalizm ve emperyalizmin siyasi ve ekonomik etkileri, kavramı nasıl etkilediğinin anlaşılması için önemlidir. Ekonomik bağımlılık, kaynak sömürüsü ve siyasi müdahale gibi faktörler, bu kavramın evrimine katkıda bulunmuş olabilir. Bununla birlikte, 1990 sonrasında kavramın mikro-milliyetçilik ve benzeri emperyalist müdahale araçlarına meşruiyet kazandırması hususu da yeri gelmişken bu bağlamda belirtilmelidir. Kendi kaderini tayin kavramının anlamını incelediğimiz tezin ilk bölümünün, kavramın kökeni ile ilgili ilk alt başlığı çerçevesinde, kavramın içinde bulunduğu nesnel üretim ilişkileri, kapitalizm, emperyalist güç ilişkileri kavramları ile olan bağlantısından bahsedilmelidir.

Lenin’e göre, tüm dünyada kapitalizmin feodalizme karşı nihai zaferi dönemi, ulusal hareketlerle ilişkilendirilmiştir (Lane, 2021: 455). Meta üretiminin tam zaferi için,

burjuvazi iç pazarı ele geçirmelidir ve nüfusu tek bir dil konuşan, bu dilin gelişmesinin ve edebiyatta sağlanmasının önündeki tüm engelleri ortadan kaldıran, siyasal olarak birleşmiş bölgeler bulunmalıdır. Ulusal hareketlerin ekonomik temeli burada yer almaktadır. Dilin birliği ve engelsiz gelişimi, modern kapitalizmle orantılı olarak gerçekte serbest ve yaygın ticaretin, nüfusun tüm çeşitli kesimlerinde özgür ve genişçe gruplaşmasının ve son olarak, pazar ile her çeşit mülk sahibi arasında yakın bir bağlantı kurulmasının en önemli koşullarıdır (Lenin, 1972: 395-400).

Kapitalizm denildiğinde aslında üretim ilişkilerinin çerçevesinden bahsedilmektedir. Üretim ilişkileri kavramı; artık yaratan ve artığa dolaysız üreticilerin dışındaki grupların el koyabildiği ve bu anlamda sınıfların oluştuğu toplumların açıklanmasında rol oynayan bir kavramdır (Özdemir ve diğerleri, 2019: 44). Sosyal gerçekliklerin içinde belirdiği nesnel ilişkiler dünyasını anlamak için üretim ilişkilerine bakmak gerekmektedir. Kapitalizmi öncesinden ayıran birtakım farklı özellikleri vardır.⁹ Kapitalizme bakıldığında, tarihte ilk kez doğrudan üreticinin üretim araçlarıyla arasındaki denetim bağının koptuğu görülmektedir (Wood, 2023: 113). Bu sistemde feodal sistemden farklı olarak işçinin üretim aracı üzerinde hiçbir hakkı bulunmamaktadır. Kapitalist sistem, işçilerin, emeklerini gerçekleştirebilecekleri araçlar üzerinde her türlü mülkiyet hakkından tamamen ayrılmış ve kopmuş olmaları önkoşulunu gerektirir (Marx, 1975: 752-753). Bununla birlikte tüzelkişilikler ortaya çıkarlar. Yine kapitalizmle birlikte tarihte ilk kez sömürü, zora dayalı olmaktan çıkmış ve sözleşme ilişkisi üzerinden gerçekleşmiştir. İlk kez artı ürünü temellük etme tarzının,

⁹ "... Ancak tarihsel somut yapılanması içerisinde her kapitalist devletin ortak yanları bulunmaktadır. Bu devletler: a- Tüzel kişilikler olmak; b- Hukuk önünde eşitlik prensibini gerçekleştirmek maksadına yönelik örgütlenmeler oluşturmak; c- Hukukun üstünlüğü ilkesinin dönemsel olarak değişen gerekliliklerini yerine getirmek (Örneğin 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın ortalarına kadar bu ilke, yönetenlerin de yönetilenlerle aynı hukuk kurallarına aynı şekilde tabi olması anlamına gelmekteyken, Yirminci Yüzyılın ortalarından itibaren, -Amerikan hegemonyası döneminde sermayenin uluslararasılaşmasıyla uyumlu olarak- küresel düzlemde geçerli kabul edilen üstün hukuk ilkelerine uymak anlamını edinmiş, "milli irade" ile uyuşmadığı durumlarda bile, insan hakları ve mülkiyetin kutsiyeti üzerine birçok değeri küresel yükümlülük haline getiren süreçleri başlatmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra söz konusu süreçleri oluşturan dinamiklerin zorlayıcılığı gözle görülür biçimde artmıştır); ç- Sözleşme ideolojisine bağlı kalmak; d- Tabi sınıfların kolektif haklara dayalı hak talep etme lisanını bireysel haklar lisanına tercüme etmek; e- Sermaye birikimini sağlayacak ve arttıracak düzenlemeler yapmak; f- Emekçi sınıfları kapitalist çalışma ilişkisinin dinamiklerine göre biçimlendirmek; g- İlkel birikim süreçlerini özel mülkiyetin güncel biçimlerine (örneğin anonim şirket mamelekine) tahvil edecek donanımı gerçekleştirmek ve süreci organize etmek; h- Metalaşma süreçlerini yönetmek, gibi ortak işlevlerini gerçekleştirmek zorunluluğu altındadırlar" (Aydingün ve Özdemir, 2012: 46-47).

kılıç ve dini söylemlerin sağladığı meşruiyetin ötesinde hukuk ideolojisi olduğu görülmektedir (Althusser, 2010: 43, 65, 69).

Kapitalizmin kendisini önceki dönemden ayıran belirleyici özelliklerinden bahsedilebilir. Değişmek için yapılan üretim anlamına gelen değişim değerinin bütün sosyal ilişkilerde belirleyici hale gelmesi ve aşırı öne çıkması kapitalizm ile olmuştur (Yılmaz, 2019: 59). Eşitsiz gelişme yasası da kapitalizmde ön plandadır. Kapitalizm derinleştiğinde yoksulluğun miktarı artar. Tarihte ilk kez kapitalizmle birlikte üretim döngüsü para formunda sermaye ile başlamaktadır. Yine kapitalizmle birlikte tarihte ilk kez sınırsız birikimin kapısı açılmıştır. Bununla birlikte artı değer için, kapitalist toplumun ve uygarlığın temeli olduğu ileri sürülebilir. Kapitalist toplumda sömürü, artı değer biçimine bürünür (Özdemir, 2011b: 56). Burada insanın emek gücü potansiyeli, insanın dışında bir şeymiş gibi düşünülüp satılabilir bir hale gelmiştir. Kapitalizmle birlikte emek gücü kapitalist üretim ilişkileri altında bir metaya dönüşmüştür (Macpherson, 1990: 48).

Kapitalizm geliştikçe ham madde eksikliği de kendini o denli duyurmaktadır; rekabetin koşulları o denli sertleşmekte, bütün yeryüzünde ham madde kaynakları arama çabaları o denli alevlenmekte, sömürgelelere sahip olma savaşımı o denli amansız olmaktadır (Lenin, 2009: 93). Kapitalizm, kapitalist taleplerin devlet içerisindeki temsilinin gün geçtikçe arttığı bir düzeneğe ihtiyaç duymaktadır. Tam da bu noktada Lenin'in söyledikleri önemlidir. Buna göre bir kapitalist devlet isterse Britanya kadar büyük olsun artık bugün içinde mukim sermaye gruplarının ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini belirtmiştir (Buharin, 2005: 129; Lenin, 2009: 71, 85). Yani ulusal sermayeler büyük çaplarda merkezileşmiş ve gelişmişlerdir. Bu yüzden o dönem için artık bir devletin kendilerine sundukları imkanlarla yetinir durumda değillerdir.

Emperyalizm kavramına bakıldığında hegemonik bir hükmetme stratejisinin, bir egemenlik stratejisinin belirgin bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir (Dalby, 2008: 413). Burada aynı zamanda hegemonikleşen bir cumhuriyet projesi bulunmaktadır. Bu hegemonik stratejilerin gereği olarak dünya emperyalist ülkeler tarafından sömürgelelere ayrılmıştır. Batılı ekonomiler sürekli olarak emperyalist yöntemlerle genişlemektedir.

Diğer taraftan devletler arası rekabet düzeni 1830'lardan itibaren kendi içinde evrilerek sürmektedir. Bu rekabet düzeni zaman içerisinde emperyalizmle birleşmiştir. 1838-1945 arasında geliştiği haliyle emperyalizm, tekellerin ve mali-sermayenin egemenliğinin ortaya çıktığı; sermaye ihracının birinci planda önem kazandığı; dünyanın uluslararası tröstler arasında paylaşılmasının başlamış olduğu ve dünyadaki bütün toprakların en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlanmış bulunduğu bir gelişme aşamasına ulaşmış kapitalizmdir (Lenin, 2009: 101).

1870-1945 tarihleri arası klasik emperyalist dönem olarak adlandırılabilir (Callinicos, 2014: 270). Bu döneme bakıldığında dönemin devletlerinde en üstün otorite milli iradedir. Milli irade meclislerde cisimleşir. Bu temsilciler, emperyalist burjuvazilerin menfaatini milli menfaat olarak sunan ideolojik aygıtlardır. Söz konusu dönemde parlamentoda bir toplumsal sınıf temsil edilmektedir. Bu sınıf kendi menfaatini burjuva toplumun menfaati olarak biçimlendirme gücüne sahiptir. Ulusal menfaati güçlendirmek adı altında birtakım eylemler yapmaktadır. Bu eylemler de kendi ülke sınırında mukim sermayenin gelişmesi sonucunu doğuran eylemlerdir. Bu dönemde her sermaye kendi menfaatini bir diğer sermaye grubuna karşı bir ulusal bayrak altında savunmaktadır.

1945 sonrasında ise kolektif bir emperyalizmden bahsedilebilir. Sömürgelerin bağımsızlaştığı dönem, kendi kaderini tayin meselesinin Batılı emperyalistler tarafından tanındığı dönem bu dönemdir. Bu dönem doktora tezinde ikinci kuşak tartışmalar olarak tanımlanmıştır ve ileride tezin ikinci bölümünde ayrıca incelenecektir. 1945'ten sonra Amerikan hegemonyasıyla birlikte kapitalizm dönüşmüştür, Amerika'nın liderliğinde yeni bir hegemonyacı düzen ile dünya ekonomisinde yenilenmiş bir büyüme ortaya çıkmıştır (Frank, 2010: 340). 1945 sonrasında özellikle bir sermaye grubunun genişlemek ve birikerek merkezileşmek için birden ziyade devletin iktidarını kullanabildiği, bir devletin de kendi içerisinde gelişerek refah yaratmak için kökeni farklı olan çeşitli sermaye gruplarının yatırımını teşvik ettiği bir düzenek önerilmiştir (Aydınğün ve Özdemir, 2012: 49-50; Özdemir, 2014a: 46). Bu dönemde emperyalizm yok olmamıştır, kolektifleşmeye başlamıştır (Özdemir, 2014a: 85; Özdemir, 2017a: 99). Örneğin Amerikan sermayesi Berlin'de yatırım yaptığında Alman sermaye sınıfının bir parçası olmuş olmaktadır. Amerikan sermayesinin talepleri de Almanların talepleri

kadar Alman sermayesinde temsil edilir hale gelmiş olmaktadır. Bir yandan da bunu gerçekleştirecek normatif düzenlemelerin hayata geçirildiği görülmektedir.

1.1.3.1. Kapitalist Sistemin Sermaye Birikimi Yoluyla Eşitsiz Genişlemesi

Kendi kaderini tayin meselesinin kökeni incelenirken, kapitalist sistemin sermaye birikimi yoluyla eşitsiz genişlemesini anlatmak ekonomik bağlamın anlaşılması, siyasi ve ideolojik etkilerin incelenmesi açısından önemlidir. Kapitalist sistemin sermaye birikimi, ekonomik yapıyı anlamak için temel bir unsurdur. Bu birikim, belirli ülkelerin ekonomik olarak güçlenmesine ve diğerlerinin ise geri kalmasına neden olabilir. Bu eşitsizlik, kendi kaderini tayin meselesinin uygulanmasını ve anlaşılmasını etkiler. Yine sermaye birikimi, belirli ülkelerin diğerlerine karşı politik ve ekonomik üstünlük elde etmelerine neden olabilir. Ekonomik güç dengesizlikleri, ülkeler arası ilişkilerde gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir. Sonsuz sermaye birikimi kapitalist dünya ekonomisi sisteminin tanımlayıcı özelliği ve varlık nedenidir (Wallerstein, 2023: 131). Kapitalizmin yapısı, dünya pazarı etrafında birleştirdiği toplumların aynı düzeyde (eşit) gelişmelerine izin vermemiştir ve kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası, üretici güçlerini diğerlerinden daha önce geliştirme olanağını bulmuş olan ulusların gelişmelerini, üretici güçleri o oranda gelişmemiş olan ulusların kaynaklarıyla sağlamaları biçiminde bir ilişkinin yapılaşmasına neden olmuştur (Ergil, 1977: 189). Bu bağlamda kapitalizmin yukarıda vermeye çabaladığımız özellikleri ile birlikte düşünüldüğünde, sürekli olarak genişlediğini söyleyebiliriz. Kapitalizmin bu genişlemesi eşitsiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Bir devlet içerisinde mukim ulusal sermayeler sürekli olarak rekabet halindedirler. Bu bağlamda ulusal sermayeler kendi çıkarlarını toplumun çıkarlarıymış gibi göstermektedirler ve bununla birlikte ulusal devletleri birbirlerine karşı kullanmaktadırlar. Bu doğrultuda sömürge alanlarının paylaşılması da ülkeler arasında yapılmıştır. Sömürge ülkeler merkez ülkeler için pazar, ham madde ve iş gücü sunmuşlardır. Yani, genişletilmiş sermayenin yeniden üretiminde merkez ülkelerde para formunda döngüye başlayan sermaye, sömürgelerde pazar, ham madde ve iş gücü gibi meta formunda sermayeye dönüşmüştür. Kapitalist bir dünyada sermaye birikimini sağlayacak koşulların olmadığı bir düzenek içerisinde yaşamının mümkün olmadığı ifade edilebilir (Gençoğlu, 2020: 239).

Diğer bir anlatımla klasik emperyalist dönemde ulusal sermayeler genel olarak kapitalist toplumun yapısının bir türevi olmakla birlikte, bir devletin çatısı altında ağır bir şekilde temsil edilmekteydiler. Bu ulusal sermayeler kendi menfaatlerini ulusal menfaatler olarak görüyorlardı. Kendi genişletilmiş sermayeleri için başka ülkelere kendi ulusal bayraklarını götürüp dikmeleri gerekiyordu (Lenin, 2009: 70). Bir yandan da diğer kapitalist devletleri gittikleri yerlerden uzak tutmaları gerekiyordu. Çünkü genişletilmiş yeniden üretim daha fazla pazar, daha fazla ham madde, daha fazla ucuz emek gücü istemektedir (Akdağ, 2021: 31).

1915 yılında Lenin tarafından ifade edilen sözün, sermaye birikiminin genişlemesini göstermesi açısından önemli olduğundan yeri gelmişken hatırlatılması önemlidir. Buna göre, bir tek ulus-devlet ne kadar büyük olursa olsun, içinde bulunulan durumda, kendi içinde mukim ve kendisini kontrol eden sermaye gruplarının ihtiyacı için yeterli hale gelmemeye başlamıştır (Aydingün ve Özdemir, 2012: 48-49). Burada sermayenin uluslararasılaşma eğiliminden bahsedilebilir. Sermaye birikimi süreci arttıkça gitgide daha farklı alanlardaki ham maddelere, üretim ve emek süreçlerine yönelmiştir. Bu noktada sermaye birikimi önündeki engel diğer emperyalist güçlerdir. Söz konusu engelin ortadan kaldırılması için en temel araç da savaştır. Lenin'e göre kapitalist tekel grupları ilk önce kendi ülkelerindeki iç pazarı paylaşırlar ve iç pazar zorunlu olarak dış pazara bağlı olduğundan uluslararası karteller kurulur (Lenin, 2009: 76). Bu sebeple kapitalist uluslararası iş bölümü bir devletin bir sermaye grubu tarafından diğer sermaye gruplarına karşı kullanılmasıyla oluşmuş bir şeydir. Birikimin doğası gereği ulus-devlet hep kendi ulusal sermayesinin menfaati için diğer gruplarla çatışacaktır.

Kapitalist sistemde sermaye birikimi yoluyla eşitsiz gelişme ön plandadır (Amin, 1992: 260). Kapitalizmde birçok şeyin değişim değeri üzerine olması sebebiyle, kapitalizm derinleştikçe yoksulluğun miktarı da artar. Dolayısıyla gruplar arası sınıfsal eşitsizlik uçurumu da artmaktadır. Diğer yandan gelir dağılımı eşitsizlikleri de artar. Eşitsiz genişleme sadece ulusal sınırlar içerisinde değil, uluslararası alanda da gelişmiş ve az gelişmiş devletler arasındaki eşitsizlikleri de katlayarak artırmaktadır. Avrupa'nın yayılışının dünyanın diğer kısımlarında yarattığı olumsuz "geri bıraktıracı" etki ve bu kısımların önce Avrupa daha sonra ise Kuzey Amerika'da sermaye birikimi ve

gelişimine sağladığı katkılar, Andre Gunder Frank tarafından vurgulanmıştır (Frank, 2010: 55). On dokuzuncu yüzyılın ilk dönemlerinde dünyanın en zengin ülkesiyle en yoksul ekonomisi arasında kişi başına düşen gelir düzeyi bakımından yaklaşık dört kat düzeyinde bir farklılık bulunmakta iken bugün bu fark iki yüz katın üstüne çıkmıştır (Yamak, 2022: 968).

Kapitalizmin tarihsel ve coğrafi olarak eşitsiz gelişimi, bazı ulus-devletlerin çeşitli askeri, ekonomik ve ideolojik kaynakları harekete geçirerek diğerlerine hükmedebileceği anlamına geliyordu (D'Souza, 2013: 63). Kapitalist sistem, sermaye birikimi yoluyla ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir, ancak bu süreç eşitsiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Buna göre bazı ülkeler diğerlerine göre daha fazla sermaye biriktirebilirler. Bu ekonomik eşitsizlikler, kendi kaderini tayin meselesinin uygulanmasını zorlaştırabilir çünkü ekonomik güç, siyasi ve kültürel etkileşimleri şekillendirebilmektedir. Eşitsiz gelişme bazı ülkelerin diğerlerine askeri açıdan da üstünlük sağlamasına sebep olabilir.

1.1.3.2. Kapitalizme İçkin Rekabet Kurumu

Kendi kaderini tayin kavramından ne anladığımızla ilgili olarak kavramın kökenine yönelik incelemelerde bulunurken, kavramın kapitalizm ve emperyalizm ile olan bağlantısı içerisinde kapitalizme içkin rekabet kurumuna da ayrıca bakılmalıdır. Kapitalizmin temel özelliklerinden biri, rekabetçi ekonomik yapıdır. Rekabetin şiddetli olduğu durumlarda ekonomik eşitsizlik, işsizlik ve diğer sosyal sorunlar ortaya çıkabilir. Bu ekonomik rekabetin sosyal ve politik etkileri, kendi kaderini tayin meselesi bağlamında önemli rol oynayabilmektedir. Diğer yandan, uluslararası ticaret, sermaye hareketleri ve küresel ekonomik ilişkilerde rekabet, ülkeler arasındaki güç dinamiklerini etkilemektedir. Bu nedenlerle rekabet kurumuna odaklanmak, kendi kaderini tayin kavramının kapitalizm ve emperyalizm bağlamında nasıl anlaşıldığını, uygulandığını ve şekillendiğini daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim olması ile birlikte ulus-devletler arasında sürekli bir rekabet olduğu söylenebilir (Clifton, 1977: 137). Devletler arası rekabet düzeni

1830'lardan itibaren kendi içinde evrilerek sürmektedir. Zaman içerisinde bu rekabet düzeni emperyalizmle de birleşmiştir. Frank ve Gills'e göre, kesintisiz birikim zorunluluğu, dünya sisteminin tarihi boyunca var olmuş rekabetçi baskıların bir karakteristiğidir (Frank ve Gills, 2003: 46). Wallerstein'a göre artığın merkezde yoğunlaşması, sermayenin de merkez ülkelerde yoğunlaşmasına, bu sermayenin daha fazla makineleşmeyi mümkün kılarak bir rekabet üstünlüğü sonucunun doğmasına neden olmaktadır (Wallerstein, 2006: 28). Sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi döngüsüne bakıldığında, rekabetin ölü sermayenin miktarını artırırken canlı emeğin miktarını azalttığı görülmektedir (Arrighi, 1984: 70). Burada kar oranlarının düşme eğilimi¹⁰ de görülür. Kapitalist üretim ilişkilerinde üretici güçlerin koordinasyonu toplumsal ihtiyaçlara göre daha az belirlenirken, piyasanın ve rekabetin ihtiyaçlarına göre daha fazla belirlenmektedir. Rekabete ilişkin düzenlemeler çoğu kez serbest piyasa yanlısı görünümü altında sermaye kesimi lehine imtiyazların düzenlenmesidir. Rekabet düzenlemelerinin bu anlamda, kamusal ve sosyal haklar, sosyal güvenlik önlemleri ile herhangi bir bağlantısını aramak boşuna bir çaba olacaktır (Ekiz, 2010: 171). Sürekli bir rekabet ortamı içerisinde sömürü ilişkilerinin ortadan kaldırılması çok zor görünmektedir. Daha sonraları ulus-devletler arasındaki rekabet yerine yeni bir birikim stratejisinin önerilmesi ile karşılaşılacaktır.

1.2. KAVRAMIN ANLAMI

¹⁰ Kar Oranının Düşme Eğilimi Yasası ayrı bir kısım olarak Kapital'in III. cildinde ele alınmıştır. "... kapitalist üretimin gelişmesiyle birlikte, değişen sermayede, değişmeyen sermayeye, ve dolayısıyla, harekete geçirilen toplam sermayeye oranla nispi bir azalma olması, kapitalist üretimin bir yasasıdır. ... Bu, aynı şekilde, aynı sayıda işçinin, daha fazla makine ve genellikle daha çok sabit sermaye kullanılması sayesinde, aynı sürede, yani daha az emekle, gitgide artan miktarda ham ve yardımcı maddeleri ürüne çevirmesi olgusuyla kendisini gösteren, emeğin toplumsal üretkenliğindeki sürekli gelişmenin bir başka ifadesidir. Değişmeyen sermayedeki bu sürekli değer artışına –bu, değişmeyen sermayenin maddi olarak yalnızca yaklaşık bir biçimde kapsadığı kullanım-değerlerinin gerçek kitlesinin büyümesini göstermekle birlikte- ürünlerde sürekli bir ucuzlama tekabül eder. Her tek tek ürün, kendi başına alındığında, ücretlere yatırılan sermayenin, üretim araçlarına yatırılan sermayeye kıyasla daha büyük bir yer tuttuğu, daha düşük üretim düzeyine göre, daha az miktarda emek içerir. ... Bu üretim tarzı, değişmeyen sermayeye kıyasla, değişen sermayede gitgide nispi bir azalma, ve dolayısıyla toplam sermayenin organik bileşiminde sürekli bir yükselme yaratır. Bunun doğrudan sonucu, aynı ya da hatta artan bir emek sömürü derecesinde, artı-değer oranının sürekli düşme gösteren bir kar oranı ile temsil edilmesidir. ... Bu nedenle, genel kar oranındaki bu sürekli düşme eğilimi, tam da emeğin toplumsal üretkenliğindeki sürekli gelişmenin, kapitalist üretim tarzına özgü bir ifadesidir (Marx, 1990: 190-191)." Marx'a göre kar oranının düştüğü ölçüde, bu düşüş daha temel bir tarihsel gelişmenin, sermayenin organik bileşiminin, yani sabit sermayenin (makineler, ham maddeler vs.) değişken sermayeye (ücretli emek) oranının yükselmesinin yüzeysel bir ekonomik yansıması olarak gerçekleşir (Postone, 2018: 22).

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreç içerisinde değişen içerik ve tatbikatını incelenmesinin hedeflendiği okumakta olduğunuz doktora tezinde, ilk bölümün kavramdan ne anlaşıldığına ayrılması hedeflenmiştir. Bu hedefe ilerlemek bağlamında buraya kadar kavramın kökeni ile ilgili olarak, kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesinden, kolektif emperyalizmin belirlediği dönemde kavramın öznesinin sömürge halkları olmasından ve kavramın kapitalizm ve emperyalizm ile olan bağlantısından bahsedilmiştir.

Ele alınan kavramın bütün zamana ışık tutacak şekilde, içinde bulunduğu üretim ilişkilerinden bağımsız olarak hiç değişmeyen sabit bir anlamı mı vardır? Yoksa, içinde bulunulan nesnel ilişkiler dünyasında, farklı birikim dönemlerinde, farklı hegemonya dönemlerinde kavramın anlamı da değişmekte midir? Bunun yanında sınıf kavramıyla bir ilişkisi var mıdır? Eğer kendi kaderini tayin bir “hak” ise, kendi bağlayıcılığını kendisini oluşturan kavramlar ve terimlerden mi almaktadır; yoksa, kendi bağlayıcılığı her zaman içinde temsil edildiği organın ve somut toplumsal çekişmelerin mi ürünüdür? Şayet kendi kaderini tayin bir “ilke” ise, her durumda ve zamanda gönül rahatlığıyla uygulanabilir mi? Acaba, kendi kaderini tayin kavramının da içinde bulunduğu her türlü norm veya ilkenin uygulanma kabiliyeti, mevcut toplumsal çelişkiler bütünlüğü içerisinde taraflardan birinin ilgili alandaki gücüne mi bağlıdır? Bir norm olarak düşünüldüğünde kendi kaderini tayin kavramı bizi yaşanan bütün olumsuzluklardan, her türlü şiddetten kurtarabilecek midir? Yoksa normlar zaten bizim aramızdaki ilişkilerin basit bir tezahürü, yansıması mıdır? Peki bu kavram, tarihin belirli bir döneminde strateji olarak ele alınmış olabilir mi?

Sosyal bilimlerde kendi dışımızdaki gerçekliği zihinlerimizde anlamaya çabalarız. Ampirizm denen bilgi teorisinin en tipik ve tam imgesi, şeylerin hakikatinin şeylerin içinde olmasıdır, ona sahip olmak için sadece bakışla onu oradan çıkarmak yeterlidir (Althusser, 2016: 105-106). Ancak dış gerçekliğin zihnimizde anlaşılması hiçbir zaman kendiliğinden yansıma biçiminde olmamaktadır. Eğer görünüş ile gerçeklik her zaman çakışsaydı, Marx’a göre, tüm bilim gereksiz hale gelirdi (Swingewood, 1998: 105). Diğer yandan Marx’ın ‘ideoloji’ konusundaki sözlerinin, düşüncelerin gelişiminin üretim tarzının sonucu olan güç ilişkileri tarafından belirlendiğini (özetle maddi üretim

araçlarını elinde bulunduran sınıf aynı anda, zihinsel üretim araçlarını da kontrol eder) akılda tutmak gerekmektedir (West, 2021: 101). Aksine dış gerçeklik her zaman söylemler içerisinde temellük edilir. Bu anlamda söylemlerin ve bu söylemlerin ürettiği etkilerin farkında olunmadan sosyal bilim üretmenin çok zor olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kendi kaderini tayin meselesinin de içinde bulunduğu kavramların anlamları, hangi söylem içerisinde nerede durdukları, küresel güç ilişkileri bağlamında nasıl algılandıkları önemlidir. Kavramlar, anlamlarını içinde buldukları toplumun hakim fikirleri ve düzeni içerisinde edinirler. Hiçbir kavram kendi başına değerli değildir ve içinde bulunduğu ilişkilere ve zamana direnemez. Bir kavram bugün bir anlama gelirken, öteki bir gün başka bir anlama gelebilir. Kavramın anlaşılmasına yönelik olarak söylemler üzerinden ilerlendiğinde özellikle liberal ve Marksist düşüncelerin bu bağlamda ele alınması gerekmektedir.

1.2.1. Liberal Düşünce

Kavramımızla ilişkili olarak liberal düşüncenin kökenlerine baktığımızda Fransa'da mutlakiyetçi devlet koşullarının bir ölçüde gelişmesine izin verilen kapitalist girişimlerin mutlakiyetçi devletin kısıtlamaları ve çalışma ilkeleriyle girdiği çatışmalı ilişkiden kaynaklandığını görüyoruz (Anderson, 1974: 43-59).

Bu durum aydınlanma düşüncesi olarak da bilinmektedir. Burada aslında ticaret ve üretim yapan toplumsal bir grup bulunmaktadır. Söz konusu toplumsal grup toplumsal üretim araçları üzerinde birtakım etkilere sahiptir. Bununla birlikte grup bu toplumsallık içerisinde birikimlerini artırarak kendi çıkarlarını maksimize edebilmek için iktidar olmak zorundadır. Ancak istediği iktidarı hukuken ve devlet kademesinde çok fazla onaylanmamaktadır. Yönetici sınıf kapitalist üretim ilişkilerini baskı altında tutup karlara el koyacak şekilde örgütlenmiş olan bir feodal sınıftır (Özdemir ve diğerleri, 2019: 209).

Yönetici sınıf bu anlamda kapitalist işletmelerin varlığından ve bunların getirdiği haklardan yararlanır (Anderson, 1992: 18). Bu şekilde kendi güçlerini ve pozisyonlarını yeniden üretirler. Söz konusu yeniden üretme durumu onların toplumsal pozisyon ve

sınıfsal konumlarından kaynaklanır. Diğer taraftan aynı dönemde mutlak kral kendi egemenliğini tanrıdan almaktadır. Aynı zamanda ulusal kiliseler vardır. Ulusal kiliseler tanrıdan kaynaklanan kutsal haklara sahiptirler. Bununla birlikte anlatıya göre hukukun kaynağı kralın iradesidir. Bu bağlamda hukukun kaynağının kralın iradesi olması ile ilgili bir itiraz durumu varsa yapılması gereken egemenliğin beşerileştirilmesidir (Özdemir, 2014b: 49).

Egemenliğin beşerileştirilmesi ile kastedilen, egemenliğin kaynağının tanrının buyruğuyla oraya oturmuş kralın iradesi değil, o toplumda yaşayan insanlar olması durumudur (Demirli, 2016: 2-3; Hafizoğulları, 1991: 354). Bu noktada Fransız Devrimi ile ilk kez egemenliğin gerçek sahibi olan halk düşüncesi ile karşılaşırız. Söz konusu toplumsal grup kendi menfaatini herkesin menfaati gibi ileri sürmeye çabalamıştır. Toplumsal grubun kendi menfaatini herkesin menfaatiymiş gibi sunması için yeni bir dil, yeni kavramlar, evrenseller denilen olgular üretilmesi gerekmektedir. Bu noktada herkesin hukuk önünde eşit olduğu bir toplum düşüncesi ortaya çıkar. Bununla birlikte yine “insan hakları” düşüncesi gelişir. Kendi kaderini tayin kavramı da işte tam da burada bahsedilen “insan hakları” düşüncesi içerisinde kendine yer bulur.

Bütün yurttaşların yurttaş olmaları sebebiyle eşit haklara sahip olması ileri sürülür (Macpherson, 1966: 64-68). Bu doğrultuda bahse konu toplumsal grup, karşılaştığı malların müsadere edilmesi, verilen borçların iade edilmemesi gibi sorunlar karşısında sınırsız ve güvenli birikim hakkı istemektedir (Marx, 1997: 35; Pasukanis, 2002: 65). Hakkın kaynağının doğanın evrensel değişmez düzenine bırakılması anlamına gelen doğal haklar kuramı da burada devreye girer (Macpherson, 1989: 4). Ulus kavramı, doğal haklara dayanan yeni bir topluluk türü olarak ortaya çıkmıştır (Anderson, 2002: 8).

1830’lardan itibaren, bir dönem burjuvazinin aristokrasiye karşı ileri sürdüğü iddiaların, sanayileşme ile birlikte yeni ortaya çıkmakta olan işçi sınıfı tarafından iktidardaki burjuvaziye karşı ileri sürüldüğü görülmektedir. İşçi sınıfı da mücadelesinde hukuka başvurmuştur (Karahanoğulları, 2002: 75). Bu noktada da hukuki pozitivizm gündeme gelecektir. Hukuki pozitivizm, işçi sınıfının Avrupa çapında kendini her yerde

göstermesi durumuna karşı burjuvazinin iktidara geldikten sonra argümantasyon tarzını değiştirmesidir. Hukuki pozitivizme göre normlar, meclis tarafından temsil edilen halkın onayına dayanmış meşru yöneticinin, iktidarın verdiği emirlerdir (Keyman, 1978: 23).

Liberal tüm yaklaşımların özünde bir toplum tahayyülü, bir toplum şeması vardır. Buna göre toplum bir daire gibidir. Ortadan ikiye ayrılır. Bir tarafta sivil toplum, diğer tarafta politik toplum yani devlet vardır (Özdemir ve diğerleri, 2019: 38). Devlet, toplumun dışındadır ve topluma dışından dayatılan bir konumdadır. İki alandaki temsillerin birbirleriyle alakası yoktur. Hukuk aleminde de sivil toplum özel hukuka, politik toplum kamu hukukuna tekabül eder. Kamu hukuku ile özel hukuk kesin bir şekilde birbirinden ayırırlar. Sivil toplumda yatay, politik toplumda dikey ilişkiler vardır (Karahanoğulları, 2003: 212; Özdemir ve diğerleri, 2019: 324; Pasukanis, 2002: 37).

Liberalizmin başlıca iddiası; sermaye, ticaret ve özel mülkiyetin sağlıklı bir ticari düzenin işaretleri olduğu ve sağlıklı bir ticari düzenin barış ile özünde ortaklaşa kurucu bir ilişki içinde olduğudur (Neocleous, 2014: 18). Liberalizm içerisinden bakıldığında hukuk ve sınıf tahakkümü arasında bir ilişki kurmak neredeyse imkansızdır. Liberalizmde hukuk, aslında genelde barış kavramıyla özdeşleştirilir. Burada barış, savaşın karşıtı durumuna denk gelir (Özdemir, 2011a: 31). Hukuk eşittir barış anlayışı ağır basar. Liberal barış hipotezine göre, barışın sivil toplumun merkezi dinamiği olduğu, kapitalizm ile barışın bir arada olduğu, hukuk ile devletin bu “liberal barışı” sivil toplum içinde gerçekleştirmek için var olduğu ve uluslararası hukukun devletlerarası barışı temin etmek için var olduğu ileri sürülür (Neocleous, 2014: 19). Herkes hukuka uyarsa siyasi görüşünden bağımsız olarak toplumsal düzen sağlanacak ve huzur içerisinde bir düzenleme gerçekleştirilecektir (Özdemir, 2011a: 31-53). Bu düşüncenin sebebi, toplumun liberal perspektiften bakıldığında adeta bir yanda politik toplum, diğer yanda sivil toplumun olduğu bir daireye benzetilmesidir. Buna göre sivil toplum, eşitler arası ilişkilerin, sözleşmelerin ve iradelerin alanıdır. Sivil toplumdaki sözleşmelere göre özgür ilişkilerin yeniden üretimi sürecinde hukuka uygun davranılırsa ideal toplum düzeni olur. Liberaller hak kavramını üstün ilkelere, doğanın düzenliliğinin yansımasından ya da devletin anayasa ile kısıtlanması gereken

iradesinden türetmektedirler. Althusser'in ifadeleriyle; "Toplumun bulunmadığı bir durumdan var olan topluma geçişi, toplumsal sözleşme sağlar. Toplumsal sözleşme teorisi, feodal düzene özgü inançları, zümre ve tabakaların gerekliliğine olan inançları altüst ediyordu. Feodal teorisyenlerin "doğaya" ve insanın doğal toplumsallaşabilmesine yakıştırdıkları her şeyin yerine, insan elinden çıkma bir yapıt olan bu eşitler arası sözleşmeyi koyuyordu." (Althusser, 2005a: 27-28). Bunu yaparken de açıklanması gereken şeyi veri kabul ediyor, bir toplumsal düzenin yokluğunda yazının, sözleşme mantığının, homojen bir dilin oluşmasının mümkün olmadığını görmüyordu.

Liberalizm bir haklar manzumesine, üretim ilişkileriyle kurduğumuz ilişki olan bir ideolojiye dayanmaktadır. Liberal öğretisi de liberalizm varsayımlarıyla bir sosyal duruma getirilen yanıtların etkisidir. Liberal görüş içerisinden bakıldığında işçiler, emek güçlerini herhangi bir eşyayı satar gibi satmaktadırlar. İşverenler de emek gücünün değeri için değil, kullanımı için işçilere bir miktar para vermektedirler.

Liberal perspektif içerisinden bakıldığında, toplumsal düzenlemenin temelinde haklar meselesine dayalı bir toplumsal formasyon bulunmaktadır (Berger, 2023: 1). Liberal perspektif, toplum içerisindeki gerilimlerin ertelenme yolu olarak genel düzenlemeleri ve bu düzenlemelerin mahkemeler, yargı mercileri tarafından tatbiki süreçlerini önerir. Burjuva hukuku, nesnesinin verili doğasına, dolayısıyla verili tanımına bağlıdır (Özdemir, 2008: 11). Liberalizm, yasalara saygılı olunması gerektiğini önerir ancak hangi yasalar olduğu tartışılmaz. Yine aynı şekilde hukukun üstünlüğü prensibine de vurgu yapılır, ancak hangi hukukun neden üstün olduğu konusu genellikle sorgulanmaz.

Sonuç olarak liberal düşünce içerisinde, hukukun kaynağını insanın doğuştan gelen hakları biçiminde gören doğal hukuk anlayışı, yurttaşlık menfaatinin hukuken korunuyor olmasına dayanan hukuki pozitivizm, burjuva ideolojisinin parçası olarak, sınıf ilişkilerinin farklı dönem ve dinamiklerine dayanmaktadır.

Kendi kaderini tayin kavramıyla ilişkilendirilen doktrin içinde, iyileştirici haklar, onarıcı ayrılık (remedial secession)¹¹, son çare, tercih, referandum¹² ve/veya haklı neden teorileri, liberal anlayışlar bağlamında ele alınabilir. Bu yaklaşımlara göre tek tek bireylerden oluştuğu düşünülen bir toplumda (Macpherson, 1989: 4), meşruiyet seviyesini¹³ bireylerin haklarına gösterilen saygı belirlemektedir. Dolayısıyla bireylerin haklarına saygı gösteriliyorsa, bu bireyler kendi kaderlerini tayin kavramına başvuramazlar ve bu toplumdaki ayrılmayı dile getiremezler. Tam tersine bu bireylerin kendi kaderini tayin kavramına başvurabilmeleri için bireysel haklarının ihlal edilmesi gerekir. Sözleşme özgürlüğü, mülkiyetin tanınması ve korunması, girişim özgürlüğü söz konusu hakların esasını oluşturur. Ancak bireysel haklara dayalı “psikolojik gelişim hakkından” kolektif haklara dayalı toplumsal kuruluş projelerine geçişi meşrulaştırabilecek herhangi bir açıklama olmaksızın ilerleyen liberal kuramlar kendi içlerinde derin çelişkiler barındırırlar (Özdemir, 2011a: 110). Birey odaklı liberal düşünceler, bireysel özgürlükleri vurgulayarak psikolojik gelişim hakkının önemini vurgularlar, ancak bu odaklanma kolektif sorumluluk ve toplumsal düzen projeleriyle çatışabilir.

¹¹ Ayrılık, mevcut bir devlet içinde ayrı bir halk veya azınlık, sistematik olarak bastırıldığında ve siyasi sürece katılma fırsatının eşitliğinden mahrum bırakıldığında veya devam eden ağır insan hakları ihlallerine maruz kaldığında mevcut baskıyı geri almak için haklı gösterilebilir. Bu durum Buchheit tarafından “iyileştirici ayrılık” olarak isimlendirilmiştir (Lauwers ve Smis, 2000: 64). Buchanan’ın formüle ettiği biçimi ile onarıcı hak teorisinde ayrılma hakkını meşru gören ve öne çıkan üç temel sebep vardır, bunlar; 1. Ayrılma isteyen grup, sistematik ayrımcılığın, ekonomik sömürünün veya insan haklarının geniş bir ihlalinin kurbanı ise, üyelerinin fiziksel varlıkları devlet tarafından tehdit ediliyorsa, diğer temel haklarının ihlal edilmesinden muzdaripse veya belirli adaletsizliklere maruz kalmış ise, 2. Belli bir bölgede yoğunlaşmış bir grubun daha evvel bağımsız olan toprakları meşru olmayan yollarla bir devlet tarafından haksızca ele geçirilmişse, 3. Bazı durumlarda, devlet içinde azınlık gruplarına tanınan öz yönetim haklarına dair antlaşmalar, devlet tarafından sürekli ihlal ediliyorsa veya tek taraflı olarak öz yönetim hakkı askıya alınmışsa (Koçak, 2018: 124).

¹² Referandum, devletlerin bağımsızlıklarını kazanmasında başvurulan bir yöntem olarak belirmiştir. Bu doğrultuda referandum düzenlenen yerler olarak Katalonya, İskoçya, Quebec ve benzeri örnekler ilk başta göze çarpmaktadır. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’dan ayrılan devletlerde de referandum yapıldığı görülmektedir. Kendi kaderini tayin kavramı bağlamında toplumların referandumlar yoluyla süreci devam ettirdikleri söylenebilir.

¹³ Söz konusu yaklaşımlara göre, “meşruiyet seviyesi” ifadesi, bir toplumda yönetimin veya otoritenin meşru ve kabul edilebilir bir temele dayanıp dayanmadığını belirlemek için kullanılan bir kavramdır. Meşruiyet, bir otoritenin halk tarafından kabul edilebilir ve meşru görülmesi anlamına gelir (Sitembölükbaşı, 2001: 2). Bu bağlamda, “meşruiyet seviyesi” ifadesi, bireylerin haklarına gösterilen saygının, toplumdaki yönetim veya otoriteye olan meşruiyeti belirleyen bir faktör olduğunu ifade eder. Başka bir deyişle, bir yönetimin meşruiyeti, o yönetimin bireylerin haklarına saygı gösterip göstermediği ile ölçülür. Eğer bir toplumda otorite, birey haklarına saygı gösteriyorsa, bu durum meşruiyetini artırabilir; ancak birey haklarına saygı gösterilmiyorsa, meşruiyet seviyesi düşebilir.

Kendi kaderini tayin kavramının liberal düşünce içindeki anlamını anlamak ve örneklerle desteklemek amacıyla Aaland sorunu ile ilgili Raportörler Komisyonu'nun ve Quebec'in Kanada'dan ayrılma referandumları¹⁴ ve bu referandumların hukuka uygunluğunu değerlendiren Kanada Yüksek Mahkemesi kararları önemlidir (Ljubovic, 2023: 189). Bu örnekler, kendi kaderini tayin meselesinin uygulanmasında yaşanan tartışmaları ve hukuka uygunluk konusundaki çeşitli yaklaşımları göstermektedir. Aaland toplumunun İsveç veya Finlandiya'ya bağlanma konusundaki tercihlerinde, uluslararası hukukun nasıl bir etkisi olduğu görülmektedir. Quebec'in Kanada'dan ayrılma referandumlarında da kendi kaderini tayin meselesinin nasıl ele alındığı ve uluslararası hukukun bu tür durumlarda nasıl bir yaklaşım gösterdiği izlenebilmektedir. Aaland sorunu ve Quebec'in ayrılma referandumları, kendi kaderini tayini hem hukuki hem de siyasi açıdan incelemeye olanak tanır. Bu örneklerde, uluslararası hukukun ve iç politikaların, toplumların kendi geleceklerini belirleme meselelerini nasıl ele aldıklarını göstermektedir. Bu durum, liberal düşünce bağlamında bireylerin ve toplumların kendi kaderlerini belirleme kavramını nasıl ele aldığını anlamak açısından yararlı olabilir. Aaland sorunu ve Quebec'in ayrılma referandumları gibi olaylar, liberal ideolojinin bireylerin ve toplumların özgürlükleri ve hakları üzerine kurulu olduğu temel ilkeyi vurgulamaktadır. Bu örnekler, kendi kaderini tayin meselesinin, bireylerin ve toplumların özerklik ve özgürlük taleplerini destekleyen bir ilke olarak nasıl değerlendirildiğini göstermektedir. Raportörler Komisyonu kararında özetle, devlet düzeninin esas olduğunu, bir grubun bir devletten ayrılması ya da başka bir devletle birleşmesi için mevcut devlet tarafından adil ve etkin garantilerin sağlanmaması durumunun söz konusu olması gerektiği belirtilmiştir. Burada mevcut devlet tarafından adil ve etkin güvencelerin sağlanmaması durumuna vurgu yapılmıştır. Bu durumlarda ayrılma veya birleşme sürecinin gündeme gelebileceği belirtilmiştir. Yüksek Mahkemenin kararı ise, Quebec'in ayrılması konusunda ne Kanada iç hukukunun ne de uluslararası hukukun bu eyalete tek taraflı ayrılma hakkı tanımadığı yönündedir (Kalaycı, 2008: 159). Mahkeme kararına göre özetle, devlet yönetimi bütün halkları ayrımcılık yapmadan temsil ediyorsa ve kendi kaderini tayin ilkelerine saygı gösteriyorsa, bu durumda uluslararası hukuk ayrılma hakkını tanımamaktadır.

¹⁴ "Her ne kadar Quebec'in Kanada'dan ayrılması yönündeki iki referandum 1980'de ve (az farkla) 1995'te savuşturulduysa da Quebec'in Kanada'dan ayrılması ihtimali ciddi bir olasılık olarak ufukta görünmektedir." (Gat ve Jakobson, 2019: 342)

1.2.1.1. Doğal Bir Hak Olarak Kendi Kaderini Tayin

Doğal hukuk tezinin kapitalist üretim ilişkilerine yavaş yavaş geçmeye başlayan bütün toplumlarda birbirinden haberdar olmayan farklı zaman ve mekanlarda doğmuş bütün yazarlar tarafından icat edilmek zorunda olduğu iddia edilmiştir. Bu durum üretim ilişkileriyle söylem arasındaki bağlantının anlaşılması açısından önemlidir. Ancak bu yolla kralın iradesinden ve onu destekleyen tanrının ve kilisenin teorik çerçevesinden iktidarı yere koymak ve iktidarı kralın elinden almak mümkün olabilirdi (Anderson, 1974: 49). Yukarıda kavramın kökenini incelerken ele aldığımız Amerikan ve Fransız devrimlerinin doğal hukuk söylemi içerisinde bağlamını göz önünde bulundurarak, iktidarın kaynağının bu şekilde düzenlenmesinin, popüler bir kolektivite olarak ulus kavramının genişletilmiş meta üretiminin ön koşulu olarak ortaya çıkışı tartışılmıştı. Mülk güvenliğinin kral tarafından korunmasından sonra belirli bir birikim aşamasında krala da karşı mülkün korunması ve kralın kendi iradesinin üstünde bir hukuk baskısı altında iyi yönetmeye mecbur olması gündeme gelmiştir (Anderson, 1974: 49). Her zaman sermaye birikimine dayalı olan bu iyi yönetim de doğanın evrensel düzenliliklerinden çıkartılır (Macpherson, 1954: 14). Doğal hak kuramı, hakkın kaynağını doğanın evrensel değişmez düzenliliklerine bırakır.

Gelinen noktada, kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak liberal düşünce çerçevesi içerisinde, kavramın doğal bir hakka tekabül ettiği ileri sürülebilir. Ulusların kendi kaderlerini tayin ile ilgili doğal haklara sahip olduğu söylemi, kişilerin doğuştan gelen haklarına da referans içerir. Her ikisi de doğal hukuk ideolojisinin türevidir. Örneğin, Wilson'un ilkeleri bağlamında, kolektivitelerde doğal hak düşüncesinin olduğu iddia edilebilir ve bu daha sonra ayrı bir başlık altında incelenecektir. Wilsoncu düşüncelere bakıldığında kendi kaderini tayin bir öze tekabül etmektedir, kolektif bir doğal hakka dayanmaktadır (Lynch, 2002: 419). Özdemir'e göre; Wilson "ilkeleri" sömürge halklarına hitap etmemiştir, savaşta yenilecek olan üç imparatorluğun tebaasıyla sınırlı bir düşman cezalandırma edimini ifade etmiştir (Özdemir, 2017b: 188). Wilson "ilkeleri", şayet gerçekten ilke olsaydı, aynı durumda olan her şeye, dolayısıyla İngiliz İmparatorluğu başta olmak üzere kazananlara da uygulanması gerekirdi.

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak Marksist düşünce bir sonraki bölümde ele alınacak olmakla birlikte yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, Marksist perspektifte bireylerin veya toplumların doğal hakları olmaz. Marksist hukuk yazılarının çoğunda, doğal hukuka kendiliğinden, neredeyse temel bir düşmanlık vardır (Olufemi, 2015: 34). Ulusların kendi kaderini belirlemeye yönelik “doğal haklara” sahip olduğu yönündeki söylem burjuva söylemi olarak kalmaya mahkumdu; Marksist kurama hiçbir şekilde adapte edilemezdi ve edilmedi (Özdemir, 2017b: 184). Marksizmde doğal hak düşüncesi yoktur. Marksizmin herhangi bir metninde kolektivitelerin ya da mezheplerin doğal kolektif hakları diye bir düşünce olmamıştır (Özdemir, 2022: 24). Marx ve Engels, kolektif doğal hak sahibi olarak millet-özne kurgusuyla ilgilenmemişlerdir (Armaoğlu, 1962: 216). Marksizm, sınıf mücadelesinin arkasına ya da altına, daha temel bir güç ya da başka bir fenomen, ebedi bir “ulus”, bir “ulus-devlet” fikri, bir “milliyetler ilkesi”¹⁵, sözde biyolojik bir “bölgesellik” ya da benzeri, sınıf mücadelesinden sözde özerk ve “insan doğası”nda daha derin köklere sahip bir şey bulmak için uzanmaz (Blaut, 1987: 25). Bir özneye ait ve onun tarihsel oluşum süreci içerisinde getirilen bir doğal hak düşüncesi olamaz (Eagleton, 1996: 95). Marksizm zaten doğal hak düşüncesine, bunun bir burjuva düşüncesi olduğunu belirterek tepki olarak doğmuştur. Bu bağlamda Marksist düşüncede kendi kaderini tayin, bir doğal hak değildir. Daha sonraki bölümlerde incelenecek olan Lenin’in kavramla ilgili açıklamalarında da görüleceği üzere, herhangi bir milletin kolektif doğal haklarına yönelik bir sempati ya da böyle bir kabul söz konusu değildir (Özdemir, 2022: 24).

1.2.1.2. Zaman ve Mekandan Bağımsız Olarak Kendi Kaderini Tayin

Kendi kaderini tayin kavramının anlamı ile ilgili liberal düşünce içerisinde doğal bir hakka tekabül edip etmediği incelendikten sonra, yine liberal düşünce içerisinde kavrama bakıldığında, zaman ve mekandan bağımsız olarak tek bir anlama gelip gelmediği de incelenmelidir.

¹⁵ Her dil grubunun, ne kadar küçük olursa olsun, bir şekilde egemen bir devlet olma hakkına, görevine ve kaderine sahip olduğu ilkesi olarak açıklanabilir (Blaut, 1987: 59).

Kavramlar içinde buldukları zaman ve mekandan bağımsız olarak anlamlara sahip olamazlar (Althusser, 2010: 79). Kavramların anlamları toplumsal ilişkilerin ürettiği normlar ve normlar arası bağlarla irtibatlıdır (Pecheux, 1983: 8). Bu bağlamda bütün üretim ilişkilerinin ve sürecinin ötesinde aşkın bir kendi kaderini tayin kavramı olduğunu düşünmek yanıltıcıdır. Öncelikle zamandan ve mekandan, üretim ilişkilerinden bağımsız bir kendi kaderini tayin kavramı olamaz. İçinde bulunduğu toplumsal örgütlenmenin etkisinden bağımsız olamaz. Söylemler de mevcut toplumsal ilişkiler ve pratiklerin ürünüdürler. Sınıflı toplumun günlük pratiklerinden kaynaklanırlar. İçinde bulunulan toplumsal pratikler bağlamında şekillenirler. Hiçbir zaman içinde buldukları üretim ilişkilerinden bağımsız bir anlamları yoktur (Althusser, 2010: 92).

Haklar, hiçbir zaman kendi bağlayıcılıklarını kendilerini oluşturan kavramlardan ve terimlerden almaz; onların bağlayıcılıkları her zaman içinde temsil edildikleri organın ve somut toplumsal çekişmenin ürünüdür (Özdemir, 2014: 43). Kendi yüzü suyu hürmetine geçerli hiçbir hukuk normu yoktur. Her durumda gönül rahatlığıyla uygulayabileceğiniz hiçbir ilke yoktur. Hiçbir toplumsal çelişki, kendisinden bağımsız prensiplere referansla çözülemez. Çelişki nereden kaynaklanıyorsa oradan çözülür. Yani hukuk alanındaki çelişkilerin ve çekişmelerin kaynağı hukuk değildir, başka bir yerdedir (Özdemir, 2014: 388).

Hukuk toplumsal alanda var olanı kendi dili içerisinde yeniden biçimlendiren bir şeydir. Her türlü norm, ilke, mevcut toplumsal çelişkiler bütünlüğü içerisinde taraflardan birinin menfaatine ve tatbikatı da o menfaat sahibinin ilgili alandaki gücüne bağlıdır, basın üzerinde fikir üretme gücüne bağlıdır. Bizi kurtarabilecek hiçbir norm yoktur. Normlar zaten bizim aramızdaki ilişkilerin tezahürüdür. O zaman sorumuza tekrar dönebiliriz. Kendi kaderini tayin kavramı da zamandan ve mekandan bağımsız olarak tek bir anlama gelmez.

1.2.2. Marksist Düşünce

Yukarıda liberal düşünce bağlamında kendi kaderini tayin kavramı ele alınmaya çabalandı. Bu başlık altında da liberal düşünceden farklı olarak Marksist düşünce bağlamında kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili neler söylenebilir, bunun üzerinde durmaya çalışılacaktır.

Öncelikle şu hususların tekrar vurgulanması önemlidir; doğal hak düşüncesi Marksizmde yoktur. Marksizm zaten doğal hak düşüncesine, bunun bir burjuva yaklaşımı olduğundan bahisle tepki olarak doğmuştur. Lenin’de ya da Marksizmin herhangi bir metninde kolektivitelerin, mezheplerin ya da milli kolektivitelerin doğal kolektif hakkı diye bir düşüncesi olamaz (Özdemir, 2022: 24). Lenin’in Marx’ın İrlanda sorunu ile ilgili ifade ettiği cümleyi örnek olarak buraya alabiliriz: “Marx ulusal hareketleri¹⁶ mutlaklaştırmıyor, çünkü ancak işçi sınıfının zaferinin tüm milliyetlerin tam kurtuluşunu sağlayabileceğini biliyor” (Lenin, 1995: 288). Marx ve Engels, Polonya’yı, ulusların kendi kaderlerini tayin genel demokratik ilkesi adına değil, Polonyalıların Avrupa’daki gericiliğin ana kalesi olan Çarlık Rusya’ya karşı mücadelesi nedeniyle desteklediler (Löwy, 1976: 83). Marksist perspektif içerisinde bir özneye ait ve onun tarihsel oluşum süreci içerisinden getirilen bir doğal hak düşüncesi olamaz. Marksizm içerisinden yürütülen kendi kaderini tayin tartışmalarının özüne, yani dönemlerine bakıldığında, bu tartışmaların bir doğal hak kavramı üzerinden olmadığı görülmektedir.

Marksizm toplumsal ilişkilerin, bizzat bu ilişkilerin yaratıcısı ve aktörü olan doğrudan üreticiler tarafından kavranabileceğine ilişkin en kapsamlı iddiadır (Karahanoğulları, 2002: 62). Marksizm 170 seneye yakın bir külliyattır. Avrupa felsefesinin en yüksek zihinleri bu işe kafa yormuştur. İnanılmaz anlamda siyasi ve entelektüel bir birikim vardır. Marksizm transendentalizm ya da aşkıncılık içermez (Swingewood, 2020: 65-99; West, 2021: 107). Marksizm, toplumsal fenomenlerin kendi tarihi belirlenimleri içerisinde anlaşılabilmesini savunur (Özdemir, 2008: 18). Marksizmde aşkın ve tarih

¹⁶ Hroch, ulusal hareketlerin taleplerinin üç gruba ayrılabilmesini belirtmiştir: 1. Kültürel ve dilsel talepler (yerel dile dayalı bir ulusal kültürün geliştirilmesi ve edebiyatta, eğitimde, yönetimde ve siyasi yaşamda normal kullanımı); 2. Siyasi talepler (medeni hakların ve siyasi özyönetim ve katılımın sağlanması, daha sonra özerklik ve bağımsızlık); 3. Sosyal talepler (burada özgül talepler, egemen toplumsal ve ekonomik duruma göre değişmektedir, köylüler ve zanaatkarlar için daha iyi koşullar, eğitime erişim vb.) (Hroch, 1998: 97).

dışı herhangi bir şey yoktur. Oysaki doğal hak kuramı tarih dışıdır ve aşkıncıdır. Marksizmin temel yaklaşımında bilgi her zaman elimizdekilerle, hiçbir aşkınlığa dayanmadan, hiçbir metafor kullanmadan, elimizdekilerle başlangıçta sahip olduğumuz bilgi seviyesini artırmaktır (Özdemir, 2022: 19; Woodiwiss, 2005: 48).

Eğer ideoloji bizi çevreleyen toplumsal ilişkilerle kurduğumuz ilişki ise, Marksizm aynı zamanda da bir ideolojidir (Rehmann, 2013: 21). Bazı ideolojiler açıktır. Yani kendi içerisinde “real in concrete” (somuttaki gerçek) ile “concrete in thought” (düşüncedeki somut) arasındaki mesafeyi daraltmaya çabaladığından bu anlamda açık bir ideolojidir (Althusser, 2018: 64-65; Edelman, 1979: 38). Marksizm yeri geldiğinde döner, kendisini de eleştirir. Tartışılmaz anlamında hiçbir kutsala sahip değildir. Sürekli kendi geçmişiyile ve şu anıyla zihinsel bir muhakeme içerisindedir (Eagleton, 2014: 9).

Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir (Marx ve Engels, 2014: 37). Marksizmde toplum, sivil toplum ve politik toplum olarak birbirinden ayrı şekilde tahayyül edilemez. Çünkü her iki taraftaki temsil de birbiriyle bağlantılıdır. Marksizme göre temel çelişki, sınıflar arasındadır. Sınıflar bir grubun diğerinin emeğinin ürünlerini –her tarihsel dönemde farklı şekilde- temellük etmesi/mülk edinmesi ile vücut bulurlar (Özdemir ve diğerleri, 2019: 186). Sınıflar arası çelişki hem sivil toplum içinde hem de devlet içerisinde politik toplumda yeniden üretilir. Bunun mekanizmalarının hem sivil toplum hem de politik toplum içinde yeniden sağlanması gerekir. Blaut’a göre, eğer sınıf mücadelesi, Marksistlerin iddia ettiği gibi, tarihin motoru ise, o zaman ulusal mücadele de bir sınıf mücadelesi biçimidir. Bu görüş en başta Marx, Engels ve Lenin tarafından açıklanmışken, aralarında Nicos Poulantzas, Régis Debray, Tom Nairn, John Ehrenreich ve Horace Davis’in de bulunduğu birçok akademisyen tarafından reddedilmektedir ve bu akademisyenler için milliyetçilik, sınıf mücadelesinin bir biçimi ya da ürünü değildir, tarihin ikinci bir motoru olarak özerk bir güçtür (Blaut, 1987: 57). Ulusal mücadele sınıf mücadelesi biçimi sayılsın ya da sayılmasın Marksizm ulus fikrini ve de bunların sahip olabileceği hakları tarih dışı kurgulardan üretmemektedir.

Marksizm kapitalizmin eleştirisidir (Eagleton, 2018: 16). Marksizm'in nesnesi toplumsal yapı ve bu yapıyı ören üretim ilişkileridir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 181). Marksizmde bizim dışımızda bizi biçimleyen nesnel toplumsal ilişkiler vardır. Toplumsal yapı ve bu yapıyı ören üretim ilişkileri olmadan Marksizmin hiçbir izleği çalışmaz. Genel olarak yapıdan bahsedildiğinde, burjuva terminolojisindeki yapı tanımı; en geniş anlamı ile düşünsel gelişme patikalarını ve kalıplaştırıcı düzenlilikleri araştırmayı önererek, şeylerin ya da olayların bilince nasıl işlendiğini ve kaydedildiğini sorgulamak işlevini haiz bir terim şeklinde ileri sürülmektedir (Sturrock, 2003: 22). Marksizm içerisinde ise tüm uğraklarda bizi çevreleyen bir nesnel ilişkiler silsilesi olarak yapı kavramı vardır ve bu yapı çelişkili, sınıflı bir toplumun yapısıdır (Hunt, 2010: 350; Jessop, 2016: 107-138).

Marksist düşünce bağlamında, kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak Marx'ın İrlanda üzerine yazdığı yazılar önemlidir (Lim, 1992, 163). İrlanda üzerine yazdığı yazılar, Marx'ın kendi kaderini tayin kavramını nasıl değerlendirdiğinin anlaşılmasına yardımcı olur. 1840'larda İrlanda, İngiliz sömürgeciliği altındaydı ve bu dönemde İrlanda'da yaşanan ekonomik, sosyal ve politik sorunlar büyük bir öneme sahipti. Marx, İrlanda'daki durumu analiz ederek, emperyalizmin ve sömürgeciliğin nasıl çalıştığını anlamaya çalışmıştır. Marksizmde "ezilen ulus-ezen ulus" kavramları, emperyalizm ve sömürgecilikle ilgili düşüncelerin açıklanmasında kullanılan terimlerdir. Bu kavramlar, toplumlar ve ulusların sınıfsal temelde değerlendirildiği sınıf teorisinin bir uzantısıdır. Marksizm, sömürgecilik ve emperyalizmin, ekonomik çıkarlar ve sınıfsal ilişkilerle bağlantılı olduğunu savunmuştur. Emperyalist güçler tarafından sömürülen ve kontrol edilen uluslara "ezilen ulus" denir. Bu uluslar genellikle sömürge ya da bağımlı ülkeler olarak tanımlanır. Ekonomik kaynakları sömürülür ve genellikle emperyalist güçlerin ekonomik ve politik çıkarlarına hizmet eden bir sistem altında bulunurlar. "Ezen ulus" ise genellikle emperyalist güçleri temsil eder. Bu uluslar, ekonomik ve politik olarak güçlüdür ve genellikle diğer ulusları sömürgeleştirir, kaynaklarına hakim olur ve kendi çıkarları doğrultusunda dünya çapında etkili olurlar. Marksizme göre, emperyalist sistemin temelinde sınıfsal çatışmalar vardır ve ezilen ulus-ezen ulus ilişkisi, sınıfsal çıkarların ulusal düzeydeki bir yansımasıdır. Bir ulusun ezen ulus olabilmesi için emperyalist olması, ezilen ulusu kendi ülkesinde mukim sermayenin genişletilmiş

yeniden üretiminin nesnesi haline getirmesi gerekmektedir. Lenin'e göre, Marx, ilk başta, İrlanda'nın ezilen ulusun ulusal hareketi tarafından değil, ezen ulusun işçi sınıfı hareketi tarafından özgürleştirileceğini düşünse de daha sonra İrlanda'nın İngiltere'den ayrılmasını savunmuştur (Lenin, 1972: 435-442). Bu yazılar Löwy'e göre, Marksist ulusal kendi kaderini tayin teorisinin, proleter enternasyonalizmle diyalektik ilişki içinde, gelecekteki gelişimi için önemli olacak üç temayı ayrıntılandırmıştır: 1. Yalnızca ezilen ulusun ulusal kurtuluşu (yani iki ulus arasında emperyalizme dayalı olarak kurulmuş ilişkinin bütünüyle ortadan kaldırılması), ulusal bölünmelerin ve karşıtlıkların barış esasında yürütülmesini sağlar ve her iki ulusun işçi sınıfının ortak düşmanları olan kapitalistlere karşı birleşmesine izin verir (buradaki temel hedef "birleşmedir" ve bu birleşme kapitalizme karşı olacaktır; kapitalizm için değil); 2. Başka bir ulusun ezilmesi, burjuvazinin, ezen ulustaki işçiler üzerindeki ideolojik hegemonyasını güçlendirmeye yardımcı olur; 3. Ezilen ulusun kurtuluşu, ezen ulustaki egemen sınıfların ekonomik, siyasi, askeri ve ideolojik temellerini zayıflatır ve bu da o ulusun işçi sınıfının devrimci mücadelesine katkıda bulunur (Löwy, 1976: 83). Görüldüğü gibi burada esas olan belirli bir etnik grubun kendine mal ettiği topraklardaki zenginlikleri "özgürce" dünya kapitalist sistemine satması değil, sömürünün ortadan kalktığı bir toplumsal uzamda birleşmedir. Aynı şekilde ezilen ulusun tarihi bir varlık olarak orada bulunması, emperyalizmin ulus inşa sürecinin bir parçası olmaması gerekmektedir.

Lenin'in kendi kaderini tayin meselesine verdiği ve üzerinde ısrarla durduğu "ayrılma" imkanının gayesi de budur: Birleşme! Lenin için mesele öncelikle "reaksiyoner" çarlığın yıkılması zorunluluğudur, ikinci olarak SSCB'yi kuranlar milletlerin ülkelerine ulaşması ve bu ülkeye ulaşınca da esas olanın etnik farklılıkların değil sınıf farklılıklarının olduğu gerçeğinin anlaşılmasını beklemekteydiler (Alpözen ve Özdemir, 2022: 31; Findley, 2019: 292-298). Ulusların kendi kaderlerini tayin etmelerinin, bu ulusların bağımsızlıktan sonra bütünleşmeleri anlamına geldiği sonucuna varılması gerekmektedir (Lenin, 1972: 395-400). Lenin'in "En Zayıf Halka" yaklaşımı okumakta olduğunuz doktora tezinde ileride ayrıca ele alınacak olsa da yeri gelmişken Lenin için kendi kaderini tayin talebinin doğal bir hak ya da ahlaki bir çözüm olduğu için değil, gelişmiş kapitalist ülkeleri ham madde, pazar ve iş gücü imkanlarından ayırabilme imkanı taşıdığı için değerli olduğu belirtilmelidir. "Gelişmiş kapitalistleri onlar için

elzem olan kaynaklardan ayırmak” da tek başına yeterli sebep değildir. Sömürülen toplumların “kendi kaynaklarını sömürge olmayan bir düzenek içerisinde (proleter dayanışmanın değerli bir parçasına dönüşecek şekilde) kullanabilmeleri hedefi” de bu mantık yürütmenin bir uzantısı olarak tebarüz etmekte, kendi kaderini tayin meselesini stratejik bir hamle olmaktan çıkararak siyaset boyutuna yükseltmekte, sosyalist bir dünya tasavvuru içerisinde yerleştirmektedir. (Özdemir, 2017b: 187-188). Anlatılan koşullar altında Lenin’e göre, “Kendi kaderini tayin özgürlüğünü, yani ayrılma özgürlüğünü destekleyenleri ayrılıkçılığı teşvik etmekle suçlamak, boşanma özgürlüğünü savunanları aile bağlarının yok edilmesini teşvik etmekle suçlamak kadar aptalca ve ikiyüzlüdür. Lenin, kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak bu tanımları yaptıktan sonra, burjuva ilişkilerine dayanan böyle bir devletin, ulusların sömürülmesini ve ezilmesini ortadan kaldıracak anlamına gelmediğini ilave etmiştir (Lenin, 1972: 395-400).

1.2.2.1. Üretim İlişkileriyle İlişkisi

Marksist düşünce, toplumsal yapıyı temelde üretim ilişkileri çerçevesinde analiz eder. Marx, toplumları ekonomik temelleri üzerinde inşa edilen üretim ilişkileri ve üretim araçları üzerinden anlamaya çalışmıştır. Kendi kaderini tayin kavramı da bu bağlamda, üretim ilişkileri ve ekonomik yapı ile ilişkilendirilebilir. Kendi kaderini tayin kavramının ne anlama geldiğinin incelenmesine gayret gösterilen bu bölümde, bir alt başlık olarak, Marksist düşünce perspektifi içerisinde çok önemli olan üretim ilişkilerinin ve kendi kaderini tayin kavramının üretim ilişkileriyle ilişkisinin ele alınmasına çalışılacaktır.

Öncelikle Marksist düşünce perspektifine göre, kavramların, içinde buldukları üretim ilişkilerinden bağımsız bir anlamlarının olmadığı belirtilmelidir. Üretim ilişkileriyle söylemler arasındaki bağlantı esaslı önemi haizdir. Örneğin, doğal hukuk tezi, kapitalist üretim ilişkilerine yavaş yavaş geçmeye başlayan bütün toplumlarda, birbirinden haberdar olmayan, farklı zaman ve mekanlarda doğmuş bütün yazarlar tarafından icat edilmek zorundadır. İktidarın kaynağının kralın iradesinden ve onu destekleyen tanrıdan, yere ve doğanın evrensel düzenliliklerine geçişi, üretim ilişkileriyle ilişkili

olarak genişletilmiş meta üretiminin sürmesinin ön koşuludur (Macpherson, 1962: 21). Bu sürecin hepsi genişletilmiş meta üretiminin dinamikleri içerisinde yer alır. Dolayısıyla bu süreç hep sermaye birikimine dayalıdır.

Liberal düşüncenin kökenleri de üretim ilişkileriyle ilişkilidir. Liberal düşüncenin kökenlerine bakıldığında Fransa'da mutlakiyetçi devlet koşullarının bir ölçüde gelişmesine izin verilen kapitalist girişimlerin mutlakiyetçi devletin kısıtlamaları ve çalışma ilkeleriyle girdiği çatışmalı ilişkiden kaynaklandığı görülür (Anderson, 2013: 17). Bu süreç aydınlanma düşüncesini başlatan sınıfsal dönüşümlerle de ilgilidir. Söz konusu dönemde aslında ticaret ve üretim yapan bir toplumsal grup, toplumsal üretim araçları üzerinde birtakım etkilere sahiptir.

Üretim ilişkilerinin çerçevesine bakılması, kapitalist mi, feodal mi, sosyalist mi olduğunun anlaşılması, sosyal gerçekliğin idrak edilmesi açısından elzemdir. Sosyal gerçekliklerin idrak edilebilmeleri için, sosyal gerçekliklerin içinde belirlediği nesnel ilişkiler dünyası incelenmelidir. Her şeyin bu duruma indirgenmesi zorunluluğu olmamakla birlikte, bu inceleme araştırmacıya genel çerçeveyi sunacaktır. Örneğin pre-kapitalist toplumlarda kılıç taşıyan adamların yasayı da koydukları görülmektedir. Bu yüzden bu dönemde ortaya çıkmış fermanlarla, üretim araçlarının sahibi olan sınıfla silahlı kuvvetler bürokrasisinin ayrıştığı günümüzde çıkarılan yasalar aynı kefeye koyulamazlar. Bunların aynı kefeye koyulmaları durumunda, nesnel ilişkiler dünyası anlaşılabilir ve başlangıçtaki bilgi seviyesine ekleme yapılamaz. Üretim tarzlarının kurumlar, söylemler ve kavramların ürettiği anlam üzerindeki etkisini hesaplamadan üretilen düşünce bilimsel bilgi değildir (Althusser, 2002: 311). Bilgi olmadığı için de kendi yaşantımızı denetlemek için de bu sonuç kullanılamaz (Jessop, 2016: 73). Kullanılması durumunda ise her yerde yanlış alarmlar çıkar, saçma sonuçlar elde edilir. Bu bağlamda sosyal bilimlerin en temel görevi, kullanılan kavramların doğru ve uygun bir şekilde anlaşılması ve açıklanmasıdır.

Üretim ilişkileri bağlamında sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi önem arz etmektedir. Kapitalist bir toplumda her şey para formunda sermaye ile başlar. Bir sermaye eğer üretime girecekse, sermayenin para formunda döngüye girmesi gerekir ve

sermayenin biçimi para olmak zorundadır (Marx, 1975: 168). Daha sonra para başkalaşarak örneğin emek gücü, makineler, amortisman, ham madde veya enerji olur. Yani para formunda sermayeden meta formunda sermayeye geçiş olur (M). Meta formundaki sermaye bir anlam ifade edebilmesi açısından üretim sürecine sokulur, yeniden başkalaşır, yeni bir meta biçim alır. Örnek olarak ayakkabıların üretildiğini düşünelim. Burada da sermaye, metamorfoza uğramış meta formundadır (M'). Daha sonra da ayakkabılara mündemiç emeğin toplumsal verimlilik ölçütlerine uygun bir şekilde sarf edildiğini ispatlamak da satışla olur.

Bu süreçte emek gücü için ayrılan ödenek (ücretler), emeğin değerinin karşılığı değildir, emek gücünün belirli bir süre kullanılabilmesi için kabul edilmiş bir ücrettir. Kazanç elde etmenin sırrı, karşılığı ödenmeyen emek ele geçirmektir (Neocleous, 2014: 88). Üretilen değer ile emek gücüne verilen ücretin karşılık geldiği değer arasındaki fark, artı değerdir. Artı değer denilen kavram ise kapitalist toplum ve uygarlığın temelidir. Buradaki bütün süreç nesnel üretim ilişkileridir. Bu süreç içerisinde emek gücü alımı, çalışma hayatı, emek piyasası, iş akitleri, işe girebilmek için alınan eğitimler, buradaki hayatın desteklenmesi için sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, meta dolaşımının sağlanması için güvenlik ve benzerleri vardır. Bu süreç hep gelecekte üretilecek bir şeyler içindir. Bu süreç hiçbir zaman otomatik ve/veya kendiliğinden değildir. Hep çok yaratıcı emek talebi gerektirir. Geleceğe yönelik riskler içeren bir süreçtir. Sermayenin yaptığı da hep bu aşırı riskli toplumu güvenilir hale getirmektir. Ölçülemez şeylerin ölçülebilir hale geldiği, tahmin edilemez şeylerin tahmin edilebilir hale geldiği bir süreçtir. Hayatta neredeyse her şey bu süreç içerisindedir. Kapitalist bir toplumda bu şemanın kapsayamayacağı hemen hemen hiçbir şey yoktur. Sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi şeması genel olarak bu şekildedir.

Her üretim tarzının kendi ahlak ve hukuk sistemi bulunur. Bu süreçte yapılan eylemler, içerisinde bulunulan toplumsal pozisyonlarla bağlantılıdır. Bu şekilde herkesin, belirli bir şekilde herkesten önce var olan, doğarken seçemediği, tabi ve muhatap olunan ilişkiler içerisinde başlangıcı eşit olmayan ve en başlangıcının nasıl olduğu bilinmeyen bir varoluşu vardır (Althusser, 2010: 148).

Kapitalist üretim ilişkileri derinlere doğru yayıldıkça belirleyici olan şey piyasa ve sözleşme düzenidir. Sosyal olaylar ve olgular hiçbir zaman kendi başlarına konuşmazlar. Zamandan ve mekandan bağımsız bir kavram olmaz. Kavramlar, toplumsal ilişkilerin ürettiği normlar ve normlar arası bağlarla irtibatlıdır (Özdemir, 2010a: 59).

1.3. BİREYSEL HAK/KOLEKTİF HAK BAĞLAM I

Pazarcı'ya göre 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisinden başlayarak daha sonraki evrensel ve bölgesel insan hakları sözleşmeleri de incelendiğinde içerik olarak insan haklarının iki tür hakkın korunmasına yönelik olduğu görülmektedir: i) bireysel haklar, ii) kolektif haklar. Bireysel hakların doğrudan ve yalnızca kişiye ait olmasına (örneğin, yaşam hakkı) karşılık kolektif haklar grup olarak kullanılacak haklar (örneğin, dernek hakkı, grev hakkı vb.) olmaktadır. (Pazarcı, 2009: 221).

Bireysel haklar, bireylerin doğuştan sahip oldukları veya belirli bir toplumun kabul ettiği temel haklar olarak nitelenir (Çavuşoğlu, 2019: 30). Bu hakların genellikle bireyin özgürlüğünü, dokunulmazlığını, mülkiyetini, düşünce özgürlüğünü, adil yargılanma hakkını ve benzerlerini içerdiği ifade edilir (Kuyurtar, 2006: 6). Bireysel hakların bireylere özgü olduğu ve genellikle evrensel olarak kabul edildiği iddia edilmektedir. Bireyin kişisel alanını, düşünce ve ifade özgürlüğünü koruduğu, devletin müdahalesine karşı bireyin korunmasını sağladığı, temel olarak liberal düşünce temelinde şekillendiği de söylenmektedir. Yaşam hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, eşitlik ilkesine dayalı haklar ve benzerleri bireysel haklara örnek olarak verilebilir.

Kolektif haklar ise, genellikle belirli bir grup, topluluk veya sınıfın sahip olduğu haklardır (Kuyurtar, 2006: 6). Bu haklar genellikle bireylerin toplu bir şekilde hareket etmelerini, ortak çıkarları korumalarını ve güçlerini birleştirmelerini sağlar (Turhan, 2013: 370). Kolektif haklar, grup, topluluk veya sınıf düzeyinde tanımlanmaktadır. Toplu mücadeleyi ve kolektif çıkarları vurguladığı, bireylerin bir araya gelerek güçlerini birleştirmelerini teşvik ettiği, sosyal ve ekonomik hakları içerdiği iddia edilmektedir.

Kolektif haklara örnek olarak, sendika hakları, toplu pazarlık hakları, eğitim hakkı, kamu hizmetlerine erişim hakkı, kültürel ve dini toplulukların hakları verilebilir.

Anlaşıldığı üzere kapsam olarak bireysel hakların genellikle bireyin kişisel özgürlüklerini korurken; kolektif hakların belirli bir topluluk, sınıf veya grup düzeyinde tanımlandığı ileri sürülmektedir. Bireysel hakların genellikle devletin müdahalesine karşı bireyi korumaya odaklandığı; kolektif hakların, belirli bir topluluğun, sınıfın veya grubun ortak çıkarlarını koruma ve geliştirme amacına yönelik olduğu iddia edilmektedir. Bireysel hakların genellikle bireyin kendi haklarını koruma çabası içerirken; kolektif hakların ise genellikle topluluk içinde ortak bir çıkarın ihlal edildiği durumları içerdiği hususları ifade edilmektedir.

Kendi kaderini tayin kavramına, tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, örneğin doğal hukuk söylemi ile bağlantılı olarak Fransız Devrimi sürecindeki halinin, bir yanı sıra bireysel haklara yakın olduğu ifade edilebilir. Fransız Devrimi, bireysel özgürlük ve eşitlik gibi kavramların vurgulandığı bir dönemdir (Brubaker, 1989: 30). Bu dönemde, bireyin doğuştan sahip olduğu haklar ve özgürlükler ön plandaydı. Fransız Devrimi döneminde etkili olan doğal hukuk doktrini, insanların doğuştan sahip olduğu evrensel haklara vurgu yapar. Bu hakların, devletin müdahalesine karşı bireysel özgürlükleri koruduğu iddia edilir. Fransız Devrimi sürecinde, insan hakları çoğu kez yurttaş haklarıyla aynı anlamda kullanılmıştır. Kendi kaderini tayin yurttaşların kendi kendilerini yönetmeleri, aristokratların yönetimine mahkum olmamaları anlamına geldiğinde yurttaşlar grubunun hakkına dönüşecektir (Hobsbawm, 2003a: 56).

Bireysel haklar, liberal yaklaşımlarda odak noktasındadır. Bu yüzden liberal yaklaşımların kolektif hakları ele almadığı belirtilir (Özdemir ve Aykut, 2010: 25). Liberal yaklaşımlarda bireylerin temel hak ve özgürlükleri devlete karşı ve/veya devlet tarafından korunmalıdır. Bireysel haklar, genellikle liberal düşünce sistemlerinde merkezi bir konu olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşımlar, bireyin kişisel özgürlüklerine, mülkiyet haklarına ve diğer temel haklara vurgu yapmışlardır. Liberalizm, bireysel özgürlükleri ve bu özgürlükleri devlet müdahalesinden korumanın önemini vurgulamıştır. Bireyin devlete karşı ve/veya devlet tarafından korunan hakları, liberal

düşünce sistemlerinde temel bir prensip olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, liberal yaklaşımlar genellikle kolektif haklara odaklanmazlar ve bireyin temel haklarını vurgularlar. Öte yandan, kolektif haklar genellikle ekonomik eşitlik, toplumsal güvenlik ve ortak refah gibi konuları içermektedir. Kolektif haklar perspektifinde, bireyin refahı toplumun genel refahına bağlıdır ve bu nedenle kolektif çıkarların korunması önceliklidir.

Freeman, Wellman, Vernon Van Dyke, Caney gibi liberal yazarlar kavramla ilgili olarak bireysel hak bağlamında görüşlerini belirtmişlerdir. Örnek vermek gerekirse; Freeman'a göre, çağdaş insan hakları kavramı, öncelikle bireyleri hükümetler tarafından gücün kötüye kullanılmasından korumayı amaçlamaktadır (Freeman, 2011: 16). Wellman; her devlette, ancak insanların yönetildikleri siyasi kurumları belirleme hakkına sahip olmaları durumunda, bireysel insan haklarına saygı gösterilmesini ve onları yönetenler tarafından güvence altına alınmasını sağlayacak bir konumda olacaklarını belirtmiştir (Wellman, 2000: 654). Bireysel insan haklarına yapılan vurgu, devletlerin statülerini değiştirmeyi tercih eden çeşitli gruplara verdiği zararı en aza indirmek için potansiyel olarak çok şey yapabilir (Van Dyke, 1969: 253). Caney'e göre de, bireyler, sırf insan oldukları için dağıtıcı adalet kapsamına dahil edilmelidir (Caney, 2011: 507).

Kavramla ilgili olarak 1950'lerde BM içerisinde süren tartışmalarda, kendi kaderini tayin karşıtları, hakların kolektiflere değil bireylere verildiğini iddia etmişlerdir (Getachew, 2021: 152). 1950'lerde BM içinde bu meselenin tartışılması, bazı ülkelerin bu meseleye karşı çıkmasına neden olmuştur. Bu karşıtlık, özellikle bu bağlamda ileri sürülen hakların bireylere mi yoksa kolektif olarak bir ulusa mı verilmesi gerektiği konusunda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, kendi kaderini tayin karşıtları, hakların bireylere verilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu görüşe göre, haklar bireyin doğuştan sahip olduğu ve devletin müdahalesine karşı korunması gereken kişisel özgürlüklerdir. Haklar, bireysel özgürlükleri ve insan haklarını vurgulayan evrensel ilkelerdir. Evans'a göre, II. Dünya Savaşı sonrası düzen Batılı kapitalist devletler tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde özellikle sosyalist ve az gelişmiş devletler, ekonomik ve sosyal hakları, liberal medeni ve siyasi haklarla eşit bir temelde dahil etmeye çalışmışlardır. Bununla

birlikte, bu haklar dizisini yasal olarak bağlayıcı herhangi bir anlaşmaya dahil etmek, serbest piyasa bireyciliğini meşrulaştırmayı amaçlayan bir dizi değere yönelik bir tehdit olarak görülmüştür (Evans, 2013: 175).

Kolektif grupların, örneğin etnisitelerin bir doğal hakları var mıdır? Liberal kurama göre soyut bireyin ve/veya burjuva bireyin doğal hakları vardır. Liberal kuramın kendi içerisinde soyut birey için tasarlanmış doğal haklar manzumesinin kolektif haklara transfer edilmesine yönelik bir kurum var mıdır? Bu noktada çok örtülü olarak söz konusu olduğu düşünülebilir. Liberal kuram genellikle bireysel haklar ve özgürlükler üzerine odaklanır ve soyut bir bireyin haklarına vurgu yapar. Kolektif grupların, özellikle etnik grupların doğal haklarının varlığına dair bir bakış açısı genellikle daha az vurgulanmıştır. Bu durum, liberal kuramın temelindeki birey odaklı perspektife dayanmaktadır. Liberal kuram, bireyin haklarına öncelik verir. Liberal düşünce, genellikle sosyal sözleşme teorisine dayanır. Bu teori, bireylerin kendi haklarından vazgeçip belirli bir düzeni oluşturdukları varsayımına dayanır. Bu düzen, bireyler arasında eşit haklara ve özgürlüklere odaklanır. Bununla birlikte, örneğin çokkültürlülük savunucuları, farklı etnik grupların kültürel haklara sahip olması gerektiğini savunurlar. Bu perspektif, liberal düşünceyi genişleterek, kolektif haklara daha fazla önem verir gibi görünmektedir. Ancak liberal söylemin/tahayyülün kendisi bir kolektiviteyi içermez. Liberalizm, kolektif olarak sahip olunabilecek haklar düşüncesine çok yabancıdır. Liberalizmde her birey, yaşadığı topluma karşı, vatandaşı olduğu devlete karşı veya birbirine karşı eşit haklara sahip olursa, grup haklarına ihtiyaç kalmayacaktır (Hazır, 2012: 4).

19. yüzyıla geldiğimizde, bu doğal haklar manzumesinin Avrupa ile sınırlı olarak küçük milletlerin hak arayışlarına transfer olduğu noktada bireysel özgürlüklerin analogi yoluyla belirli toplumların (Avrupalı toplumların) doğal haklarına dönüştürülmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir (Hroch, 2011: 51, Özdemir, 2017b: 181). Diğer yandan söz konusu dönüşüm Marksist kuramı içermez. Aksine “tarihsel olmayan uluslar” kavramının ardındaki temel fikir, bir süre boyunca ulusal bir devlet inşa edemediklerini kanıtlamış olan toplulukların gelecekte bunu yapamayacaklarıdır (Nimni, 1985: 108).

Hatırlatmak gerekirse Marksist kuram doğal haklar düşüncesine bir bütün olarak karşı çıkmıştır.

Toplumsal yaşamın maddi koşullarını yeniden üreten sınıfın kolektif hak anlayışı, bireylerin ilgili sınıfa dahil olmakla, herhangi bir evrensel ilkeye başvurmadan, hakkın öznesi haline gelmesini mümkün kılmaktadır. Doğal hukuka dayalı kolektif hak talepleri, medeni ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasında bir ayrımı da dışlamaktadır (Aykut, 2013: 148).

Kolektif hak anlayışının toplumsal yaşamın maddi koşullarını üreten sınıfın perspektifinden ele alınması, bireylerin belirli bir sınıfa dahil olmaları durumunda, evrensel ilkelere başvurmadan hak sahibi olmalarını sağlayabilir. Bu perspektif, bireyin haklarını, toplumsal ilişkiler ve sınıfsal yapılar içinde şekillenen kolektif bir kimlik bağlamında değerlendirmektedir. Dolayısıyla, bu durumda, kolektif haklar, doğrudan bireyin sınıfsal konumu ile ilişkilidir ve bu haklar, toplumsal üretim süreçlerine katılan sınıfın ortak çıkarlarını yansıtmaktadır. Bireyin sınıfa aidiyeti, kolektif hak taleplerini evrensel ilkelere dayandırmadan meşrulaştırmaktadır, böylece bu haklar sınıf içinde bir hakkın öznesi haline gelmektedir.

Bölüm Sonucu:

Tarihsel süreç içerisinde kendi kaderini tayin kavramının değişen içerik ve tatbikatı konulu okumakta olduğunuz doktora tezinin ilk bölümünde, genel olarak kendi kaderini tayin meselesi üzerinde kavramsal nitelikte bir çalışma yapılmıştır. Kavramsal bir çalışmanın, doktora tezinin temelini oluşturarak konuya dair temel anlayışların ve terimlerin anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülmüştür. Bu şekilde, mikro-milliyetçilik gibi daha spesifik bir konuya ve detaylı analizlere geçilmeden önce doktora tezi konusunun genel çerçevesinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda birinci bölümde ilk olarak kendi kaderini tayin meselesinin kökeni incelenmiştir. Kendi kaderini tayin meselesinin anlamına yönelik çalışmalar, bölümün ikinci ara başlığıdır. İlk bölümün sonunda ise bireysel hak/kolektif hak bağlamı üzerinde durulmuştur.

Kendi kaderini tayin kavramının kökenlerinin tezin başlangıcında incelenmesi, kavramın bir sonraki ana bölümü olan kavramın tarihsel dönüşümleri için, kavramın tarih içindeki evrimini anlamak ve kapsamlı bir kavramsal temel oluşturmak açısından önemlidir. Kendi kaderini tayin kavramının kökeni incelenirken, kapitalist üretim ilişkileri, kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmesi, kendi kaderini tayinin iktidarlara karşı ileri sürülmesi, kendi kaderini tayinin kapitalizm ve emperyalizm bağlantısı, kapitalist sistemin sermaye birikimi yoluyla eşitsiz genişlemesi ve kapitalizme içkin rekabet kurumundan faydalanılmıştır. Kapitalist sistem ve kapitalist üretim ilişkileri, kendi kaderini tayin meselesinin nasıl şekillendiğini anlamak için bu ilişkilerin incelenmesi gerekmektedir. Kapitalist üretim ilişkilerinin hakimiyet kazanması, kendi kaderini tayin meselesinin iktidar ve egemenlikle nasıl bağlantısı olduğunu göstermiştir. Emperyalizmin, kendi kaderini tayin meselesinin gelişiminde ve uygulanmasında oynadığı rol, kültürel, ekonomik ve siyasi etkileşimleri anlamak açısından önemlidir. Bu unsurların incelenmesinin, kendi kaderini tayin kavramının ortaya çıkışının ve gelişiminin anlaşılmasına yardımcı olabileceği görülmüştür.

Kendi kaderini tayin kavramının anlaşılması bağlamında, kavramın liberal düşünce ve Marksist düşünce perspektifinden nasıl görüldüğü, içeriğini nelerin oluşturduğu ele alınmıştır. Liberal düşünce açısından kavramın doğal bir hakka tekabül edip etmediği sorunsallaştırılmış olup, kavramın zaman ve mekandan bağımsız olarak tek bir anlama mı geldiği hususu üzerinde durulmuştur. Marksist düşünce açısından ise, kavramın üretim ilişkileriyle olan ilişkisi vurgulanmıştır. Liberal düşünce açısından kendi kaderini tayin kavramının, bireysel haklar ve özgürlüklerle ilişkili olduğu görülmüştür. Liberalizme göre kavram bir doğal hak niteliğindedir. Bu perspektifte, kendi kaderini tayin, bireylerin doğuştan sahip olduğu evrensel bir haktır ve zaman-mekan bağlamından bağımsız olarak tek bir anlama gelir. Marksist düşüncede ise, kendi kaderini tayin meselesi üretim ilişkileri ile bağlantılı olarak ele alınır. Bu perspektife göre sınıf ilişkileri, kavramın içeriğini belirleyen temel faktördür. Marksist düşünce perspektifi, kendi kaderini tayin meselesinin ekonomi politığının incelenmesi metodunu benimseyen tezde, tezin ana konusu olarak belirlenmiştir. Sonraki bölümlerde kavramın ekonomi politik bağlamdaki tarihi ve neoliberal dönemde mikro-milliyetçilik kavramı ele alınacaktır.

İlk bölümdeki incelemeler neticesinde, konu ile ilgili olarak literatürdeki mevcut bilgiler ve farklı perspektiflerin anlaşılması ve sentezlenmesi fırsatı bulunmuştur. Bu doğrultuda, kendi kaderini tayin kavramı üzerinde daha önce yapılan çalışmalar değerlendirilmiş ve bu çalışmalara katkı niteliğinde kavramın ekonomi politiği üzerine çalışma sürdürülmüştür.

İlk bölümdeki kavramsal çalışma sonucunda, tez içinde geçen kavramların doğru bir şekilde anlaşılması için, kendi kaderini tayin kavramının üretim ilişkileri, sermaye dinamikleri ve uluslararası güç ilişkileriyle olan ilişkisi ele alınmıştır. İlk bölümdeki çalışmalar neticesinde tezin temel hipotezi olan kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemde mikro-milliyetçilik işlevi taşıdığı hususu için bir temel oluşturulmuştur.

Hakim anlatıda kavramın, nesnel üretim ilişkileriyle, sermaye birikimi dinamikleriyle, küresel güç ilişkileriyle ilişkisi dışlanmaktadır. Kendi kaderini tayin kavramının incelenmesinde, doğal hak kuramının yetersizliği sonucuna varılmıştır. Kavram, bireysel doğal haklar kapsamında değerlendirilemeyeceği gibi çeşitli kolektivitelere ait bir doğal hak kategorisi içerisinde de değerlendirilemez. Aksine kapitalist üretim ilişkileri neticesinde kavramın içeriği ve tatbikatı tarihsel olarak dönüşmektedir.

Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale gelmeye başladığı süreçte, kendi kaderini tayin, bir hak olarak burjuvazi tarafından iktidarlara karşı ileri sürülmüştür. Burjuvazi, sınırsız ve güvenli birikim hakkı istemektedir. İktidarın kaynağının kralın elinden çıkarılması genişletilmiş meta üretiminin bir neticesidir. Özel mülkiyet, mutlak krala karşı da korunmalıdır, kral ancak evrensel doğanın düzenliliklerini iyi okursa iyi bir yönetici olabilir, bunun için evrensel düzenliliklere atıf yapılmıştır. Söz konusu toplumsal grubun kendi menfaatini herkesin menfaatimiş gibi sunması için yeni kavramlar, evrensel olgular gerekmiştir. Bu noktada herkesin hukuk önünde eşit olduğu bir toplum düşüncesi ortaya çıkmıştır. Kapitalist üretim ilişkilerine geçmeye başlayan bütün toplumlarda doğal hukuk tezi icat edilmiştir. Doğal hukuk okulu, burjuvazinin devrimci bir sınıf olarak ortaya çıktığı toplum içinde güçlendiği ancak egemen sınıf olmadığı bir çağda burjuva ideolojisinin en belirgin ifadesidir.

2. BÖLÜM: KAVRAMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kendi kaderini tayin kavramının tarihi nasıl gelişmiştir başlığını taşıyan ikinci bölüm, dört farklı kuşak tartışmasını içeren doktora tezinin içinde oldukça önemli bir bölüm niteliğindedir. Bölüm, kendi kaderini tayin kavramının tarih içindeki evrimini dört farklı dönemde ele alarak, konunun güncel olarak ve zaman içinde nasıl değiştiğini göstermek amacını taşımaktadır. Her bir kuşak, belirli bir tarihsel dönemi temsil etmektedir ve bu dönemlerdeki farklı politik, ekonomik ve sosyal koşullar altında kendi kaderini tayin kavramının nasıl algılandığını ortaya koymaktadır.

Bölümün temel amacı, kendi kaderini tayin kavramının tarihsel evrimini anlamak ve bu evrimin hangi faktörler tarafından şekillendirildiğini incelemektir. Her bir kuşak, belirli bir tarihsel bağlam içinde kendi kaderini tayin kavramının nasıl tanımlandığını ve uygulandığını göstermektedir. Bu, kavramın tarih içindeki değişimini anlamak adına önemlidir.

İkinci bölümdeki temel amaçlara ulaşmak için, her bir kuşak tartışması ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda birinci kuşak tartışmalarda, kendi kaderini tayin kavramının nasıl ortaya çıktığı ve tartışıldığı incelenecektir. Bununla birlikte, ilk kuşak tartışmaların dünya siyaseti ve olayları üzerindeki etkilerine değinilecektir. İkinci kuşak tartışmalarda, söz konusu dönemin kendi kaderini tayin kavramına getirdiği yeni perspektifler ve II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkilerdeki değişikliklerin etkileri ele alınacaktır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kendi kaderini tayin kavramının nasıl ele alındığı ve Soğuk Savaş sonrası dönemdeki uluslararası sistemdeki değişimlerin rolü, üçüncü kuşak tartışmalar bağlamında irdelenecektir. Dördüncü kuşak tartışmalarda ise, Kosova'nın bağımsızlığı sonrası kendi kaderini tayin kavramının nasıl anlamlandırıldığından, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki etnik ve bölgesel çatışmaların kavram üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir.

Söz konusu adımlar, her bir kuşak tartışması içindeki önemli olayları ve değişimleri anlamak adına detaylı bir analiz sağlayacaktır. Böylelikle, kendi kaderini tayin

kavramının tarihsel evrimini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmek mümkün olacaktır.

Kendi kaderini tayin kavramının ne anlama geldiği, doktora tezinin ilk bölümünde kapitalist üretim ilişkileri, emperyalizm, sömürge, sermaye birikimi, kapitalizme içkin rekabet kurumu başta olmak üzere bizim dışımızda bizi çevreleyen nesnel üretim ilişkileri ile karşılıklı ilişki içerisinde anlaşılacağı ve açıklanabileceğinden hareketle ele alınmaya çalışılmıştır.

Kavram, sosyal bilimlerdeki diğer kavramlarda da olduğu gibi içinde bulunduğumuz nesnel üretim ilişkilerinden bağımsız değildir. Bilakis, bizi çevreleyen, bizim de içine doğduğumuz, üretim ilişkileriyle karşılıklı etkileşim içerisinde. Marx'a göre; "Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi yaşamın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır" (Marx, 2005: 39-40). Glenn'in ifadesiyle, "Varlıklarının toplumsal üretiminde insanlar, iradelerinden bağımsız olan kesin, zorunlu ilişkilere, yani maddi üretim güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına tekabül eden üretim ilişkilerine girerler" (Glenn, 1997: 87). Bu bağlamda, tarihin her dönemine ışık tutacak biçimde, zamandan ve mekandan bağımsız olarak, farklı tarihsel dönemlerde aynı anlama gelen bir kendi kaderini tayin meselesinden bahsedemiyoruz.

Klasik Marksistler, Ulusal Sorun'u, çoğu kez Avrupa ile ya da Avrupalılarla sınırlı olarak ulusal topluluklar arasındaki siyasi, ideolojik, ekonomik ve yasal ilişkilerin bütünü olarak adlandırmışlardır (Nimni, 1985: 101). Aynı zamanda bu ilişkilerin içsel karmaşıklığına ve tarihsel bağlamına dair bir kavrayış geliştirerek daha geniş bir perspektifle ele almışlardır. Ulusal Sorun, onlar için sadece bir toplumsal olgu olarak değil, aynı zamanda sınıfsal dinamiklerin etkisi altında şekillenen ve emperyalist güçlerin ulusal topluluklar üzerindeki etkilerini içeren karmaşık bir olgu olarak

değerlendirilmiştir. Marksist düşünce perspektifinden, ulusal sorunu çözümlenmeleri, sadece siyasal ve ekonomik faktörleri ele almakla kalmamış, aynı zamanda kültürel, ideolojik ve toprak kaynaklarının paylaşımı gibi temel unsurları da göz önünde bulundurarak daha kapsamlı bir anlayış geliştirmişlerdir. Bu bağlamda, Ulusal Sorun, sınıf mücadeleleri, bağımsızlık hareketleri ve toplumsal çatışmaların iç içe geçtiği bir olgu olarak ele alınmış ve bu çerçevede ulusal toplulukların kendi kaderini belirleme mücadeleleri tarihsel ve ekonomik bağlamları içinde incelenmiştir. Kendi kaderini tayin kavramının tarihi süreçlerine geçmeden önce, Blaut tarafından kendi kaderini tayinin de temel parçalarından birini oluşturduğu ulusal sorun ile ilgili bilinen yaygın biçimlerden bazıları kapsayıcı biçimde belirtilmiştir (Blaut, 1987: 13): 1) Bir devletin başka bir devleti veya başka bir devletin bir kısmını, kendi devlet topraklarına ilhak etme çabaları ve bu ilhaka direnme çabaları, 2) Bir devletin bir parçasının o devletten ayrılma çabaları ve ayrılmayı önleme çabaları, 3) Bir sömürgeci işgalci sömürgeci iktidardan bağımsızlık kazanma çabaları ve sömürgeci gücün sömürgecinin bağımsızlığını kazanmasını engelleme çabaları, 4) Nominal olarak bağımsız olan ama gerçek egemenlikten yoksun olan bir ülkenin gerçek egemenliği kazanma çabaları ve kontrol eden devlet veya devletlerin, bağımlı devletin egemenliğini reddetme çabaları, 5) Daha önce ayrı veya kısmen farklı siyasal varlıkları birleştirerek devletler kurulma çabaları ve birleşmeyi önleme çabaları. Blaut, bu kapsayıcı biçimler aracılığıyla kendi kaderini tayinin bir dizi örneğini ortaya koymaktadır. Bu çeşitli örnekler, kendi kaderini tayin kavramının tarihi evrimini ve değişen içeriğini anlamak için temel bir çerçeve niteliğindedir.

Gelinen noktada, öyleyse, kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreç içerisindeki konturları, bu konturları belirleyen tarihi olayların neler oldukları, farklı sermaye birikim dönemlerinde kavramın hangi anlamlara geldiği, bu dönemlerde kavramın nasıl işlevler sergilediği, tarihsel süreç içerisinde hangi normatif düzenlemelerde nasıl yer aldığı, okumakta olduğunuz doktora tezinin son bölümünde ayrıca incelenmesi planlanan neoliberal dönemde kavramın ekonomi-politiği ve mikro-milliyetçilik işlevi öncesinde, ele alınması gereken sorular olarak ön plana çıkmaktadır.

2.1. BİRİNCİ KUŞAK TARTIŞMALAR (1890'LAR – SOVYET İHTİLALİ)

Kendi kaderini tayin kavramının, büyük güçlerin hegemonya yarışı içerisinde şekillenen emperyalizm ile karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu, emperyalizmin üretim ilişkilerinin küresel ölçekte gelişmesini içerecek yapı işlevi ve hukuki, siyasal ve ideolojik donanım işlevi içerdiği tezin ilk bölümünde daha önce ele alınmıştı. Arrighi'ye göre, günümüzü biçimlendiren sermaye birikimi strateji ve yapıları, ilk olarak on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır (Arrighi, 2016: 357). 1890'larda Afrika, çoktan emperyalist güçler tarafından paylaşılmaya başlamıştır (Ferro, 2002: 33; Luraghi, 2000: 236).¹⁷ Bununla birlikte 1890'larda emperyalizmin, güncel siyaseti belirlemeye başladığı ifade edilebilir. Chimni'ye göre de modern uluslararası hukukun¹⁸ evrimi ve büyümesi, küresel kapitalizmin farklı aşamalarıyla bağlantılı olup, 1875-1945 arası dönem emperyalizm olarak belirtilmiştir (Chimni, 1999: 338). Yine 1890'lara kadar özellikle Amerika'da yaygın kapitalizmden bahsedilebilir (Aglietta, 1987: 71). 1890'lara kadar rekabet, kredi ve bankacılık sistemleri, şirket işleyişleri ve birleşmeleri düzenlenmemiştir (Aglietta, 1987: 22). Kartellerin ve tekelleşme eğilimlerinin önlenmesi için temel bir düzenleme olarak görülen ve serbest piyasa rekabetini koruma çabalarının bir parçasını oluşturan anti tröst yasası 1890'da çıkmıştır. Kredi kurumları da 1890'larda başlamıştır. 1890'larda

¹⁷ Berlin Konferansı'nın ardından, toprak elde etme amacındaki başlıca Avrupalı güçler, aralarında sınır anlaşmaları yaparak Afrika topraklarına hücum ettiler. Yapılan sınır anlaşmaları, yüz yıl sonra, Afrika devletlerinin bağımsızlıklarından sonra dahi geçerli sayıldı. Büyük Britanya bu sınır anlaşmalarından otuzunu Portekiz'le, 25'ini Almanya'yla ve 149'unu Fransa'yla imzaladı... Afrikalılar ile yapılan anlaşmalara gelince, Fransa 118 tanesini yalnızca 1819 ile 1880 tarihleri arasında yaptı, 1914'e kadar ise 126 anlaşma daha imzaladı, Stanley, benzeri 257 anlaşma yaptı vb (Ferro, 2002: 136). ... Denizler hakimi İngiltere her şeyden önce kıyıları kontrolü altına almak istiyordu, Gambiya'daki Freetown'dan, Cape'i geçerek, Zanzibar'ın ötesine kadar. Daha sonra, Cecil Rhodes'un Güney Afrika'daki eyleminden ve Mısır'ı işgal etmekten kaynaklanan bir cesaretle, Büyük Göller bölgesi üzerinden geçerek Cape ile Kahire arasında bir bağlantı yapmayı hayal eder olmuştu (Ferro, 2002: 137). ... Raimondo Luraghi Berlin Konferansı'nın "büyük ve küçük devletlerin birbirlerinin ayaklarına çok basmadan paylarına düşeni alabilecekleri biçimde, eski ve yeni bütün iştahları yatıştırma gibi takdir edilecek bir maksatla" toplandığını ifade etmiştir (Luraghi, 2000: 236).

¹⁸ Modern uluslararası hukukun evrimi ve büyümesi, küresel kapitalizmin farklı aşamalarıyla bağlantılıdır. "Kapitalizm en başından beri emperyalisttir" gerçeği yerine, dünya ekonomisinin tarihi aşağıdaki aşamalara ayrılabilir. Dünya ekonomisinin farklı aşamaları, şu şekilde sınıflandırılabilir uygun uluslararası yasal üstyapılar verir (Chimni, 1999: 338):

1.	1600-1760	Eski sömürgecilik: Feodal hukuktan burjuva uluslararası hukuka geçiş
2.	1760-1875	Yeni sömürgecilik: Burjuva (sömürgeci) uluslararası hukuku
3.	1875-1945	Emperyalizm: Burjuva (emperyalist) uluslararası hukuku
4.	1945-	Yeni emperyalizm: Burjuva demokratik uluslararası hukuku

Amerika özelinde yükselen bir uluslararası anti-tröst yasası çıkartılmıştır. 1890'lerden sonra tekeli kapitalizm vardır (Magdoff, 1975: 15). Bu bağlamda kavramımızın tarihsel süreci içerisinde ilk dönemecin başlangıcını emperyalizmin belirginleştiği 1890'lar olarak belirleyebiliriz.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşü ve Balkanlar'daki etnik grupların bağımsızlık arayışları gibi olaylar sırasında kendi kaderini tayin meselesi gündeme gelmiştir (Lynch, 2002: 419). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 20. yüzyılın başlarında çeşitli etnik grupların ve ulusların iç içe geçmiş olduğu çok uluslu bir devlet görünümündeydi. Bu dönemde, imparatorluğun çeşitli bölgelerindeki Slavlar, Macarlar, Çekler, Polonyalılar ve diğer etnik gruplar kendi kaderlerini tayin etme isteğiyle ulusal bağımsızlık taleplerini dile getirdiler. Balkanlar'da ise Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla birlikte, Sırbistan, Karadağ, Yunanistan, Bulgaristan gibi Balkan devletlerindeki etnik gruplar kendi kaderlerini tayin etme arzusuyla bağımsızlık mücadelelerine girişmişlerdir. Özellikle ulusal sınırların belirlenmesinde, etnik grupların karışıklıkları ve çatışmaları yaşanmıştır. Rusya ve sömürge dünyası gibi geri kalmış ve ezilen bölgelerde hala canlı ve ilerici ulusal hareketler olacağı nedeniyle, Bolşevikler, parti programlarında, Rus İmparatorluğu'ndaki uluslara kendi kaderlerini tayin, ayrılma hakkı verilmesini talep etmişlerdir (Blaut, 1987: 50-51). Bolşevikler, özellikle 1917'den sonraki dönemde, çeşitli etnik gruplardan oluşan Rus İmparatorluğu içindeki ulusların kendi kaderlerini tayin meselesine vurgu yapmışlardır (Ezergailis, 1971: 3). Bu durum, Bolşeviklerin Marksist öğretiyeye bağlılıkları ve proletarya devrimi hedeflerine uygun bir şekilde, ulusal azınlıkların desteklenmesi ve eşitlik ilkesine dayalı bir politika izlenmesi anlamına geliyordu. Bolşevikler, kendi kaderini tayin meselesini ulusal azınlıkları devrimci mücadeleye çekmek için bir araç olarak görmüşlerdir (Mark, 2008: 21). Bu politikanın arkasındaki temel motivasyon, Rusya'nın geri kalmış bölgelerindeki ilerici ve devrimci güçleri bir araya getirerek, devrimin başarısını pekiştirmektir. Devrimci güç birliği ve sosyalist ideallerin yayılması amacı bu bağlamda önemlidir. 1903 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi programında kendi kaderini tayinin desteklenmesi benimsenmiştir (D'Souza, 2013: 62). Lenin, söz konusu programda kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak, proleterlerin birliğinin ve sınıf dayanışmasının çıkarlarını, okumakta olduğunuz tezde daha sonra ayrı bir başlık altında

incelenecek olan “En Zayıf Halka Tezi” bağlamında belirtmiştir (Lenin, 1972: 442-451). Lenin tarafından 1914 yılında Ulusların Kendi Kaderini Tayini ele alındığında, sosyalist hareketler içinde (ayrıca Rusya’daki azınlıklar, Polonyalılar, Ukraynalılar, diğer etnik kökenler, özel statü talebinde bulunmuş olan Yahudiler gibi) kavramın ele alınışıyla ilgili anlaşmazlıklar söz konusuydu (D’Souza, 2013: 62). Bund hareketinin ve Austro-Marksistlerin görüşleri bu bağlamda farklılıklar içermektedir. Bund, genel olarak Yahudi sosyalist bir hareket niteliğindedir ve Yahudi proletaryasının haklarını savunmuşlardır (Pinson, 1945: 233). Bund üyeleri, Yahudi proletaryasının kolektif haklarına vurgu yapmışlardır. Tezde daha sonra da belirtileceği üzere, Austro-Marksistler, farklı etnik grupların kültürel özerklik taleplerini benimsemişlerdir.

Bu dönemde 1917 tarihli Rusya Halkları Hakları Bildirgesi önemlidir. 1917 tarihli Rusya Halkları Bildirgesi, Rus İmparatorluğu’nun çöküşü ve Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi sürecinde önemli bir belge olarak öne çıkmaktadır (Suny, 1994: 165). Bildirgede, çeşitli etnik gruplar arasında eşitliğin sağlanması amacı belirtilmiştir. Bolşevikler, kendi kaderini tayin meselesini grupları devrimci mücadelelerine çekmek ve devrimin başarısını güçlendirmek amacıyla benimsemişlerdir. Bildirgede Sovyetlerin kurulması savunulmuştur. Bildirge Lenin ve Stalin tarafından yazılmıştır. Bu bildirgede kendi kaderini tayin kavramı yer almaktadır (Alpözen ve Özdemir, 2022: 15). Buna göre Sovyetler Kongresi’nde Rusya halklarının kendi kaderini tayini ilan edilmiştir. Bu kuşağa bakıldığında sömürge statüsünde olan siyasi eylem odakları görülür. Bu siyasi eylem odaklarının ayrılık talepleri ile karşılaşırız. Kendi kaderini tayin kavramı da bu dönemde söz konusu siyasi eylem odaklarının ayrılık taleplerini kapsamaktadır. Lenin’e göre, ulusların kendi kaderini tayininin anlamını kavramak istiyorsak ve hukuksal tanımlarla oynamayıp, soyut tarifler “uydurmayı”, bilakis ulusal hareketlerin tarihsel-ekonomik temellerini incelersek, o zaman kaçınılmaz olarak şu sonuca varırız: ulusların kendi kaderini tayininden, onların başka ulusal topluluklardan devlet olarak ayrılması anlaşılır, bağımsız bir ulusal devletin kurulması anlaşılır (Lenin, 1995: 261). Lenin, burada ayrıca, kapitalizmin ulusal hareketlerle bağıntılı olduğunu, bu hareketlerin ekonomik nedeninin meta üretimi önündeki engellerin kaldırılması olduğunu, bu sebeple ulusal devletlerin kurulduğunu da ayrıca vurgular. Lenin’e göre, ulusal devlet kapitalizmde kural ve “norm”dur; ulusal olarak karışık oluşmuş devlet, bir geri

kalmışlıktır ya da bir istisnadır (Agrawal, 1956: 207). Ulusal ilişkiler açısından ulusal devlet hiç kuşkusuz, kapitalizmin gelişmesi için en elverişli koşulları sunar (Lenin, 1995: 264). Burjuva-demokratik devrimler dönemi olan 1789-1871 yılları sonunda Batı Avrupa, homojen ulusal devletlerin kural olduğu bir düzenli burjuva devletler sistemine dönüşmesi nedeniyle, o günün Avrupalı sosyalistlerin programlarında kendi kaderini tayin meselesini aramak, Marksizmin ABC'sini anlamamak demektir (Lenin, 1995: 270). Görüldüğü üzere, kapitalizmin gelişmesi için en uygun ortam olan ulus-devlet yapısı, Batı Avrupa'da düzenli ve homojen bir görünüme kavuşmuştur. Lenin'e göre, Doğu Avrupa'da ve Asya'da burjuva-demokratik devrimler dönemi (Rusya, İran, Türkiye ve Çin'deki devrimler ve Balkan savaşları) ancak 1905 yılında başlamıştır ve bu olaylar zinciri içinde, tam bir dizi burjuva-demokratik ulusal kurtuluş hareketinin uyanışını ve ulusal olarak bağımsız ve ulusal olarak homojen devletler kurma çabalarını görmemeyi yalnızca gerçeğe gözlerini kapayanlar başarabilir. Bu yüzden bu ülkelerin programlarında ulusların kendi kaderini tayini üzerine maddeye ihtiyaçları vardır (Lenin, 1995: 270). Lenin, söz konusu düşüncelerini “En Zayıf Halka Tezi” bağlamında ileri sürmüştür (Sakellapoulos, 2021: 1). Lenin asla kapitalist ulus-devlete dönüşümü, eğer dönüşen toplum emperyalist sistemin halkası olacaksa, onaylamamıştır. Lenin için kendi kaderini tayin meselesi, halkların geleceğin sosyalist topluluğuna entegrasyonunun ve bu birlik içerisinde kaynaşmasının başarısıyla ilişkilidir (Savran, 2023: 50).

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreci içerisinde Sovyetler'in varlığı ve yokluğu, yani Sovyetler'in olduğu bir küresel güç ilişkileri sistemi içerisinde ve Sovyetler sonrasında derin dönüşümler yaşandığı ileri sürülen okumakta olduğunuz tez bağlamında düşünüldüğünde, ilk konturun Sovyet İhtilali ile bitirilmesi gerekmektedir. Lenin'in “En Zayıf Halka Yaklaşımı”, Sovyet İhtilali sürecinde etkili olmuştur (Lane, 2021: 455). Bu yaklaşım bir dünya devrimi stratejisi niteliğindedir ve sosyalist devrimin başarısını sağlamayı amaçlamıştır. Dünya devrimi ile yeryüzünün bütün halklarının bir parçası haline geleceği bir devrim ve bu uğurda çalışmayı gerektiren bir perspektif anlaşılmaktadır (Savran, 2023: 31). Sovyet İhtilali, Almanlara karşı alınan yenilginin ardından, sokaklarda, mahallelerde ve dar gelirli insanların her kesiminde bir tepki olarak görülebilir (Davies, 2006: 947, 967). Sovyet örgütlenmesi bir doğrudan

demokrasi ifadesi olarak da okunabilir (Gibson, 1993: 936). Sovyet örgütlenmeleri, devletin çöktüğü, örneğin çöp hizmetinin, güvenlik, ulaşım hizmetlerinin olmadığı bir yerde çöp işini, ulaşımı, güvenliği nasıl halledeceğiz diye komşuların bir araya gelmesi halidir. Devletin olmadığı, devletin olmadığı gibi sermayenin de olmadığı bir ortamda, Sovyet kavramının kendisi inanılmaz bir yaratıcılıkla toplumun ihtiyaçlarını çözen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sovyet İhtilali'nin özellikle egemenlik alanında önemli sonuçları olmuştur (Lewin, 2008: 344). Sovyet İhtilali sonrası dönemde devletlere uluslararası hukuk önünde eşitlik statüsü verilmeye başlanmıştır. Buna göre devletlerin kendi iradeleri ile kabul edecekleri kural dışılıklar sayılmazsa, bütün devletler uluslararası hukukta aynı haklardan yararlanmakta ve aynı genel yükümlülükler altında bulunmaktadır (Pazarcı, 2009: 150). Ayrıca yine bu dönemde biçimsel olarak egemenlikler evrenselleşmiştir.

Bu dönemde sosyalist yazın içerisinde kendi kaderini tayin kavramının belirli koşullar altında –her durumda değil- desteklenmesine yönelik bir yaklaşım vardır. Bu durumun altında yatan mantık bağlamında, Lenin'in 1915'teki olaylardan yaşadığı hayal kırıklıkları ve Üçüncü Enternasyonal'in kurulmasından sonra dünya genelinde çizdiği bir stratejiden bahsedilebilir. Bu stratejinin adı bir sonraki alt başlıkta ayrıca incelenecek olan “En zayıf halka tezi”dir. Kendi kaderini tayin kavramının desteklenmesi bu strateji nedeniyledir (Özdemir, 2013: 225). Yoksa, kavramın kutsal bir anlamı olduğundan değildir. Aynı zamanda doğal bir hak, herhangi bir milletin kolektif doğal haklarına yönelik bir sempati ya da böyle bir kabul olduğu için de değildir. Çünkü zaten doğal hak düşüncesi Marksizmde yoktur (Parekh, 1986: 1). Burada yeri gelmişken okumakta olduğunuz tezin üçüncü bölümü ile de alakalı olarak belirtmemiz gerekir ki, Batı ile uyumlu olarak özellikle mikro-milliyetçiliğin Leninizm içinden savunulması mümkün değildir.

Bu noktada 1917'de Marksizmin stratejisi başarılı olarak Batı'daki toplumlara etki edince Amerika'nın Wilson ile verdiği cevap gündeme gelmiştir (Özdemir, 2017b: 188). Wilson'un bu doğrultuda ele aldığımız kavramla ilgili olan ilkeleri yine ayrıca alt başlık altında ele alınacaktır.

Özellikle Rusya’da gerçekleşen Ekim Devriminin, Marksist düşüncenin pratikte başarılı bir şekilde uygulanması ve kapitalist sistemin devrilmesinin, dünya çapında geniş bir yankı uyandırdığı iddia edilebilir. 1917 Devrimi, Marksist teorinin bir şekilde gerçekleşebileceğini göstermiş ve dünya genelinde işçi sınıfı arasında ilham kaynağı olmuştur. Batı’da, özellikle Avrupa’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde, sosyalist hareketlerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte Ekim Devrimi ve ardından Sovyetler Birliği’nin kurulması, işçi sınıfının gücünü ve potansiyelini göstermiştir (Mandel, 2000: 360). Bu durum, Batı’daki işçi sınıfının sınıf bilincinin artmasına ve sendikaların, grevlerin ve diğer işçi hareketlerinin güçlenmesine yol açmıştır. Sovyetler Birliği’nin kurulması ve Marksist ideolojinin yayılması, uluslararası ilişkilerde de büyük değişikliklere neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminde kapitalist Batı ile Doğu arasında ideolojik bir rekabet yaşanmıştır.

1917’de Marksizmin stratejisinin başarılı olması, özellikle Rusya’da gerçekleşen Ekim Devrimi’nin etkisiyle, Amerika’da Wilson yönetiminin tepkisi gelişmiştir (Trani ve Davis, 2017: 25). Ekim Devrimi, Marksist düşüncenin pratikte başarıya ulaştığını göstermiştir. Bu durum, Amerika’daki kapitalist düzen ve liberal demokrasi açısından tehdit olarak algılanmış olabilir. Wilson ve yönetimi de, bu duruma karşı bir yanıt verme ihtiyacı hissetmişlerdir.

Birinci kuşak tartışmalar olarak adlandırdığımız tarihin kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olan bu bölümünde, yani hem Wilson’un hem de sosyalistlerin yaklaşımlarının ileri sürüldüğü bu döneme bakıldığında, dünya çoktan emperyalist ülkeler tarafından sömürgelere ayrılmış durumdadır. Birinci kuşak tartışmalar bağlamında kendi kaderini tayin meselesi Avrupa içi bir sorun olarak ele alınmış, Sovyet İhtilali sonrasında ise Sovyet toplumunun bütünlüğünü sağlayacak toplumlarüstü bir uzlaşma vasıtası olarak görülmüş/uygulanmıştır. Dönemin uluslararası ilişkilerinde, emperyalist güçler tarafından izlenen sömürge politikaları etkili olmuştur (Bhambra, 2021: 307). Emperyalist devletler, sömürge toprakları üzerindeki hakimiyetlerini sürdürmek ve kaynaklarına erişimlerini korumak için çaba göstermişlerdir. Bu durum, sömürge halklarının kendi kaderlerini tayin etme taleplerini bastırarak ve kolektif hak düşüncesine engel olmuştur. Bu dönemde, uluslararası ilişkilerde güç dengeleri ve

emperyalist politikaların egemen olduğu bir ortamda, sömürgeler bağlamında, kolektif hak düşüncesi pek de dikkate alınmamıştır.

2.1.1. Lenin'in “En Zayıf Halka Tezi”

Lenin'in kavramla ilgili çalışmaları çok önemli olduğundan burada ve ilerleyen alt başlıklarda detaylıca incelenecektir. Lenin, sömürgeciliğin tekelci kapitalizmin¹⁹ ya da emperyalizmin merkezi bir özelliği olduğu, sömürgecilik karşıtı mücadelelerin sınıf mücadeleleri olduğu ve esas olarak emperyalist burjuvaziye karşı yöneltildiği ve sosyalizm uğruna mücadelede çok önemli olduğunu belirtmiştir (Blaut, 1987: 2). Kendi kaderini tayin meselesi Lenin'de “en zayıf halka siyaset ve stratejisinin” bir uzantısı olarak yer almaktadır (Özdemir ve diğerleri, 2019: 273-274). Birinci kuşak tartışmalar içerisinde, kendi kaderini tayin kavramının Avrupa'daki tarihsel toplumsal oluşumların ayrılık taleplerini kapsadığı görülmektedir. 1917 sonrasında emperyalist devletlerin sömürgelerinin bu sistemin dışında olacaklar ise desteklenmesi de gündeme gelmiştir. Buna ek olarak Wilson prensiplerinde böyle beklentiler yer almıştır ancak Wilson prensipleri öz itibarıyla yalnızca yenilen üç imparatorluğun toprakları ile sınırlı olarak gündeme geldiğinden dolayı prensip niteliğinde değildir (Thompson, 2010: 27). Bu durum ilerleyen aşamalarda ayrı bir başlık altında incelenecektir. Bu dönemde söz konusu anti-emperyalist nitelikli iddialar genel olarak Lenin'in politikalarıyla desteklenmiştir. Yine söz konusu iddialar, proleter enternasyonalist içeriklere sahiptir. Lenin'in ifadeleriyle ilerlersek, “Öteki sorunlarda olduğu gibi ulusların kendi kaderlerini tayin etme sorununda da, bizim her şeyden önce ilgilendiğimiz nokta, belirli bir ulusun içinde, proletaryanın kendi kaderini tayin etmesidir” (Lenin, 2004: 76). Kavramın proletarya bağlamında anlamını bulduğu yine Lenin'in bir başka ifadesinde de doğrudan görülebilmektedir; “Bütün uluslar için tam hak eşitliği; ulusların kendi kaderlerini tayin etme; bütün ülkelerin işçilerinin birleşmesi –Marksizm'in ulusal programının, bütün dünyanın deneyiminin ve Rusya'nın deneyiminin işçilere öğrettiği işte budur” (Lenin, 2004: 117). Görüldüğü üzere Lenin'de kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili bağlam proletarya açısından gündeme getirilmiştir (Bowring, 2011: 113).

¹⁹ Marksist iktisatta “tekelci kapitalizm” terimi, kapitalizmde büyük şirketlerin egemen olduğu aşamaya atıfta bulunmak için yaygın olarak kullanılmıştır. Kapitalist gelişmenin bu aşaması, 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıktı ve İkinci Dünya Savaşı sırasında olgunlaştı (Tanıtıran, 2017: 136).

Lenin, kendi kaderini tayin kavramını proletarya açısından ele almanın nedenini, Marksist teorinin temel prensiplerinden biri olan sınıf mücadelesi ve proleter devrim stratejisinin gerekliliğiyle ilişkilendirmiştir. Lenin'e göre, kendi kaderini tayin, proletarya tarafından talep edilmelidir. Bu durum, emperyalist sömürgecilik ve kapitalizmin ortadan kaldırılması amacına hizmet edecektir. Lenin'e göre, kendi kaderini tayin meselesinin proletarya açısından ele alınması, sömürgeci ve kapitalist güçlerin baskısı altındaki toplumsal oluşumların kurtuluşu için bir araç olabilir. Bu bağlamda proletarya emperyalist güçlerin egemenliğine karşı çıkmalıdır. Lenin'in bakışı adeta bir strateji niteliğindedir.

Lenin, "En Zayıf Halka Yaklaşımı" bağlamında, emperyalist/ezen ve bağımlı/ezilen ülke milliyetçiliği ayırımını gündeme getirmiş, emperyalizmin baskısı altında bağımlı halkların uluslararası proleter dayanışmanın gerekliliğinin bir sonucu olarak kendi kaderini tayin olduğunu iddia etmiştir (Özkırımlı, 2019: 41-42). Ezen ulus Lenin'de her zaman emperyalist ülkelerin ulusudur (Cope, 2019: 61). Lenin için, kendi kaderini tayin meselesi devam eden bir durumdu ve egemen bir devlet içinde bile emperyalizm karşısında bağımlı bir ulus tarafından her an başvurulabilirdi (Bowring, 2011: 117). Lenin, bağımlı ulusların burjuvazilerinin pratikte ne yaptıklarına bakılması ve ona göre hareket edilmesini belirtmiştir: "Bağımlı ulusun burjuvazisi zalimle/emperyalistle savaştığı ölçüde, biz her zaman, her durumda ve herkesten daha güçlü bir şekilde, bunu destekleriz, çünkü baskının en sadık ve en tutarlı düşmanlarıyız. Ama bağımlı ulusun burjuvazisi kendi burjuva milliyetçiliğini savunduğu ölçüde, biz ona karşıyız. Emperyalist ulusun ayrıcalıklarına ve şiddetine karşı savaşıyoruz ve bağımlı ulusun ayrıcalıklar için çabalamasına hiçbir şekilde göz yummuyoruz" (Lenin, 1972: 409-414). Lenin'in 1915'teki olaylardan yaşadığı hayal kırıklıklarından ve Üçüncü Enternasyonal'in kurulmasından sonra dünya genelinde çizdiği bir strateji vardır. Bu stratejinin adı "En zayıf halka tezi"dir. Lenin'in bu yaklaşımı onun küresel ekonomi politikasıyla da ilgilidir. "En zayıf halka tezi" kapsamında birtakım hususlar ileri sürülmektedir (Lenin, 1992: 190).

Lenin'in emperyalizmi soruşturmakta amacının, başlangıçta Rus İmparatorluğu içinde ve daha sonra dünyadaki diğer sömürgelerde kendi kaderini tayin mücadelelerinden

kaynaklandığını hatırlatmakta fayda vardır (D'Souza, 2013: 62). Emperyalist merkeze gelir aktarımı meselesi bir bütün olarak düşünölmek zorundadır. Merkez ölkelerdeki işçi sınıfına yeterince ulaşılammıştır. Merkez ölkelerdeki kapitalist sistem, büyük sermaye gruplarının ve devletin baskısı altındadır (Wallerstein, 2004: 23). Bu durum, işçi sınıfının örgütlenme ve mücadele gücünü zayıflatabilir. Büyük sermaye grupları, işçi sınıfının taleplerini bastırmak ve sendikal örgütlenmeyi engellemek için çeşitli yollarla baskı uygulayabilirler. Bununla birlikte merkez ölkelerdeki işçi sınıfının refah seviyesi, genellikle sömürge ve bağımlı ölkelerdeki işçi sınıfına göre daha yüksektir (Ferro, 2002: 414). Bu durum, işçi sınıfının eğilimlerini etkilemektedir. Sömürge ve bağımlı ölkelerden elde edilen kaynaklar ve ucuz emek, merkez ölkelerdeki işçi sınıfının yaşam standardını artırabilir (Luraghi, 2000: 58). Bu durum, işçi sınıfının emperyalist sistemi sorgulamak yerine, mevcut avantajlarına odaklanmasına neden olabilir (Hill, 2016: 260). Merkez ölkelerdeki işçi sınıfına yeterince ulaşılammaması, Lenin'in devrimci stratejisinin uygulanmasını zorlaştırmış ve kapitalizmin radikal bir şekilde sorgulanmasını ve sınıf mücadelesinin genişletilmesini engellemiş olabilir. Merkez ölkelerde işçi sınıfına ulaşılammadığından merkez ölkelerde devrim sağlanammıştır. Lenin, merkez ölkelerdeki işçi sınıfının, emperyalist kapitalizmin etkisi altında, sömürge ve bağımlı ölkelerdeki işçi sınıfına kıyasla daha farklı bir konumda olduğunu düşünmüştür. Merkez ölkelerdeki işçi sınıfı, genellikle daha yüksek bir yaşam standardına sahiptir ve sömürgeci politikaların dolaylı yararlanıcısıdır. Bu nedenle, sınıf mücadelesi eğilimleri, sömürge ve bağımlı ölkelerdeki işçi sınıfına göre daha az belirgin olabilir. Merkez ölkelerde, büyük sermaye gruplarının ve devletin baskısı, işçi sınıfının örgütlenmesini ve devrimci faaliyetlerini zorlaştırmıştır (Wright, 2000: 957). Büyük şirketlerin ve devletin güçlü bir şekilde savunduğu kapitalist düzen, işçi sınıfının devrimci hareketlerini engellemiştir. Merkez ölkelerde, kapitalist ideoloji ve burjuva propaganda, işçi sınıfının bilincini zayıflatabilir ve devrimci bir hareketin örgütlenmesini engelleyebilir. Merkez ölkelerde devrim yapılamamasının sebebi, merkez ölkeler içerisinde işçi aristokrasisiyle sonuçlanmış merkez ölkelerin dünyada yaptıkları sömürden kaynaklanan bir uzlaşma olmasıdır.

Merkez ölkelerdeki işçi sınıfı, emperyalist kapitalizmin yarattığı ekonomik zenginlikten ve sömürden kaynaklanan ayrıcalıklardan dolayı bir uzlaşma içerisine girmiştir

(Selwyn, 2019: 71). Özellikle sanayileşme ve emperyalist genişleme sürecinde, merkez ülkelerdeki işçi sınıfı, artan refah ve sosyal haklar elde etmiştir. Bu durum, işçi sınıfının, kapitalist sistemi radikal bir şekilde sorgulamak ve devrimci değişiklikler talep etmek yerine, mevcut durumdan memnun olmasına neden olmuştur. Emperyalist sömürünün bir sonucu olarak, bazı işçi sınıfı kesimleri özel ayrıcalıklara sahip olmuş ve işçi aristokrasisi oluşmuştur (Hobsbawm, 2003b: 108). Bu işçi aristokrasisi, daha yüksek maaşlar, daha iyi çalışma koşulları ve sosyal haklar gibi avantajlardan faydalanmıştır. Bu durum, işçi sınıfının bir kısmının, kapitalist sistemin devamını desteklemesine ve devrimci mücadeleye katılmamasına neden olmuştur. Merkez ülkelerde, burjuva ideoloji ve propaganda, işçi sınıfının sınıf bilincini zayıflatmış ve devrimci hareketin yayılmasını engellemiştir.

Lenin'e göre, merkez ülkelerde devrim sağlanamamasının temel nedeni, işçi aristokrasisinin varlığı ve bu aristokrasinin emperyalist sömürden kaynaklanan avantajlardan dolayı kapitalist sistemi sorgulamaması ve devrimci bir değişim talep etmemesidir (Lane, 2021: 455). Merkez ülkelerde işçi sınıfı çevre ve yarı çevrede olduğu kadar ezilmemektedir ya da en basitinden yüksek ücretlerle, sömürge subayı olarak ve benzeri durumlarla ırkçılığın, emperyalizmin sağladığı imkanlarla sistemle uzlaşmaktadırlar. Merkez ülkelerdeki işçi sınıfı, emperyalist kapitalizmin yarattığı ekonomik zenginlikten ve sömürden kaynaklanan ayrıcalıklardan faydalanmıştır. Daha yüksek ücretler, daha iyi çalışma koşulları ve sosyal haklar gibi avantajlar, işçi sınıfının çoğunluğunun kapitalist sistemi sorgulamak yerine kabul etmesine ve hatta desteklemesine neden olabilir. Emperyalist sömürünün bir sonucu olarak, bazı işçi sınıfı kesimleri özel ayrıcalıklara sahip olmuş ve işçi aristokrasisi oluşmuştur. Bu işçi aristokrasisi, sömürge bölgelerinden elde edilen kaynaklar ve ucuz emek sayesinde daha yüksek yaşam standartlarına sahip olabilir. Bazı işçi sınıfı kesimleri, sistemin sunduğu avantajlarla uyum içinde yaşamayı tercih edebilirler. Burjuvazi, elde ettiği karları işçi aristokrasisine rüşvet olarak vermiştir, bu işçilerin çoğunluğu için hayatı biraz daha kolaylaştıracak kadar büyük bir paydır, böylece işçiler kapitalist devlete sadık kalmışlardır ve onun için savaşmaya istekli olmuşlardır (Blaut, 1987: 152). İşçi aristokrasisi, emperyalist kapitalizmin sunduğu rüşvetlerle birlikte, sınıf mücadelesinden uzaklaşmış veya sınıf mücadelesine katılmak yerine kapitalist sistemi

desteklemiştir. Bu durum, işçi sınıfının birlik ve dayanışma duygusunu zayıflatmış ve sınıf mücadelesini zayıflatarak kapitalist sistemin devamını sağlamıştır.

Merkezde bir devrime ulaşılabilmesi için her şeyden önce bu uzlaşmayı sağlayan toplumsal artık transfer sisteminin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Toplumsal artık çevreden, sömürgelerden merkeze gitmektedir (Lutomiah ve diğerleri, 2022: 388). Sömürgelerin merkeze aktarım yapamayacak şekilde bağımsızlıkları desteklenirse, merkez içerisinde karışıklıklar, anlaşmazlıklar olur, bu şekilde hem içeride devrim gerçekleşir, hem de bunun arkasından dünya devrimi gelir. Ulusların kendi kaderlerini tayini, Lenin'in "En Zayıf Halka Tezi" bağlamında, çevrenin merkeze toplumsal artık transferinin kesilmesi işlevini sağlayacak biçimde yalnızca emperyalist devletlerden siyasal anlamda bağımsızlık hakkı, emperyalist devletlerden özgürleşme hakkı, emperyalist ulustan siyasal olarak ayrılma hakkı demektir (Lenin, 1974: 143-156). Bu durumda doğal hak tanımı olmayan ve amacı merkezde bir devrim gerçekleştirmek olan Lenin'in söz konusu stratejisi, emperyalistlerle işbirliği içerisinde olanların siyasi hedeflerinin gerçekleştirilmesi için kullanılamaz. Lenin'in ileri sürdüğü strateji genel olarak bu şekildedir (Ahmad, 2004: 49; Özdemir, 2017b: 185). Kutsal bir kavram, doğal bir hak, herhangi bir milletin kolektif doğal haklarına yönelik bir sempati ya da böyle bir kabul olduğundan değil, Lenin'in stratejisi kapsamındaki nedenlerden dolayı kendi kaderini tayin kavramı desteklenecektir. Lenin, sosyalistlerin, ulus-devlet anlayışlarını kapitalizmin doğasına ve sınıf ilişkilerine bağlamaları ve bunu kültür, dil, din veya etnik özelliklerin özcü fikirlerinden türetmemeleri gerektiğini savunmuştur (D'Souza, 2013: 63). Çünkü ona göre ulus-devletlerin oluşumu ve işleyişi kapitalist sistemin bir sonucudur. Lenin'e göre, ulus-devletlerin varlığı ve şekillenmesi, kapitalist üretim ilişkilerinin ve sınıf çatışmalarının bir ürünüdür (Moore, 1975: 171). Ulus-devletlerin varlığı ve işleyişi, kapitalizmin doğasına ve sınıf mücadelesine bağlıdır.

Az önce belirtildiği gibi, Lenin'e göre ancak bir ulus ya da belirli bir bölgede yaşayan insanlar bir şekilde isyan edip merkeze gelir aktarımı yapacak mekanizmaları keserlerse, bu desteklenmelidir. Stalin'e göre de, devrimden sonraki dönemde küresel ölçekli proletaryanın menfaati sosyalizmin anavatanı olan Sovyetler Birliği'ni korumak olarak saptanacak ve merkez kapitalist ülkelere yönelik değer akışını kesen hareketler

bu sefer Sovyetler Birliği ile ittifak kurabilecek ülkeler için desteklenecektir (Alpözen ve Özdemir, 2022: 5). Bu doğrultuda buradan her türlü kendi kaderini tayin kavramının desteklenmesi anlaşılmamalıdır. Kendi kolektif zenginliklerini metalaştırmayan, bu kolektif zenginliklerin merkeze aktarımı için herhangi bir söz içermeyen, aksine kendi toplumlarının kolektif zenginliklerini ve doğal kaynaklarını kendi insanları için alıkoyan, bu anlamda merkez dünyayla çelişki ve itişme içerisinde olan eylemleri, bunlar doğal haklar oldukları için değil, merkez dünya ile irtibatı kestiği ve ortadan kaldırdığı için desteklenmelidir.

Lenin, tekelci kapitalizme karşı mücadele olduklarından ve sosyalizm ile sonuçlanacak sosyalist bir yörüngeye ya da kapitalist olmayan bir yörüngeye döndürülebilir olduklarından yola çıkarak ulusal bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi gerektiğini ve işçilerin, diğer sömürülen sınıfların, proletarya ile birlikte bu tür mücadelelerde öncü rol üstlenebileceğini savunmuştur (Blaut, 1987: 129; Lenin, 1992: 189). Lenin'in stratejisi ile ilgili olarak sosyalist kuramdaki kendi kaderini tayin kavramının bu doğrultuda olduğu görülmektedir. Lenin, kendi kaderini tayin kavramını bu bağlamda desteklemektedir, yoksa bütün milletler, kimlikler veya özgürlükler için evrensel bir yasa gibi işleyecek türden bir kendi kaderini tayin amacı yoktur. Lenin'in yöntemi materyalisttir, normativist değil. Lenin somut toplumsal ilişkilerin somut analizini hedefler, kerameti kendinden menkul bir değerler sıralamasına göre politika oluşturmaz, bu nedenle de ulusal sorunları sınıf mücadelesi perspektifinden ele almıştır. Lenin, ulusal sorunların kökenlerini emperyalist kapitalizmin yayılmasında ve emperyalist sömürde görmüştür (Bagchi, 1983: 2). Bu nedenle, ulusal sorunların çözümünde öncelikli olarak emperyalizme ve kapitalist sisteme karşı mücadele edilmesi gerektiğini savunmuştur. Lenin'e göre, sınıf mücadelesi ulusal sınırları aşan bir nitelik taşımaktadır ve işçi sınıfının birliği, ulusal sorunların çözümünde kritik öneme sahip görünmektedir (Pahnke, 2021: 181). Bunun yanı sıra kültürel özerklik gibi benzeri özerklik yaklaşımları da Lenin'de yoktur (Nimni, 1985: 120-121). Lenin, 1903 programı çerçevesinde, Luxemburg'un ekibinde yer alan Polonyalı Marksistler tarafından kendi kaderini tayin yerine kültürel-ulusal özerkliğin önerilmesini eleştirerek bunun belirsizlik olduğunu vurgulamıştır (Lenin, 1972: 442-451). Lenin, ulusal kültür ve ulusal özerklik ihtiyacı hakkında konuşmanın, burjuva mistifikasyonuna ve küçük-burjuva

yanılsamasına teslim olmak anlamına geleceği görüşünü benimsemiştir (Bagchi, 1983: 8).

İleride ayrıca ele alınacak olmakla birlikte, Batı ile uyumlu olarak, mikro-milliyetçiliğin de Leninizm içerisinde savunulması mümkün değildir. Diğer yandan, Lenin'e göre desteklenecek olan kendi kaderini tayin kavramını gerçekleştirecek ulus, kolektif zenginlikleri üzerinde piyasa dışı yollarla Batı'ya karşı egemenlik haklarını savunarak, sosyalist enternasyonal düzene katılma durumu içerisinde olmalıdır (Özdemir, 2017b: 187). Lenin'in maksadı ve stratejisine göre merkeze giden toplumsal fazla bu şekilde kesilecektir.

Çok uluslu kapitalist bir ulus devlet imparatorluğunun (Hobsbawm, 1999: 165) aydını olan Bauer²⁰ ise özerklik konusunda Lenin'den farklı düşünmüştür. Ona göre imparatorluk içindeki tüm ulusal grupların kültürel konularda belirli özerklik hakları²¹ olmalıdır. Buna göre ulusal mücadeleler, okullarda ve yerel yönetimlerde kendi dilini kullanma gibi kültürel haklar korunmalıdır. Bununla birlikte, belirli özerklik haklarından ilerlenerek ayrılma hakkı ya da toprak üzerinde örgütlenme hakkı reddedilmiştir ve böylece Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü savunulmuştur (Blaut, 1987: 61). Avusturya-Marksistlerinin²² ana fikri, çok uluslu bir devlet çerçevesinde bir dizi kültürel, idari ve yasal düzenlemelerle kültürel özerklikti. Hem ulusal azınlıkların haklarını tanımak, hem de Avusturya-Macaristan devletinin birliğini korumak istiyorlardı (Löwy, 1976: 92). Armaoğlu'na göre, Avusturya Sosyal

²⁰ Otto Bauer (1881-1938), Avusturya Marksizmi'nin teorisyenlerinden biridir.

²¹ Bauer'e göre kültürel özerklik, etnik, dini veya kültürel azınlıkların kendi dillerini, geleneklerini, eğitim sistemlerini ve diğer kültürel özelliklerini koruma ve geliştirme hakkını ifade etmektedir. Bu kavram, azınlık grupların kendi kimliklerini ve kültürel varlıklarını sürdürebilmeleri için gereken özgürlük ve yetkiyi içermektedir. Kültürel özerklik, azınlık grupların kendi işlerini yönetme ve karar alma süreçlerine katılma yetkisiyle birlikte gelmektedir. Bu şekilde, azınlık gruplar, çoğunluk toplumundan bağımsız olarak kendi kültürel kimliklerini koruyabilir ve geliştirebilirler (Bauer, 2000: 94).

²² Avusturya Marksistleri, 20. yüzyılın başlarında Avusturya İmparatorluğu'nda etkili olan bir grup Marksist düşünür ve siyasi aktivisttir. Bu çevre, Max Adler, Otto Bauer, Rudolf Hilferding, Karl Renner ve Victor Adler gibi önemli isimleri içermektedir. Avusturya Marksistleri, sınıf mücadelesi teorisi, ulusal sorunlar, işçi sendikacılığı ve devrim stratejileri gibi konularda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Marksist teorinin Avusturya Marksistleri tarafından ele alınışı, ulusal sorunlar ve etnik kimliklerin sınıf mücadelesi bağlamında ele alınmasıyla dikkat çekicidir. Özellikle Otto Bauer'in "kültürel özerklik" kavramı, ulusal sorunların sınıf mücadelesi içindeki yerini anlamak açısından önemlidir. Bu çevrenin etkisi, Avusturya'daki siyasi ve entelektüel sahneye önemli ölçüde yansımıştır. Avusturya Marksistleri ülkedeki sosyalist hareketin gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır (Canşen, 2016: 69).

Demokratlarının düşünüş şekli, meseleyi ele alışları ve vardıkları sonuçlar, Marx ve Engels'ten çok farklıdır. Marx ve Engels, proletarya diktatoryası ile beraber milli farklılıkların da tamamen ortadan kalkacağını ileri sürdükleri halde, Avusturyalılar, sosyalist düzen içinde dahi, Millet'i, inkar edilemeyen bir varlık olarak kabul etmektedirler (Armaoğlu, 1962: 221).

Lenin'in kendi kaderini tayin kavramı bağlamında proletarya vurgusu şu ifadelerde de görülebilmektedir; “Kendi kaderini tayin özgürlüğü için mücadelenin koşulsuz kabul edilmesi, bizi her ulusal kendi kaderini tayin talebini desteklemekle yükümlendirmez. Sosyal-demokrasi, proletarya partisi, pozitif temel görevini, halkların ve ulusların değil, her milliyetin proletaryasının kendi kaderini tayin imkanını geliştirmekte görür” (Lenin, 1993b: 320). Bu bağlamda Lenin'de ya da Marksizm'in herhangi bir metninde kolektivitelerin, mezheplerin ya da milli oluşumların doğal kolektif hakkı diye bir düşünce olamaz. Marksizmin doğal hak düşüncesine muhalefeti daha önce belirtilmişti. Bu yüzden Lenin, “En zayıf halka tezi” yaklaşımı bağlamında kendi kaderini tayin kavramını savunmuştur.

Birinci kuşak tartışmalar bağlamında “En zayıf halka tezi” olarak adlandırılan Lenin'in yaklaşımındaki “zayıf halka” ile ne anlatılmaya çalışıldığının altı çizilmelidir. Emperyalizm bir zincire, bir örgüye benzetilebilir. Bahse konu zincir, örneğin, İngiltere'de kopartılmamaktadır. Çünkü İngiliz işçi sınıfına bakıldığında işçi sınıfı örgütlenmesinin İngiliz emperyalizmi ile doğrudan bir mücadele içerisine girmesi kolay görünmemektedir: Sınıf talepleri daha fazla ücret ve diğer endüstriyel ilişkiler konuları esasında gelişmektedir.

Marksist yazında, kendi kaderini tayin kavramından bahsedildiğinde, bu bağlamda “bir haktan ziyade strateji anlaşılmalıdır” (D'Souza, 2013: 60). Bu yaklaşım çevre ülkelerdeki kendi kolektif varlıklarını merkeze göndermemeye hevesli, ileride bir proleter enternasyonale katılabilecek halkçı demokratik rejimlerin desteklenmesi sürecinde bir politika üretmiştir. Kendi kaderini tayin kavramına bu açıdan bakıldığında, kavramın içinde bulunduğu her tarihsel dönemde mevcut toplumsal güç ve sınıf ilişkileriyle bağlantılı olduğu görülür. İlk kuşak uygulamasında kavram merkeze

gidecek artıkları kesmek için kendi kolektif varlıklarını piyasaya dönüştürmeyecek çevre toplumların desteklenmesi yönündeki Sovyet politikalarına zemin hazırlamıştır. Bu toplumların o süreçte proleter enternasyonalist bir dayanışmaya girmesi beklentisi de bu doğrultuda önemlidir.

Bu şekilde Marksizm 1917’de başarılı olarak Batı’daki toplumlara etki edince Amerika’nın, okumakta olduğunuz doktora tezinde daha sonra alt başlıkta ayrıca incelenecek olan Wilson “prensipleri” üzerinden verdiği tepki gündeme gelmiştir.

Kendi kaderini tayin kavramının tarihi süreci incelenmeye çabalanan ikinci bölümde, ilk olarak birinci kuşak tartışmalar ele alınmaya çalışılmıştır. Birinci kuşak tartışmalar içerisinde de Lenin’in “En zayıf halka tezi” yaklaşımı ayrı bir alt başlık halinde incelenmektedir. Lenin’in söz konusu yaklaşımı bağlamında, çevreden merkeze artık transferinin kesilmesi, çevrenin kendi kolektif zenginliklerini metalaştırmaması, sömürülen toplumların kendi kaynaklarını kullanabilmeleri ve kavramın bir dünya devrimi stratejisi olması açısından tezin devam eden bölümünde stratejiyi oluşturan söz konusu temel argümanlara değinilecektir.

2.1.1.1. Çevreden Merkeze Artık Transferinin Kesilmesi

Daha önce de belirtildiği gibi, Lenin’in “En zayıf halka tezi” yaklaşımının temel argümanlarından birisini, çevreden merkeze artık transferinin kesilmesi oluşturmaktadır.

Lenin’in ulusların kendi kaderlerini tayin stratejisinin emperyalizm teorisiyle bağlantılı olarak en önemli sonuçlarından biri, emperyalizmin kapitalizmi, merkezi bir ulus-devletler grubunun çevre ülkelerin çoğunluğunu ezdiği birbirine bağlı bir dünya sistemine dönüştürmesidir (Nimni, 1985: 121-122). Sömürge ülkeler ve buradan emperyalist ülkelere aktarılan toplumsal artık, eşitsiz ve bileşik gelişen bir dünya ekonomisinde, sömürgeci dönemde merkez kapitalist ülkelerde sermaye birikiminin temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu aktarım olmadan birikim olmaz. Sömürü, bir kişinin emeğiyle ortaya çıkan ürünün, birden fazla kişiyi besleyecek kadar artmasını gerektiren, verimlilik artışına bağımlı ve onunla birlikte değişen bir ilişkidir.

Kapitalizmde sömürü, üretim araçlarının kontrolünden ve/veya mülkiyetinden dışlanmış kadın ve erkek emeğinin bir kısmının başka bir toplumsal sınıf tarafından temellükü anlamına gelmektedir (Özdemir, 2010b: 81).

Lenin'e göre toplumsal artık, sömürge ülkelerden merkeze gitmektedir (Siddiqui, 2023: 525). Buna göre emperyalist güçler, ekonomik ve politik açıdan zayıf olan bölgeleri işgal etmekte ve kontrol altına almaktadır (Gartzke ve Rohner, 2011: 525). Bu bölgeler genellikle sömürge statüsüne sokulmaktadır. Emperyalist sömürü, sömürge ülkelerin doğal kaynaklarını, piyasalarını ve işgücünü istismar etmeyi içermektedir (Chaudhury ve Sarkar, 2018: 231). Emperyalist güçler, sömürge ülkelerdeki yerel kaynakları almakta, genellikle düşük maliyetle işçi gücünü sömürmekte ve bu kaynakları kendi ekonomik çıkarları için kullanmaktadır. Sömürge ülkeler aynı zamanda sömüren ülkelerin mamul malları için piyasa da sunmaktadır. Bu şekilde, sömürge ülkelerin zenginlikleri emperyalist güçler tarafından sömürülmekte ve bu ülkeler geri kalmışlık ve bağımlılık içinde kalmaktadır. Lenin'e göre, emperyalist sömürünün sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel boyutları da vardır (Sakellaropoulos ve Sotiris, 2015: 85). Emperyalist güçler, sömürgelerde siyasi egemenlik kurmakta ve yerel yönetimleri kontrol etmektedirler. Lenin'e göre, emperyalist sömürü, kapitalist ülkelerin kar amaçlı çıkarlarını güvence altına almak için sömürgeleri kontrol etmeleri ve sömürmeleriyle karakterize edilen bir sistemdir. Bu durum, emperyalist kapitalizmin temel bir özelliği olarak görülmekte ve uluslararası sınıf mücadelesi bağlamında ele alınmaktadır (Özdemir, 2010b: 138-143).

Artı değer, sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi döngüsü içerisinde de okunabilmektedir (Perelman, 1999: 719). Döngünün sonunda üretilen değer ile emek gücünün belirli bir süre kullanılabilmesi için kabul edilmiş olan ücret arasındaki farka artı değer denilebilir. Artı değerın kaynağı canlı emektir (De Paula, 2022: 557). Artı değer denilen kavram kapitalist toplum ve uygarlığın temelidir. Sömürü, kapitalist toplumda artı değer biçimine bürünmektedir.

Lenin'in stratejisine göre merkezdeki işçilerin devrimci hale getirilebilmesi için çevreden merkeze aktarılan gelirin kısılması gerekmektedir. Lenin'in stratejisinde, çevre

lkelerdeki kendi kolektif haklarını merkeze göndermemeye hevesli, ileride bir proleter enternasyonale katılabilecek halkçı demokratik rejimlerin desteklenmesi süreci önemlidir. Tekrar vurgulamak gerekirse bu strateji merkeze gidecek artıkları kesmek için kendi kolektif varlıklarını piyasaya dnştrmeyecek evre toplumların desteklenmesi ile ilgilidir.

Kendi kaderini tayin meselesinin “ancak merkeze gidecek fazlanın kaldırılması” halinde kabul edilebileceğini ileri süren Lenin’in stratejisi çerçevesinde, Nimni, emperyalist sistemin temel çelişkilerinden birinin, çevrenin bağımlı ulusal toplulukları ile merkeze ait emperyalist ulusal devletler arasındaki çelişki olduğunu belirtmiştir. Nimni, ayrıca, sömürge ve bağımlı ulusal toplulukların ulusal hareketlerin, emperyalist zincirin en zayıf halkasındaki bir kopuşu temsil ettiklerini ifade etmiştir (Nimni, 1985: 122).

2.1.1.2. Çevrenin Kendi Kolektif Zenginliklerini Metalaştırmaması

Lenin’in “En zayıf halka tezi” stratejisi içerisinde çevreden merkeze artık transferinin kesilmesi yaklaşımının ardından, stratejinin bir diğerk argümanı olan çevrenin kendi kolektif zenginliklerini metalaştırmaması hedefi ele alınacaktır.

Meta, yani satılmak için üretilmiş mal, kapitalizm öncesi toplumlarda da vardır ancak bu toplumlarda üretilen metaların boyutu, biçimleri ve kullanımı, kapitalist ekonomilerdeki gibi değildir. Kapitalizm ncesi toplumlarda, üretim genellikle daha küçük ölçekli ve yerel olarak gerçekleşirdi. El işçiliğı ve küçük atölyelerde yapılan üretim, genellikle ihtiyaçları karşılamak amacıyla sınırlı miktarda mal üretimine yol açardı. Dolayısıyla, metaların boyutu ve biçimi, bu tür üretim koşullarına uygun olurdu. Kapitalizm ncesi toplumlarda ticaret çoğunlukla sınırlıydı ve yerel pazarlarda veya takas yoluyla gerçekleşirdi. Dolayısıyla, kapitalizm öncesi toplumlarda metaların boyutu ve biçimi, üretim teknolojileri, değışim biçimleri ve toplumsal/kültürel faktörlere göre şekillenirken, kapitalizmle birlikte bu faktörlerin değışmesi metaların boyutunu ve biçimini de etkilemiştir.

Kapitalist toplumda istenilen bir üreticiye istenilen bir ürün ısmarlanabilir. Serbest piyasa ekonomisinin ve özel mülkiyetin varlığı, bunun temel nedeni olarak belirtilebilir. Kapitalist toplumda, rekabetçi bir piyasa ekonomisi vardır (Prentis, 2013: 95). Bu durum, müşterilerin genellikle birden fazla üretici veya satıcı arasından seçim yapabilmesini sağlamaktadır.

Toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde sözleşmenin esas hale gelmesi, yani zor yerine taraflar arasında rızanın yavaş yavaş ortaya çıkması gelişmiş bir meta ekonomisiyle birlikte kapitalizmden sonra karşımıza çıkmaktadır. Kapitalizmin gelişimiyle birlikte, özel mülkiyet ve ticaretin yaygınlaşması, insanların malları ve kaynakları “özgürce” alıp satmalarını sağladığı iddia edilmiştir. Bununla birlikte hukuk ideolojisinin, diğer dini veya toplumsal hiyerarşiyi üreten ideolojilerin önüne geçmesi durumu da kapitalizme özgüdür. Kapitalist sistemde özel mülkiyet, sözleşme özgürlüğü, rekabetçi piyasa koşulları ve bireysel özgürlükler gibi unsurlar, hukukun öne çıkmasını ve diğer ideolojilerin önüne geçmesini kolaylaştırmıştır. Hukukun bu bağlamda metalaşma ve her alanda uluslararası sermayenin yayılmasına uygun mekan sağlama işlevi bulunmaktadır. Bu işlev, hukukun, kapitalist ekonominin işleyişine ve uluslararası ticaretin ve yatırımların artmasına uygun bir çerçeve oluşturmasıyla ilgilidir.

Bir ürünün meta olabilmesi için, kullanım değeri olacağı başka bir kimseye, değişim yoluyla devredilmesi gerekir (Marx, 1975: 63). Meta hiçbir zaman anlamı ve değeri kendi içinde olmayan bir şeydir. Örneğin pırlanta, pırlantaya ait bir özü taşıdığı için değerli değildir. Pırlanta insanlar arasındaki ilişkide bir işlev taşıdığı için değerlidir. Meta kavramını ele alacak olursak, bir mal fabrikada ya da tezgahta kendi kullanımınız için değil, satmak için üretilirse, bu bir meta olmaktadır. Metaya değerini veren bu ilişkiler sistemidir.

Metalaşma, sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi döngüsünde de görülmektedir. Buna göre kapitalist toplumda her şey para formunda sermaye ile başlar (Dillard, 1987: 1623). Para formunda sermaye başkalaşarak emek gücü, makineler, amortisman, ham madde, enerji gibi meta formunda sermaye olur (Varma, 1977: 315). Bu döngü içerisinde meta dolaşımının sağlanması için iş akitleri, buradaki işlere girebilmek için

eğitimler, buradaki hayatın desteklenmesi için sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, güvenlik hizmetleri ve benzerleri bulunmaktadır. Hukuk düzeninin “varlık amacı”, meta dolaşımından başka bir şey değildir (Pasukanis, 2002: 99).

Metalaşma daha önceden piyasada alım satıma konu olmayan şeylerin (günümüzde ormanlar, dereler gibi toplumun bütününe ait olan varlıklar (kolektif varlıklar); devlet mülkiyetindeki ya da kontrolündeki zenginlikler; stratejik ham maddelerin üretim sürecini oluşturan toprak, kuyu, maden, demir yolu, boru hattı, elektrik şebekesi, rafineriler, maden işleme tesisleri, çoğu kez satılamayacak şekilde tesis edilen işletme idareleri) alım satıma “uygun hale” getirilmesidir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 337-338). Metalaşma denildiğinde, daha önce alım satıma konu olmayan şeylerin belirli bir süreç içerisinde alım satıma tabileşmesi anlaşılmaktadır ve metalaşmanın bir sınırı yoktur. Lenin’in stratejisinde, kendi kolektif zenginliklerini metalaştırmayan, bu kolektif zenginliklerin merkeze aktarılması için herhangi bir söz içermeyen, aksine kendi toplumlarının kolektif zenginliklerini ve doğal kaynaklarını kendi insanları için alıkoyan, bu anlamda merkez dünyayla çelişki ve itişme içerisinde olan eylemler, bunlar doğal haklar oldukları için değil, merkez dünyayla irtibatı kestiği ve ortadan kaldırdığı için desteklenir.

2.1.1.3. Sömürülen Toplumların Kendi Kaynaklarını Kullanabilmeleri

Lenin’in “En zayıf halka tezi” yaklaşımı içerisinde stratejiyi oluşturan bir diğer husus ise sömürülen toplumların kendi kaynaklarını kullanabilmeleridir.

Toplumların sömürülmesi, bu şekilde elde edilen toplumsal artığın çevre ve sömürge ülkelerinden merkeze aktarılması sürecinde çok önemlidir (Agnew, 2021: 17). Lenin’in stratejisinde sömürge ülkesinin merkeze aktarım yapamaması hedeflerden birisini oluşturduğundan, bu bağlamda bunun gerçekleşebilmesi açısından da sömürülen toplumların kendi kaynaklarını kendilerinin kullanmaları stratejiyi tamamlayıcı bir işlevi haizdir. Diğer yandan da, sömürülen toplumların kendi kaynaklarını kendilerinin kullanması ile zincirin en zayıf halkası kırılacaktır (Roberts, 1977: 353).

Lenin'in stratejisi bağlamında, kendi kolektif zenginliklerini metalaştırmayan, bu kolektif zenginliklerin merkeze aktarımı için herhangi bir söz içermeyen, aksine kendi toplumlarının kolektif zenginliklerini, doğal kaynaklarını kendi insanları için alıkoyan, bu anlamda merkez dünyayla çelişki ve itişme içerisinde olan eylemler, bunlar doğal haklar oldukları için değil, merkez dünyayla irtibatı kestiği, ortadan kaldırdığı için desteklenmektedir. Bu stratejiye göre merkeze kaynak aktarımının önünün kesilebilmesi için, yapılması gerekenlerden bir diğeri de çevrenin kendi kaynaklarını kullanabilmesidir. Yani, söz konusu strateji çevre ülkelerin kendi kolektif kaynaklarının ilgili ülkelerin insanları arasında tutulmasına yönelik bir yaklaşımdır.

2.1.1.4. Kavramın Bir Dünya Devrimi Stratejisi Olması

Leninizm, bir bütün olarak proleter dünya devriminin ve aynı şekilde bir dünya devrimi sürecinin öğeleri ve momentleri olarak tek tek ülkelerdeki devrimlerin; gelişmiş kapitalist ülkelerde proleter devrimin ve geri kalmış kapitalist ülkelerde, özellikle sömürgelerde burjuva-demokratik devrimler aracılığıyla proleter devrimine geçişin teori ve taktiğidir (Lenin, 1993a: 9).

Lenin'in ezilen sömürge halklarının kurtuluşunun dünya devriminin önemli bir silahı olduğunu keşfetmesinden beri, komünist devrimciler, metropolitan emperyalistlerin karşı çıktığı her şeye işçilerin anlayışla yaklaşması gerektiği düşüncesiyle, sömürge kurtuluş mücadeleleri için ellerinden geleni yapıyorlardı (Hobsbawm, 2020: 188). Lenin'in "En zayıf halka tezi" yaklaşımını tamamlayan bir diğer düşünce de kendi kaderini tayin kavramının bir dünya devrimi stratejisinin aracı olmasıdır. Dünya devrimi olarak geçmesinin nedeni, Lenin'in bu stratejiyi dünya geneli için düşünmesidir. Stratejinin sacayakları yerine getirildiğinde, devrim öncelikle çevre ülkelerde, sonra merkez ülkelerde gerçekleşecek, daha sonra da bütün dünyada devrim gerçekleşecektir. Okumakta olduğunuz doktora tezinde, kendi kaderini tayin kavramı ifadesinin kullanımı Lenin tarafından bir haktan ziyade bir strateji olarak ele alınmıştır.

Lenin'e göre merkez ülkelerdeki işçi sınıfına ulaşamadığı için devrim gerçekleşmemiştir. Merkezde bir devrime ulaşabilmesi için her şeyden önce

merkezdeki uzlaşmayı sağlayan toplumsal artık transfer sisteminin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

2.1.1.4.1. Anti-Emperyalist Olma Koşulu

Lenin'in "En zayıf halka tezi" stratejisi bağlamında kendi kaderini tayin kavramının bir dünya devrimi stratejisi olması düşüncesi içerisinde anti-emperyalist olma koşulu önemlidir (Friedman ve Rutland, 2017: 591). Bu, Marksistlerin programındaki "ulusların kendi kaderlerini tayin etmeleri" ilkesi, tarihsel ve iktisadi bakımdan, siyasal kaderlerini tayin etme, siyasal bağımsızlık, ulusal bir devletin kurulmasından başka bir anlama gelemeyen demektir (Lenin, 2004: 57). Genel kural olarak, askeri bakımdan olsun, genişleme bakımından olsun, sömürgelerin ayrılması ancak sosyalizm ile gerçekleşebilir; kapitalist düzende, bu, ancak istisnai olarak ya da sömürgece olsun metropolde olsun, bir dizi devrimler ya da ayaklanmalar yoluyla olabilir (Lenin, 2004: 148-149).

Lenin'in dünya devrimi stratejisi olarak gördüğü kendi kaderini tayin, anti-emperyalist nitelikte olmalıdır (Özdemir, 2017b: 187). Çünkü, emperyalist merkezlerle onların buldukları üzerinden onların istedikleri şekilde gerçekleştirilen entegrasyon politikalarının ve projelerinin hepsi çevre ve yarı çevre toplumsal formasyonlarda ikamet eden emekçilerin zararına olmaktadır. Ancak bunun da ötesinde çevrede ortaya çıkması beklenen devrimler merkeze değer akışını kesip bu ülkelerde mukim işçi aristokrasisini yeniden devrimci hale getirebileceklerdir.

Bir dünya devrimi stratejisi olarak betimlenen kavramın antiemperyalist niteliği, "Üçüncü Reich ve müttefiklerinin yayılmacılığına karşı silahlı direniş ve aynı zamanda sömürgecilik karşıtı ve antiemperyalist devrimin küresel çapta savunulması" (Losurdo, 2019: 154) şeklinde Losurdo tarafından da belirtilmiştir.

2.1.1.4.2. Proleter Dayanışmaya Destek Verme Koşulu

Kendi kaderini tayin kavramıyla ilgili olarak Lenin'in stratejisi bağlamında konunun proleter vurgusu, proleter dayanışmanın önemi ve bu dayanışmaya destek verilmesi gerektiğine yönelik ele alınması gereken belirli alıntıları burada belirtmek önemlidir. "Bütün uluslar için tam hak eşitliği; ulusların kendi kaderlerini tayin etme meselesi; bütün ülkelerin işçilerinin birleşmesi –Marksizm'in ulusal programının, bütün dünyanın deneyiminin ve Rusya'nın deneyiminin işçilere öğrettiği işte budur" (Lenin, 2004: 101). "Dil sorunları vb. yüzünden ayrı ayrı burjuva partilerin aralarında sürdürdükleri ulusal kavgalara karşı işçi demokrasisi şu istekleri ileri sürer: her burjuva milliyetçinin öğütlediği şeyin tam karşıtı olarak, bütün ulusal-topluluklardan gelme işçilerin, bütün işçi sendika, kooperatif ve tüketim örgütlerinde mutlak birliği ve tam kaynaşması ile, ancak böyle bir birlik ve böyle bir kaynaşma ile demokrasi savunulabilir ve şimdiden uluslararası bir niteliğe bürünen ve her geçen gün bu niteliği artan sermayeye karşı işçilerin çıkarları savunulabilir, her türlü ayrıcalığa ve sömürüye yabancı olan yeni bir yaşam tarzına doğru dönüşmekte olan insanlığın çıkarları savunulabilir" (Lenin, 2004: 19). Proletarya için önemli olan kendi sınıfının gelişimini garantilemektir (Lenin, 1995: 274). Proletarya, tüm ulusların hak eşitliğini ve ulusal devletlerine sahip olmada eşit hak sahipliğini tanıırken, tüm ulusların proleterlerinin birliğini her şeyden daha üstün tutar ve öne çıkarır, ve her ulusal talebi, her ulusal özgürleşmeyi proleter sınıf mücadelesi bakış açısından değerlendirir (Lenin, 1995: 275).

Proleter dayanışma ile ilgili olarak Lenin'in şu ifadeleri önemlidir: "Her halükarda, işe alınan bir işçi, sömürünün nesnesi olacaktır. Sömürüye karşı başarılı mücadele, proletaryanın milliyetçilikten özgür olmasını ve çeşitli ulusların burjuvazileri arasında sürmekte olan üstünlük mücadelesinde, deyim yerindeyse, kesinlikle tarafsız olmasını gerektirir. Eğer herhangi bir ulusun proletaryası, kendi ulusal burjuvazisinin ayrıcalıklarına en ufak bir destek verirse, bu kaçınılmaz olarak başka bir ulusun proletaryası arasında güvensizlik uyandıracaktır; işçilerin uluslararası sınıf dayanışmasını zayıflatacak ve burjuvazinin hoşuna gidecek şekilde onları bölecektir. Kendi kaderini tayin meselesinin ya da ayrılma hakkının reddedilmesi, kaçınılmaz olarak, pratikte, egemen ulusun ayrıcalıklarına destek anlamına gelir" (Lenin, 1972: 414-425).

Löwy'e göre bu ifade, her şeyden önce, Marx'ın milliyetin ortadan kaldırılmasına eğilimsel olarak eşdeğer gördüğü bir gerçek olan tüm ulusların proletaryasının aynı çıkarlara sahip olduğu anlamında yorumlanmalıdır ve bu bağlamda da proletarya için ulus, iktidarın ele geçirilmesi için yalnızca dolaysız siyasal çerçevedir (Löwy, 1976: 82). Diğer yandan aynı metin kendi kaderini tayin taleplerinin yalnızca “işçilerin uluslararası sınıf dayanışmasını” güçlendirme koşuluyla desteklenebileceğini göstermektedir. Bu nedenle Löwy'nin yorumu kabul edilsin, edilmesin, ortada normatif bir yargıdan kaynaklı bir politika olduğu söylenemez.

Bu durum 1896 Londra Uluslararası Kongresi kararında da görülmektedir: “Kongre, tüm ulusların kendi kaderini tayin meselesini tam olarak savunduğunu ve şu anda askeri, ulusal veya başkaca despotizmin boyunduruğu altında acı çeken her ülkenin işçilerine duyduğu sempatiyi dile getirir. Bütün bu ülkelerin işçilerini, birlikte uluslararası kapitalizmi alt etmek ve uluslararası sosyal-demokrasinin hedeflerini gerçekleştirmek için tüm dünyanın sınıf bilinçli işçilerinin saflarına katılmaya çağırır (Lenin, 1995: 278-279; Löwy, 1976: 99-100).” Lenin, 1913 yılında, kavramın bu kongrede bir tür “kültürel” kendi kaderini tayin olarak değil (bu kavram, demokrasinin tüm tarihiyle çelişen, anlamsız, görkemli bir ifadedir ve bu kavram ile liberaller gerçekte yalnızca dillerin özgürlüğünü kastetmektedirler); tam olarak siyasal kendi kaderini tayin, ayrılma ve bağımsız bir ulusal devlet kurma hakkı anlamına geldiğini belirtmiştir (Lenin, 1972: 56-58). Ancak Lenin'in söz konusu yorumları en zayıf halka stratejisinin uygulanmasının maddi koşullarının oluşacağı Sovyet İhtilali'nden önce politik pratikler dizisine giremeyecektir.

Proleter dayanışma kavramının açıklanması bakımından Engels'in görüşlerine bakılabilir. Engels'e göre işçiler kendilerini kurtarmak, özel mülkiyeti kaldırmak için tarihte ilk kez önceki yönetici sınıfın yerini alıp yeniden bir yönetici sınıfı oluşturmayacaktır, çünkü işçilerin kurtuluş koşulları bütün insanlığın kurtuluş koşullarıyla paraleldir (Marx, 2013: 87). Bu yüzden proletaryaya evrensel sınıf demektedir. İşçi sınıfı kapitalizmi, sömürülen sınıf olarak yalnızca kendi çıkarı için değil, fakat insanlığın evrensel çıkarı için yıkacaktır (West, 2021: 98).

Marx, özellikle İrlanda sorunuyla ilgili yazılarında, burjuvazinin yalnızca ulusal karşıtlıkları körüklemeye kalmayıp, aynı zamanda onları artırma eğiliminde olduğunu göstermiştir, çünkü; 1. Piyasaları kontrol etme mücadelesi, kapitalist güçler arasında çatışmalar yaratır; 2. Bir ulusun başka bir ulus tarafından sömürülmesi, ulusal düşmanlık üretir; 3. Şovenizm, burjuvazinin proletarya üzerindeki egemenliğini sürdürmesini sağlayan ideolojik araçlardan biridir (Löwy, 1976: 82). Daha önceki toplumlarda burjuvazi, aristokrasiye karşı mücadelesini kazanmıştır ve kendi sınıflı toplumunu kurmuştur (Soboul, 1953: 238). Yani bir toplumsal sınıfın başarısı daha önceki dönemlerde bütün insanlığın başarısı değildir, sadece oraya girebilen o sınıfın mensuplarının başarısıdır. Buna göre ilk kez proletaryanın başarısı sadece kendisinin başarısı olmayacak, bütün insanlığın başarısı olacaktır. Proletarya bunu çok iyi olduğundan yapmayacaktır. Bunun nedeni, proletaryanın kendi kurtuluş koşullarının herkesin kurtuluş koşullarıyla bir olmasıdır (Chattopadhyay, 2001: 1134).

Sınıf denilen kavram, üretim ilişkileriyle girilen ilişkinin bir ürünüdür ve kapitalist toplumun üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete dayalı olarak biçimlenmektedir (Miliş, 2000: 283). Kapitalist üretim ilişkileri içerisinde mevcut iki temel sınıf, kapitalistler ve proletaryadır (Özdemir, 2008: 23). Ancak bunu bir yanda burjuvazi, diğer yanda proleterler ve ikisinin arasında bir savaş vardır gibi düşünmemek gerekmektedir. Bununla birlikte proletarya kavramının kendisi yekpare bir bloku oluşturmaz, kendi içerisinde fraksiyonları vardır.

Lenin, proleterlerin ve bütün ulusların ve ülkelerin emekçi kitlelerinin, toprak sahiplerinin ve burjuvazinin devrilmesi uğruna eş zamanlı devrimci mücadelede ittifak kurma gereğini vurgulamıştır (Bagchi, 1983: 9).

Kendi kaderini tayin kavramıyla ilgili tarihsel süreç içerisinde birinci kuşak tartışmalarda sosyalist yazın içerisinde kendi kaderini tayin kavramının belirli koşullar altında (anti-emperyalist olma koşulu ve proleter dayanışmaya destek verme koşulu ve benzerleri) –her durumda değil- desteklenmesine yönelik bir anlayış vardır (Özdemir ve diğerleri, 2019: 274). Lenin’in dünya devrimi stratejisi olarak nitelenebilecek “En zayıf halka tezi” yaklaşımında aranan koşullardan bir diğeri de proleter dayanışmaya destek

verme koşuludur. Kendi kaderini tayin kavramı bağlamında Lenin'in stratejisinde söz konusu koşul önemlidir. Çünkü Lenin'e göre ileride bir proleter enternasyonale katılabilecek halkçı demokratik rejimlerin desteklenmesi dünya devrimi açısından bir süreç işidir. Bununla birlikte söz konusu toplumların sosyalist olmaları beklenmese bile, bahse konu süreç içerisinde proleter enternasyonalist bir dayanışmaya girmeleri beklentisi oluşacaktır.

Stalin'in 1913'te yazdığı "Marksizm ve Ulusal Sorun" başlıklı çalışması önemlidir. Burada ulusal farklılıkların zayıfladığı, ulusların birbirine karıştığı ve milliyetçiliğin ortadan kalktığı görüşlerinin geçerliliğine bağlı olan asimilasyonist bir azınlıklar teorisinden bahsedilebilir (Blaut, 1987: 51). Stalin'in kendi kaderini tayin anlayışı kuramsal olarak Lenin'in anlayışına paralel olup süreç içerisinde Sovyetler Birliği'nin bütünlüğünün korunması ve Çarlık Rusya'sından kopmuş olan bölgelerin yeni bir birlik esasında Sovyetler Birliği'ne bağlanması esasında şekillenmiştir (Alpözen ve Özdemir, 2022: 17). Burada, Stalin'in biçimsel olarak ulusal, içerik olarak sosyalist ve ulusal ve yerel kültürel kodlarla çerçevelenmiş sosyalizmi amaçlayan politikasının belirgin olduğu ifade edilebilir (Seixas, 2021: 6-7).

Blaut'a göre, Stalin, ulusal sorunla ilgili olarak iki kategoriye birbirinden ayrıştırır; ulus olanlar ve ulus olmayanlar. Stalin, ulus tanımını, hangi insan gruplarının ve ulusal hareketlerin kendi kaderini tayin meselesini hak ettiğini belirlemek için bir ölçüt olarak uyguladı, çünkü yalnızca gerçek uluslar, bağımsız devlet olma kapasitesine sahipti ve kendi kaderlerini tayin meselesini hak ediyorlardı (Blaut, 1987: 105, 143). Ulus olarak belirlenen toplulukların ayrılma hakları vardır. Ulusal azınlıkların bağımsız devlet olma potansiyeli yoktu ve siyasi açıdan asimilasyon yoluyla çözülmeye yazgılıydılar (Blaut, 1987: 143). Tekrar etmek gerekirse, ulus olmayan toplulukların ise böyle bir ayrılma hakları yoktur, bunlar ayrıca hiçbir biçimde bir özerklik de talep edemezler. Stalin, ulus olmayanları genel bir isimle ulusal azınlıklar olarak adlandırmıştır. Stalin'e göre ulus ise, tarihsel olarak sadece yükselen kapitalizm zamanında ortaya çıkan bir topluluktur. Stalin, tarihsel olarak belirttiği bu kriterin yanında tüm ulusların sahip olması gereken üç özelliği daha sıralamıştır; ortak bölge (üzerinde siyasi kontrol uygulanabilen bir alan, savunulabilir sınırlar), ortak ekonomi, ortak dil ve (özünde) ortak kültür (Blaut, 1987:

62). Stalin'e göre bir topluluğun gerçek bir ulus olabilmesi için belirtilen tüm niteliklerin mevcut olması gerekmektedir. Stalin'in uluslaşma için en önemli kriterlerinden biri, bölünmemiş ulusal topraklara sahip olmaktır. Bölünmüş, parçalanmış veya dağılmış etnik topluluklar gerçek uluslar değildir; ulusal azınlıklardır (Blaut, 1987: 143). Buna göre, bir ulusal azınlık, bir ulus haline gelemeyecektir. Diğer tüm ulusal azınlıklar gibi, hiçbir siyasi özerklik iddia edemeyecek ve ev sahibi ulusa asimile olacaktır (Blaut, 1987: 51).

Blaut'a göre Stalin, "Marksizm ve Ulusal Sorun"da, sömürge uluslardan neredeyse hiç bahsetmemiştir ve ulusal azınlıklar teorisi hiçbir durumda sömürgeler için işe yaramazdır (Blaut, 1987: 143). Bunun sebebi sömürgeciliği sona erdirecek koşulların henüz oluşmaması, Stalin'in çalışmasını yaptığı çağın klasik emperyalizm çağı olup burada geçerli düzeneğin emperyalistler arası rekabet olmasıdır. Kolektif emperyalizmin olduğu ve Sovyetler Birliği'nin sosyalist kampın lideri olarak bir dünya gücüne dönüştüğü dönem ileride incelenecektir.

Luxemburg'a göre ise, Lenin'den farklı olarak, işçiler, ulusal hareketleri desteklememelidir, çünkü bu hareketler artık ilerici değildir ve başarılı olmaları da muhtemel değildir. Ulusal mücadeleler gerçekten sınıf mücadeledir, ancak bu yalnızca yükselen kapitalizm döneminin sınıf mücadelesidir. Bu dönem geçtikten sonra, ulusal mücadele artık güncelliğini yitirmiştir ve yeni ulus-devletlerin kurulması da pek olası değildir (Blaut, 1987: 61). Luxemburg, kendi kaderini tayin kavramının "soyut" ve "metafizik" olduğunu, çünkü hak ve etik kavramlarının kendilerinin idealist felsefenin sonucu olduğunu ve bu nedenle tarihsel materyalizme yabancı olduğunu savunur. Ulusların kendi kaderlerini tayin meselesinden bahsetmek, Luxemburg için, işçi sınıfının "altın tabaklardan" yeme hakkına sahip olduğunu iddia etmek gibidir. Ona göre ulus, özü olan tek tip bir varlık değildir, kapitalizmle bağlantılı dönemselsel bir oluşumdur. Bu nedenle ulusların kendi kaderlerini tayin meselesine verilen destek, her zaman burjuvazinin "haklarına" destek anlamına gelir (Nimni, 1985: 118). Luxemburg'a göre, Polonya'nın kurtuluşu, Çekoslovakya, İrlanda veya Alsace-Lorraine'in kurtuluşu kadar ütöpiktir (Pautasso ve diğerleri, 2019: 1). Proletaryanın birleştirici siyasal mücadelesinin yerini bir dizi "steril ulusal mücadele" almamalıdır.

Ekonomik açıdan Polonya, zaten Rusya'ya entegre edilmiş durumdadır. Polonya'nın endüstriyel büyümesi Rus pazarları sayesinde sağlanıyordu ve sonuç olarak, Polonya ekonomisi artık Rus ekonomisinden izole bir şekilde var olamazdı. Polonya'nın bağımsızlığı, feodal Polonya soylularının özlemiydi (Löwy, 1976: 86). Bu nedenle Polonya'nın bağımsızlığı, Polonya'nın endüstriyel gelişimini durduracak bir engel üreten geriye dönük bir adım olacaktır. Polonya'nın endüstriyel gelişimi Rus bağlamında gelişmeye devam ederse, devrim daha erken gerçekleşecektir (Nimni, 1985: 116-117). Lenin'in Luxemburg'a yönelik en büyük eleştirisi, belirli bir özel durumdan (tarihin belirli bir noktasında Polonya) genelleme yapmaya çalışması ve bu nedenle sadece Polonya'nın değil, diğer tüm küçük emperyalizme bağımlı ulusların bağımsızlığını da inkar etmesiydi (Löwy, 1976: 89). Lenin onu politik durumun dayattığı çözümleri kuramsal nedenlerle görmezden gelmekle suçluyordu adeta.

Löwy, Luxemburg'un 1908 tarihli "Ulusal Sorun ve Özerklik" başlıklı makalesinde şu hususları vurguladığını belirtmiştir: 1. Kendi kaderini tayin, 19. yüzyıl ütopyacıları tarafından savunulan sözde "çalışma hakkı" veya yazar Chernichevsky tarafından ilan edilen gülünç "her insanın altın tabaklardan yemek yeme hakkı" gibi soyut ve metafizik bir haktır; 2. Her ulusun ayrılma hakkına verilen destek, gerçekte burjuva milliyetçiliğine destek anlamına gelir: tek tip ve homojen bir varlık olarak ulus yoktur – ulustaki her sınıfın çatışan çıkarları ve "hakları" vardır; (Luxemburg için ulus esasen kültürel bir epifenomendi²³. Bu nedenle, ulusal baskının kaldırılmasından ve "özgür kültürel gelişmeye" izin verilmesinden yanaydı, bu kapsamda ayrılıkçılığı veya siyasi bağımsızlık hakkını desteklemeyi reddetti) 3. Genel olarak küçük ulusların ve özellikle Polonya'nın bağımsızlığı, ekonomik açıdan ütöpiktir ve tarih yasaları tarafından kınanır (Löwy, 1976: 86, 88).

Bowring, Pashukanis'in Rosa Luxemburg ile ilgili olarak, onun "özünde" kapitalizm altında hiçbir "kendi kaderini tayin" olamayacağı ve sosyalizmde de bunun gerekli olmadığı bahanesiyle, "kendi kaderini tayin meselesi"ne karşı çıkışını aktarır (Bowring, 2011: 121).

²³ Epifenomenalizm, zihnin davranışı etkilemediği veya davranışı genel olarak etkilediğine inanılan şekillerde etkilemediği görüşüdür (Robinson, 2003: 1).

Lenin, Luxemburg'un iddialarına yönelik olarak, ulusal sorun bağlamında, burjuva demokratik reformların çoğu (yaklaşık olarak 1789-1871 yılları arasındaki dönem) Batı ülkesinde uzun zamandır tamamlanmış olduğunu, bu dönemin tam olarak ulusal hareketler ve ulusal devletlerin yaratılması dönemi olduğunu, bu dönem sona erdiğinde Batı Avrupa'nın genel bir kural olarak, ulusal olarak tekdüze devletler olan yerleşik bir burjuva devletler sistemine dönüştüğünü, Luxemburg'un sorunun tamamlanmış ve tamamlanmadığı ülkeler arasındaki farkı gözden kaçırdığını, meselenin özünün bu farklılıkta yattığını ileri sürmüştür (Lenin, 1972: 404-409).²⁴

Luxemburg savaş sonrasında 1915'te ele aldığı bir metinde bir dereceye kadar kendi kaderini tayin ilkesini benimsediği izlenimini verir: "Sosyalizm her halka bağımsızlık hakkı ve kendi kaderlerinin bağımsız denetimi özgürlüğünü verir" (Löwy, 1976: 87). Ancak söz konusu yorum Luxemburg'un genel kuramında ve politik çözümlerinde hiçbir yere oturmduğundan bir değişimden çok istisna, teorik değil pragmatik bir müdahale olarak yorumlanabilir.

Blaut, ulusal sorun bağlamında Lenin'in muhaliflerinin (Buharin, Pyatakov, Radek, Luxemburg gibi) görüşlerini kısaca özetlemiştir. Burada ulusların kendi kaderlerini tayin meselesi ve sosyalistlerin bağımlı ulusların kurtuluşu için savaşıp savaşmamaları ve nasıl savaşmaları gerektiği konuları, merkezi sorun olarak nitelendirilmiştir. Buna göre muhaliflerin bazı görüşleri arasında şu hususlar ileri sürülmüştür; 1. Büyük devletler, küçük devletlerden daha ileridir ve bu nedenle büyük devletlerin bazı bölümlerinin ayrılma hakkını savunmak gericedir. 2. Emperyalizm, mali sermayenin ulusal devletin sınırlarını aşma eğilimini temsil eder. Bu, kapitalizmin artık tek bir uluslararası sistem olduğu, dolayısıyla ulusal devletin modası geçmiş hale getirildiği, sosyalizmde ise eninde sonunda hiç devlet olmayacağı argümanıdır. 3. Kendi kaderini tayin meselesini savunmak ve bunun ötesinde, herhangi bir ülke için ayrılmayı ya da özgürleşmeyi savunmak, o ülkenin işçilerini burjuvazinin kollarına atmak ve aynı

²⁴ Burada, Gat ve Yakobson'un Avrupa'nın kendi ulusal sorununu kanla çözdükten sonra aynı sorunu çevre ülkelere demokrasi yoluyla çözmeye önerisinden bahsedilmelidir. "Dünyanın modernleşmiş, ekonomik olarak gelişmiş parçaları bir "barış bölgesi" oluşturur. Savaş artık dünyanın daha az gelişmiş bölgeleri ya da diğer deyişle "savaş bölgeleri" ile sınırlı görülüyor ki bu alanda modernleşmeyi şimdiye kadar benimsememiş, gelişmiş ülkelerle olduğu kadar kendi aralarında da savaşlara devam eden ülkeler yer alır" (Gat ve Yakobson, 2019: 384).

zamanda bu işçi topluluğunu daha büyük ya da emperyalist devletin işçilerinden koparmak demektir. Özetle, sosyalistler yalnızca işçi sınıfı için kendi kaderini tayin meselesiyle ilgilenirler, ulus için değil. 4. Ulusal kurtuluş hareketleri, ilerici olsun ya da olmasın, doğası gereği burjuvadır, çünkü ulus-devlet oluşumu, sosyalizmin yükselişinin bir parçası değil, burjuvazinin, kapitalizmin yükselişinin bir boyutudur (Blaut, 1987: 131-132).

Lenin'in kendi kaderini tayin kavramı bağlamında ifadelerine tekrar dönülmelidir. Lenin, kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak burjuvazinin ve proletaryanın yaklaşımını şu şekilde özetlemiştir: “Her ulusal hareketin başlangıcında doğal olarak liderliği üstlenen burjuvazi, tüm ulusal özlemlere desteğin pratik olduğunu söyler. Ne var ki, proletaryanın ulusal sorundaki politikası (bütün öteki sorunlarda olduğu gibi) burjuvaziye yalnızca belli bir yönde desteklemektir, ama bu durum burjuvazinin politikasıyla hiçbir zaman örtüşmez. İşçi sınıfı, burjuvaziye, yalnızca, ulusal barışı (burjuvazinin tam olarak sağlayamayacağı ve ancak tam demokrasiyle sağlanabileceği) güvence altına almak, eşit hakları güvence altına almak ve sınıf mücadelesi için en iyi koşulları yaratmak için destekler. Bu nedenle proleterlerin ulusal sorunda ilkelerini ileri sürmeleri, burjuvazinin pratikliğine karşıdır; burjuvaziye her zaman sadece şartlı destek verirler. Ulusal sorunda burjuvazinin peşinde olduğu şey, ya kendisi için ayrıcalıklar ya da istisnai avantajlardır; buna pratik olmak denir. Proletarya ise tüm ayrıcalıklara, her türlü münhasırlığa karşıdır. “Pratik” olmasını talep etmek, burjuvazinin liderliğini izlemek, oportünizme düşmek demektir” (Lenin, 1972: 409-414).

2.1.2. Wilson Prensipleri

Kendi kaderini tayin kavramının, tarihsel süreç içerisinde değişen içerik ve tatbikatının incelenmeye çabaladığı doktora tezinde, kavramın tarihsel sürecini birinci kuşak tartışmalar ile başlatarak bu kuşak içerisinde öncelikle Lenin'in “En zayıf halka tezi” yaklaşımını incelenmeye çalışılmıştır. Bu kuşak içerisinde incelenecek diğer yaklaşım ise Wilson tarafından ileri sürülen prensiplerdir (Getachew, 2021: 74; Özdemir, 2013: 225). 1919 Paris Barış Konferansı'nda, ABD Başkanı Woodrow Wilson, yeni kurulan Orta Avrupa devletleri için ulusal kendi kaderini tayin etme ilkesini onaylamıştır (Chandler,

2006: 124). Bu tarihten önce, Wilson'un ifadelerinde kendi kaderini tayin etme kavramı bulunmuyordu. Hatta 1918 tarihli On Dört Nokta görüşlerinde dahi kendi kaderini tayin terimi yer almıyordu (Meray, 1948: 111) ancak bu ilkelere bazıları kendi kaderini tayin ile ilgiliydi (Seixas, 2021: 49; Van der Pijl, 2011: 42-43). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki barış anlaşmalarına egemen olan Wilsoncu formülasyondaki "milliyet ilkesi", yirmi altı (kısa süreliğine kurulan Özgür İrlanda Devleti'ni de eklersek, yirmi yedi) devletlik bir Avrupa ortaya çıkarmıştı (Hobsbawm, 2020: 51). Genel olarak ifade etmek gerekirse, kendi kaderini tayin kavramı, Wilson prensipleri adı altında ilke ya da hak olarak dünya gündemine getirilmiştir (Özdemir, 2017b: 188). Yine kavramın Wilsoncu anlayışı, Churchill ile Roosevelt arasında imzalanan BM Şartı'nın temeli olarak değerlendirilen 1941 tarihli Atlantik Şartı'nda da görülmektedir. Bildiride ifade edilen haliyle "... [ABD ve Birleşik Krallık], tüm insanların sahip olmak istedikleri hükümet şeklini seçme hakkına saygı duyar ve [bu haktan] zor kullanılarak yoksun bırakılanların egemenlik haklarının ve öz-yönetimlerinin geri verildiğini görmeyi arzulamaktadır" (Kırdım ve Demirkol, 2021: 391). Bu şartta kavramın, ilke olarak yer alsa da Britanya sömürgelerine uygulanamayacağı belirtilmiştir (Getachew, 2021: 125). Wilson tarafından kavramın sömürgelerde yaşayan toplumlar için uygulanabileceği hususu belirtilmemiştir. Bunun nedeni olarak, bu toplumların onların gözünde henüz "medeniyet"²⁵ statüsüne ulaşmamış oldukları gösterilmiştir (Seixas, 2021: 46). Bu durum Karl Radek tarafından Wilson ile arasındaki bir yazışmada şu şekilde ifade edilmiştir: "Polonya, Sırbistan, Belçika'nın bağımsızlığını ve Avusturya-Macaristan halkının özgürlüğünü talep ediyorsunuz. Ama garip bir şekilde taleplerinizde İrlanda, Mısır, Hindistan ve hatta Filipin Adaları için özgürlükten söz edildiğini görmüyoruz" (Van der Pijl, 2011: 43). Benzer şekilde, Bolşevik partinin yayın organı Pravda, Wilson'u demokrasi taklidi yapan kapitalist bir emperyalist olarak kınamıştır (Throntveit, 2011: 475).

Marksizm 1917 yılında başarılı olarak Batı'daki toplumlara etki edince, Amerika tarafından Wilson ile ileri sürülen, bu başarıya, bununla birlikte gelişecek sosyalist

²⁵ Özellikle Batı, eşsiz erdemlerle kutsanmış olarak hayal ediliyordu: akılcıydı, çalışkandı, üretken, fedakar, tutumlu, liberal demokratik, dürüst, otoriter ve olgun, gelişmiş, becerikli, hareketli, bağımsız, gelişime açık ve dinamikti. Doğu'ysa Batı'nın karşısındaki Öteki'ydi: akılcı olmayan ve keyfî, tembel, üretmeyen, tahammüllü, cazip olduğu kadar egzotik ve karmaşık, despot, bozulmuş, çocuksu ve olgunlaşmamış, geri kalmış, pasif, bağımlı, durağan ve değişmeyen (Hobson, 2022: 23).

dünya devrimine cevap niteliğinde bir yaklaşım geliştirmiştir (Özdemir, 2017b: 188). Bu bağlamda Wilson prensiplerinin aslında Marksizm'e bir cevap niteliği taşıdığı ileri sürülebilir. Picciotto'ya göre, uluslararası liberalleşmenin ilk aşamasının öncüsü olan Woodrow Wilson, yalnızca Bolşevizmden değil, herhangi bir bağımsız işçi enternasyonalizminden duyulan korkudan ilham almıştır (Picciotto, 1990: 37). Wilson, bu düşüncelerini Rus devrimine karşı olacak şekilde, karşı tarafı cezalandıracak bir tavır olarak ileri sürmüştü ve geliştirmiştir. Bu prensiplerde doğal hukuk yaklaşımı hakimdir. Bu bağlamda, kendi kaderini tayin kavramı bir öze tekabül etmektedir, kolektif ve doğal hak kavramına dayanmaktadır. Benzer durumda olanlara istisnasız olarak uygulanmayacağı için bunlara ilke dahi denilemez. Sonuç olarak söz konusu prensipler, iktidarlar ve bunlarla birlikte somut güç mücadelelerinin dağılımında önemini göstermiştir.

2.1.2.1. Prensiplerin Kapsamı

Wilson'un prensiplerine göre kolektiflerde doğal hak düşüncesi ön plandadır. Wilson'un prensiplerine bakıldığında söz konusu prensiplerin benzer durumdaki herkese uygulanmasının gerektiği düşünülmektedir (Throntveit, 2011: 445). Ancak prensip adı altında ileri sürülen hususlar incelendiğinde, prensiplerin herkese uygulanacağı düşünülse de aslında savaş sonunda yenilen üç imparatorluğun parçalanmasını kapsadığı görülmektedir (Özdemir, 2017b: 188). Söz konusu üç imparatorluk da yerel imparatorluklardır. Dolayısıyla Wilson'un prensipleri, savaşta yenilen üç imparatorluğun arazilerinin sınırlarını kapsamaktadır. Bunun nedeni olarak emperyal güçlerin kontrolündeki sömürgelerde bu kavramla ilgili gelişmelerin yaşanmasının istenmediği belirtilmelidir. Bunun sebebi olarak ise, Wilson yönetimindeki ABD tarafından kavramın kullanılarak sömürgelerdeki kaynaklara ve pazarlara erişim istenmesidir (D'Souza, 2013: 62). Bu düşünceye göre kendini yönetemeyecek durumda olan yerler için manda sistemi hayata geçirilebilirdi. Bu bakımdan her ne kadar bu düşünceler prensip adı altında ileri sürülmüş olsalar da prensip değildirler. Benzer durumda olanların bütünü (kazanan devletlerin kontrol alanı içerisindeki sömürge halklarını) kapsamadığı için bunlara kelimenin gerçek anlamıyla "ilke" denilemezdi (Özdemir ve diğerleri, 2019: 275). Milletlerin kendi

kaderini tayin etmesi yalnızca yaşama şansına sahip olduğu düşünülen milletler için geçerliydi ve burada kastedilen yaşayabilirlik tam olarak ne anlama gelirse gelsin, kültürel açıdan ve kesinlikle ekonomik açıdan da yaşama şansına sahip milletler söz konusuydu (Hobsbawm, 2020: 52). Kendi kaderini tayin kavramı, devasa, üzerinde güneş batmayan imparatorluk İngiltere'nin ya da Fransa'nın sömürgelerine tanınmış bir yaklaşım değildir. Wilson'un yaklaşımı sömürge halklarına hitap etmemektedir (Lynch, 2002: 419). Sadece Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı imparatorlukları bağlamında gündeme gelen topluluklarla bağlantılıdır. Wilson'un açıktan zikretmediği ama kendi kaderini tayin noktasında geçerli saydığı temel prensip aynı etnik temele ve aynı tarihsel mirasa sahip toplulukların ideal ulusları oluşturacağı fikriydi. Bahsedilen üç imparatorluğun dağılmalarını takiben bağımsızlıklarını kazanması uygun görülen birçok ulus-devlet bu temel üzerinde kurgulanmıştı²⁶.

2.1.2.2. Prensiplerin Amacı

Wilson tarafından ileri sürülen prensiplerle ne amaçlanmış olabilir sorusu akla gelmektedir. Söz konusu düşüncelerle, savaşta yenilenlerin cezalandırılması, emperyalistler arası rekabette geride bırakılmaları ve talan edilmelerinin amaçlandığı görülmektedir. Buna göre söz konusu topluluklar dönüştürülmelidir, buralarda Batı'nın standartları uygulanmalıdır, buradaki topluluklar fikir ve ticaret dünyasının bir parçası haline getirilmelidir, bu şekilde uluslar ailesinin eşit üyeleri olacaklardır, bu doğrultuda söz konusu ilişkiler ve gelişmeler güvence altına alınmalıdır (Van der Pijl, 2011: 41). Wilson, serbest ticaretten ve uluslararası sermaye hareketliliğinden yanadır, demokratikleşmeyi ve karşılıklı bağımlılığı bu doğrultuda teşvik etmiştir (Harmes, 2012: 62). 1915 yılında Lenin'in yapmış olduğu, üzerinde güneş batmayan imparatorluk Britanya gibi bir tek ulus-devlet ne kadar büyük olursa olsun, içinde bulunulan durumda kendi içinde mukim ve kendisini kontrol eden sermaye gruplarının ihtiyacı için yeterli değildir, saptaması çok önemlidir. Wilson'un söz konusu düşünceleri, emperyalist kapitalist sistemin savaş sonrası düzenini şekillendirmeye yönelik bir girişimi yansıtmaktadır. Bu prensipler, savaşta yenilen ülkeleri sadece cezalandırmakla kalmaz,

²⁶ Tarık OĞUZLU, Küreselleşmenin çıkmazı: Mikro-milliyetçilik mi meşru yönetim mi?, 11.10.2017, aa.com.tr

aynı zamanda emperyalist güçlerin hegemonyasını güçlendirmeyi amaçlar. Özellikle, savaş sonrası dönemdeki uluslararası kapitalist düzenin yeniden yapılandırılmasında öncelikle emperyalist güçlerin çıkarları gözetilmiştir.

2.1.2.3. Prensiplerin İşlevi

Wilson prensipleri sadece ortaya çıktığı dönem olarak değil tarihin ilerleyen dönemlerinde de kolektivitelerin doğal hakları bağlamında işlevini sürdürmeye devam etmektedir. Özellikle 1990’lardan sonra ulus-devletlerin boyutlarının ve kurumsal/örgütsel yapılarının (devlet-biçiminin) yeniden şekillendirilmesi sürecinde bu kavram önemli işlevler edinmiştir. Bunun nedeni, küresel sermayenin güçlü bir ulus-devlet istememesidir. Küre-yerelleşme kavramı bu ilişkiyi anlatmaktadır (Özdemir ve diğerleri, 2019: 425). Buna göre uluslararası sermayenin artan etkisiyle birlikte, yerel yönetimlerin kendi mekanizmaları ve politika oluşturma süreçleri, küresel mali piyasalarla giderek daha fazla bağlantılı hale gelmektedir. Bu süreçte yerel yönetimlerin, merkezle irtibatları da azaltılmaktadır. Yerel yönetimlerce kararlar alınırken küresel finans oyuncularının beklenti ve taleplerini dikkate almak zorunda kalmalarının nedeni, yerel yönetimlerin uluslararası sermayeye bağımlı hale gelmesidir. Diğer yandan uluslararası sermaye tarafından küresel ekonomik entegrasyonun artırılması hedeflenirken, yerel yönetimlerin öneminin genişletilmesi ve ulus devletlerin egemenliklerinin zayıflatılması politikaları izlenmektedir. Bu bağlamda, yerelde daha fazla etkinlik ve özerklik talep eden yerel yönetimlere destek sağlanmaktadır. Ulus devletin rolünün sınırlandırılmasına ve merkezin yetkilerinin azaltılmasına yönelik uluslararası sermaye tarafından sürekli olarak reformlar önerilmektedir. Küreselleşme sürecinde ulus-devletin iktidar alanı sürekli daralırken; onun yerine uluslararası sermayenin egemenliği yoğunluk ve genişlik kazanmaktadır (Sönmez Selçuk, 2012: 128). Wilson prensiplerinin kapsadığı kendi kaderini tayin kavramının içinde bulunduğu “insan hakları” adı altında yapılan ve tezin sonraki bölümlerinde alt başlık olarak incelenecek haydut devlet ilan etme ve benzeri tüm müdahaleler, devlet biçimini dönüştürmüş, finansallaşma süreçlerini derinleştirmiş, çevreden merkeze gelir aktarımını artırmış ve dolayısıyla ilgili toplumların içerisinde gelir dağılımı eşitsizliklerinin tavan yapmasına yol açmıştır. ABD tarafından evrensel bir ilke olarak

ileri sürülen bu kavrama göre, emperyalist Batı açısından meşru olmayan iktidarlara karşı bu hakların savunulacağı uluslararası toplumun temelleri atılmıştır (Van der Pijl, 2011: 43).

Bu sebeplerle siyaset bilimci Tony Smith tarafından Amerikan ulusal çıkarlarının dünya çapında demokrasiyi teşvik ederek en iyi şekilde takip edilebileceği inancı olarak tanımlanan (Ambrosius, 2002: 175) Wilson'un prensipleri bağlamında kendi kaderini tayin kavramı, burjuva enternasyonalizminin emperyalist pratiği işlevi görmektedir denilebilir. Aslında korunan piyasa ilişkilerinin emperyalist düzeneğidir. Buna göre ABD'nin kaynakları kullanılarak, emperyal bir küresel yönetim projesi ile feshedilmiş imparatorluklardan oluşturulmuş ulus-devletlerin Bolşevizme karşı Batı'nın müşterileri olarak faaliyet göstermeleri amaçlanmıştır (Van der Pijl, 2011: 43). Prensiplerin bir diğer işlevi de okumakta olduğunuz doktora tezinin üçüncü bölümünde incelenecek olan mikro-milliyetçiliğin desteklenmesi sürecinde, mikro-milliyetçiliklerin emperyalizmle işbirliği, bu işbirliğine dayanarak kendi doğal haklarını ileri sürebilmeleri, buna karşılık ülkelerinin kolektif varlıklarını metalaştırma sözü vermeleri ve benzeri konularda gündeme gelecektir. Kees Van der Pijl tarafından da bu durum için egemenliklerin ticarileştirilmesi ve ardından parçalanması kavramı kullanılmıştır (Van der Pijl, 2011: 47-48). Ali Murat Özdemir tarafından bu husus şu sözlerle vurgulanmıştır: “Bağımlı/mikro” milliyetçilikler kendi “doğal-tarihsel” haklarını emperyalizmle işbirliği içerisinde ileri sürüp ülkelerinin kolektif varlıklarını bireysel haklara tahvil etme (metalaştırma) sözleri verirken, kendi kaderini tayin “meselesi”nin içeriği Lenin’in değil Wilson’un verdiği anlamla biçimlenecekti” (Özdemir ve diğerleri, 2019: 275).

2.2. İKİNCİ KUŞAK TARTIŞMALAR (II. DÜNYA SAVAŞI – 1990’LAR)

II. Dünya Savaşı’ndan 1990'lara kadar olan dönem, ikinci kuşak kendi kaderini tayin kavramı iddiaları ile ilgilidir. Ancak, ikinci kuşak tartışmalara geçmeden önce, amacı ülkeler arasında yaşanabilecek sorunları barışçı yollarla çözmek olarak belirtilen Milletler Cemiyeti Sözleşmesi’nde kendi kaderini tayin kavramının yer almadığı (Getachew, 2021: 75), fakat devlet egemenliği ve toprak bütünlüğü gibi ilgili

kavramların geçtiği belirtilmelidir. Ancak kavram Milletler Cemiyeti'nin gündemine İsveç ve Finlandiya arasındaki Aaland sorunu²⁷ ile gelmiştir. Sorunun çözümüne bakıldığında azınlıkların korunmasına yönelik kararların alındığı görülmektedir. Sorunu inceleyen Milletler Cemiyeti Konseyi'nin atadığı Hukukçular Komisyonu'nun raporunda, kavramla ilgili olarak, kavramın birkaç uluslararası antlaşmada tanınmış olmasının uluslararası pozitif kurallarla aynı kefeye koyulması için yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte kavramın söz konusu davada bir ilke olarak ele alındığı belirtilmelidir.

II. Dünya Savaşı'nın birikim stratejileri açısından bir dönüm noktası olduğu ifade edilebilir (Volscho, 2017: 249). Buna göre, söz konusu savaş, birikim stratejileri bağlamında uluslararası ekonomik ve siyasi düzenin yeniden şekillenmesinde kritik bir rol oynayarak ulus-devlet imparatorlukları arasındaki rekabete dayalı sistemin çöküşü anlamına gelmektedir. Okumakta olduğunuz doktora tezinde ileride ayrıca incelenecek olan Amerikan hegemonyasına göre, aslında iki dünya savaşı da emperyalist düzeneğin krizinin sonucudur (Özdemir, 2017b: 179). Bu savaşlar gerçekte, emperyalist kapitalist devletler arasında kaynaklar ve pazarlar üzerinde hakimiyet mücadelesinin bir sonucudur (Vasudevan, 2021: 76). Saldırganlığın temeli de daha fazla toprak talep edilmesidir. Bunun nedeni ise gelinen noktada hiçbir ulus-devletin, sınırı ne kadar büyük olursa olsun kendi içinde mukim, zaman içerisinde büyümüş olan sermaye gruplarının yeniden üretimi için gerekli kaynaklara sahip olmamasıdır. Kapitalist sistemde sermaye birikim süreci, sürekli olarak yeni pazarlar ve kaynaklar arayışındadır (Habib, 2003: 3). Bu durum, uluslararası rekabetin artması ve sınırlı kaynakların paylaşımı üzerindeki mücadelelerin şiddetlenmesiyle sonuçlanmıştır. Savaşların nedeni de yeniden üretim için gerekli kaynakların bir ulus-devlet tarafından karşılanamayacak kadar fazla olmasıdır. Sonuç olarak savaşlar, kapitalist sistem içindeki kaynak dağılımı ve uluslararası küresel güç dengeleri üzerindeki çatışmaların bir tezahürüdür.

²⁷ Aaland sorunu bağlamında İsveç, kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak Aaland toplumunun kendisi ile birleşmesini talep etmiştir. Finlandiya ise egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini belirtmiştir. Sorunu ele alan Komite'ye göre özetle, kavramın MC Sözleşmesi'nde yer almadığı, toprak üzerinde tasarruf hakkının devletlerin egemenliklerinin bir özelliği olduğu, uluslararası pozitif hukukta diğer devletlerin herhangi bir devletin bir bölgesinin bağımsızlığını iddia etme haklarının olmadığı, benzer şekilde ulusal grupların da parçasını oluşturdukları devletten ayrılma haklarının bulunmadığı hususları belirtilmiştir.

Bu kuşak içerisinde, biçimsel egemenliğin uluslararasılaşması, bununla birlikte sömürge statüsünden çıkışlar görülmektedir. Biçimsel olarak emperyalistlerin çizdiği sınırlar içinde de olsa, sömürge ülkelerindeki egemenliğin görüntüsü doğal kaynaklar üstünde Batı'nın rızasıyla egemenliklerini artırıyorlar biçimindedir. 77'ler Grubu ve Üçüncü Deniz Hukuku Sözleşmesi dönemin birikim rejiminin ve Sovyetler Birliği'nin etkisini göstermesi bakımından bu bağlamda önemlidir (Friedman ve Williams, 1979: 555). Üçüncü Deniz Hukuku Sözleşmesi ile ilgili olarak, normalde klasik emperyalistler tarafından deniz genişliğinin 3 mil olmasının istendiği belirtilebilir (Enyew, 2022: 439). Çünkü 3 milin ötesinde söz konusu emperyalistler, ilgili devletlerin petrol kaynaklarını, kıta sahanlığını kullanmak istemektedirler. Buradaki amaç Chimni'ye göre, yeni coğrafi alanlar üzerindeki yargı yetkisinin genişlemesi, buralarda kapitalist üretimin sağlanması ve buraların sömürülmesidir (Chimni, 2008: 75).

Birinci kuşağa bakıldığında kolektif hak düşüncesine rastlanmazken ve odak noktasını merkeze artığın gitmesini engelleyecek en zayıf halka oluştururken, II. Dünya Savaşı sonrasında dünya bambaşkadır. Artık ulus-devlet imparatorlukları arası bir rekabet yoktur.

1945'ten sonra kapitalizmin I. ve II. Dünya Savaşı'nı doğuran çelişkilerine Amerikalılar tarafından Amerikan hegemonyası döneminde bir çözüm ileri sürülmüştür (Panitch ve Gindin, 2004: 1). 1945 tarihi Amerikan hegemonyasının çıkışı olarak okunabilir (Layne, 2012: 203). 1914 krizine iki tane çözüm önerilmiştir. Birinci çözüm aynı zamanda Hitler'in ve Almanların çözümü olan savaştan sonra bütün dünya Alman olsun, daha fazla toprak ve kaynak Almanya'nın olsun yaklaşımıdır (Ahmad, 2004: 54). Bu yaklaşım kendi kaderini tayin kavramını da dolaylı olarak içerecek şekilde 1920 tarihli Nasyonal Sosyalist Program'da²⁸ belirtilmiştir. Buna göre, daha fazla toprak ve kaynak Almanya'ya geçmelidir, Almanya sınırlarını genişletmeye ve ekonomik kaynaklarını artırmaya odaklanmalıdır. Bir ulus-devlet içerisinde çeşitli ekonomik, kültürel, siyasi ve ideolojik unsurların, kapitalist üretim ilişkileriyle birlikte etkileşim halinde olduğu bir

²⁸ 1920 yılında Hitler ve Drexler tarafından yazılan Nasyonal Sosyalist Program'a göre özetle; bütün Alman halkının özgür irade prensibi altında Büyük Almanya olarak birleşmesi talep edilmektedir. Halkın geçimi ve sayıları artan insanların yerleşmesi için toprak istenmektedir. Alman ırkından olmayan hiç kimseye Almanya'da yaşama izni verilmemelidir, bunlar ayrıca Almanya'da ikamet etmemelidir. Hitler'in tezi, ulusların kendi kaderlerini belirleme prensibine dayanıyordu (Lukacs, 2022: 106).

öneridir. Lebensraum teorisi, Alman ulusal organizmasının, büyümek ve dolayısıyla genişlemek için doğal bir ihtiyaca ve dolayısıyla bir şekilde doğal ahlaki bir hakka sahip olduğu görüşünün eklenmesiyle geniş bir milliyetçilik anlayışından etkilenmiştir (Blaut, 1987: 35). Kapitalizme ve emperyalizme karşı durarak kapitalist sınıf mücadelesini sona erdirecek ve sosyalist bir toplum modelini kuracak olan ise 1917’de gerçekleşmiş Sovyet devrimidir (Laibman, 2017: 515). Buna göre Rus devrimi önderleri, bütün halkların kendi kaderlerini belirleme meselesi (“anti-emperyalizm”) ile geçimlerini sağlama hakkının mülkiyet hakları ile yönetme hakları üzerinde üstünlüğünü (“proletarya enternasyonalizmi”) savunmuşlardır (Arrighi, 2016: 108). Buna göre, tüm işçi sınıfının çıkarları savunulmalıdır, sınıf mücadelesi ulusal sınırların ötesine taşınmalıdır ve işçi sınıfının birliği güçlendirilmelidir. Bu, emperyalizme karşı birlik ve dayanışma içinde, işçi sınıfının uluslararası çapta bir devrimci dönüşümüne doğru adımlar atmaya yönelik bir çabanın ifadesidir. Rus devrimi önderlerinin bu görüşleri, hem emperyalist sömürgeciliğe karşı çıkmayı, hem de işçi sınıfının birlik ve dayanışma içinde uluslararası düzeydeki mücadelesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşımlar, Sovyetler Birliği’nin kuruluşu ve uluslararası sosyalist hareketin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

1914 krizine ikinci çözüm olan Amerikalılar’ın çözümü farklıdır. Amerikalılar, Almanların önerilerine cevap niteliğinde, artık ulus-devlet imparatorlukları mantığıyla krizlerin çözülemeyeceğini iddia etmişlerdir (Ikenberry, 2009: 71). Onlara göre hiçbir ulus-devlet diğerini yok ederek sınırsız bir birikime ulaşamayacaktır. Yani, bir ulusal sermayenin bir devletin çatısı altında ağır bir şekilde temsil edildiği, kendi menfaatini ulusal menfaat olarak sunabildiği, kendi sermayesi için başka ülkelere bayrak diktiği ve diğer kapitalist devletleri de bayrak diktiği ülkelerden uzak tuttuğu bir sistemin artık işleyemeyeceği ileri sürülmüştür. Kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimi için başka bir yöntem bulunması gerekmektedir. Amerikalılar’a göre bunun yerine, bir devletin sermaye birikimi için farklı menşei olan sermaye gruplarına bağlı olduğu, bir sermaye grubunun da zenginleşmek için birden ziyade devletin sınırları içerisinde faaliyet gösterdiği yeni bir birikim döneminin olması önerilmiştir (Özdemir, 2017b: 190). Bu dönem sermayenin uluslararasılaşmasında ve bunu takip eden devletin uluslararasılaşmasında yeni bir süreç niteliğindedir. Kavram, devletin kendi yerel

kapitalist düzenini uluslararası kapitalist düzenin işleyişine katkı koyacak şekilde yönetmesi durumuna karşılık gelmektedir (Özdemir, 2012: 115). Marshall yardımlarının ardındaki mantık da burada görülmektedir. Lukacs'a göre, Marshall Planı'nın amacı tabii ki komünizmin daha fazla yayılmasını engellemektir (Lukacs, 2022: 150).

Burada ayrıca kitlesel olarak fordizm denilen, bir yanda işçi diğer yanda işveren sendikalarının olduğu, bunların başında da arabulucu niteliğinde devletin bulunduğu, yaşamı, hamileliği, emekliliği ve diğer belirli konuları düzenleyen sosyal devlet anlayışının olduğu bir düzen de vardır. Bu dönemde ayrıca AGİT, NATO gibi organizasyonlar da bulunmaktadır. Bu organizasyonlar içerisinde yer alanlar arasında ticaret ve yatırım da gün geçtikçe aşırı boyutlarda artmaktadır. Söz konusu durum, devletin uluslararasılaşmasıdır. Yani bütün devletler belirli normları benimsemek ve belirli kurumları oluşturmak açısından çok radikal olarak farklı şeyler yapmak konusunda uzlaşmaktadırlar. Devletin uluslararasılaşması bağlamında örneğin AGİT'in temelini oluşturan ve hukuki bağlayıcılığı bulunmayan Helsinki Nihai Senedi (1975 tarihli) içerisinde temel ilke vasfıyla ele alınan kavramlardan birisi de kendi kaderini tayin kavramıdır (Jahic, 2012: 63). Burada işlendiği haliyle kavram sömürge dışındaki yerlere de içsel kendi kaderini tayin bağlamında uygulanacaktır (Civelek, 2006: 10). Pazarıcı'ya göre, kavramın iki anlamından birinin devletlerin iç örgütlenmelerine ilişkin olarak bir halkın dilediği yönetim biçimini, herhangi bir dış baskı olmadan, seçmesi hakkı bulunması olduğu belirtilmiştir (Pazarıcı, 2009: 141). Bu doğrultuda insan hakları, demokrasi, hukuk devleti, eşitlik, yönetime katılma, kültürel özerklik ve benzeri adı altında Batılı devletlerin yaklaşımları, Sovyetler üzerinde gözetime konu edilecekti. Sovyetler Birliği'nde gelişen ulusal hareketler üzerinde bahse konu senedin etkili olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda Sovyetler'de milliyetçi eğilimler hızla artmıştır. Bununla birlikte Azeriler ve Ermeniler, Gürcülerle Osetyalı ve Abhazlar gibi birtakım etnik gruplar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Nitekim, daha sonra ayrı başlık altında incelenecek olan 1991 tarihli AB Direktifi'nin giriş kısmında Helsinki Senedi'ne bağlılık belirtilmiştir.

Sermaye daha önce de uluslararasılaşmıştır ancak sermayenin uluslararasılaşması sürecinde II. Dünya Savaşı çok önemlidir (Berberoğlu, 1990: 179). Çünkü II. Dünya

Savaşı'ndan itibaren sermayenin uluslararasılaşması ağırlıklı bir şekilde devletin uluslararasılaşmasıyla birlikte yürütülmüştür (Özdemir, 2017a: 99). Uluslararasılaşma sürecinin, birisi sermaye ilişkisi diğeri de devlet olan iki nesnesi bulunmaktadır (Aydınğün ve Özdemir, 2012: 35). Aynı anda işleyen iki süreç vardır; biri sermayenin, diğeri devletin uluslararasılaşma sürecidir.

Sermaye, birikim süreci arttıkça giderek daha farklı alanlardaki ham maddelere, üretim ve emek süreçlerine doğru daha fazla sınır tanımadan dolaşarak genişlemektedir (Hopkins ve Wallerstein, 2016: 83). Sermaye, kar elde etmek için sürekli olarak yeni fırsatlar aramaktadır. Bu da genellikle yeni pazarlara, üretim alanlarına veya endüstrilere yatırım yapmayı gerektirmektedir. Rekabetin artması da, sermayeyi daha verimli olmak ve yeni pazarlara girmek için teşvik etmektedir (Schwartzman, 1973: 756). Bu durum genişleme ve farklılaşma eğilimini artırmaktadır. Sermaye birikim sürecinin genişlemesi, bir dizi ekonomik, teknolojik ve sosyal faktörün etkileşimiyle gerçekleşmektedir (Harris, 1983: 311).

1945 sonrasının mantığı bu biçimdedir. Böyle olduğundan dolayı, burada kendi kaderini tayin kavramı artık emperyalist ulus-devletlerin kendi sömürgelerine karşı yaptıkları bir eylem değildir. Aksine kolektifleşen bir emperyalizm vardır (Carroll, 2013: 93). Buna göre örneğin önceki klasik emperyalist dönemden farklı olarak hem Alman hem de Amerikan şirketleri Somali'de petrol çıkarabilmelidir. 1945 öncesinde sömürge kimin bayrağı varsa yalnızca onun şirketi orada çalışabilirdi. Savaşların da bundan dolayı çıktığı iddia edilebilir. Devletler daha fazlasını istemektedirler. Savaştan sonra örneğimizden devam edecek olursak Somali'nin biçimsel olarak "özgür" olması, ister Amerikan isterse İngiliz şirketinin Somali'ye gidebilmesi, kimsenin kimseyi engelleyememesi önerilmiştir. Bu öneri, bütünüyle yeni bir mantıktır.

1945 sonrası Amerikan hegemonyası döneminde oluşan kolektif bir emperyalizm (Özdemir, 2014a: 14), 1945 öncesi emperyalizminden radikal olarak farklıdır. 1945 öncesi emperyalizmde her devletin kendine ait sömürge alanları bulunmaktayken, 1945 sonrasındaki hakim rejime göre bir devlete ait sermayenin istediği yerlerde farklı devlet sınırları içerisinde operasyon yapabilmesi ve bir devletin de kendi ülkesindeki sermaye

birikimini geliştirmek için yalnızca menşei, vatandaşlığı kendine ait olan gruplarla değil, çok sayıda başka ülkelerin sermaye gruplarıyla ilişki içine geçmesine yönelik bir durumdur. Örneğin 1945 öncesinde Sudan’da veya Cezayir’de, Fransız olmayan herhangi bir sermaye grubunun faaliyet göstermesi mümkün değildi. 1945 öncesinde sömürgeci güçlerin kontrolü altındaki topraklarda ekonomik faaliyetler sıkı bir şekilde düzenlenmiş ve sınırlanmıştır. Bu, kolonyal yönetimlerin ekonomik alanlarda hegemonyalarını pekiştirmek ve yerel ekonomik güçleri kontrol altında tutmak için benimsedikleri politikaların bir yansımasıydı. 1945 sonrasına bakıldığında buralarda ister Fransız, ister Amerikan ya da Alman, bütün devletlere bağımlı sermaye gruplarının operasyonlarını kolaylaştıran bir düzenek yaratılmıştır. Bu durum da klasik anlamıyla emperyalizmi bitirmiştir.

Milletler Cemiyeti sistemi ile ABD hegemonyasındaki Birleşmiş Milletler arasındaki radikal fark da burada yatmaktadır. Birleşmiş Milletler, Milletler Cemiyeti’nin basit bir devamı değildir. Birleşmiş Milletler, savaşı düzenlemektedir (Weiss, 2015: 1221). Bunun nedeni ulus-devletler arasında sürekli bir rekabet durumu olmamasıdır. Diğerinde ise klasik ulus-devletler arasındaki rekabet vardır. 1945 sonrası yeni bir birikim, yeni bir hegemonya dönemidir. İşte bu bağlamda kendi kaderini tayin kavramının anlamı da değişmiştir. Kendi kaderini tayin kavramı 1945 öncesinde ancak parçalamaya yönelik cezalandırma eylemi olabilirken; 1945 sonrasında ilgili kapitalist dünyanın birikim stratejisi açısından olumlu bir özellik taşımaktadır.

Bu dönemde Sovyetler Birliği’nin varlığı da söz konusudur. II. Dünya Savaşı’ndan sonra küresel bir güç haline gelebilen Sovyetler Birliği’nin getirdiği bir etki vardır. Dolayısıyla bu dönemde ulusal güç hareketlerinin iki temel sacayağı vardır. Bu durum ne sadece Sovyetler Birliği’ne bakılarak ne de sadece kolektif emperyalistlerin geçerli birikim rejimlerine bakarak anlaşılabilir.

“İnsan hakları” kavramı da bu bağlamda önemlidir. Bununla beraber bu dönemde hukukun üstünlüğü ilkesi de değişmektedir. Hukukun üstünlüğü ilkesi, II. Dünya Savaşı’ndan önce yönetenlerle yönetilenlerin aynı normlara aynı şekilde tabi olması anlamına gelmektedir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 74). Hukukun üstünlüğü prensibinin

aldığı yeni hal, II. Dünya Savaşı sonrasında Uluslararası Adalet Divanı'nı kuran statünün 38. maddesinde²⁹ uluslararası hukukun kaynakları tespit edilirken görülmektedir. Buna göre uluslararası hukukun kaynakları; uluslararası antlaşmalar, uluslararası örf ve adet hukuku³⁰, medeni milletlerce kabul edildiği haliyle hukukun evrensel ilkeleridir (Pazarcı, 2009: 34). “Medeni milletlerce kabul edildiği haliyle hukukun evrensel ilkeleri” olarak hukukun kaynağının, II. Dünya Savaşı'ndan önce böyle bir şey olmadığı, hukukun kaynakları arasında yer almadığı görülmektedir. Medeni milletlerden kastın, emperyalist merkez ülkelerin insanların değerleri olduğu görülmektedir.

Güçler ayrılığı prensibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD hegemonyası altında baskın hale gelmiştir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 95). Güçler ayrılığı, modern devletlerin demokratik olarak kabul edilmelerinde aranan, liberal anayasacılığın temellerinden biri olarak doktrinde yer almaktadır (Ferioli, 2015: 91). Amerikan hegemonyası döneminde, egemen sınıfın diğer sınıflara üstün gelecek üretim araçlarının sahibi olması, egemen sınıfın hegemonyasını kurmasında diğer sınıfların rızasını almasına dayanması bağlamında diğer sınıflara verdiği ödünlere biri olarak güçler ayrılığı karşımıza çıkmaktadır (Kansu Karadağ, 2020: 2). Sınıf savaşımının uzun vadeli olmasında sermaye birikimini kolaylaştıran bir hukuki ve mali sistemin kurulması açısından da güçler ayrılığı önemlidir. Güçler ayrılığı, hegemonik sınıfın çıkarlarının, diğer sınıflara verilen tavizlerle korunmasıdır. Ancak hakim anlatıda kuvvetler ayrılığının Amerikan düşüncesinde iktidarın parçalanarak otoriter yönetimlerin engellenmesi, özgürlüklerin korunmasında temel etken olduğundan bahsedilmektedir (Erken, 2019: 54).

²⁹ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü 38. Madde: 1. Kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmekle görevli olan Divan: a. uyuşmazlık durumundaki devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan, gerek genel gerekse özel uluslararası antlaşmaları; b. hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası yapılagelmiş kurallarını; c. uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkelerini; d. 59. Madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adli kararları ve çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretilerini uygular.

³⁰ Kendi kaderini tayin kavramı bağlamında, uluslararası örf ve adet hukuku açısından, UAD tarafından 1970 Namibya, 1975 Batı Afrika Sahrası ve 1995 Doğu Timor Adaları hakkında verilen kararlarda, kavramın niteliğinin bir teamüli hukuk normu olduğu belirtilmiştir. Teamüli hukuk normları, genel pratiklerden oluşmaktadır. Bu pratiklerin daimi ve çelişkisiz devlet davranışları olması ve devletlerin bu davranışın hukuken zorunlu ve bağlayıcı olduğuna dair inancı mahiyetinde olması gerekmektedir. 1995 tarihli söz konusu kararda, kavramın erga omnes niteliği vurgulanmıştır.

1960’larda eski sömürge 23 Afrika devletinin Birleşmiş Milletler’e biçimsel egemen devletler olarak kabul edilme süreçleri gerçekleşmiştir (Binaysa, 1977: 52). Bu durumda karşımıza Üçüncü Dünya³¹ haritası çıkmaktadır. Üçüncü Dünya kavramı, buradaki toplulukların kendilerini emperyalist baskıdan, yerel diktatörlüklerden, açlık ve sefaletten kurtarma mücadelesi hususlarını içermektedir (Löwy, 1989: 225). Sosyalist görüşe yakın duran bir Üçüncü Dünya istenmemektedir. Hepsini olmasa da bir kısmını kendilerinin çeperinde olan bir Üçüncü Dünya istenmektedir. Üçüncü Dünya haritasına bakıldığında ilgili devletlerin ister Batı isterse Sovyet paktına yakın olsunlar, hepsinde kendi kolektif kaynaklarını uluslararası piyasalara sunma konusunda bir çekimsellik, kolektif varlıklarının ilgili ülkelerin insanları arasında tutulmasına yönelik bir yaklaşım görülmektedir. O yüzden bu dönemin birikim stratejisi emperyalizm kalıbı değiştirdiği için, bir bütün olarak kolektif kapitalist naturayı haiz olduğu için kendi kaderini tayin kavramına ikinci kuşak tartışmalar denilmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında da bu anlamda kendi kaderini tayin kavramının ikinci dönemi denilmektedir.

1980’lerde yeni bir birikim rejimi olarak neoliberal söylem ve küreselleşme ideolojisi gelecektir (O’Connor, 2010: 691). Küreselleşme temelde, rekabetçi piyasaların coğrafi olarak yayılmasıdır; bunun önündeki devlet engellerini kaldırmaya, teknoloji sayesinde mesafelerin üstesinden gelmeye dayanan bir süreçtir (Panitch ve Gindin, 2019: 21). Küreselleşmenin “sermaye birikiminin temel mekanının ulus-devletten küresel arenaya kaymasına” atıfta bulunduğu söylenebilir (Chimni, 1999: 339). Sermayenin uluslararasılaşması ve eşitsiz gelişme yasası bağlamında ele alındığında küreselleşme, ulusal-siyasal alana giren taleplerin içinde yerel olanların (ilgili toplumsal formasyon “içinde” biçimlenen sınıfların taleplerinin) karşısında uluslararası sermaye hareketlerinden ve uluslararası güç ilişkilerinden kaynaklanan taleplerin ağırlık kazanması durumuna tekabül etmektedir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 78). Bu bağlamda ikinci kuşak kendi kaderini tayin kavramı tartışmaları da sona erecektir.

2.2.1. Kapitalist Dünyanın Birikim Stratejisi (Amerikan Hegemonyası)

³¹ “... Tarihsel ‘Batı-dışı’nın hemen tamamı Üçüncü Dünya olarak gruplandırılırken, tarihsel Batı üç ayrı gruba bölünmüştür. Batının en gelişmiş parçasının (Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Avustralya) Japonya’nın da katılımıyla Birinci Dünya’yı oluşturduğu kabul edilmiştir. Daha az başarılı parçalarından biri (SSCB ve Doğu Avrupa) İkinci Dünya’yı meydana getirirken, diğeri (Latin Amerika) Batılı olmayan ülkelerle birlikte Üçüncü Dünya’yı oluşturmuştur...” (Arrighi, 2016: 44).

Sosyal bilimler içerisinde inceleme nesnesi olan kavramların, tarihsel süreç boyunca içinde buldukları nesnel üretim ilişkileri kapsamında biçim ve içeriklerini edindiklerinden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreci içerisinde değişen içerik ve tatbikatı incelenmeye çabalanan doktora tezinin ikinci kuşak tartışmaları oluşturan II. Dünya Savaşı'ndan 1990'lara kadar olan süreç bağlamında bu süreçteki kapitalist dünyanın birikim stratejisi olan Amerikan hegemonyasının tartışılması önemlidir. Amerikan hegemonyasının yeni bir uluslararası ilişkiler sistemine ve hukuka tekabül ettiği söylenebilir (Özdemir, 2013: 94-95). Birikim stratejileri bağlamında ifade etmek gerekir ki, bir birikim stratejisi oluşmadığında, hegemonik bir projenin varlığı da hayata geçirilememektedir (Jessop, 1991: 157).

Hegemonya, hakim sınıfsal çıkarların üstlerinde hakimiyet tesis edilmiş olan sınıflara zorla dayatılmasından çok, politik, entelektüel ve ahlaki liderliği gerektirmektedir (Jessop, 2016: 227). Hiçbir hegemonik sınıf, toplumu bir bütün olarak temsil etme iddiasına sahip olmadan toplumda ortaya çıkamaz (Nimni, 1985: 133). Hegemonya denilen kavram, bir sınıfın menfaatinin, diğerlerine, sanki kendi menfaatleri gibi gösterilme becerisidir (Im, 1991: 123). Gramsci'ye göre bir toplumsal grubun, kendi menfaatini bütün toplumun menfaati olarak sunma becerisinden hareket edildiğinde, bu hegemonyanın tesis edilme sürecinde siyasal alanlar ve siyasal işlevin belirleyici olduğu alanlar, öncelikli bilgilere sahiptir (Eagleton, 1996: 167). Gramsci'nin hegemonyası, devlet iktidarını, onun ardında da sınıf iktidarını şiddete başvurmadan kabul ettiren özel "hegemonya aygıtlarının" (okul, cami/kilise, sendikalar, odalar, dernekler) ürettiği etkidir (Soran ve Özdemir, 2013: 39). Gramsci'de bu bağlamda toplumsal bir fraksiyonun diğerleri aleyhine toplumdaki bir grup insanla ortak bir iktidar bloku üretebilme kapasitesi düşüncesi olduğu iddia edilebilir. Gramsci, siyaseti sınıflar arasında daimi bir çatışma alanı olarak değil, bir ittifaklar alanı olarak görmektedir. Bu doğrultuda hegemonya kavramı da aynı zamanda bir yönetme kapasitesidir, kendi menfaatini herkesin menfaati ya da en azından kendisinden olmayanların bir kısmının menfaati olarak sunabilme kapasitesidir.

Hegemonya, ABD'nin sermaye birikiminin komuta kademeleri üzerindeki kontrolüne (eşi görülmemiş çıktı ve üretkenlik seviyeleri, geniş sermaye bloklarının varlığı, daha

fazla finans sistemi derinliği ve teknoloji gelişimi üzerindeki ABD kontrolü de dahil olmak üzere) ve altın rezervleriyle askeri gücüne dayanıyordu (Saad-Filho, 2018: 104). İkinci Dünya Savaşı'ndan galip ve güçlü çıkan ABD, bütün kapitalist dünyayı, kendi güdümüne alıp, ekonomik, siyasi ve askeri hegemonyasının devamı için kapitalist dünyayı sosyalist dünyaya karşı örgütlemiştir (Demir ve Terzi, 2020: 6). 1945 senesi Amerikan hegemonyasının çıkışı olarak görülebilir (Griffiths, 2004: 63). Yeni hegemon, iki savaş sırasında Avrupa yıkılırken kendi içerisinde inanılmaz bir üretici güç geliştiren ABD'dir. II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikalılar tarafından sermaye birikimi krizlerinin çözümüne yönelik önerilerden bahsedilmişti. Bu yeni öneriler Roosevelt'in 1930-1945 arası Amerika'da gelişen üretim normlarını evrenselleştirmesi sürecinde Amerikalılar tarafından yapılmıştır. Bu kapsamda bir sermaye grubunun kendi menfaatini tatbik etmek için bir devlete bağlı olduğu klasik emperyalist dünya kapitalist sisteminin değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Ele alınan dönemin uluslararası hukuku ağırlıklı olarak savaş merkezli ilişkileri düzenleyen bir önceki döneme kıyasla daha "barışçı"dır. Buradaki "barışçı" tutumun ardında Soğuk Savaş (Sovyet mevcudiyeti) kadar, uluslararasılaşmanın etkileri de bulunmaktadır (Özdemir, 2013: 94-95). Bununla birlikte, kendisi sınırsız sermaye birikimine adanmış olan ABD, komünist tehdide karşı dünyanın dört bir yanında bu süreci savunacak ve teşvik edecek siyasi ve askeri gücü biriktirmeye hazırđı. Dünyadaki özel mülk sahipleri, uluslararası sosyalizm olasılığı karşısında bu güç arkasında birleşebilir, barınabilir ve ona destek sağlayabilirdi (Harvey, 2016: 42).

Amerikalılara göre bir devletin sermaye birikimi için birden ziyade farklı menşei olan sermaye grubuna bağlı olduğu, bir sermaye grubunun da zenginleşmek için birden ziyade devletin sınırları içerisinde faaliyet gösterdiği yeni bir birikim dönemi, öneri olarak gündeme getirilmiştir. Bu doğrultuda ikinci kuşak tartışmalar döneminde emperyalizm kalıp değişirmiştir, 1945 öncesi emperyalizmin değişmiş bir uygulaması niteliğindedir. 1945 öncesi emperyalizmde her devletin kendine ait sömürge alanları bulunmaktayken, 1945 sonrasındaki hakim rejime göre bir devlete ait sermayenin istediği yerlerde farklı devlet sınırları içerisinde operasyon yapabilmesi ve bir devletin de kendi ülkesindeki sermaye birikimini geliştirmek için yalnızca menşei veya vatandaşlığı kendine ait olan gruplarla değil, çok sayıda başka ülkelerin sermaye

gruplarıyla ilişki içine girmesine yönelik bir durumdur. Bu dönemde emperyalizm, değişen temsil yapıları nedeniyle kolektif naturayı haiz bir yapıya büründüğünden, kolektif emperyalizmden bahsedilmektedir.

1945 sonrası Amerikan hegemonyası ile birlikte kapitalist dünyanın birikim stratejisindeki dönüşümü etkileyen bir diğer unsur olan kitlelerin daha fazla iş gücü olarak toplumsal hayatın içinde yer almaları bağlamında fordist devlet anlayışı, ayrı bir alt başlık halinde tezde incelenecektir. Bir sermaye grubunun birden çok devletten destek aldığı, bir devletin de başka ülkelerin sermaye grupları ile ilişkide olması durumu ile birlikte başlayan Amerikan sermayesinin uluslararasılaşmasının öncüsü olarak Marshall yardımları ileri sürülebilir. Marshall yardımlarının altında olan temel düşünce, bir devletin birden ziyade menşei olan sermaye gruplarını, bir sermaye grubunun da birden çok devletin olanaklarına sahip olduğu yeni bir düzen tasarlanmasıdır (Eichengreen ve diğerleri, 1992: 14). Savaşın hemen ardından Almanya ve Japonya'ya dayatılan taleplerde, Marshall yardımları başta olmak üzere yardım ve borç verme politikaları doğrultusunda istenilen dönüşümlerde, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile sonuçlanan ve 1980'lerin neoliberal politikaları ekseninde ikinci kez canlanarak süren girişimlerde, daha sonraları IMF'nin belirlediği yapısal uyum paketlerinde, Sovyet sisteminden ayrılan ülkelere talep edilen adaptasyonlarda ve daha birçok tarihsel pratikte sermaye faaliyetinin sınırlarının genişletilmesini ve bununla uyumlu bir devlet biçiminin tesis edilmesini hedefleyen politikalar açıkça gözlemlenebilmektedir (Özdemir, 2013: 105). Çünkü Amerikalılara göre, bütün dünya nasıl Alman ya da Rus olamayacaksa, Amerikan da olamayacaktır. Bu düşünce aynı zamanda klasik sömürgeciliğin bitişi anlamına da gelmektedir. Ama bu, kesinlikle sömürgecilik veya sömürüden vazgeçmek anlamına gelmemektedir.

Kapitalist dünyanın birikim stratejisi bağlamında II. Dünya Savaşı sonrasındaki Amerikan hegemonyası ile birlikte sermayenin uluslararasılaşmasının yanında fordizm ve devletlerin de uluslararasılaşması görülmektedir. Dolayısıyla, yalnızca sermaye değil, devlet de uluslararasılaşmaktadır. Örneğin, kurulan NATO devletleri arasında ticaret ve yatırım gün geçtikçe aşırı boyutlara ulaşmaktadır. Amerikan hegemonyasının önerdiği bir devlet formu vardır. Devletlerin uluslararasılaşmasında komuta eden bir

büyük devlet anlayışı yoktur. Ancak bütün devletler belirli normları benimsemek ve belirli kurumları oluşturmak açısından çok radikal olarak farklı eylemler konusunda uzlaşmaktadırlar. İşte dünya düzeni 1945 sonrası bu şekilde gelişmiştir. 1945'te başlayan devletin uluslararasılaşması süreci 1990'lardan sonra anormal niteliksel dönüşümlere uğramıştır. 1945'lerde ABD hegemonyasına uygun güçler ayrılığına dayalı, insan haklarına saygılı müdahaleci devlet biçimi uluslararasılaşırken, bu Batı bloku içerisinde Fordist birikimin sunduğu imkanlarla varılan uzlaşmaya dayanıyordu. Söz konusu uzlaşma 1980'lerde neoliberal politikalar eşliğinde dağıldı. 1980'ler boyunca neoliberal devlet biçiminin yaygınlaşması, önce piyasalara sonra IMF ve DB koşullarına (stand by anlaşmalarına) bırakıldı (Fourcade-Gourinchas ve Babb, 2002: 533). 1990'lardan sonra ise devlet biçiminin uluslararasılaşması için saldırı başlatılmıştır. 1990'lardan sonra uyum, zoraki uyum, başarısız devlet, haydut devlet uygulamaları, finansallaşma, fikri mülkiyet ve silah, devlet biçiminin yaygınlaştırılması sürecinde kullanıldı (Özdemir, 2011a: 167).

Amerikan hegemonyasının iki dönemi olduğundan bahsedilebilir. Bunlardan biri, Keynesçi iktisat politikalarının olduğu dönemdeki yaklaşımdır. Diğer de 1980'lerde fordist uzlaşmanın yıkıldığı Keynesçiliğin ötesinde neoliberalizm politikalarının olduğu yaklaşım olarak ele alınabilir. 1945'lerde başlayan Amerikan hegemonyasının, başlangıçta Fordist birikime ve Sovyetler Birliği'ne dayalı sınırları vardı (Gill, 1990: 369). 1980'lerde neoliberalizm merkez ülkelerde etkin hale gelerek birtakım değişiklikler yapmıştır. 1990'larda Sovyetler Birliği yıkılınca Amerikan hegemonyası sahası korkunç artmıştır, hatta tek kutupluluk tartışmaları dahi yapılmıştır (Acharya ve Buzan, 2019: 179). Amerikan hegemonyası, Sovyetler'in üstünlüğü ve Fordist birikim rejimi akamete uğramadan önce daha az gelişmiş ülkelerde biçimsel egemenliğe müsaade ederken ve bu anlamda da bir Üçüncü Dünya ortaya çıkmışken, 1990'larda İkinci Dünya'nın yıkılmasıyla birlikte Üçüncü Dünya da anlamsız bir hale gelmiştir.

ABD egemenliğinde oluşan uluslararası hukuk ve BM hukuku da kendi öncesinden radikal olarak farklıdır. Çünkü 1945'ten sonra ABD, ulus-devlet imparatorlukları arasında rekabeti değil, yeni bir düzenleme rejimini, Fordizmi önermiştir. Bu dönemde

sermayenin uluslararasılaşmasında ve emperyalist politikaların biçimlenmesinde belirgin dönüşümler yaşanmıştır (Özdemir, 2011a: 268).

2.2.1.1. Kapitalistlerin Daha Fazla Yer İhtiyacı

Kendi kaderini tayin kavramı bağlamında ikinci kuşak tartışmaların ele alındığı bölümde, öncelikle birikim stratejileri ve bununla doğrudan ilişkili olarak Amerikan hegemonyasının incelendiği bölümde, birikim rejiminin daha iyi anlaşılabilmesi açısından kapitalistlere daha fazla yer lazım olmasının ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

I. ve II. dünya savaşlarının, kapitalistlerin daha fazla yer arzularından çıktığı bilinmektedir (Durmuş, 2016: 30). Kapitalizm her zaman yeni mekanlara gitmek istemektedir (Delanty, 2019: 10). Bu doğrultuda neden dünya savaşlarından sonra yeni bir birikim rejiminin ortaya çıktığının anlaşılabilmesi için Amerika'nın önerisi üzerinde durulmaktadır. Bunun sebebi Amerikalılar'ın, Almanlar'ın daha fazla toprak ve daha fazla kaynak anlamına gelen önerisini görmüş olmaları ve bunun bir çözüm olmayacağına karar vermiş olmalarıdır (Özen ve Kolasi, 2016: 126). Amerikalılar'a göre hiçbir ulus-devlet, değerini yok ederek sınırsız bir toprağa ve/veya kaynağa ulaşamayacaktır. Bu yüzden birikimlerle ilgili olarak kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimi için başka bir yöntemin bulunması gerekliliği dile getirilmiştir. Kapitalizm yine vardır ama klasik emperyalist dönemdeki gibi değildir. Buna göre gerektiği durumlarda kapitalist menfaatlerin gerçekleşebilmeleri doğrultusunda Amerika ve müttefiklerinin NATO şemsiyesi altında çıkarlarını hedefleyebildiklerini belirtmek önemlidir (Ataöv, 1969: 95).

Amerikan yolu ilginç bir şekilde Lenin tarafından 1915 yılında yapılan tespit ile de örtüşmektedir. Lenin'e göre bir tek ulus-devlet, örneğin üzerinde güneş batmayan imparatorluk Britanya gibi ne kadar büyük olursa olsun, içinde bulunulan durumda kendi içinde mukim ve kendisini kontrol eden sermaye gruplarının ihtiyaçları için yeterli değildir (Özdemir, 2010b: 123). Bu düşünceye göre sermayenin bir uluslararasılaşma eğilimi içerisinde olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla sermaye giderek

daha farklı alanlardaki ham maddelere, üretim ve emek süreçlerine doğru genişlemelidir (Moore, 2014: 245). Birikim süreci arttıkça daha fazla sınır tanımadan dolaşmak zorundadır.

2.2.1.2. Sermayenin Uluslararasılaşma Dalgaları

Okumakta olduğunuz doktora tezinde kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreci içerisinde II. Dünya Savaşı'ndan 1990'lara kadar olan boyutu, ikinci kuşak tartışmalar olarak değerlendirilmektedir. Bu tartışmaları anlamak açısından bu dönemdeki kapitalist dünyanın birikim stratejisi ve Amerikan hegemonyası incelenmektedir. Bu doğrultuda bir önceki alt başlıkta kapitalistlere daha fazla yer lazım olması durumu ele alınmıştır. Bu alt başlıkta ise sermayenin uluslararasılaşma dalgalarına odaklanılacaktır. Önce İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan üretim ve tüketim normlarının uluslararasılaşmasıyla başlayan, ardından 1960'ların sonunda yeni sanayileşen ülkelerin ortaya çıkmasıyla neticelenen iki uluslararasılaşma dalgası, Britanya Hegemonyası altında biçimlenen dünyanın görüntüsünü ve dinamiklerini esaslı olarak değiştirecektir (Özdemir, 2017a: 106; Özdemir, 2017b: 189-190). Sermayenin uluslararasılaşmasının üç aşaması olduğu, ilk aşamanın malların serbest dolaşımını içerdiği (BM, GATT, IMF ve DB dolayısıyla koordine edilmiştir), ikinci aşama ile birlikte çevre ülkelerin söz konusu serbest dolaşıma dahil edildiği (Merkez ülkelerde yaşanan aşırı birikim krizi, Fordist uzlaşımın çöküşü), üçüncü aşamanın ise Sovyetlerin dağılması süreci ile birlikte ortaya çıktığı ve öncelikle Doğu Avrupa'nın serbest dolaşım alanına dönüştüğü belirtilmiştir (Yıldırım, 2017: 178).

Sermaye kavramından kasıt her türlü para çoğunluğu değildir. Üretim ilişkileriyle ilgili olarak para çoğunluklarına sermaye denilmektedir (Graziani ve Vale, 1997: 26). Genişletilmiş sermayenin yeniden üretimi döngüsünde de görüldüğü üzere para formunda sermaye, meta formunda sermaye, başkalaşmış meta formunda sermaye ve başkalaşmış para formunda sermaye türleri bulunmaktadır. Genel olarak sermaye denildiğinde bir organizmanın ürettiği bir şey olarak algılanmamalıdır. Sermaye, kapitalist toplumun yapısının bir türevidir (Demir, 2018: 66).

İkinci kuşak tartışmalarda, Amerikan görüşüne göre, bir ulusal sermayenin bir devletin çatısı altında ağır bir şekilde temsil edildiği, kendi menfaatini ulusal menfaat olarak gördüğü ve kendi genişletilmiş sermayesi için başka ülkelere bayrak diktiği ve diğer kapitalist devletleri de uzak tuttuğu bir sistemin daha fazla işleyemeyeceği hususlarının ileri sürüldüğü, tezde dile getirilmişti. Bu sistemin yerine nasıl bir sistem oluşturulmalı, ne yapılmalıdır sorusuna cevap olarak, Amerikan görüşüne göre, bir devletin birden ziyade farklı menşei olan sermaye grubuna bağlı olduğu, bir sermaye grubunun da zenginleşmek için birden ziyade devletin sınırları içerisinde faaliyet gösterdiği yeni bir birikim dönemi olmalı yanıtı ileri sürülmüştür (Şenalp ve Şenalp, 2012: 193).

Bir devletin yapısı düşünüldüğünde içinde taleplerin kararlara dönüştüğü bir yoğunlaştırılmış güç ilişkileri alanı vardır. Bu alana farklı yerlerden talepler gelmektedir. Bu talepler bu alanda temsil edilme kabiliyetleriyle bağlantılı olarak kararlara dönüşmektedirler (Özdemir, 2011a: 279). Sermaye gruplarının siyasal iktidar içerisindeki temsilinde, Amerikan hegemonyası olarak adlandırabileceğimiz dönemde esaslı dönüşümler gerçekleşmiştir (Özdemir, 2011a: 291). Bu doğrultuda sermaye gruplarının faaliyetleri ulusal sınırları aştıkça, bir sermayenin birden çok devlete ve bir devletin de birden çok sermayeye bağımlılığı artmıştır. Uluslararası sermayeler de yoğunlaştırılmış güç ilişkileri alanına gelebilirler. Uluslararası sermayeler de bu alana geldikleri oranda bu sürecin bir parçası olurlar. Uluslararasılaşma olarak nitelediğimiz husus bu biçimdedir.

Sermayenin uluslararasılaşması sürecinde II. Dünya Savaşı çok önemlidir. Çünkü II. Dünya Savaşı'ndan itibaren sermayenin uluslararasılaşması ağırlıklı bir şekilde devletin uluslararasılaşmasıyla birlikte yürümektedir. Sermayenin ve devletin uluslararasılaşması süreçleri aynı anda işlemektedir.

Sermayenin uluslararasılaşma eğilimine göre, sermaye giderek daha farklı alanlardaki ham maddelere, üretim süreçlerine ve emek süreçlerine doğru ilerlemektedir. Bir yandan sermaye birikim süreci artmaktadır. Sermaye daha fazla metalaşarak daha çok oranlarda sınır tanımadan yayılmaktadır. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki uluslararasılaşmış sermayenin hükümetler ve hükümetlerin genel politikaları üzerindeki

etkileri çok fazladır. Sermayenin uluslararasılaşma süreci tek başına bir sorun teşkil etmez gibi görünürken, ancak bununla birlikte devlet biçiminin değiştirilmek istenmesi ciddi birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Peki, devlet biçiminin değiştirilmek istenmesinin nedeni ne olabilir? Çünkü devlet biçimi değiştirildiği zaman, sermayenin uluslararasılaşması sürecinin yeni gerekliliklerine daha çabuk tepki verilmesi sağlanmaktadır (Picciotto, 1991: 214).

Sermayenin uluslararasılaşması salt ekonomik bir süreç olmamıştır; sermayenin şekillendirilmesinde önemli bir rol, sermayenin uluslararasılaşmış mülkiyetini ve öncelikle şirketler aracılığıyla yeniden üretimini genel olarak garanti eden bir devlet yapısının uluslararasılaşması tarafından oynanmıştır (Picciotto, 1990: 31). Buna göre, uluslararası sermayenin düzenlenmesi ve kontrol edilmesi, devletlerin görece olarak güçlü oldukları hukuki ve düzenleyici çerçevelerin belirlenmesini gerektirmektedir. Ayrıca, küreselleşme, sermaye hareketlerini hızlandırarak ve karmaşıktırarak devletlerin yönetme becerilerini zorlayabilmektedir (Goodhart, 2001: 527).

1914'te yaklaşık 50 resmi hükümetlerarası örgütün kurulduğu tahmin edilmektedir, bu sayı 1939'da 80 civarı ve 1980'de 600'ün üzerindedir. Hükümet dışı organların sayısı açıkça çok daha fazladır: muhtemelen 1914'te 330, 1939'da 730 ve 1980'de yaklaşık 6.000. Bu tür uluslararası örgütlenmiş ağlar, sermayenin uluslararası yeniden üretimine izin vermek için gerekli olan devlet düzenlemesinin asgari düzeyde koordinasyonunun sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır (Picciotto, 1990: 36).

2.2.1.2.1. 1. Dalga: Amerikan Üretim Ve Tüketim Normlarının Uluslararasılaşması

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak ikinci kuşak tartışmalar içerisinde öncelikle dönemin sermaye birikim rejimi incelenmektedir. Bu bağlamda sermayenin uluslararasılaşması kavramı ele alınmıştır. Sermayenin uluslararasılaşması içerisinde birinci dalga olarak Amerikan üretim ve tüketim normlarının uluslararasılaşmasından bahsedilecektir.

Dünya savaşlarından sonra Amerikan çözüm önerisi ile birlikte Amerikan hegemonyası vurgulanmıştır. Amerikan hegemonyasının önerdiği bir devlet formu vardır. 1929 krizinden sonra Roosevelt döneminde Amerika’da yeni bir uzlaşma gündeme gelmiştir. Bu dönemde 1929 krizi tam olarak nedir sorusuna cevap aranmıştır. 1929 krizi, araba, lamba ya da telefon üretme krizi değildir. Belirtilen zamana bakıldığında bu dönemde bunlar gibi birçok ürünün üretilmesinde bir sorun olmadığı görülmektedir. 1929 krizi üretilen bu ürünlerin tüketilmesi krizi olarak ifade edilmiştir (Wisman, 2014: 372). Az sayıda zengin olan insanlar dışındakiler tarafından bahse konu ürünler satın alınamamaktadır.

Roosevelt tarafından bahse konu aşırı üretim krizine karşı, çalışan insanların tüketme kabiliyetlerinin artırılmasıyla krize çözüm bulunabileceği iddia edilmiştir (Kennedy, 2009: 251). Buna göre emek, sadece maliyet kalemi değil, aynı zamanda da talep kalemi haline getirilmelidir. İşte bu husus, fordizm kavramının esasını oluşturmaktadır. Hobsbawm, 1940’larda İngiliz işçilerin, Amerika’daki bir işçinin işe arabasıyla gelip gittiğini duyduğu zaman nasıl hayret ettiğini anlatmaktadır³². Çünkü İngiltere’de bir işçinin o yıllarda işe arabayla gelip gitme olasılığı yoktur. Daha sonra refah devleti koşulları İngiltere’ye geldiğinde, aynı durum İngiliz işçiler için de oluşacaktır. İşte, 1929 krizinden sonra Amerika’da Roosevelt tarafından getirilen yeni öneriler bağlamındaki uzlaşmalar, II. Dünya Savaşı sonrası uluslararasılaşacaktır ve bununla birlikte Keynesçilik ya da Keynesçi iktisat politikaları anlayışı da Avrupa’ya gelecektir. Bu uzlaşmaya genel olarak Keynesçi, Rooseveltçi ya da fordist uzlaşma denilebilir. Bu kapsamda 1930-1945 yılları arasında Amerika’da gelişen üretim ve tüketim normlarının evrenselleştirilmesi/uluslararasılaştırılması sürecinden bahsedilebilmektedir. Uluslararası hukuk da bu dönemde ABD egemenliğinde oluşmaktadır. Burada, ayrıca kolektif emperyalizm doğrultusunda sermayelerin birikimi açısından bazı normatif

³² “... Onlar, ezici bir çoğunlukla, yoksul ve ekonomik bakımdan güvencesiz kesime mensuptular, çünkü, işçi hareketlerinin esas dayanakları yoksulluk ve sefaletten uzak olsa da, sıradan işçilerin hayattan beledikleri ve aldıkları şey, mütevazı ve orta sınıf beledilerinin oldukça altındaydı. Aslında, kitleler için dayanıklı tüketim malları üreten ekonomi 1914’ten önce her yerde ve iki savaş arası dönemde Kuzey Amerika ile Avusturalasya dışında her yerde onların yanından geçip gitmişti. Savaş sırasında hem militan hem de refah içinde olan Coventry silah fabrikalarına gönderilen bir İngiliz komünist örgütçü hayretler içinde kalmıştı: ‘Düşünebiliyor musunuz,’ demişti, benim de aralarında bulunduğum Londralı arkadaşlarına, ‘oradaki yoldaşların arabaları var?’” (Hobsbawm, 1996: 354-355).

düzenlemelerin hayata geçirildiği görülmektedir. Bu bağlamda bu dönemin egemenlik ve/veya hukuk anlayışı da farklı olmak zorundadır.

Amerikan üretim ve tüketim normlarının uluslararasılaşmasının anlaşılması bağlamında ILO iyi bir örnek teşkil etmektedir. ILO, 1918’de kurulmuştur (Alcock, 1971: 18). Ancak 1918’den 1943’e kadar işlevi yok denecek kadar azdır. Çünkü bu dönemde ulus-devlet imparatorlukları arasında rekabet esastır. Bu dönemde ulus-devlet imparatorluklarının hepsinin üzerinde bağlayıcı olarak IMF, Dünya Bankası, ILO ya da Avrupa Kömür Çelik Topluluğu gibi kuruluşlar yoktur. Ulus-devlet imparatorlukları mantığı çerçevesinde ulusal sermayeler devlet içerisinde üstün bir temsile sahiptirler. Bu süreçte uluslararası hukukun ilgili ülkelerde çalışma koşullarını belirleyici hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Ancak 1944’ten sonra ulus-devlet imparatorlukları yıkıldığında, Amerikan üretim ve tüketim normları bir ölçüde küreselleşmiştir, belirli devlet biçimlerinin hızlı bir şekilde en azından Batı bloku içerisinde benimsenmesi süreci başlamıştır. Bu kapsamda ILO’nun normları da değişmiştir. Bu doğrultuda artık münferit devletlerin kurumlarını ve normlarını düzenlerlerken bakabilecekleri standartları üreten bir merkez oluşturulmaya başlanmıştır. ILO, sözleşmelerle işleyen bir kurumdur ve üye devletler tarafından kabul edildiği ölçüde bir siyasi yükümlülük getirmektedir.

Uluslararası Ticaret Odası da önemli bir aktör olarak burada belirtilebilir (Kersten, 2016: 162). Uluslararası Ticaret Odası, 1919’da ABD’de düzenlenen Uluslararası Ticaret Konferansı’nda kurulmuştur. Bu yapı ile Avrupa’nın yeniden inşasında Amerikan yardımlarının teşviki amaçlanmıştır. Bu yapıya daha sonra Milletler Cemiyeti ve BM sistemi içerisinde danışma statüsü verilmiştir. Bu doğrultuda kurumsal düzenlemelerin, esasen liberal çizgiler boyunca, uluslararası olarak uyumlaştırılmasına öncelik verilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Buna yönelik olarak ulusal komiteler aracılığıyla ilgili ulusal devlet kurumlarına baskılar gerçekleştirilmiştir (Picciotto, 1990: 37).

2.2.1.2.1.1. Fordizm

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak, ikinci kuşak tartışmalar dönemine bakarken, ilk olarak sermayenin birikim rejimine odaklanıldı. Bu doğrultuda sermayenin uluslararasılaşma dalgaları içerisinde, Amerikan üretim ve tüketim normlarının uluslararasılaşmasına değinildi. İşte burada karşımıza bir dönem olarak ele alınabilecek fordizm kavramı çıkmaktadır. Birikim rejimi olarak Fordizme göre, 1945 sonrası Avrupa’ında bir yanda kitlesel işçi kuruluşları, diğer yanda işveren örgütleri – emek verimliliğindeki artışı geçmemek kaydıyla- ücretlerde artış için pazarlık yapabilecek, Avrupa’daki herkes aynı şekilde olmasa da, Avrupa’daki hemen herkes artan üretimin nimetlerinden yararlanabilecekti (Özdemir ve diğerleri, 2019: 291).

1890’lara kadar yaygın kapitalizmden bahsedilebilir (Sachs, 1999: 90). 1890’larla birlikte Amerika özelinde yükselen uluslararası tekelcilik şeklinde birikim önerisi vardır. Yüzyılın başında, Taylorist/Fordist emek süreci, fabrika içinde toplumsal ilişkilerde, sermayenin emek üzerindeki kesin egemenliğini temsil ederken, tümüyle baskıcı ve despotik bir doğa sergiliyordu (Yücesan Özdemir ve Özdemir, 2008: 55). Bu bağlamda 1890’ların sonlarında Taylor’un yaklaşımları önemlidir. Taylor’a göre işçiler genel olarak hiçbir zaman çalışmak istemezler, kendiliklerinden isteyerek çalışmazlar. Taylor’un kendisi de bir dönem işçi sınıfı içerisinde yer almıştır. Taylor ortalama bir işçinin belirli hareketlerini tekrar ederek ortalama verimliliğini hesaplayabilmeyi hedeflemiştir (Locke, 1982: 14). Ancak bu şekilde belirlediği ortalamanın altında kalan işçiler çalışmaya zorlanabilecektir. Ortalamanın nasıl tespit edileceği ile ilgili olarak, belirli bir üretimin yapılabilmesi için işçilerin gerekli beden hareketlerinin hesaplanabilmesi gereklidir. Taylor, bu şekilde çalışmadan kaçan işçilere yönelik fordist bir mikro çözüm bulmuştur. Taylor’un çalışma etütlerini bulduğu bu yaklaşıma Taylorizm denilmektedir (Uddin ve Hossain, 2015: 578). Taylorizm ve Fordizm birlikte kitle üretimini öyle örgütlemiştir ki yüksek ücretli proletarya, sanayi kapitalizmiyle uyumlu, hatta işlevsel hale gelmiştir (Panitch ve Gindin, 2019: 48).

1910’larda Ford’un fabrikalarında bir bant sistemi ilk kez kullanılmaya başlanmıştır (Tomac ve diğerleri, 2019: 33). Bu bant sisteminin medeniliği çok artırdığı iddia edilmiştir. Ford, üretim bandını geliştirerek üretim verimliliğini çok artırmıştır. Ancak verimlilik sadece iş gücü etütlerine göre gelişmemektedir. Bu yüzden bir rıza üretilmesi

gerekmektedir. Bu dönemde Ford tarafından kendi çalışan ücretli işçilerine diğer fabrikalarda çalışanların aldıkları ücretlerden çok daha fazlasının verileceği ifade edilmiştir. Ford'un fabrikalarında verimlilik çok yüksek durumdadır (Raff, 1996: 176). Ford'un verdiği ücretin ortaya koyduğu ücret artışının üzerinde olağanüstü karlar elde etmesi durumu vardır. 1930'lardan sonra tekelci birikim kendi birikim krizini yarattığından, tekelci birikimin fordizm başlığı altında yeni bir düzenlemesi olmuştur. Fordizm için Keynes sonrası neoliberal söylemin taşıyıcısı olduğu da iddia edilebilir.

1929 krizinden sonra Roosevelt döneminde Amerika'da yeni bir uzlaşma gündeme gelmiştir (Cowie ve Salvatore, 2008: 3). Bu uzlaşma, II. Dünya Savaşı sonrası uluslararasılaşacaktır ve Keynesçilik olarak Avrupa'ya gelecektir. Buna göre işçi sadece maliyet kalemi olarak görülürse bu kriz çözülemeyecektir. Bunun sebebi 1929 krizinin, üretimin krizi olmamasıdır. 1929 krizi, tüketmenin krizidir. Roosevelt'e göre aşırı üretim krizine karşı, insanların tüketme kabiliyeti artırılırsa, bu durum krize bir çözüm olabilir. Bu doğrultuda emek, sadece maliyet kalemi olarak değil, aynı zamanda talep haline getirilmelidir, işçi sınıfının tüketimi artırılmalıdır (Panitch ve Gindin, 2019: 24). İşte bu hususlar, fordizm denilen kavramın özünü oluşturmaktadır.

Fordizmde, emekçiler, verimlilik kazanımlarıyla ücretleri iki katına çıkaran (taklit etmeye değer bir Fordcu model) sermayeyle genel bir anlaşma yapmaya kandırılmış ve itilmişlerdir (Harvey, 2016: 51-52). Fordizm sisteminde ya da fordist birikim rejiminde bir yanda kitlesel işçi kuruluşları, diğer yanda da kitlesel işveren kuruluşları bulunmaktadır. Kitlesel işçi kuruluşlarının ideolojisi olarak Marksizm ön plana çıkmaktadır. Ancak fordizm bir uzlaşma olarak değerlendirildiğinde, fordist uzlaşmaya göre, kitlesel işçi kuruluşları hiçbir zaman sistemi değiştirmeye çalışmayacaklardır. Bu durum devrimci olmayan bir Marksizm düşüncesini akla getirmektedir. Fordist uzlaşmada kitlesel işçi kuruluşlarından sistemi değiştirmemeleri istendiği gibi, verimlilik artışının da ücret artışının üzerinde tutulması beklenmektedir. Örneğin, Wagner Yasası ve Sosyal Güvenlik Yasası, emek kesiminin militanlığını çeşitli biçimlerde sınırlandırmıştır ve yardıma hak kazanma koşullarını daha sıkı tutarak emek piyasasını disipline sokmuştur (Panitch ve Gindin, 2019: 75).

Fordist devlet anlayışında, kitlelerin daha fazla iş gücü içerisinde bulunarak toplumsal hayatın içerisinde yer almaları durumu vardır. Bu anlayış çerçevesinde müdahil, sosyal bir devletten bahsedilebilir. Burada devlet kalkınmacıdır ve örneğin herkese üniversitelere girebilme şansı verilir. İşçi ve işveren sendikalarının başında arabulucu niteliğinde devletin yaşamı, sağlığı, emekliliği ve benzerlerini düzenlediği sosyal bir devlet anlayışı vardır.

Fordizmde örgütlü emeğin devrimden vazgeçerek yüksek ücretler karşılığında kapitalist düzene uyma sözü vermesinden bahsedilebilir (Soran ve Özdemir, 2013: 41). Buna göre işçi sınıfının, verimlilik artışını ve işveren sınıfına itaatini ücret artışının üstünde tuttuğu ölçüde rahat etmesi sağlanacaktır. Bununla birlikte işçi sınıfından üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti değiştirmeye yönelik hukuk dışı faaliyete girmekten vazgeçmesi de beklenir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist düzen bu şekilde desteklenmiştir. 1980'lere kadar sürmüştür, bu dönemlerde fordist uzlaşma sona ermiştir.

2.2.1.2.1.2. Merkez Kapitalist Dünyada Emeğin Sadece Maliyet Değil, Aynı Zamanda Talep Unsuru Olması

Kendi kaderini tayin kavramının ikinci kuşak tartışmalardaki içeriğini ve tatbikatını anlamak açısından sermaye birikim rejimlerini, bu rejim bağlamında Amerikan üretim ve tüketim normlarının uluslararasılaşması kapsamında fordizmi inceledikten sonra, merkez kapitalist dünyada emeğin sadece maliyet değil, aynı zamanda talep unsuru olması durumuna da değinilmesi gerekmektedir.

Toplumsal artığın çevreden, merkeze, merkez kapitalist ülkelere gittiğinden yukarıda bahsedilmişti. Merkez kapitalist ülkelere “medeni milletler” de denilmektedir. Yine bu medeni milletlerden oluşan ülkelerin emperyalist politikalar tatbik edebilmeleri, özellikleri arasında yer almaktadır. Kapitalist toplumda sömürü, önceki toplumlardan farklı olarak kılıçla veya sopayla değil, hukuk ideolojisi ile sözleşme esaslı gerçekleşmektedir. Bu durum bir yandan da kitleselleşmiştir. İlk kez kapitalist toplumlarda doğrudan üreticinin elindeki fazlanın ele geçirilme biçiminin hukuk ideolojisine dayandığı görülmektedir. Burada sözleşme esaslı bir dağıtım biçimi vardır.

Keynezyen bir birikimle Amerika’da 1930’larda başlayıp, Avrupa’da 1970’lere kadar süren bir kapitalist altın çağdan bahsedilebilir. Buna düzenli kapitalizm de denilmektedir.

1929 krizi bu bağlamda önemlidir. 1929 krizi, üretimin krizi değildir. Tüketmenin krizidir. Roosevelt tarafından söz konusu aşırı üretim krizine karşı çalışan insanların tüketim kabiliyetlerinin artırılması önerisi getirilmiştir. Bu doğrultuda emek, sadece maliyet kalemi değil, aynı zamanda talep haline getirilmelidir.

Kapitalizmin yapısal çelişkilerinin henüz birikim modelinde radikal bir dönüşümü gerekli kılmadığı, sermaye birikiminin hızlı, üretken ve kar hadlerinin görece olarak yüksek olduğu 1945–1970 yılları arasındaki “Altın Çağ”ın Fordist üretim modeli çerçevesinde biçimlenen sosyal-refah devleti, sınıflar arasındaki uzlaşmayı yöneterek “emek cephesinin kolektif haklarının anayasallaşmasını” sağlamış ve “sınıflar üstü” imgesini koruyabilmiştir (Oyan Altuntaş, 2012: 37). 1945 sonrasında Batı toplumlarında soyut emeğin anayasal bağlamda toplumun kurucu unsuru olarak kabul edildiği görülmektedir. Keynezyen Amerika’da New Deal’cı fordist uzlaşının ve Sovyetler Birliği’nin etkileri ile soyut emek, sosyal devlet, sosyal yurttaşlık gibi düşünceler ile karşılaşılmaktadır.

2.2.1.2.2. 2. Dalga: 1960’ların Sonunda Yeni Sanayileşen Ülkelerin Ortaya Çıkması

II. Dünya Savaşı’ndan 1990’lara kadar olan ikinci kuşak tartışmalar döneminde, sermayenin uluslararası dalgaları genel olarak ikiye ayrılabilir. Amerikan üretim ve tüketim normlarının uluslararasılaşması, birinci dalga olarak bir önceki başlıkta ele alınmaya çalışıldı. Bu alt başlıkta ise ikinci dalga olarak, 1960’ların sonunda yeni sanayileşen ülkelerin ortaya çıkması incelenecektir.

İkinci dalga olarak adlandırılan süreçte, 1960’larda 18 eski sömürge devletinin Birleşmiş Milletler’e biçimsel egemen devletler olarak kabul edilmeleri görülmektedir. Bu durumda mevcutta zaten İkinci Dünya olduğundan, karşımıza Üçüncü Dünya haritası çıkmaktadır. Üçüncü Dünya haritasına bakıldığında, ilgili devletler ister Batı

paktına yakın olsunlar ister Sovyet paktına yakın olsunlar, hepsinde kendi kolektif kaynaklarını uluslararası piyasalara sunma konusunda bir çekimserlik olduğu iddia edilebilir. Üçüncü Dünya haritasındaki ülkeler tarafından, kendi kolektif varlıklarını, kendi ülkelerinin insanları arasında tutulmasına yönelik bir yaklaşım içerisinde olduğu görülmektedir.

1960'ların başlarında birçok sömürge ülkesi bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Sömürgeciliğe karşı mücadele, onu ortadan kaldırma kavgası, o topraklarda uzun süredir varlığını sürdürmüş, ülkeyi yakından tanıyan, vergisini toplayan, okullarını elinde tutan, eğitim yoluyla uzun yıllar gençliğin beynini yıkamış, yerli halka kendi dilini konuşturmuş, yerli hakim sınıfların çıkarlarını da kontrol etmekte olan bir yabancı güce karşı verilmiştir (Savran, 2023: 20). Bu dönemde dekolonizasyon hareketleri, sömürge devletlerinin bağımsızlık için savaşları görülmüştür. Bu mücadeleler sonrasında birçok sömürge ülkesi bağımsızlıklarını kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminde, Batı ve Doğu blokları arasındaki rekabet, özellikle Sovyetler'in bu konudaki desteğiyle, birçok bağımsızlık hareketini etkilemiştir. Sovyetler'in yoğun gayretleri neticesinde, Birleşmiş Milletler tarafından da dekolonizasyon süreci teşvik edilmiştir ve sömürge devletlerin egemenlikleri tanınmıştır. Birçok sömürge devleti, Birleşmiş Milletler'e üye olarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir ve biçimsel anlamda egemen devletler olarak kabul edilmişlerdir. Bu süreç, uluslararası güç ilişkilerinde ve küresel politikalarda önemli değişimlere işaret etmiştir.

1960'ların sonlarında endüstriyel üretimde önemli teknolojik ilerlemeler yaşanmıştır. Bu durumun, üretim süreçlerini daha verimli hale getirdiği ve daha az gelişmekte olan ülkeler için üretim olanaklarını artırdığı iddia edilmektedir. Daha az gelişmekte olan ülkelerin bazıları, yabancı yatırımları ve dış ticareti teşvik eden politikalar benimsemiştir. Daha öncesinde izole edilmiş olarak görülen söz konusu pazarların, küresel ekonomiye daha fazla entegre olmaları ve uluslararası sermaye akışlarının artması gündeme gelmiştir. Ayrıca, söz konusu ülkeler, düşük maliyetli üretim için cazip hale getirilmişlerdir.

Üçüncü Dünya ülkelerinin yaşamış olduğu dış güçlerin kaynaklara hakim olması ve yerel halkın sömürülmesi gibi olumsuz tecrübeler neticesinde, bu ülkelerin kendi kaynaklarını koruma ve kontrol etme isteği artmıştır. Söz konusu ülkeler, kendi ekonomik bağımsızlıklarını koruma ve geliştirme çabası içinde olmuşlardır. Kendi kaynaklarının uluslararası piyasalara sunulması, beraberinde dış güçlerin etkisi altında kalmak ve ekonomik bağımlılık gibi sonuçları getirebilmektedir.

2.2.1.3. Sermaye Birikim Rejimlerindeki Dönüşüm

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak incelenmekte olunan ikinci kuşak tartışmalar döneminde, ilk olarak kapitalist dünyanın birikim stratejisi ve Amerikan hegemonyası ele alınmaya çabalanmaktadır. Söz konusu birikim stratejisi bağlamında, sırasıyla kapitalistlere daha fazla yer lazım olması ve sermayenin uluslararasılaşma dalgaları incelenmiştir. Sermaye birikim rejimlerindeki dönüşüm meselesi de bu alt başlıkta ele alınmaya çalışılacaktır.

Bir ulusal sermayenin bir devletin çatısı altında ağır bir şekilde temsil edildiği, kendi menfaatini ulusal menfaat olarak gördüğü, kendi genişletilmiş sermayesi için başka ülkelere bayrak diktiği ve diğer kapitalist devletleri de bu ülkelerden uzak tuttuğu bir sistemin 1914 krizine çözüm olamayacağı yönünde ileri sürülen Amerikan önerisinden bahsedilmiştir. Bir kapitalist devlet, isterse Britanya kadar büyük olsun, artık bugün içinde mukim sermaye gruplarının ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyor şeklinde 1915 yılında yapılmış olan Lenin'in tespiti önemlidir. Yani ulusal sermayeler öyle gelişmişlerdir ki, bunlar bir devletin kendilerine sundukları imkanlarla yetinir durumda değildirler. Ulusal sermayeler, rekabet avantajlarını sürdürmek ve büyümek için uluslararası arenaya yayılmak durumundadırlar. Bununla birlikte söz konusu sermayeler için daha fazla yatırım ve kaynak gerekmesi de bunların dışarıya açılma eğilimlerini artırır. Buna göre, bunun yerine bir devletin birden ziyade farklı menşei olan sermaye grubuna bağlı olduğu, bir sermaye grubunun da zenginleşmek için birden ziyade devletin sınırları içerisinde faaliyet gösterdiği yeni bir birikim dönemi olması önerilmiştir. Bu şekilde bir sermaye grubunun kendi menfaatini tatbik etmek için bir devlete bağlı olduğu klasik sermaye birikim rejiminin değiştirilmesi hedeflenmiştir. Bir

sermaye grubunun birden ziyade devlete gidip yatırım yapabilmesi, yatırım yaptığı devletlerde koruma bulabilmesi, bir devletin de kendi topraklarındaki zenginliği artırabilmek için münhasıran kendine ait olan sermaye gruplarının dışında başka sermaye gruplarını içine çekebilecek imkanlar üretebilmesi, bu kolektif sürecin parçaları olarak belirmiştir.

Bu süreç, sermayenin sınırların ötesine daha kolay ve hızlı bir şekilde hareket etmesini sağlamıştır. Farklı pazarlara erişim durumu, sermaye grupları açısından büyüme potansiyelini artırma ve rekabet gücünü koruma gibi avantajlar sağlayabilir. Küresel finansal sistemin de sermayenin sınırlarının ötesine geçişini kolaylaştırma işlevini sağlayacak şekilde düzenlenmesi gündeme gelir.

1945 öncesi sermaye birikim rejiminde her devletin kendine ait sömürge alanları bulunmaktayken, 1945 sonrasındaki sermaye birikim rejimine göre bir devlete ait sermayenin istediği yerlerde farklı devlet sınırları içerisinde operasyon yapabilmesi ve bir devletin de kendi ülkesindeki sermaye birikimini geliştirmek için yalnızca menşei ya da vatandaşlığı kendine ait olan gruplarla değil, çok sayıda başka ülkelerin sermaye gruplarıyla ilişki içine girmesine yönelik bir durumdur. Örneğin, 1945 öncesinde Sudan'da veya Cezayir'de Fransız olmayan herhangi bir sermaye grubu operasyon yapamazdı. 1945 sonrasına bakıldığında Cezayir'de ister Fransız, ister Amerikan, isterse Alman, bütün devletlere bağımlı sermaye gruplarının operasyonlarını kolaylaştıran bir düzenek yaratılmıştır.

2.2.1.3.1. Emegın Devrimci Taleplerden Vazgeçtiği Bir Toplumsal Uzlaşma

Sermaye birikim rejimlerindeki dönüşüm bağlamında, emegın devrimci taleplerden vazgeçtiği bir toplumsal uzlaşma durumunun ayrıca ele alınmasında fayda görölmektedir. Hakim anlatıda bu durumun genellikle toplumsal barış ve istikrarın korunmasına yardımcı olduğu, siyasi ve sosyal gerilimleri azalttığı, toplumun birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmesini sağladığı, ekonomik büyüme ve refah artırıcı politikaların uygulanmasını kolaylaştırdığı, yatırımları teşvik ettiği ileri sürölmektedir.

Burada emeğin devrimci taleplerden vazgeçmesi karşılığında işçilere daha iyi çalışma koşulları ve sosyal haklar sunulması gündeme gelmiştir.

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili ikinci kuşak tartışmalar döneminde, emek gücünün, anayasalarda toplumun kurucu unsuru olarak açıkça kabul edilmiş olduğu bilinmektedir. Yani II. Dünya Savaşı sonrasında emeğin anayasallaştırıldığı (Özdemir, 2014a: 62) bir durum söz konusudur. Bu süreçte emeğin hakları ve refahı konusunda adımlar atılarak, işçi sınıfının memnuniyetinin artırılması amaçlanmıştır. İşçi sınıfının refahının artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, toplumsal kalkınmanın temel bir unsuru olarak görülmüştür. Bu bağlamda kolektif hakların sınıf içerikli olanlarının anayasallaştığı görülmektedir. Bu dönemde yaygın bir kapitalizm krizi mevcuttur, ayrıca Sovyetler Birliği'nin mevcudiyeti de çok önemlidir. II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler'in etkisi altında kalan ülkelerde sosyalist eğilimlerin güçlenmesi, emeğin haklarının ve refahının anayasal olarak güvence altına alınmasını teşvik etmiştir. Bunlarla birlikte, örgütlü emeğin devrimden vazgeçerek yüksek ücretler karşılığında kapitalist düzene uyma sözü vermesi ile karşılaşmaktadır. Buradaki anlaşmaya göre, işçi sınıfı verimlilik artışını veya itaatini ücret artışının üzerinde tuttuğu ölçüde rahat edecek, bağlı olmayacak, bunun karşılığında da üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti değiştirmeye yönelik hukuk dışı faaliyete girmekten vazgeçecektir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist düzen bu şekilde düzenlenmiştir. Bu düzen fordist dönemin mantığının uzantısıdır. Bahse konu fordist uzlaşmanın nedenleri arasında, emeğin sadece maliyet değil, talep unsuru olarak görülmesi durumu, önceki alt başlıkta ele alınmıştı. İşçi sendikaları şeklindeki ücret esaslı örgütlenmeler, işçilerin uzlaşma nedeniyle daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmaları, emeğin yeniden üretiminde devletin doğrudan yer almaya başlaması gibi diğer hususlar da söz konusu uzlaşmanın sebepleri arasında yer almaktadır.

2.2.2. Yeni Bir Kolektif Emperyalist Düzenek

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak ikinci kuşak tartışmalar bağlamında önceki kısımda kapitalist dünyanın birikim stratejisi olarak Amerikan hegemonyası

incelenmeye çalışıldı. Bu kısımda da yeni bir kolektif emperyalist düzenek kavramı, uluslararası güç ilişkilerini anlamak ve bu doğrultuda tezin inceleme nesnesi olan kendi kaderini tayin kavramının nasıl bir ortamda biçimlendiğini ortaya koymak açısından ele alınacaktır.

İkinci kuşak tartışmaların içinde bulunduğu birikim dönemi, bir devletin birden ziyade farklı menşei olan sermaye grubuna bağlı olduğu, bir sermaye grubunun da zenginleşmek için birden ziyade devletin sınırları içerisinde faaliyet gösterdiği yeni bir birikim dönemidir. Bu haliyle önceki birikim döneminden farklıdır. Yeni haliyle emperyalizm, hegemon devlet başta olmak üzere bir seri devlet içerisinde aynı anda temsil edilen küresel sermayenin yeniden üretimi için gerekli tüm hukuki, siyasi, ideolojik ve iktisadi düzenlemelerin ortak etkisine verilebilecek addır (Özdemir, 2014a: 43). Yeni emperyalizm artık tek bir ulus-devlet imparatorluğu altında diğer ülkelere karşı güdülen devlet politikalarından oluşmamaktadır (Özdemir, 2013: 96-97). Yeni kolektif emperyalist düzenek, bahse konu yeni birikim dönemi içerisinde gelişmiştir. Bu dönemde artık, önceki örneklerde de hatırlandığı üzere, Somali gibi ülkeler “özgür” olacaklardır, Amerika veya İngiltere gibi ülkelerin şirketleri, Somali’ye gidebileceklerdir, hiçbir ülke de birbirini engellemeyecektir.

İki savaş sırasında Avrupa yıkılırken kendi içerisinde inanılmaz bir üretici güç geliştiren yeni hegemon ABD tarafından, ulus-devletler arasında rekabet değil, yeni bir birikim stratejisi önerilmiştir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra bir tarafta da yaşam tarzı, üretim, siyaset, spor, sanat, bilim, düşünce gibi alanlarda önerdikleriyle öne çıkan Sovyetler’in yer aldığı iki kutuplu bir dünya oluşmuştur. Bununla birlikte ABD ve Avrupa arasında oluşan entegrasyon süreci fordizmden daha önce bahsedilmişti. II. Dünya Savaşı’ndan sonra emperyalizm yok olmamıştır ama kolektifleşmeye başlamıştır. Buna yeni emperyalizm de denilebilir. Yeni bir kolektif emperyalist düzenek bağlamında, örneğin Amerikan sermayesi giderek Berlin’de bir yatırım yapabilir. Amerikan sermayesi Berlin’e girdiği anda Alman sermaye sınıfının da bir parçası olmaktadır. Amerikan sermayesinin talepleri de Alman sermayesinin talepleri kadar, ilgili bakanlıklarda temsil edilir hale gelmektedir. Temsil edilme gerçekleşmediği durumlarda, birtakım düzenlemelerle temsil edilir hale getirilmesi sağlanmaktadır. Yani sadece sermaye

uluslararasılaşmaz, devlet biçimi de uluslararasılaşır. Bu doğrultuda 1945 sonrasında “insan hakları” da yeniden keşfedilmektedir sonucu çıkarılabilir.

1945 sonrasında özellikle bir sermaye grubunun genişlemek ve birikmek için birden ziyade devletin iktidarını kullanabildiği, bir devletin de kendi içerisinde gelişmek ve refah yaratmak için kökeni farklı olan çeşitli sermaye gruplarının yatırımını teşvik ettiği düzeneğin her gün yeniden üretimi için gerekli hukuki, siyasi, ideolojik ve iktisadi düzenlemelerin ortak etkisine kolektif emperyalizm denilmektedir (Özdemir, 2017a: 107; Özdemir, 2017b: 190). Burada bir önceki birikim döneminin klasik emperyalist faaliyetleri önemini yitirmiştir. Klasik emperyalist dönemde emperyalistler arası rekabet belirleyici iken, kolektif emperyalist dönemde söz konusu rekabet büyük ölçülerde azalmıştır. Bu bağlamda sömürge devletlerinin biçimsel olarak egemen olmaya başladıkları görülmektedir. Sermaye birikim rejimlerindeki dönüşümlerin yanı sıra özellikle Sovyetler’in varlığının da etkisiyle, bahse konu sömürge devletler, kendi kolektif varlıklarına sahip çıkabilmek adına taleplerde bulunmaya başlayabilmiş, sanayileşme ve kalkınma talep edebilmişlerdir.

2.2.2.1. Bir Devletin Farklı Merkezlerden Sermaye Gruplarına Açılması

Bir önceki başlıkta yeni bir kolektif emperyalist düzeneğin, ikinci kuşaktaki tartışmaların nasıl bir uluslararası sermaye ve güç ilişkileri ortamında şekillendiğini anlayabilmek açısından ele alınmaya çalışıldı. Bahse konu yeni kolektif emperyalist düzenek incelendiğinde, bir devletin farklı merkezlerden sermaye gruplarına açılması ve bireysel kapitalistlerin de birden ziyade ülkelerde faaliyetleri ile karşılaşmaktadır.

Bir devlet içerisinde yoğunlaştırılmış güç ilişkileri alanı vardır. Ayrıca devleti oluşturan çeşitli aygıtlar, baskı aygıtları, devletin ideolojik aygıtları vardır. Kurumsal bir topluluk olarak devlet iktidar tatbik etmez (edemez), gerçek bir özne değildir (Jessop, 2016: 448). Devlet homojen olmamakla birlikte, kararları kendisi üreten bir özne de değildir. Devlete farklı yerlerden talepler girer. Bu talepler, içeride temsil edilme kabiliyetleriyle bağlantılı olarak kararlara dönüşürler. Yani devletler, kararlarını kendileri alan birer organizma veya özne değildirler (Aydingün ve Özdemir, 2012: 35-36, Özdemir ve

diğerleri, 2019: 39). Bir devletin farklı merkezlerden sermaye gruplarına açılmasını da bu bağlamda düşünmek gerekir.

İkinci kuşak tartışmalardaki birikim dönemi, bir devletin birden ziyade farklı menşei olan sermaye grubuna bağlı olduğu, bir sermaye grubunun da zenginleşmek için birden ziyade devletin sınırları içerisinde faaliyet gösterdiği yeni bir birikim dönemidir. 1945 sonrasındaki hakim rejime göre, bir devlet kendi ülkesindeki sermaye birikimini geliştirmek için yalnızca menşei veya vatandaşlığı kendine ait olan gruplarla değil, çok sayıda başka ülkelerin sermaye gruplarıyla ilişki içine girmiştir. Bu devlet formu, Amerikan hegemonyası tarafından önerilmiştir. Bir devletin ülke ve imkanlarının farklı merkezlerden gelen sermaye gruplarının faaliyet ve temsiline açıldığı yeni bir emperyalist düzenek, uluslararası güç ilişkilerinin bir boyutunu oluşturmaktadır.

Çokuluslu şirketlerin çevre ülkelerde gerçekleşmekte olan sanayileşmeye doğrudan katılmaları sonucunda, az gelişmiş dünyada Batılı kapitalist çıkarların genişlediği görülmektedir (Arrighi ve Saul, 1969: 138). Çokuluslu şirketler, küreselleşme sürecinin bir parçası olarak, çevre ülkelerdeki yatırım fırsatlarını değerlendirmek için de faaliyetlerini artırır. Bu ülkeler genellikle daha az gelişmiş ve ucuz iş gücüne sahip olduğundan, şirketler buralarda üretim yaparak maliyetlerini düşürme ve karlarını artırma peşindedirler. Birçok az gelişmekte olan ülke, tarihsel olarak sömürgeci güçlerin kontrolü altında kalmıştır ve ekonomik olarak bağımlı hale gelmiştir (Smith, 1979: 247). Çokuluslu şirketler, bu bağımlılık ilişkisini de kullanarak bu ülkelerdeki doğal kaynaklara ve ucuz iş gücüne erişim sağlarlar. Sonuç olarak, çokuluslu şirketlerin çevre ülkelerdeki faaliyetleri, genellikle az gelişmiş dünyada Batılı kapitalist çıkarların genişlemesine neden olmaktadır, bu şirketler kendi karlarını artırmak ve pazarlarını genişletmek için bu ülkelerdeki kaynakları ve fırsatları kullanmaktadırlar.

2.2.2.2. Bireysel Kapitalistlerin Birden Ziyade Ülkelerde Faaliyetleri

Amerikalıların çözümüne göre, sermaye gruplarının kendi menfaatlerini tatbik edebilmeleri için bir devlete bağlı oldukları klasik emperyalist dünya kapitalist sisteminin değiştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda herhangi bir sermaye grubu,

birden ziyade devlete girip yatırım yapabilmelidir. Bu sermaye grupları, yatırım yaptıkları devletlerde aynı şekilde koruma bulabilmelidirler. Bu kolektif emperyalist düzenek içerisinde bireysel kapitalistler, birden ziyade devletin ülkesinde faaliyet ve temsil imkanı bulabilirler.

Herhangi bir sermaye grubunun birden fazla devlete yatırım yapabilmesi, küresel şirketlerin gücünü ve etkisini daha fazla artırmaktadır. Bu şirketler, çeşitli ülkelerdeki kaynaklara ve pazarlara erişim sağlamak için genellikle çokuluslu bir yapıya sahiptirler. Bir yandan uluslararası ekonomik entegrasyon hızlanırken, diğer yandan birçok ülkeden beklenen ise, yabancı yatırımcıları çekmek ve ekonomilerini canlandırmak için teşvikler ve serbest ticaret anlaşmaları sunmalarıdır. Bu durum, sermaye gruplarının birden fazla devlete yatırım yapmasını teşvik etmektedir.

2.2.3. Sovyetler'in Etkisi

Kendi kaderini tayin kavramının ikinci kuşak tartışmalarının ele alındığı bu bölümde, sırasıyla kapitalist dünyanın birikim stratejisi olan Amerikan hegemonyası ve yeni bir kolektif emperyalist düzenek incelenmeye çalışıldı. İkinci kuşak tartışmalarını anlayabilmek açısından bu bölüm içerisinde son olarak ele alınacak alt başlık, Sovyetler'in etkisinin masaya yatırılması olacaktır. Bu dönemde Sovyetler'in varlığı ile birlikte karşımıza çıkan kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili iddiaların çoğu antiemperyalist niteliği haizdir. Örneğin, Küba ve Nikaragua devrimci hareketlerinin ve bu hareketlere yönelik halk desteğinin temel belirleyicisi olarak, ABD'nin saldırgan emperyal politikalarına karşı yapılan ulusal bağımsızlık ve egemenlik uğruna mücadeleler ön plandadır (Löwy, 1993: 133). Uluslararası alanda kavramla ilgili olarak sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmaları yaklaşımı Sovyetler Birliği tarafından savunulmuştur. Sovyetler Birliği bu doğrultuda BM düzenlemelerinin çoğunda etkili olmuştur.

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak uluslararası güç ilişkilerini anlayabilmek açısından Sovyetler'in varlığı önemli bir husustur (Meissner, 1976: 56). Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'ndan sonra küresel bir güç haline gelmiştir (Reiman, 2016:

169). Üçüncü Deniz Sözleşmesi'nde Sovyetler'in etkisi net bir şekilde görülmektedir (McConnell ve Dismukes, 1980: 97). Çünkü klasik emperyalistler, deniz genişliğini 3 mil istemektedirler, 3 milden sonra ilgili devletlerin petrol kaynaklarını, kıta sahanlığını kullanmayı amaçlamaktadırlar. Sovyetler Birliği'nin bir kutup olarak bulunduğu 1990 öncesi uluslararası hukukuna bakıldığında, uluslararası hukukun temel ilkelerinden birisi olarak, uluslararası hukuk devletlerin iç düzenine karışmamıştır.

Sovyetler Birliği, Sovyet toplumunun insanlarına hiçbir Batılı ülkenin yapamayacağı kadar müthiş kamu hizmeti sunmuştur. Sovyetler'de tüketimde eşitlik hususu çok önemliydi. Sovyetler bir doğrudan demokrasi olarak görülebilir. Sovyetler, güvenlik, ulaşım, çöp ve benzeri hizmetlerin olmadığı, yani devletin çökmüş olduğu, devletle birlikte sermayenin de olmadığı bir ortamda, bu hizmetlerin nasıl halledileceği noktasında komşuların bir araya gelerek inanılmaz bir yaratıcılıkla toplumun bu ihtiyaçlarının çözülmesi halidir. Sovyetler Birliği'nin bulunduğu dünyada yalnızca ekonomik sistemler değil, iki ayrı spor yapma biçimi, iki ayrı bilgi üretme biçimi, iki ayrı hayatı tüketme biçimi vd. birbirleriyle yarışmıştır. Sovyetler, Birinci'nin karşısında İkinci Dünya'nın oluşumuna yol vermiştir. Sovyetler Birliği savaş sonrasında İkinci Dünya'yı imkan dahiline sokacak kadar etkin bir küresel güç haline gelebilmiştir (Özdemir, 2013: 95). Bu biçimde bağımsızlaşan ülkeler, İkinci Dünya'nın varlığından dolayı kendi egemenliklerini savunabilmişlerdir.

2.2.3.1. Sömürgecilik Karştı Hareketlerin Başarıya Ulaşması

Doktora tezinin çalışma nesnesi olan kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili tarihsel süreçte ikinci kuşak tartışmalar ele alınırken, Sovyetler'in etkisi incelenmeye çabalanmaktadır. Bu bağlamda, bu dönemde Sovyetler'in de etkisiyle başarıya ulaşan sömürgecilik karşıtı hareketlerin ele alınması önemlidir. Kendi kaderini tayin kavramı bakımından bu dönemde vurgulanan temel husus, sömürgelerin tasfiyesidir. Sömürgeciliğe karşı ulusal kurtuluş hareketleri, ilke olarak, kapitalizme karşı sınıf mücadelesinin bir parçasıdır (Blaut, 1987: 57). Marksizm, ezilen ulusların kurtuluşu ya da kendi kaderlerini tayin için verilen tüm mücadeleleri desteklemek zorundadır (Löwy, 1989: 218).

Marksistler için sömürgecilik, sömürgeleştirilmiş bir halkın emeğinden ya da topraklarından ve doğal kaynaklarından anormal derecede yüksek karların elde edilebileceği bir durumu zorlamak için siyasi baskının kullanılmasıdır (Blaut, 1987: 48). Emperyalizmin en zayıf halkası olarak sömürge ülkelerden bahsedilmiştir. İlk kuşak tartışmalarda dünyanın çoktan emperyalist ülkeler tarafından sömürgele ayrılmış olduğu belirtilmiştir. Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak ikinci kuşak tartışmalarda, Sovyetler'in küresel bir güç haline geldiği dünyada sömürge statüsünden çıkışlar görülmektedir. Bununla birlikte, biçimsel olarak emperyalistlerin çizdiği sınırlar içinde de olsa, egemenliğin görüntüsü doğal kaynaklar üzerinde Batı'nın rızasıyla egemenliklerin artırılması biçimindedir.

Burada yeri gelmişken ilk kuşak tartışmalarda incelenmiş bulunan Wilson'un prensipleri bağlamında, bu prensiplerin İngiltere, Fransa gibi ülkelerin sömürgelelerine hitap etmediği, sadece Almanya, Rusya ve Osmanlı İmparatorlukları kapsamında gündeme gelen topluluklarla bağlantılı olduğu da hatırlatılmalıdır. Ayrıca, 1945 öncesi emperyalizmde, her devletin kendine ait sömürge alanları bulunmaktayken, 45 sonrasındaki hakim rejime göre yukarıda ele alınan kolektif bir emperyalizm gelişmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler'in bulunduğu dünyada İkinci Dünya ile karşılaşmaktadır. Üçüncü Dünya'nın da gündeme geldiği görülmektedir.

Bu çerçevede birtakım devletler, bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bağımsızlıklarını kazanan bu devletler, ayrıca bazı uluslararası örgütlerde temsil edilir hale gelmişlerdir. Bu devletler Birleşmiş Milletler'e üye olmuşlardır. Bu devletlerin hepsi önceki dönemin sömürge statüsündeki topraklarıdır. Bu ülkelerin hepsi klasik emperyalist dönemde emperyalist devletler tarafından paylaşılmışlardı. Bu şekilde bu ülkelerin hepsi doğrudan sömürülmüşlerdi. Bu ülkeler, emperyalist paylaşımların nesnesi idiler. Ama bütün bunlara rağmen, bu devletlerdeki sömürgecilik karşıtı hareketler başarıya ulaşmış, bu şekilde kendi toplumlarının menfaatlerini merkez kapitalist dünyaya karşı ileri sürebilmişlerdir.

2.2.3.2. Pek Çok Hak Kategorisinin Hukuk Metinlerine Girmesi

Kendi kaderini tayin kavramı bağlamında ele alınan ikinci kuşak tartışmalar döneminde, Sovyetler Birliği'nin etkisinin boyutlarının incelenmeye çabaladığı bu bölümde, ayrıca dönemin belirli hukuk metinlerinde pek çok hak kategorilerinin yer almaya başladıklarına şahit olunmaktadır.

Haklar bağlamında birinci kuşak tartışmalara bakıldığında, kolektif bir hak düşüncesi ile karşılaşmamaktadır. Birinci kuşakta, kendi kaderini tayin kavramı denildiğinde, bir haktan ziyade daha çok bir strateji kastedilmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise sömürge statüsünden çıkan devletlere birtakım egemenlik hakları bahşedilmiştir. Bununla birlikte insan hakları kavramı da, belirli menfaatleri korumak üzere 1945'ten sonra gündeme gelmiştir. İnsan hakları ile, pozitivist hukuku olan ulusal hükümetler kendi iradelerinin ötesinde üstün prensipler olduğuna yönlendirilmişlerdir.

Ele almakta olunan kendi kaderini tayin kavramı, Sovyetler Birliği'nin ısrarıyla pozitif bir norm olarak BM Şartı'nda yer almıştır (Bowring, 2011: 116). Bu şekliyle kavram ilk kez bir uluslararası hukuk belgesinde ele alınmıştır. BM Şartı'nın İngilizce yazılan metnine bakıldığında “ilke” olarak nitelendiği görülen kavram, aynı metnin Fransızca ele alınmış olanında bir “hak” olarak nitelendirilmiştir. Sömürgeci devletler ise menfaatleri gereği bunu istememişlerdir. Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Şartı'nda açık bir biçimde iki kere bu kavrama atıfta bulunulur (Getachew, 2021: 126); -Madde 1 (2)³³ ve Madde 55 (1)³⁴-. Kavramın, BM Şartı'nda dolaylı olarak ele alındığı bölümler ise muhtar olmayan ülkeler ve vesayet rejimi altındaki yerlerle ilgili düzenlemelerin bulunduğu maddelerdir. Kavramın hukuki niteliği ile ilgili olarak, her ne kadar BM Şartı'nda yer almış olsa da kavramın hala bir ilke niteliğinde olduğu ileri sürülmektedir (Quane, 1998: 537). Bir uluslararası hukuk ilkesi olarak nitelendirilen kavramın, tüm halklar ve uluslar için öngörüldüğü vurgulanmaktadır. Pazarıcı'ya göre de “Günümüz uygulanan uluslararası hukuku bir insan topluluğunun haklarını “halkların geleceklerini kendilerinin saptaması hakkı”

³³ Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak.

³⁴ Uluslar arasında halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak...

(milletlerin mukadderatlarını bizzat tayin etmeleri hakkı) ya da kısaca Self-determination hakkı diye anılan bir ilkeye dayanarak kullanacağını kabul etmektedir” (Pazarcı, 2009: 141).

Sovyetler Birliği'nin etkisiyle kolektif hakların sınıf içerikli olanlarının anayasallaşması hususu önemlidir. 1945 sonrası özellikle Batılı ülkelerin anayasalarında emeğin, toplumun kurucu unsuru olduğuna yönelik bir evrensel kabul gelişmiştir. Bu doğrultuda pek çok hak kategorisi uluslararası hukuk metinlerine girmiştir. Sovyetler Birliği'nin etkin müdahaleleriyle, sömürgeci dönemde düşünülmesi bile mümkün olmayan pek çok hak kategorisi uluslararası hukuk metinleri içerisine girebilmiştir; kendi kaderini tayin iddialarının Birleşmiş Milletler Sözleşmelerinin (1966) kapsamına girmesi, Üçüncü Deniz Hukuku Sözleşmesi, iktisadi ve sosyal hakların insan hakları manzumesine girişi ve insanlığın ortak mirası gibi pek çok “ilerleme” Sovyet etkisine örnek olarak verilebilir (Özdemir, 2013: 95; Özdemir, 2017b: 192). Ele almakta olunan kendi kaderini tayin kavramı, içişlerine karışmama ilkesi, kuvvet kullanma yasağı, uyumsuzlukların barışçıl yollarla çözümü, deniz hukuku, uluslararası ticaret hukuku, doğrudan yabancı yatırımcılar hakkında birtakım düzenlemeler ve benzerleri bahse konu metinlerde yer almaya başlamıştır. Ekonomik ve sosyal olarak kendi kaderini tayin kavramı, kendi kolektif zenginliklerine sahip olma iddiaları bu metinlerde ileri sürülmüştür. Sömürgecilik karşıtlığı ile toplumsal olarak var olmak isteniyordu. Bu ülkelerin kendi doğal kaynakları üzerinde egemenlik iddiaları gündeme gelmiştir. Sonuç olarak, devletin kişiliğine veya siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlarına yönelik silahlı müdahale ve diğer her türlü müdahale veya tehdit teşebbüsü uluslararası hukuka aykırıdır (Chandler, 2006: 127).

2.2.3.2.1. Kavramın 1966 Tarihli BM Sözleşmelerine Girmesi

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi aynı 1. madde ile başlar: “(1) Bütün halklar kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptirler. Bu hak gereğince halklar, kendi siyasi statülerini özgürce kararlaştırırlar ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce sağlarlar. (2) Bütün halklar, kendi amaçları doğrultusunda, karşılıklı yarar ilkesine

dayanan uluslararası ekonomik işbirliği ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerine hanel getirmemek kaydıyla, kendi doğal zenginlik ve kaynaklarından özgürce yararlanabilirler. Bir halk, hiçbir durumda, kendi varlığını sürdürmesi için gerekli olan kendi olanaklarından yoksun bırakılamaz. (3) Özerk olmayan ve Vesayet altında bulunan ülkelerin yönetilmesinden sorumlu olan Devletler de dahil, bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı'nın hükümleri uyarınca, halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkının gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaklar ve bu hakka saygı göstereceklerdir". İkiz sözleşmelerde kavramdan bir hak olarak bahsedildiği belirtilmelidir (Klabbers, 2006: 186). Bu sözleşmelerde kendi kaderini tayin kavramı açısından evrensel bir dil kullanıldığı görülmektedir. Kavramın İkiz Sözleşmeler'de yer almasının, bağlayıcı bir uluslararası hukuk normu karakteri kazandığı belirtilmektedir (Alpözen ve Özdemir, 2022: 10). Ancak kavramın tatbikine bakıldığında, sömürgeler ve işgal altındaki toplumlarla sınırlandırıldığı iddia edilebilir.

Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ne bakıldığında, 1. maddede halkların kendi kaderini tayin hakkı düzenlenmişken; 27. maddede ise etnik, dini ya da dilsel azınlıkların³⁵ haklarının düzenlendiği görülmektedir (Raday, 2002: 453). Buradan hareketle kendi kaderini tayin kavramının kolektif bir hak niteliğinde olduğu belirtilebilir. Burada söz konusu kavramların ülke bütünlüğü ile olan çelişkisi³⁶ hususu da akla gelebilmektedir. Bir devletten ayrılma yoluyla gerçekleştirilecek yeni bir devletin durumunun, self-determination [kendi kaderini tayin] meselesinin kullanılması biçiminde değerlendirilmemesinin temel nedeni, uluslararası hukukta bugün yerleşmiş bir ilke olarak kabul edilen devletin ülkesinin bütünlüğü ilkesinin varlığıdır (Pazarcı,

³⁵ Azınlıklar, bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayıca az olan, egemen olmayan konumda bulunan, üyeleri o devletin vatandaşları olarak etnik, dinsel ya da dilsel açıdan nüfusun geri kalanından ayrılan özellikler taşıyan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren gruplardır (Kılınç, 2008: 949). Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Sözleşme'nin 27. maddesine göre; "Etnik, dinsel ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaklardır".

³⁶ Burada Katanga örneğine bakılabilir (Getachew, 2021: 170). 1960'ta Kongo bağımsızlığını ilan ettiğinde, Kongo içerisinde bir bölge olan Katanga da Kongo'dan ayrılarak bağımsızlığını belirtmiştir. BM Güvenlik Konseyi, Kongo'nun ülkesel bütünlüğünü tanımış; Katanga'nın ayrılarak egemen bir ulus olma iddiasını reddetmiştir. Bu örneğe benzer şekilde Biafra'nın Nijerya'dan ayrılma girişimi (Getachew, 2021: 174) de tanınmamıştır. Buna göre toplumun tamamını temsil eden bir yönetime sahip olduğu düşünülen mevcut bir devletten ayrılma hakkının kabul edilmediği iddia edilmektedir.

2009: 143). Yine Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme ele alındığında azınlık haklarını bireysel haklar olarak ele aldığı görülmektedir.

2.2.3.2.2. 3. Deniz Hukuku Sözleşmesi

Klasik emperyalistler deniz genişliğinin 3 mil olmasını isterler. Deniz genişliğinin 3 mil olması, bir devletin karasularının sınırlarını belirlemektedir ve bu durum, devletlere bu alanda deniz alanlarını kontrol etme ve egemenlik kurma yetkisi sağlamaktadır. Bu sınırlar dahilinde devletler, deniz kaynaklarına ulaşır, balıkçılık, enerji ve diğer deniz kaynaklarına erişimlerini korurlar ve bunları denetleme yetkilerini de kullanırlar. İlgili devletlerin petrol kaynaklarının ve/veya kıta sahanlıklarının, 3 milden sonraki kısmının rahat bir şekilde kullanılması bahse konu klasik emperyalist devletler tarafından hedeflenir. Emperyalist devletler ekonomik çıkarları doğrultusunda deniz altı kaynaklara, özellikle petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarına stratejik olarak ulaşmak isterler. 1982 tarihli Üçüncü Deniz Sözleşmesi'ne bakıldığında bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin etkisi görülmektedir. Sovyetler Birliği, deniz yetki alanlarının genişletilmesi ve uluslararası sularda serbest dolaşımın sınırlanması konusunda aktif bir politika izlemiştir. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi, deniz yetki alanları ve karasularının genişliği konusunda belirli standartlar getirerek, Sovyetler Birliği'nin bu yöndeki çabalarını yansıtmıştır. Bu doğrultuda alternatif bir dünya iktisadi düzen arayışı görülebilmektedir.

2.2.3.2.3. İktisadi ve Sosyal Hakların Kabulü

İktisadi ve sosyal haklar, işçilerin ve çalışanların adil çalışma koşullarına, makul ücrete, güvenli çalışma ortamına ve sosyal güvenceye sahip olmalarını sağlayan temel düzenlemelerdir. Bu hakların uluslararası düzeyde kabulü, iktisadi ve sosyal anlamda sağlanan korumayı güçlendirecektir. Sovyetler Birliği, iktisadi ve sosyal hakların uluslararası alanda kabul edilmesi konusunda önemli bir rol oynamıştır. Sovyetler, işçi sınıfının haklarını savunma ve emekçilerin yaşam koşullarını iyileştirme konusundaki çabalarını uluslararası alanda desteklemiştir. İktisadi ve sosyal hakların kabulü, kendi kaderini tayin meselesinin bir parçası olarak görülebilir.

2.2.3.2.4. Kolektif Bir Hak Olarak Ulusal Kalkınma

Kalkınma hakkı 1986 yılında BM Genel Kurulu tarafından “devredilemez bir insan hakkı” olarak ilan edilmiştir (Chimni, 1999: 343). Kolektif bir hak olarak ulusal kalkınma, bir ülkenin tüm vatandaşlarının refahını ve yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlayan bir süreçtir. Ulusal kalkınma, bir ülkenin ekonomik büyüme, sosyal refah, eşitlik, adalet, çevresel sürdürülebilirlik ve kurumların güçlenmesi gibi hedeflerine ulaşmayı içermektedir. Ulusal kalkınma, bir ülkenin ekonomik büyüme ve endüstrileşme sürecini hızlandırarak gelir düzeyini artırmayı hedeflemektedir. Bu durum, istihdamı artırarak yoksulluğu azaltabilir. Ulusal kalkınma, tüm vatandaşların sosyal refahını artırmayı ve gelir eşitsizliklerini azaltmayı amaçlamaktadır. Eğitim, sağlık hizmetleri, barınma, temel ihtiyaçlara erişim gibi sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması bu sürecin önemli bir parçasıdır. Doğal kaynakların korunması bu sürecin önemli bir parçasıdır.

Sovyetler’in ulusal kalkınma yaklaşımında, planlı bir ekonomi modelinin benimsenmesi ve sanayileşme politikalarının uygulanması önemlidir. Sovyetler Birliği’nde de merkezi planlama ve devlet kontrolü altında, ekonomik kaynaklar tahsis edilmiştir ve ülkenin sanayileşme süreci hızlandırılmıştır. Ayrıca, eğitim ve sağlık hizmetlerine büyük yatırımlar yapılması da bu bağlamda çoğunlukla gündemde olmuştur.

2.2.3.2.5. BM Genel Kurulu Kararları

Genel Kurul kararları tavsiye niteliğinde olduğu için tarafları bağlayıcı etki doğurmamaktadır (Pazarcı, 2009: 490). Ancak kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili örf ve adet kurallarının oluşmasında önemli oldukları belirtilmektedir.

4 Aralık 1950 tarihli ve 421(V) sayılı karar³⁷ kendi kaderini tayin kavramı bağlamında alınan ilk karar olma niteliğindedir (Reus-Smit, 2001: 519). Karar içeriğini, kendi

³⁷ 421 (V). Draft International Covenant on Human Rights and measures of implementation: Future work of the Commission on Human Rights. The General Assembly calls upon the Economic and Social Council to request the Commission on Human Rights to study ways and means which would ensure the right of peoples and nations to self-determination, and to prepare recommendations for consideration by

kaderini tayin meselesine yönelik olarak İnsan Hakları Komisyonu'ndan bir çalışma yapılmasının istenmesi oluşturmaktadır.

Yine kavramla ilgili olarak 16 Aralık 1952 tarihli 637 sayılı kararda da, insanlara ve uluslara ait olan bu kavramın tanınmasının insan hakları açısından ön şart niteliğinde olduğu belirtilmiştir (Iorns, 1992: 249-250). Ayrıca kavram burada hak olarak ele alınmıştır. BM üyeleri, BM Şartı'na uygun olarak diğer devletlerde bu hakkın sağlanmasına saygı göstermelidir.

27 Kasım 1953 tarihli 742 (VIII) sayılı kararda, sömürgelerin bağımsızlıklarını elde etmeleri veya diğer öz yönetimleriyle ilgili kriterler belirlenmiştir (Lopez-Reyes, 1996: 71). Bu kriterler arasında özetle uluslararası statü kapsamında uluslararası sorumluluk, BM üyeliği için uygunluk, genel uluslararası ilişkiler, ulusal savunma, dahili öz savunma kapsamında hükümet şekli, bölgesel hükümet, ekonomik, sosyal ve kültürel yargı gibi başlıklar sayılmıştır.

2.2.3.2.5.1. Kendi Doğal Kaynakları Üzerinde Egemenlik Çabaları

Devletlerin doğal kaynaklar üzerindeki sürekli egemenliği ilkesi kendi kaderini tayin kavramının bir parçasını oluşturmaktadır (Pazarcı, 2009: 141-142). BMGK'nın 1962 tarihli ve 1803 sayılı Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik Kararı bu bağlamda önemlidir (Higgins, 2016: 1). Buna göre genel olarak halkların ve milletlerin doğal zenginlik ve kaynaklar üzerinde daimi egemenlikleri, kendi kaderini tayin meselesinin temel bir unsurudur. Her devletin doğal zenginlik ve kaynaklarını kendi menfaatlerine uygun şekilde serbestçe tasarruf etme konusundaki devredilmez egemen hakkına ve devletlerin ekonomik bağımsızlıklarına saygı gösterilmelidir. 1962 Bildirisinde kabul edildiği biçimiyle anılan ilke aşağıdaki kuralları içermektedir: i) Bu egemenlik ilgili devletin halkının yararına kullanılmalıdır; ii) Yabancı yatırımlar ilgili devletin doğal kaynakları üzerindeki egemenlik hakkını kısıtlamamalıdır; iii) Millileştirmeler ulusal

the General Assembly at its sixth session. (Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi Taslağı ve uygulama önlemleri: İnsan Hakları Komisyonu'nun gelecekteki çalışmaları. Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey'i, İnsan Hakları Komisyonu'ndan, halkların ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını güvence altına alacak yol ve araçları incelemesini ve Genel Kurul'un altıncı oturumunda değerlendirilmek üzere öneriler hazırlamasını talep etmeye çağırır.)

çıkar ya da kamu yararı çerçevesinde yapılmalıdır; iv) Millileştirme durumunda uygun zarar-giderim ödenmelidir; v) Uyuşmazlık durumunda ilgili devletin iç başvurma yolları tüketildikten sonra taraf devletler sorunu hakemlik ya da uluslararası yargı yollarına sunabileceklerdir (Pazarcı, 2009: 152).

Doğal kaynaklara sahip olunması, bir ulusun ekonomik olarak bağımsızlığını sağlamaktadır ve kendi kalkınma yolunu belirleme yeteneğini güçlendirmektedir. Bununla beraber, bir ülkenin kendi ekonomik politikalarını belirleme ve kaynaklarını kendi halkının refahı için kullanma hakkını güvence altına almaktadır. Bir devletin doğal kaynaklar üzerindeki sürekli egemenliği, siyasi bağımsızlığını ve egemenliğini korumasına yardımcı olmaktadır (Gümplova, 2020: 7). Bu durum, diğer ülkelerin dış müdahalesini engellemektedir ve bir ulusun kendi iç işlerine karar verme hakkını desteklemektedir.

2.2.3.2.5.2. Üçüncü Dünya'nın Toplumsal Var Olma Hakkının Savunulması

Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri³⁸ (Genel Kurul'un 1514 (XV) sayılı 14 Aralık 1960 tarihli kararı) ve Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri (Genel Kurul'un 2625 (XXV) sayılı 24 Ekim 1970 tarihli kararı) bağlamında sömürgeciliğin her türlü sonu ilan edilmiştir (Basu-Mellish, 2023: 1306). Her iki bildiri de ulusların ve halkların kendi kaderlerini tayinlerinden bahsedilmesine rağmen, kendi kaderini tayin kavramı pratik olarak sömürge toplumlarının bağımsızlıklarına kavuşmalarına dayandırılmıştır. 1960 tarihli kararda sömürgelerin ana ülkeye bitişik olamayacağı, denizaşırı ya da coğrafi bakımdan uzak olması gerektiğinden bahsedilmiştir. 1960 tarihli kararda ayrıca, siyasi statülerin özgürce belirlenmesi ifadesi doğrultusunda bağımsızlık, bir diğer devletle birleşme veya mevcut devletle entegrasyon yolları kendi kaderini tayin kavramı bağlamında belirtilmiştir. Bu yollar aynı zamanda dış kendi kaderini tayin meselesinin uygulama biçimleri olarak da ele alınmaktadır (Sterio, 2010a: 137).

³⁸ Madde 2: Bütün halkların kendi kaderini kendilerinin tayin etme hakkı vardır, o hakka binaen serbest bir şekilde siyasi statülerini tespit eder ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe takip ederler.

Pazarıcı'ya göre, kavramın dışsal yanı, bir halkın bağımsız bir devlet kurmak dahil, dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkını belirtmektedir (Pazarıcı, 2009: 142). Ayrıca bu hak BM'ye göre ancak bir defa kullanılabilir. 1514 sayılı karar, yabancı idarenin kesin olarak reddine olanak sundu ve bağımsızlığın kazanılması için herhangi bir koşul öne sürülmesini reddetti (Getachew, 2021: 35) ve halkların yabancı tahakkümüne, hakimiyetine ve sömürüsüne tabi bulunmasının temel hakların inkarı olduğunu vurguladı (Getachew, 2021: 128). Burada 1960 ve 1970 tarihli bildirimlerde kavramdan bir hak olarak bahsedildiği belirtilmelidir (Summers, 2005: 325). 1970 tarihli kararda sadece sömürgelerin tasfiyesi değil, aynı zamanda bütün halkların kendi kaderlerini tayininden bahsedilmiştir. Bildiride hiçbir ayırım yapmadan tüm toplumu temsil eden bir hükümete sahip devletlerde kavramdan yararlanılamayacağını öngörülmesi nedeniyle, öğretinin bir bölümünce, a contrario bir yorum ile, tüm toplumun temsil edilmediği demokratik olmayan devletlerde halkların kavramla ilgili haklarını kullanarak ayrılabilirliği yorumları da yapılmaktadır (Pazarıcı, 2009: 142). Bu hükme dayanarak ırk, inanç ve renk ayırımı yapan, halkını temsil etmeyen yönetimlerden ayrılmanın meşru olabileceği, bu ifadelerin bir bakıma sömürgeler dışında da self determinasyona sahip halk türlerinin olabileceği, eğer bir devletin insan haklarına saygı göstermemesi halinde ülke bütünlüğünün korunmasının zorunlu bir ilke olmayacağı ve dış self-determinasyonun gerçekleşebileceği yorumları yapılabilir (Kurubaş, 2004: 159-160).

1970 tarihli kararda halkların yabancı işgal, tahakküm ve sömürüsüne maruz kalmasının, kendi kaderini tayin meselesinin ihlali olduğu belirtilmiştir (Whelan, 1992: 25). 1970 tarihli kararda ayrıca, 1960 tarihli kararda kavramla ilgili belirtilmiş olan bağımsızlık, bir diğer devletle birleşme ve mevcut devletle entegrasyon yollarının dışında, halkın serbestçe tayin edeceği diğer herhangi bir siyasi statüye kavuşması belirtilmiştir. Dolayısıyla burada, sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmasında, topraklar üzerinde etkin bir denetime sahip olmak gibi bir durumun, sömürge içerisindeki diğer farklı toplumsal grupların bu yöndeki iddialarının, herhangi bir özerklik statüsü benzeri oluşumların aranması ile karşılaşılmadığı iddia edilebilir.

Self-determinasyonu bir insan hakkı olarak tanımlayan 1993 tarihli Viyana Bildirisinin dış self-determinasyonun “herhangi bir ayırım gözetmeksizin o topraktaki tüm insanları temsil eden bir hükümete” karşı ileri sürülemeyeceğini belirttiği ve 1970 sayılı karara benzer şekilde a contrario bir değerlendirmeye, böyle bir temsil kabiliyetinden yoksun bir hükümete karşı dış self-determinasyona başvurulabileceği yorumunu yapmanın mümkün olduğu belirtilebilir (Kırdım ve Demirkol, 2021: 415; Koçak, 2018: 104).

1955 yılında gerçekleştirilen Bandung Konferansı’nda Üçüncü Dünya’yı oluşturan Asya ve Afrika devletleri tarafından Batı’nın emperyalist politikaları karşısında işbirliğinin artırılması amaçlanmıştır (Lee, 2019: 45). 1960’larda 23 eski sömürge devletinin Birleşmiş Milletler’e biçimsel egemen devletler olarak kabul edilme süreçleriyle birlikte karşımıza Üçüncü Dünya haritası çıkmıştır. Üçüncü Dünya haritasına bakıldığında, ilgili devletlerin ister Batı paktına yakın olsunlar, ister Sovyet paktına yakın olsunlar, hepsinde kendi kolektif kaynaklarını uluslararası piyasalara sunma konusunda bir çekimserlik ve kolektif varlıklarını da ilgili ülkelerin insanları arasında tutmaya yönelik bir eğilim görülmektedir.

İkinci kuşak tartışmalar döneminde, Üçüncü Dünya kapsamında belirtilmesi gerekir ki, Amerikan hegemonyası bağlamında komünistleşen bir Üçüncü Dünya istenmemektedir. Buna göre, Üçüncü Dünya’nın hepsi olmasa da Batılı emperyalistlerin çeperinde duran bir Üçüncü Dünya istenmektedir.

2.3. ÜÇÜNCÜ KUŞAK TARTIŞMALAR (SOVYETLER BİRLİĞİ SONRASI)

Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla Sovyet sisteminden ayrılan ülkelerin³⁹ kapitalist sisteme entegre edilmesi gibi bir ara sorun görülmektedir (Wallander, 2003: 137).

³⁹ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, özerk bölgeler ve cumhuriyetlerden oluşan karmaşık bir hiyerarşi oluşturmuştur. Bütün cumhuriyetlerin kendi hükümetleri, parlamentoları ve devlet daireleri vardır. Cumhuriyetler açıkça “ulusal” olarak tanımlanmıştır ve devlet işleri de ayrıcalıklı bir ulus tarafından yönetilmiştir (Rolf, 2021: 73). SSCB Anayasası’na bakıldığında, 15 federe cumhuriyetten (Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna) bahsedildiği görülmektedir.

Hemen ardından 1992 yılında da Yugoslavya dağılmıştır⁴⁰. Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak sömürgeler dışında bir uygulama ile karşılaşılmaktadır. Bu dönemde söz konusu devletler açısından anayasal statüler öne çıkmaktadır. Bu dönem kendi kaderini tayin kavramı açısından üçüncü kuşak olarak ele alınabilir.

AB Antlaşmalarında self-determinasyon meselesine açıkça vurgu yapılmadığı, bu bağlamda AB'nin, self-determinasyon meselesini doğrudan tanıdığını söylemenin mümkün olmadığı, AB hukukunun kaynakları incelendiğinde (yasal olmaktan ziyade politik olan 1975 Helsinki Nihai Senedi ve 1990 Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı dışında); söz konusu kaynakların kavram, ilke veya insan hakkı olarak self-determinasyon meselesinden bahsetmediği ileri sürülmüştür (Çelik, 2021: 657). Burada AB'nin Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerin tanınması hakkındaki direktifine bakıldığında gerçekte eski emperyalist döneme de bir yaklaşma ile karşılaşılmaktadır. Kopenhag Kriterleri'nde veciz ifadesini bulan bu yeni düzenlemeye göre her devlet şu kıstasları yerine getirmek durumundadır: Demokrasiyi garanti altına alacak kurumlar, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı, azınlık grupların haklarının gözetilmesi; işleyen bir serbest piyasa ekonomisi ve Birliğin içindeki piyasa koşullarıyla ve rekabet baskılarıyla baş edebilme kapasitesi (Özdemir, 2013: 103). Kopenhag Kriterleri ile birlikte değerlendirildiğinde, kimileri açısından bu kriterlerin bütün insanlığı medenileştirici etkilerinin olduğu şeklinde bir kabul göze çarpsa da, aslında emperyalizmin eski kanlı günlerindeki gibi bir yaklaşımla karşılaşılmaktadır. Bu durumun nedeni, tanıma kurumudur.

Bahse konu direktifle paralel işleve sahip olarak AGİT tarafından sunulan 1999 tarihli Lund Tavsiyeleri'nden (Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri) de bahsedilmelidir (Drzewicki, 2005: 123). Buna göre azınlık hakları, insan haklarının bir parçasıdır. Azınlıklar devlet yönetimine katılmalıdırlar. Bazı yerel ve/veya iç işlerinde azınlıklar öz-yönetime sahip olmalıdırlar.

⁴⁰ Konu ile ilgili olarak Badinter Komisyonu'nun görüşlerine yer verilebilir. Buna göre; Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti dağılma sürecindedir. Hırvatistan ve Bosna Hersek'teki Sırp, halk değil azınlıklardır. Yeni kurulacak devletler arasındaki sınırlar, uti possidetis ilkesine göre ve 1974 Anayasasındaki federal sınırların esas alınmasıyla belirlenmelidir. Tüm kesimleri kapsayacak bir referandum yapılmalıdır. Hırvatistan, azınlıklarla ilgili yükümlülüklerini yerine getirdiği takdirde tanınabilir. Makedonya ve Slovenya AT tarafından belirlenen tüm kriterleri yerine getirmiştir.

Sovyetler'in bulunduğu 1945 ile 1990 arasında mevcut uluslararası güç ilişkileri ve değişen birikim rejimi açısından bakıldığında tanıma kurumu betimleyicidir, herhangi bir şekilde koşul değildir. Yazarların çoğunluğu ve uluslararası içtihat bir devletin tanınması işlemini kurucu değil, açıklayıcı işlem olarak değerlendirmektedir (Pazarcı, 2009: 337). Oysaki daha önceki emperyalist döneme bakıldığında tanıma yaratıcıdır, inşai bir hak niteliğindedir. Tanıma kurumunun inşai ve/veya yaratıcı olması hususu önemlidir. Bir emperyalist ülke tarafından kendisinden ayrılan eski sömürge ülkesi tanınmadığında, o eski sömürge ülkesi artık 1933 tarihli Devletlerin Hak ve Görevlerine İlişkin Montevideo Konvansiyonu'daki unsurlara⁴¹ sahip olsa bile tanınmamaktadır. Bunun karşısında olarak, 1945 ile 1990 arasında uluslararası hukuk ise, ilgili devletlerin müslümanlar mı, komünistler mi veya liberaller mi tarafından yönetildiğine bakmaksızın, belirli koşullara sahip olmaları durumunda, tanıma kurumunu zorunlu kılmaktadır. İşte bu yüzden 1992 tarihli AB direktifine bakıldığında, 1945 öncesinin emperyalist kanlı pratiklerine geri dönüş görülmektedir.

1992 tarihli AB direktifine göre, bir devletin tanınabilmesi için, bu devlet tarafından öncelikle serbest piyasa ekonomisinin benimsenmiş olması aranmaktadır. Bu nedenle AB direktifi belgesi çirkin, müdahil ve emperyalist döneme geri dönen bir belge niteliğindedir.

Kendi kaderini tayin kavramı bağlamında üçüncü kuşak tartışmalar, Sovyet sisteminin çökmesi ve Sovyetler'den çıkan devletlerin tanınması ile ilgilidir. Sovyetler Birliği'nden ayrılan bu devletlerin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu devletlerin özelliği daha önce federal bir devletin federe kanatlarını oluşturup, önceki devletlerin anayasalarında kavramla ilgili hakka sahip olduklarının öngörülmüş olmasıdır (Pazarcı, 2009: 142). Bu devletlere bakıldığında sanat, iş gücü, bilimler ve benzerleri açısından son derece gelişmiş toplumlar oldukları görülmektedir. Üçüncü kuşak tartışmalar döneminde, söz konusu devletlere piyasa denetimi getirilmiştir ve bu devletlerin kolektif varlıklarının yağmalanmasıyla sonuçlanan bir hukuki altyapı sisteminin oturtulduğu bir yaklaşım gelişmiştir.

⁴¹ 1. Madde: Uluslararası hukukun bir kişisi olarak devlet şu niteliklere sahip olmalıdır: (a) sürekli nüfus; (b) belirlenmiş bir toprak parçası; (c) hükümet; ve (d) diğer devletler ile ilişkiler kurabilme yeterliliği.

Üçüncü kuşak kendi kaderini tayin kavramı tartışmaları hikayesinde, Sovyet sisteminin yıkılmasından sonra, bir dönem Sovyetler Birliği'ne ya da Sovyetler Birliği'nin müttefiki olan ülkelere bağlı federe devletler bağlamında tanındığı görülmektedir. Bu süreçte devletler, halklar yani 1933 tarihli Montevideo Konvansiyonu'nun devletler için uygun gördüğü her türlü koşullar vardır, ancak Sovyetler'in yıkılmış olduğu bu süreçte AB tarafından 1992'de çıkarılan direktifle klasik emperyalist düzeneğe geri dönüldüğü görülmektedir.

1945-1990 arasında işleyen uluslararası hukuk normlarına göre, bir ülkenin tanınması bağlamında bu ülkelerin islamcı mı, sosyalist mi, kapitalist mi, yani iç düzenlerine bakılmayan bir durum söz konusudur. Dolayısıyla bu tarihlerde devletlerin egemenliği prensibi işletilmektedir. 1990'dan sonraki karşımıza çıkan süreçte ise tanıma kurumunun koşullu olduğu görülmektedir. Oysaki 1933-1990 arası icra edilen uluslararası hukukta tanıma kurumu inşai bir hak niteliğinde değildir, betimleyici bir haktır (Özdemir, 2013: 103). Ülke, toprak, nüfus, bu nüfusun uluslararası ilişkilerde temsil edilmesi durumlarına bakılarak, bu durumların söz konusu olması durumlarında, bu devletlerin tanınması zorunluluğu oluşmaktadır.

1992'den sonra ise tanıma kurumunun değiştiği görülmektedir. Tanıma kurumu, koşullu hale getirilmiştir. Tanıma kurumunun koşula bağlı hale getirilmesi, emperyalist politikalar gereğidir. Sovyetler'den bu süreçte ayrılan devletlerde Avrupalılar'dan sağlık hizmetleri ve benzerleri açısından çok daha fazla üstün ancak sadece sistem olarak çökmüş bir toplumsal formasyon olmasına rağmen, serbest piyasa ekonomisi olmaması durumunda bu toplumsal formasyonların tanınmaması durumu ileri sürülmüştür.

Sovyetler Birliği'nden ayrılan devletlere bakıldığında devlet sistemlerinin, mahkemelerinin, yurttaşlarının olduğu, hepsinin federe devletler oldukları görülmektedir. Ancak bunların hiçbirisinin tanıma için yeterli olmadığı ileri sürülmüştür. Bunların dışında özellikle ilgili devlet biçimlerinin piyasa ekonomisini ve insan haklarını savunmaları beklenmiştir. Bu doğrultuda ilgili devlet biçimlerinin dönüşümleri hedeflenmiştir. Bütün bu taleplerin oluşması, Sovyetler'in yıkılması süreci ile doğrudan ilişkilidir.

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreç içerisinde üçüncü kuşağı oluşturan bölümünde, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra federe devlet statüsünde bulunan ülkelerin ayrılık talepleri ile karşılaşmaktadır. Sovyetler sonrası dönemde belirgin hale gelen, tezde sonraki bölümlerde incelenecek olan neoliberal birikim dönemi etkili olmaktadır. Üçüncü kuşak tartışmalar döneminde federe devletlerden beklenen, neoliberal birikim dönemi ile uyumlu bir biçimde serbest piyasa ekonomisinin öncelikli olarak gözetilmesidir. Serbest piyasa, neoliberalizmin politik tahayyülünün dayandığı ana unsurdur (Taşkale, 2021: 228). Bu devletlerin sahip oldukları kolektif kaynaklara uluslararası sermaye tarafından ulaşılmasına mani herhangi bir durumun oluşması engellenmelidir. Bunun nedeni, sermayenin çıkarlarının, toplumun çıkarlarıyla çakışmakta olmasıdır (Toruno, 2002: 193). Neoliberal küreselleşme çağında bu ulusların rolü, öncelikle serbest ticareti teşvik ederek, sermayenin hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak ve altyapı gelişimini sağlayarak küresel kapitalizmin genişlemesini kolaylaştırmaktır (Chimni, 2017: 36). Serbest ticaret Doğu toplumlarının kendi kendine yardım ve gelişmiş uygarlık düzeyinin ana motifi olan aşırı çalışma yoluyla ekonomilerini geliştirebilecekleri bir uygarlaştırma sürecidir (Hobson, 2022: 255).

Sovyetler sonrası küresel güç ilişkileri ve neoliberal sermaye birikim süreçleri döneminde, ele alınmakta olunan kendi kaderini tayin kavramının içeriği ve tatbikatı da değişmiştir. Kolektif emperyalizme uygun biçimde münasip görülen devlet biçimi söz konusu toplumsal oluşumlara diretilmiştir. Diğer taraftan yine bu dönemde fordist uzlaş ortamının da sona erdiği görülmektedir. Bununla birlikte devletlerin biçimsel egemenlik iddialarının geri plana itilmesi ile karşılaşmaktadır. Nitekim, Clinton döneminde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış olan Albright tarafından, milliyet ve egemenlik kavramlarının modası geçmiş birer siyaset teorisi kavramları olduğu ve küreselleşmenin yeni yapıları ve zorunlu insani müdahaleler göz önüne alındığında bu kavramların terk edilmesi gerektiği hususları ileri sürülmüştür (Ahmad, 2004: 51). Sovyetler sonrasında küreselleşmenin de etkisiyle ulus-devletlerin sönümlenmesi iddiaları ileri sürülmeye başlamıştır. Ana akım yorumcular, ulus-devletin küreselleşmenin baskısı altında ortadan kaybolduğunu, daha fazla insan hakları trajedisinin, daha fazla çatışmanın veya daha fazla iç çekişmenin olduğunu öne sürmektedirler (Chandler, 2006: 57).

İkinci kuşak tartışmalar döneminde sömürge statüsündeki devletlerin bağımsızlık ve egemenlik iddialarını kapitalist dünyaya karşı ileri sürebildikleri bir önceki bölümde tartışılmıştı. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bu durumda değişme gözlenmiştir. Az gelişmekte olan ülkeler tarafından dışarının talepleri içeriye taşınmaya başlamıştır (Özdemir, 2013: 97). Bu yüzden az gelişmekte olan ülkelerin Batı kapitalizminden kaynaklanan taleplere direnebilme kapasitelerinde önemli düşüşler oluşmuştur (Özdemir, 2017b: 198).

Sovyetler'den sonra İkinci Dünya yok olmuştur. İkinci Dünya'nın olmadığı bir ortamda Üçüncü Dünya iyice etkisiz kalmıştır (Özdemir, 2017b: 198). Burada uluslararasılaşmış sermayenin bireysel devletler içerisinde temsilleri çok yoğun oranlarda artmıştır. Az gelişmiş devletler egemenliklerini iyice yitirmeye başlamışlardır. Küresel kapitalizm ve piyasalar karşısında bu toplumlar, kendi toplumsal menfaatlerini ileri sürememişlerdir. Güvenlik, eğitim, sağlık ve benzeri alanlarda kendi bağımsız politikalarını hayata geçirememişlerdir.

2.3.1. AB Direktifi

16 Aralık 1991 tarihinde AB tarafından, Avrupa'da yer alan devletlerin hükümetlerine hitaben “Doğu Avrupa’da ve Sovyetler Birliği’nde Ortaya Çıkan Yeni Devletlerin Tanınması İçin Yönerge” isimli bir direktif⁴² çıkarılmıştır (Aydınğün ve Özdemir, 2012: 50; Azarkan, 2016a: 176). Sovyetler’in yıkıldığı dönemde çıkarılan bu direktif ile klasik emperyalist düzene bir geri dönüş görülmektedir. Söz konusu direktif Sovyetler'den ayrılan federe devletlerin tanınması ile ilgilidir. Bu direktif ile birlikte tanıma kurumunun koşullu bir hale getirildiği ileri sürülebilir. Direktife göre tanınmaları gündeme gelen bu devletlerde piyasa ekonomisi başta olmak üzere hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokrasi, azınlıkların ve etnik grupların vd. haklarına saygı olmazsa, tanınmanın gerçekleşmeyeceği hususları belirtilmiştir (Chimni, 2008: 59). AB'den gelen

⁴² 1. BM Sözleşmesi, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı kurallarına, özellikle hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan hakları açısından saygı göstermek, 2. Etnik gruplar ve milli azınlıklara, AGİT çerçevesinde tanınan güvenceleri kabul etmek, 3. Sınırlara saygı göstermek ve ancak barışçı yollar ve ortak antlaşmalarla değiştirilebileceğini kabul etmek, 4. Silahsızlandırma ve nükleer silahların yayılmasını önlemek ve bölgesel güvenliğini sağlamak konusundaki bütün kurallara uymak, 5. Devletlerin halefiyeti ve bölgesel sorunlardan kaynaklanan uyuşmazlıkların antlaşma ve gereken hallerde tahkim yoluyla çözümlenmesini kabul etmek.

yardımlar bu kıstaslara bağlanmakla birlikte, AB yardımlarının temel amacının, sosyalizmden kapitalizme geçiş sürecinin birlik kriterleri ve kontrolü çerçevesinde devam ettirilmesi ve hızla tamamlanmasıdır (Sancaktar, 2011: 375). Tanımama politikası, eski Yugoslav cumhuriyetlerine belirli bir demokratik değerler sistemini dayatmak amacıyla bir tehdit olarak kullanılmıştır. 1933 tarihli Montevideo Konvansiyonu kapsamında bu devletlere bakıldığında ise gerçekte Avrupa devletlerinin pek çoğundan daha üstün bir toplumsal formasyon karşımızda durmaktadır.

AB direktifi, Sovyetler Birliği sonrası uluslararası güç ilişkileri ve sermaye birikim rejimleri bağlamında istenen devlet biçimini göstermesi açısından önemlidir. Çünkü, örneğin benzeri şartlar 1975-1986 tarihlerindeki AB'nin ilk genişlemesi (Portekiz, Yunanistan ve İspanya) ve 1989-1995 yıllarındaki genişlemelerde (Avusturya, Finlandiya ve İsveç) ileri sürülmemiştir, arada çok farklar bulunmaktadır (Woodward, 2003: 86). Ayrıca bahse konu ülkelerin piyasa ekonomisine ve gerekli demokratik sürece geçişleriyle alakalı çeşitli teknik yardım konularını içeren TACIS (Technical Aid to the Commonwealth of Independent States – Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım) AB tarafından uygulamaya geçirilmiştir.

2.3.1.1. Direktif İle İleri Sürülen Şartlar

Söz konusu direktifte ileri sürülen şartlara göre, Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığına kavuşmuş bir devletin tanınabilmesi için, bu devletin serbest piyasa ekonomisini benimsemesi gerektiği öncelikli olarak belirtilmektedir.

Avrupa devletlerinin hükümetlerine hitap eden Yönerge, bağımsızlığına yeni kavuşmuş Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği coğrafyasında mukim devletlerin, tanıma işleminden önce, diğerleri arasında, “piyasaların üretimin koordinasyonunda en önemli mevkii olması, hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan haklarına” bağlılık ölçütlerini (burjuva devlet biçiminin temel belirleyenlerini) karşılayıp karşılamadıklarının tetkikini şart koşmaktadır (Özdemir, 2017b: 195). Serbest piyasa ekonomisinin, üretim ilişkilerinin yeniden üretiminde temel olmasının dışında söz konusu devletlerde direktif

doğrultusunda aranan bir diğ er şart ise hukukun üstünlüğ ünün benimsenmesi ve bu temel ilkeye göre hareket edilmesidir.

Hukukun üstünlüğ ü ilkesi, II. Dünya Savaşı'ndan önce yönetenlerle yönetilenlerin aynı hukuk normlarına aynı şekilde tabi olması anlamına gelmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında hukukun üstünlüğ ü prensibinin aldığı yeni hal, Uluslararası Adalet Divanı'nı kuran statünün 38. maddesinde uluslararası hukukun kaynakları tespit edilirken görülmektedir. Buna göre uluslararası hukukun kaynakları arasında uluslararası antlaşmalar, uluslararası örf ve adet hukuku, medeni milletlerce kabul edildiğ i haliyle hukukun evrensel ilkeleri yer almaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan önce uluslararası hukukun kaynakları arasında uluslararası antlaşmalar ve uluslararası örf ve adet hukuku varken, medeni milletlerce kabul edildiğ i haliyle hukukun evrensel ilkeleri diye bir kaynak yoktu. Medeni milletler kavramıyla kastedilen, Batılı merkez ülkelerin sermayelerini çevre ülkelere gönderen kapitalist topluluklardır (Duchesne, 2011: 28). Burada merkez ülkelerin sermayelerinin çevre ülkelerde korunmasına yönelik bir perspektif de görülmektedir. Öyleyse II. Dünya Savaşı ile birlikte hukukun üstünlüğ ü prensibinin değ iştiğ i ifade edilebilecektir.

Demokrasi ve temel insan hakları ve hürriyetlerine uyulması da direktif ile ileri sürülen şartlar arasındadır. AB direktifi ile ileri sürülen şartlara bakıldığında kapitalist burjuva devletlerinin temel belirleyenleri olarak göze çarptığı görülmektedir. Neoliberal dönemde burjuva devletlerin bu kriterler baz alınarak biçimlenmesi hususu ile karşılaşılmaktadır.

2.3.2. Tanıma

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreç içerisinde üçüncü kuşak tartışmalar bağlamında ele alınmasında üzerinde durulması gereken kavramlardan biri AB direktifi ile de ilgili olarak tanıma kurumudur. Tanıma kurumu ile ilgili olarak Lauterpacht'a göre milletlerarası münasebetlerde hukukla siyasetin bu kadar birbirine karıştığı başka hiçbir mevzu yoktur (Crozet, 1953: 3).

Tanımaya teorilerinden kurucu teoriye göre, tanınma diğer devletlerin tanınması, takdiri ve onayı şartına bağlıdır, kendiliğinden olamaz (Kıran, 2017: 934). Tanımaya teorilerinden bir diğeri olan açıklayıcı teoriye göre ise, bir yapının devlet olarak tanınabilmesi için Montevideo Konvansiyonu'nda sayılan kriterlerin yerine getirilmiş olması yeterlidir (Kıran, 2017: 935). Bir de kurucu-kolektif kuramdan bahsedilmektedir. Bu kurama göre ise devlet olabilmek için diğer devletlerle diplomatik ilişki kurma, uluslararası antlaşma akdetme gibi etkinlikler yanında BM gibi örgütlere üye olarak kabul edilmek gereklidir (Anderson'dan aktaran Taşdemir, 2016: 652-653).

AB'nin Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerin tanınması hakkındaki direktifine bakıldığında, gerçekte eski emperyalist döneme bir yaklaşma durumu görülmekte olduğu iddia edilebilir. Tanımaya kurumu, Sovyetler'in bulunduğu 1945 ile 1990 arasında mevcut uluslararası güç ilişkileri ve değişen birikim rejimleri açısından ele alındığında, betimleyici niteliktedir, bir koşul değildir. Oysaki daha önceki emperyalist döneme bakıldığında, tanımaya kurumu yaratıcıdır ve inşai hak niteliğindedir. Buna göre bir emperyalist ülke kendisinden ayrılan eski sömürgeyi tanımiyorsa, bu eski sömürge artık devlet olmanın 1933 tarihli Montevideo Konvansiyonu'ndaki unsurlarına sahip olsa bile tanınmamaktadır. Konvansiyonun 3. maddesinin ilk cümlesi tanımaya kurumu ile ilgilidir. Buna göre; devletlerin siyasal varlığı, diğer devletlerce tanınmasına bağlı değildir.

Soğuk Savaş öncesinde devletleri tanımaya hususunda toprak, nüfus ve etkin bir hükümet gibi kimi gözlemsel nitelikler dikkate alınırken, Soğuk Savaş sonrasında bu kriterlerle adeta eşdeğer tutulan bazı şartlar ön plana çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrasında, özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Yugoslavya'nın dağılmasını takip eden süreçte yeni devletlerin tanınmasında insan haklarına saygı ve işleyen bir demokrasiye sahip olmak, eski kriterlerle eşdeğer tutulmuş, hatta AB üyeleri tarafından kimi zaman daha üstün tutulmuşlardır (Kıran, 2017: 925).

1945 ile 1990 arasındaki uluslararası hukuk, ilgili devletlerin müslümanlar, komünistler veya liberaller ya da diğerleri tarafından yönetildiğine bakılmaksızın belirli koşullara sahip olması durumunda tanımaya zorunlu kılmaktadır. İşte bu nedenlerden dolayı 1991

tarihli direktife bakıldığında 1945 öncesinin emperyalist kanlı pratiklerine bir geri dönüş görülmektedir. Bu direktifte özetle bir devletin tanınması için bu devlette her şeyden önce serbest piyasa ekonomisi şartı aranmaktadır. Bu nedenle bu belge çirkin, müdahil ve emperyalist döneme geri dönen bir belge niteliğindedir. Üçüncü kuşak tartışmalar da, Sovyet sisteminin çökmesi ve ondan çıkan devletlerin tanınması ile ilgilidir.

Yeni devletin ne siyasi sistemi, ne medeniyet derecesi ve ne de menşinin meşru olup olmadığının tanınma bakımından bir ehemmiyeti yoktur (Croizat, 1953: 6). 1945 ile 1990 arasında işleyen uluslararası hukuk kapsamında devletlerin egemenlikleri prensibi nedeniyle ülkelerin islamcı mı, sosyalist mi, kapitalist mi, iç düzenlerine bakılmayan bir sistem vardır. Ancak 1991'deki bu direktifte tanıma kurumunun koşullu olduğu görülmektedir. Oysaki 1933 ile 1990 arasında icra edilen uluslararası hukukta tanıma kurumu inşai bir hak değil, betimleyici bir hak niteliğindedir. Buna göre bir devletin ülkesi, toprağı, nüfusu, bu nüfusu ilişkilerde temsil edebilecek bir yapı var ise bu devletin tanınması zorunluluğu söz konusu olmaktadır. Merignhac'ın ifadesiyle, devlet tanınmadan evvel mevcuttur; aksi halde tanıma bahis mevzuu olmazdı, yok olan bir şey tanınmaz (Croizat, 1953: 9).

1990 öncesi uluslararası hukuka bakıldığında, uluslararası hukukun temel ilkelerinden birisi olarak, uluslararası hukuk tarafından devletlerin iç düzenine karışılmamaktadır. Bu dönemde tanıma kurumu 1933 tarihli Montevideo Antlaşması'ndaki belirli koşullar dışında betimleyici niteliktedir, herhangi bir koşula bağlanmamıştır. 1991 tarihli AB direktifi ile Sovyet sisteminden ayrılan devletlerin tanınmaları koşulları üzerinden tanıma kurumu betimleyici değil, inşai hale getirilmiştir. Tanıma kurumu bu haliyle emperyalist öğeler barındırmaktadır. Emperyalist amaçlar dışında tanıma kurumu asla koşula bağlı olarak yapılamamalıdır.

Diğer yandan emperyalist nitelikler barındıran uluslararası hukuk döneminde devlet olma durumu koşula bağlı ve inşai bir süreçti, fakat en azından hükümetler tanınmaktaydı. 1990 sonrasında ABD tarafından bir de hükümetlerin tanınması uygulamaları keşfedilmiştir. Dolayısıyla artık hegemon güçler tarafından sadece

devletlerin tanınması süreci söz konusu değildir. Artık bu süreçle birlikte hükümetlerin de tanınmaları durumu gündeme gelmiştir.

2.3.2.1. Tanımanın Koşula Bağlanması

Crozat'a göre koşul/şart tabirinin üç manası vardır: 1. Devletler hukuku tarafından zaruri telakki edilen ve devlet vasfının gerektirdiği durumlar (tanımanın fiili şartları tabiri bu anlamda kullanılmaktadır), 2. Tanıma ile birlikte kaydı ihtiraziler ve tanıyan devlet tarafından talep edilen bazı münakaşalı haklar için açıklamalar yapılır. (Örneğin, ABD 1922'de Arnavutluk'tan ticari menfaatler ve en ziyade müsaadeye mazhar devlet kaydını, Mısır'dan kapitülasyonların temin ettiği menfaatlerin idamesini, Rusya'dan da bazı mali mükellefiyetlerin kabulünü istemişlerdir). 3. Tanınan devlet tarafından, tanıyan devlet menfaatine ve hatta daha umumi olarak kabul edilen mükellefiyetler (örneğin, 1828 senesinde İngiltere tarafından Brezilya'dan esir ticaretinin terkedilmesini istemesi) (Crozat, 1953: 14-15).

1991 tarihli AB direktifi bağlamında koşula bağlanmış tanıma kurumu nedeniyle, klasik emperyalist döneme bir yakınlaşma olduğu yukarıda ileri sürülmüştü. Bunun nedeni, Sovyetler'in bulunduğu 1945 ile 1990 arasında mevcut uluslararası güç ilişkileri ve değişen birikim rejimi açısından bakıldığında tanıma kurumunun betimleyici ve koşula bağlanmamış olmasıdır. Daha önceki klasik emperyalist dönemde ise tanıma kurumu yaratıcıdır ve inşai bir hak niteliğindedir.

Tanıma kurumu koşula bağlandığında, bir toplumsal formasyon devlet olmanın 1933 tarihli Montevideo Konvansiyonu'ndaki sayılan unsurlarına sahip olsa bile, ileri sürülen söz konusu koşullar nedeniyle bu toplumsal formasyonun devlet olarak tanınmaması durumu gündeme gelebilmektedir. 1945 ile 1990 arasındaki uluslararası hukuk, bir devletin iç düzenine bakılmaksızın, 1933 tarihli Montevideo Konvansiyonu'ndaki unsurlara sahip olunması durumunda tanımanın zorunlu kılındığı bir sistemi içermektedir.

Tanımanın koşula bağlanması, bir toplumsal formasyonun devlet olarak tanınabilmesi için taşınması, bulundurulması, uygulaması gereken birtakım hususların gözden geçirilmesi, şayet bu hususların varlığının tespiti durumlarında tanıma kurumunun işlerlik kazanacağı anlamına gelmektedir. Bu koşullardan birisi serbest piyasa düzeni veya ekonomisi olarak ifade edilebilir. Tanımanın koşula bağlı olarak yapılması emperyalist politikalar gereğidir. Tanıma kurumu bağlamında ileri sürülen bir diğer koşul ise, ilgili devletin insan haklarını savunmasıdır.

Sonuç olarak kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili üçüncü kuşak tartışmalar bağlamında 1991 tarihli AB direktifi incelendiğinde, yönergenin en belirleyici unsuru olarak Sovyetler'den ayrılan devletler açısından tanıma kurumunun koşula bağlanmış olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda tanıma kurumu bir önceki dönemin betimleyici niteliğinin aksine inşai bir niteliğe bürünmüştür. Bu yüzden 1945-1990 arası uluslararası hukuk sisteminden farklılık arz etmektedir.

2.3.2.2. Sadece Devletlerin Değil Hükümetlerin De Tanınması Talebi

Ele alınmakta olunan kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili tarihsel süreç içerisinde üçüncü kuşak tartışmalar döneminde, AB direktifi ile ileri sürülen tanıma kurumunun değişmiş versiyonu, kavramın içeriğinin dönüşmekte olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Crozat'a göre, hükümetlerin terekküp tarzında veya bünyelerinde vaki olan değişiklikler, şiddet neticesi olsalar dahi, dahili bir meseledir ve yabancı hükümetlerin buna müdahalesi caiz değildir, binaenaleyh bu durum kuvvetli bir devletin zayıf bir devlete tesir etmesi için bir fırsat teşkil edebilir (Crozat, 1953: 18-19).

1990 öncesi uluslararası hukuka bakıldığında, uluslararası hukukun da temel ilkelerinden birisi olarak devletlerin iç düzenine karışılmamaktaydı. Oysaki Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, devletlerin iç düzenine karışılmaması ilkesi inkar edilmiştir. 1990 öncesinde tanıma kurumu koşula bağlanmamıştır, betimleyici niteliktedir. 1991 tarihli AB direktifi ile tanıma kurumu inşai hale getirilmiştir.

Klasik emperyalist uluslararası hukuk sistemi içerisinde devlet olma koşula bağlı, inşai bir süreçti. Ancak buna rağmen hükümetlerin tanınmaması şeklinde bir yaklaşım ve/veya uygulama gelişmemiştir. 1945 sonrasında başlayarak hegemon güçler tarafından hükümetlerin de tanınması durumları söz konusu edilmeye başlamıştır. Bağımsız hükümetlerin ilgili kapitalist ve daha sonra da neoliberal devlet biçimlerini benimsemelerine yönelik bir süreç gelişmiştir. Bununla ilgili olarak 1990 öncesinde yakınsaklaşma ve uyum gibi birtakım teklifler ve tavsiyeler ileri sürülmüştür. 1990 sonrasında ise zoraki uyum/zorla uyum, haydut devlet ilan etme, otoriter devlet ilan etme gibi hususlar ve/veya tehditler bu doğrultuda dolaşıma sokulmuştur.

Sadece devletlerin değil, hükümetlerin de tanınması talebi ele almış olduğumuz AB direktifinde geçmektedir. Direktife göre demokratik yönetim⁴³ hakkı vurgulanmaktadır. OECD'ye göre yönetim kavramının arkasında şu üç önemli husus bulunmaktadır; siyasi rejim tarzı, ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarında otoritenin kullanılması süreci, devletin politika belirleme ve uygulama kapasitesi (Demirtaş, 2010: 148). Öte yandan, kapitalizmin yönetim krizini çözmek amacıyla devreye sokulan yönetim kavramının iki temel teze dayandığı ileri sürülmektedir. Bunlardan ilki, uluslararası düzeyde sermayenin akışını sağlamak ve bu akışı muhtemel risklerden arındırmaktır. İkincisi, küresel sermaye hareketliliğine uygun bir uluslararası dil geliştirmektir (Yıldırım, 2013: 179). Demokratik bir yönetim sürecinin devamı için ilgili hükümetlerin sürekli olarak izlenerek değerlendirmeye tabi tutulmaları gerekmiştir. Çünkü bu mantalitenin altında yatan sebebe göre devletler sadece bir defaya mahsus olarak tanınmayacaklardır. Devletlerin bu bağlamdaki tanınmaları, birden çok kereler gerçekleştirilecektir. Hükümetlerin tanınmasının somut örnekleri özellikle ABD tarafından Latin Amerika hükümetlerine yönelik sergilenen yaklaşımlarda görülmektedir. 1945 ile 1990 arasında ABD'nin söz konusu uygulamaları istisna teşkil etmekteyken, Sovyetler'den sonra genel bir uygulama niteliğine büründüğü ileri sürülebilir.

⁴³ Yönetim kavramının ilk kullanımına Dünya Bankası'nın 1989 tarihli raporunda rastlanmaktadır. Söz konusu raporun konusu Sahra Altı Afrika'dır, buradaki krizden sürdürülebilir büyümeye nasıl geçilebileceğidir. Raporda Afrika hükümetlerine ayrıca yer verilmektedir. Buna göre söz konusu hükümetler, program ve politikalarını sürdürülebilir büyüme hedeflerine göre düzenleyebilmelidirler. Bunun yanında, Afrika'da yaşanan ekonomik sorunların sorumluluğu Afrika hükümetleri üzerindedir. Dolayısıyla hükümet yönetimlerinde köklü değişiklikler gerekmektedir (Demirtaş, 2010: 144).

2.3.2.3. Aşırı Siyasileştirilen Tanıma Kurumunun Getirdiği İmkanlar

Üçüncü kuşak tartışmalar döneminde AB direktifini inceledikten sonra kendi kaderini tayin kavramı ile doğrudan ilişkili tanıma kurumu ele alınmaktadır. Bu doğrultuda tanıma kurumunun koşula bağlanması ve sadece devletlerin değil hükümetlerin de tanınması talepleri hususları masaya yatırılmıştır. Tanıma kurumunun bu doğrultuda ilerlemesi onu aşırı bir şekilde siyasileştirmekte ve oluşan bu durumun da getirebileceği birtakım imkanlar öne çıkabilmektedir.

Bu imkanlardan biri piyasa denetiminin getirilmesidir. Bir diğeri kolektif varlıkların yağmalanmasıdır. Bu sonuçları sağlayacak hukuki altyapıların düzenlenmesi de diğer bir etmendir. Tanıma kurumunun getirdiği imkanlardan biri de ilgili devletlerin yapısının dönüştürülmesidir. Bu şekilde ilgili devletlere müdahale imkanları gelişmiştir. Sermayenin uluslararasılaşması sürecinin yeni gerekliliklerine çabuk tepki verilmesini sağlaması açısından devletlerin biçimlerinin değiştirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Daha sonraki bölümlerde ele alınacak haydut devlet ilan etme gibi gelişmeler hegemon devletler tarafından stratejik olarak kullanılabilir. İşin ilginç tarafı şudur ki, hegemon devletler tarafından tanınan birtakım devletler, bu tanımadan sonra, ilerleyen zamanlarda haydut devlet olarak ilan edilebilmektedirler. Dolayısıyla, buradan da anlaşılacağı üzere, tanınmış olan devletlerin bile egemenlikleri daha sonraları tekrar sorgulanabilir hale getirilebilmektedir. Sadece devletler için değildir bu durum, aynı zamanda hükümetler için de geçerlidir. İşte bu sebeplerle ki, tanıma kurumunun aşırı bir şekilde siyasileştiği iddia edilmektedir. Daha sonra tanınacak olmaları gibi birtakım vaatlerle devlet dışı belirli örgütlenmelerin hegemon devletlerce desteklenmesi de burada gündeme gelebilir. Bu tarz devlet dışı örgütlenmelerle, teröristlerden özgürlük savaşçılarına kadar çıkarların gerektiği doğrultuda hareket edilebilir.

2.3.3. Kavramın federe devletlerle sınırlı olması

Kendi kaderini tayin kavramının üçüncü kuşak tartışmalar bağlamındaki boyutu Sovyetler'den ayrılan federe devletlerle sınırlıdır. Sovyetler Birliği'nin anayasasında

söz konusu federe devletlerin ayrılma hakları tanınmıştır. Buna göre, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarihinde; 1924, 1936 ve 1977 Anayasaları karşımıza çıkmakta ve bu üç anayasanın her birinde, birlik cumhuriyetlerine kendi kaderini tayin tanınmaktadır (Alpözen ve Özdemir, 2022: 22). Söz konusu federe devletlerde sosyalist bir düzen olduğu ifade edilebilir.

2.3.4. Federe devletlerin anayasalarında ayrılma hakkının tanınmış olması

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreç içerisinde değişen içerik ve tatbikatının ele almaya çabaladığı doktora tezinde, üçüncü kuşak tartışmalar dönemi olarak ayrılan tarihsel dönemde, Sovyetler'den ayrılan federe devletlerle ilgili olarak Sovyetler'in anayasasında ayrılma hakkının tanınmış (D'encausse, 2019: 177) olduğu görülmektedir. 7 Ekim 1977 tarihli SSCB Anayasası m. 70, "Birlik, eşit Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin gönüllü birliğidir ve halkların özgür self-determinasyon haklarının bir sonucu olarak sosyalist federal ilkeye dayanarak kurulmuş bütüncül, federal çokuluslu bir birliktir" şeklindedir. 72. madde, "Her birlik Cumhuriyeti SSCB'den serbestçe ayrılma hakkına sahiptir" demektedir. 78. madde ise, "Birlik Cumhuriyetlerinin sınırlarındaki değişiklikler SSCB tarafından onaylanacaktır" düzenlemesini içermektedir (Taşdemir, 2016: 662). Görüldüğü üzere, anayasa maddeleri, birliğin, cumhuriyetlerin gönüllü birliği olduğunu ve bu birliğin halkların özgür iradesiyle oluştuğunu vurgulamaktadır. Bu durum, federasyonun zorlama veya baskıyla değil, halkların isteği ve özgür seçimiyle oluştuğunu belirtmektedir. Anayasanın belirttiği üzere, birlik cumhuriyetleri arasındaki birliğin, sosyalist federal ilkeye dayandığı vurgulanmıştır. Buna göre, sosyalist rejimin temel dayanaklarından biri kendi kaderini tayin meselesidir ve burada birlikte çalışma, dayanışma ve eşitlik ön plandadır.

2.4. DÖRDÜNCÜ KUŞAK TARTIŞMALAR (KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIĞI SONRASI)

Kosova'nın bağımsızlığı ve sonrasındaki süreç, doktora tezinin dördüncü kuşak tartışmalar dönemini oluşturmaktadır. Dördüncü kuşak, kendi kaderini tayin kavramı bağlamında bir diğer uluslararası hukuk dönemidir.

Kosova, 1945'te Tito liderliğinde kurulan Yugoslavya Sosyalist Federasyonu (1992'de Yugoslavya Federal Cumhuriyeti olan) içinde yer almaktaydı. Nüfusun yaklaşık yüzde 90'ını Arnavutlar oluşturmaktayken, yüzde 10'u Sırp ve Karadağlılardan oluşmaktadır (Karakoç, 2006: 228).

Kosova'da bulunan Arnavut ve Sırp lar arasında yaşanan olaylar nedeniyle oluşan insan hakları ihlalleri gerekçe gösterilerek, 1999 yılında NATO tarafından BMGK kararı ve üye bir devletin saldırıya uğraması şartı olmadığı halde Kosova'ya askeri müdahalede bulunulmuştur. Chandler'a göre, NATO'nun Kosova'ya saldırısı, uluslararası güvenlikten ziyade insan hakları ve iç yönetim sorunları adına uluslararası düzeyde onaylanmış ilk askeri eylemdi (Chandler, 2006: 50). Müdahale sonrasında da BM tarafından Kosova'da bir idari yapılanma (UNMIK – United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – BM Geçici Yönetim Misyonu) oluşturulmuştur. Yürütülen müzakerelerin sonuçsuz kalmasının ardından Kosova'nın 2008 yılında tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka uygunluğu ile ilgili olarak sorulan soru üzerine özetle UAD tarafından uluslararası hukuk kurallarının ihlal edilmediği kararı verilmiştir (Dalar, 2015: 27). UAD burada bağımsızlık bildirisinin hukuki niteliği, Kosova'nın bağımsızlığını kazanma durumu, Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasının BM müdahalesi neticesinde gerçekleşip gerçekleşmediği, bağımsızlık ilan edildiğinde Kosova'nın topraklarına egemen olup olmadığı, diğer devletlerin Kosova'yı tanımalarının hukuki niteliği, Kosova'nın bu şekilde bağımsızlık kazanmasının bir emsal teşkil edip etmeyeceği hakkında karar vermemiştir. UAD sadece tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka uygunluk durumunu incelemiştir. Buna göre bazı şartlar altında bir halkın tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmeyeceği ileri sürülebilmektedir. Kosova'yı kendine özgü ve emsalsiz yapan şeyin ne olduğu konusunda çok sayıda argüman ileri sürülmekle birlikte bu konudaki temel iddialar şu hususlardadır: 1. Yugoslavya'nın parçalanması ve bu süreçte Kosova'nın Yugoslavya'daki statüsü (1974 anayasasındaki durum biraz aşağıda ele

alınacaktır), 2. Kosova'daki insan hakları krizi (burada yukarıdaki bölümlerde incelenmiş olunan düzeltici/son çare ayrılma hakkı-remedial secession doktrinine başvurulmakla birlikte, ihlallerin gerçekleştiği 1999 yılı ile bağımsızlık ilanının gerçekleştiği 2008 yılı arasındaki dönemde uluslararası camia himayesinde bir durum oluşmuş olduğu dikkatten kaçırılmamalıdır), 3. BM'nin yanıtı (uzun süredir uluslararası yönetim altında bulunan Kosova'nın Belgrad yönetimi altına dönmesinin imkansızlaşması minvalindedir) (Taşdemir, 2016: 654-655). Dördüncü kuşak tartışmalarla ilgili olarak kaotik bir süreçle karşılaşıldığı belirtilebilir. Kosova özelinde kabul edildiği haliyle kendi kaderini tayin kavramı bağlamında, toplumsal bir formasyon olarak her anlamda yeterince güçlü olunabilirse, yine tezin sonraki bölümünde detaylıca incelenecek olan mikro-milliyetçilik açısından bu kavrama yeterince destek veriliyorsa, kendi devletleri Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlendirilebiliyorsa, yine Batı ile iyi ilişkiler geliştirmeye söz verilebiliyorsa, bu toplumsal formasyonlar ile ilgili her türlü ayrılma hakkının, hiçbir hukuki ön koşul olmaksızın tanınabileceği ileri sürülmüştür.

Sovyetler sonrasında Yugoslavya ve devamında Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Slovenya ülkeleri kapsamındaki coğrafyada, savaş sonrası yapılan antlaşmalara bakıldığında şu hususların özellikle vurgulanarak ileri sürüldüğü görülmektedir; savaşlara sebep olan çatışmaların etnik ve/veya ulusal nitelikte oldukları, barış için söz konusu devletlerin anayasalarında etnik ve/veya ulusal nitelikte kimliklerin korunması gerektiği, hükümetlerin kimliklere göre orantılı dağıtılması gerekliliği, azınlık gruplarının parlamentolarda kesinlikle yer alması gerektiği, kimliklere yerel özerklik verilmesi, mali yetkileri de içerecek biçimde kapsamlı ademi-merkeziyetçilik ve benzerleri (Woodward, 2003: 89).

Bu şartları gerçekleştirdiği düşünülen her toplumsal formasyonun kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak bağımsızlığına kavuşacağı bir hukuki ortam düşünülmemelidir. Çünkü bahsedilen koşulları taşıyan her türlü ayrılma hakkının tanınma garantisi söz konusu değildir. Örneğin, birtakım coğrafyalardaki bu şartları taşıyan veya taşımaya yakın olan belirli toplumsal formasyonların ayrılmalarının gerçekleşmediği görülmektedir. Buna karşıt olarak belirli birtakım yerlerde gerçekleşen bu tür

hareketlerin tanındığı da bilinmektedir. Belirli toplumsal formasyonların bir ulus oluşturup oluşturmadıkları, bunların ayrılma da dahil olmak üzere kendi kaderini tayin meselesine sahip olup olmadıkları, bunların aslında ulus değil de daha büyük bir ulus içinde bir ulusal azınlık olup olmadıkları ve bu gibi hususların belirlenmesi meseleleri de önemlidir. Bu anlamda emperyalist müdahaleler seçici davranış gösterebilmektedir. Yakın dönemdeki Suriye ve Irak'taki emperyalist müdahaleler ilk başta akla gelmektedir.

Kosova aslında hukuk dışı bir şiddetin, hukuken tanınması koşullarının ortaya çıkmasıdır. Kosova'daki tecavüz ve cinayetlerle, İsrail tarafından Golan Tepeleri'nin işgal edilmesi arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü gelinen noktada İsrail tarafından Golan Tepeleri işgal edilebiliyorsa, ki işgal edilmiştir, o zaman İsrail'in işgal etmekte hakkı vardır. Uluslararası hukuk da bunu kapsar biçime bürünmüştür. Uluslararası hukuk kuralları, esas olarak, güçlü devletlerin ve bu devletlerin uluslararası sistemdeki çıkarlarını kodlamaktadır ve bu doğrultuda yeni gelişmelerin çoğu, güçlü Batılı devletlerin Üçüncü Dünya devletlerinin iç işlerine müdahalelerini haklı çıkarmaya yardımcı olmaktadır (Chimni, 2012: 294). Bu bağlamda Türkiye, Suriye'de uluslararası hukuku ihlal etti mi, etmedi mi gibi sorular da anlamsız görünmektedir. Bundan sonra uluslararası hukuk, uluslararası hukuka bağlı haklar sistemi, egemenlik, medeni milletler gibi kavramlar da anlamlarını yitirmiş bir hale gelmiştir.

Batı'ya bağımlılık seviyesi, bu şekilde sahip olunan kolektif varlıkların komünizme karşı biçimlenmiş bir duruma getirilmesi, aynı zamanda Batı tarafından bu hareketlerin de uygun görülerek desteklenmesi burada ön plana çıkmaktadır. Zaten, bahsedilen kavramlar da dahil olmak üzere kavramların hiçbir zaman içinde buldukları üretim ilişkilerinden bağımsız bir anlamları yoktur.

Haklar, hiçbir zaman kendi bağlayıcılıklarını kendilerini oluşturan kavramlardan ve terimlerden almazlar. Hakların bağlayıcılıkları her zaman içinde temsil edildikleri organların ve somut çekişmelerin ürünleridir. Kendi yüzü suyu hürmetine geçerli hiçbir hukuk normu yoktur. Her durumda gönül rahatlığıyla uygulanabilecek hiçbir ilke

yoktur. Hiçbir toplumsal çelişki, kendisinden bağımsız prensiplere referansla çözülemez. Çelişkiler nereden kaynaklanıyorlarsa oradan çözülürler.

Dolayısıyla hukuk alanındaki çelişkilerin ve çekişmelerin kaynağı hukuk değildir, bu kaynak başka bir yerdedir. Hukuk, toplumsal alanda var olanı, kendi dili içerisinde yeniden biçimlendiren bir sistemdir. Hukuk alanından bağımsız bir alanda keramet aramak kadar yanlış bir şey olamaz. Her türlü norm, ilke, mevcut toplumsal çelişkiler bütünlüğü içerisinde taraflardan birinin menfaatine ve bunların tatbikatı da o menfaat sahiplerinin ilgili alandaki gücüne bağlıdır, basın üzerinde fikir üretme gücüne bağlıdır. İnsanlığı kurtarabilecek hiçbir norm yoktur. Normlar zaten insanlar arasındaki ilişkilerin tezahürüdür, basit bir yansımasıdır.

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak dördüncü dönem tartışmalar günümüzde sürmeye devam etmektedir. Bu tartışmalar bağlamında kavram yeni bir içeriğe sahip olmuştur, aynı zamanda aşırı saldırgan bir nitelik de taşımaktadır. Burada güncel bir örnek niteliğinde ABD'nin Suriye'de ne işi var sorusunun bir cevabının olmamasının da sebebi. Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak üçüncü ve dördüncü kuşak tartışmalar arasındaki tarihsel süreçte, eşit haklar arasında belirleyici olan güçtür özdeyişi hakim kılınmıştı. 2002'den sonra artık bu özdeyiş değişmiştir. Bundan sonra hak geri plana itilmiş durumdadır. Artık esas olan sadece güçtür. Golan Tepeleri'nin İsrail tarafından işgalinin sebebi de bu şekildedir. Dördüncü kuşak tartışmalarda esas olan görüş, güçlünün görüşleri biçimindedir.

Bu sebeplerden dolayı dördüncü kuşak tartışmaların da içinde bulunduğu süreç çok tehlikelidir. Bu dönemde uluslararası müdahale pratiklerinde ortaya çıkan ve herhangi bir kalıba sokulamayan çıplak bir şiddet söz konusudur. Bu şiddet klasik emperyalist döneme benzemektedir. Ancak klasik emperyalist dönemden daha kötü bir işgal hukuku üretilmektedir. İşte böyle bir ortamda kendi kaderini tayin kavramı biçimlenmektedir.

Klasik emperyalist dönemdeki şiddetin nedeni olarak en azından terör örgütleri ve benzerleri gibi emperyalist kavramlara da olsa belirli kavramlara dayandırılma söz konusuydu. Dördüncü kuşak tartışmalar döneminde uluslararası hukuk tarafından

emperyalist pratiklerle dolu geçmişinde geliştirilmiş herhangi bir uygulamaya referans yoktur. Bu bağlamda dördüncü kuşak aslında özellikleri sınırsız şiddet tarafından belirlenen bir kendi kaderini tayin kavramı kuşağıdır.

Emperyalizmin güncel haline uygun neoliberal birikim rejimi içerisinde burjuva devlet biçiminin yaygınlaştırılması sürecinde kendi kaderini tayin kavramı kullanılmaktadır (Özdemir, 2013: 150). Sonraki bölümde ayrıca incelenecek mikro-milliyetçilik kavramı için de bir kılıf niteliğinde kendi kaderini tayin kavramı kullanılmaktadır. İçerinin menfaatinin dışarıya karşı savunulması diye adlandırılan, ülke içerisinde bulunan kolektif zenginliklerin piyasalara karşı korunma durumları tamamen ortadan kaldırılmaktadır.

Dördüncü kuşak tartışmalar döneminde kendi kaderini tayin kavramı, emperyalist gelişmenin ilerlemesi için gerekli olduğu ölçüde, ilgili toplumsal formasyonlar açısından destek bulabilmektedir. Söz konusu toplumsal formasyonlar, hak iddiasında buldukları coğrafyadaki kolektif zenginliklerin kamudan özele geçmesi için sözler verirler. Yine bu dönemde mikro-milliyetçilik kapsamında doğal hak söylemlerine başvurulmaktadır.

Sovyetler Birliği zaten bir önceki kuşakta dağılmıştı. Sovyetler'den ayrılan devletler, kendi kaderini tayin kavramına başvurmuşlardı. Bu kavramı kullanan devletler, federe devletler niteliğindediler. Bu devletlerin anayasalarında ayrılma hakları tanınmış bulunuyordu. Şimdi üçüncü kuşakla ilgili bu özellikler göz önüne getirildiğinde net bir şekilde görülebilmektedir ki, Kosova, üçüncü kuşak tartışmalar döneminin bir uzantısı değildir.

Kosova, sömürgecilik çerçevesi dışında egemen bir devletin “rızası” olmadan “yaygın tanıma” ile bir birimin ayrılarak bağımsız olmasına örnek teşkil etmektedir (Taşdemir, 2016: 656). Kosova'nın bağımsızlığı, dördüncü kuşak içerisindeki uluslararası hukuk kapsamında dayanak aranmayan girişimlerin adeta başlangıcı niteliğindedir.

2.4.1. Devletlerin Batılı Menfaatler Doğrultusunda Biçimlendirilmesi

Kendi kaderini tayin kavramının dördüncü kuşak tartışmalar sürecinde değişen içeriği ve tatbikatı ile ilgili olarak, kavramı kullanması gündeme gelen devletlerin bu taleplerini Batı ile uyumlu olarak gerçekleştirmeleri durumu ile karşılaşılmaktadır. Yani, ilgili toplumsal formasyonların kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili talepleri Batı tarafından destek bulabilir, ancak söz konusu devletler Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlendirilmelidir ve Batı ile iyi ilişkiler geliştirilmesi sözü verilmiş olmalıdır.

Bu devletlerin Batı'ya bağımlı olmaları beklenmektedir. Bu bağımlılık içerisinde kendi kolektif varlıklarını komünizme karşı biçimlenmiş bir duruma getirmiş olmalıdırlar. Ancak kendi kaderini tayin kavramı bağlamında yapılan talepler, bu hususlar yerine getirilmiş olsa bile, Batı'dan destek bulmayabilir. Söz konusu taleplerin, Batı'nın çıkarları açısından da uygun olması istenmektedir.

Modern ulus-devleti kurmak için sermayenin genişlemesinin önündeki, yasalar, standartlar, para birimleri, ağırlıklar ve ölçüler, gümrük vergileri, siyasi ve dini haklar ve ayrıcalıklardaki sayısız farklılıkların, geniş bir coğrafi alanda ticareti son derece zorlaştırması gibi engellerin aşılması gerekmektedir (Chimni, 1999: 339). Batılı menfaatlere göre devletlerin biçimlenmesi öngörülmektedir. Kalkınma, gümrük, eğitim ve benzeri konulardaki politikalar anlamında kendi özgün politikalarını uygulayamayıp Dünya Ticaret Örgütü'nün sermaye şirketlerine tavsiye ettiği kararlar doğrultusunda kararlar alan, kredi bağımlı, kendi kalkınma meselelerini düzenleyemeyen, IMF'den aldığı kredilerle ancak Batı'nın uygun görebildiği politikaları uygulayabilen bir devlet iktidarı görülmektedir. IMF ve Dünya Bankası politikaları, kredi borçlarının geri ödemesinin ağır şartları nedeniyle, bu kredileri alan ülkelerin ekonomik ve sosyal politikaları üzerinde bağımsızlıklarının genellikle bir kurguya indirildiği bir tür doğrudan kontrol uygulamasına sebep olmaktadır (Löwy, 1993: 133).

Toplumsal fazlanın bütünüyle piyasa ilişkileri üzerinden Batı'ya aktarılması esnasında devletler de Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlenmiş olurlar. Toplumsal fazlanın Batı'ya aktarılması bağlamında liberal insan hakları ütopyası çok önemli bir husus

olarak karşımıza çıkmış durumdadır. Buna göre tüm dünya Batılıların değerleriyle rahatlıkla “yatırım” yapıp üretilen artı değerın veya elde edilen toplumsal kaynakların rahat rahat sürtünmesiz olarak sürdürdüğü bir yer olmalıdır. Bu durum küresel güç ilişkileri bağlamında ABD tarafından yürütülen “açık kapı politikası”nda da görülmektedir. Bu politikaya göre serbest piyasa ekonomisi küresel olarak yayılmalıdır, ülkeler ABD sermayesine açılmalıdır, çevre ülkelerin doğal kaynaklarına rahatlıkla ulaşılabilir. Bu doğrultuda insan haklarının ülkelerin iç işi olmaktan çıktığı ileri sürülür. Buna göre insan hakları tüm dünyayı ilgilendirmektedir. İşte tam da bu bağlamda mikro-milliyetçi söylemin kendisini açığa vurduğu “çoğulcu demokrasi”, “demokratik özerklik”, “kimliklere saygı talebi”, “çokkültürcülük”, “güçlü yerel yönetimler” gibi noktalar da akla getirilmelidir. Ama elimizde emperyalist devletlerin başka ülkeleri işgal etmeleri örnekleri bulunmaktadır. İşgal dışında belirli ülkelerdeki darbeler de desteklenmektedir. ABD-PYD somut ilişkisi bazında da görüldüğü üzere terör örgütlerine de her türlü destek verilmektedir. Ancak işgal ve benzeri diğer eylem ve pratiklerde insan hakları sümen altı edilmektedir. Ancak bunun yanında belirli yerlerdeki insan hakları ihlalleri ileri sürülerek, bu ülkelerin iç işlerine müdahale edilmektedir. Batı dünyasındaki insan hakları ihlalleri dikkatli bir şekilde örtülürken, Üçüncü Dünya’daki insan hakları ihlalleri yoğun bir şekilde gündeme taşınmaktadır (Zabunoğlu ve Sönmez, 2021: 264).

Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlenmemeye durumunda ise içerisinde silahlı cezaların da yer aldığı yaptırımlar olabileceği görülmektedir. Batılı menfaatler bağlamında sermayenin uluslararasılaşması, bu dağılımı destekleyecek devlet biçiminin uluslararasılaşmasına sıkı sıkıya bağlılık, özellikle ham madde üreticisi devletlerde devletlerin liberalizasyonu, hukukun üstünlüğü ve benzeri kavramlar ileri sürülmektedir. Nerede insan hakları ve başarılı projelerle birlikte devletlerin Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlenmesi söz konusuysa, orada toplumsal eşitsizlikler vardır. Toplumsal açıdan bakıldığında insan haklarının korunması, aslında piyasa ilişkilerinin emperyalist düzeneğinin korunması işlevlerini taşımaktadır.

Batılı menfaatler içerisinde çevreden emperyalist merkeze giden artığın kesilmesine yönelik politikalarla karşılaşılmamaktadır. Neoliberal sermaye birikimi dönemi içerisinde küresel güç ilişkileri bağlamında sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi

döngüsünü sağlayacak, bunu aksatmayacak devlet biçimlerinin politikalar üretmesi beklenmektedir. Bu dönemde farklı bir dünya görüşü ve anlayışı sunabilecek Sovyetler Birliği de bulunmamaktadır.

Kolektif emperyalizm kapsamında içinde bulunulan dördüncü kuşak tartışmalar döneminde farklı yerlerde silahlı müdahaleleri de kapsayan politikalar belirginleşmektedir. Bu doğrultuda silahlı müdahalelerin meşruiyetini sağlamaya yönelik gerekçeler de ileri sürülmektedir. Bütün bu hususlar ile sağlanmaya çalışılan, Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlenen devletlerdir. Bu devletler Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlendiklerinde, ilgili toplumların kolektif zenginliklerinin piyasalara aktarılmasının önünde bir engel de kalmayacaktır. Bu şekilde sürtünmesiz biçimde dışarının menfaati içeriye taşınmış olacaktır (Özdemir, 2017b: 206-207). Yakın dönemde Irak ve Suriye gibi örneklerde görüldüğü üzere, devletlere yönelik silahlı müdahalelerin gerekçesi “barışın tesisi” olmaktadır (Ogunnowo ve Chidozie, 2020: 1). Bütün bu müdahaleler “insani müdahale” terimi kullanılarak meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Kuşkusuz, egemen bir devlete başka bir ya da bir dizi devlet tarafından doğrudan güç kullanmak suretiyle müdahalede bulunulması egemenliğin genel mantığı ile bağdaşmaz (Beriş, 2008: 67-68). Ancak söz konusu insani müdahalelerin gerçek amacı neoliberal devlet biçimlerinin gerçekleştirilmesidir. Temel argüman şuydu: Her nasıl ki kapitalist toplumlarda birey kendi beceriksizliği yüzünden sistemden faydalanamıyorsa, bu devletler de kendi eksiklikleri yüzünden kapitalist dünya sisteminden yararlanamamakta ve kendi becerisizlikleri yüzünden başarısız⁴⁴ olmaktaydılar (Özdemir, 2013: 110).

2.4.2. Kosova'nın Federe Devlet Olmaması

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreci içerisinde değişen içerik ve tatbikatının incelenmesinin hedeflendiği tezin, dördüncü kuşak tartışmalar olarak Kosova'nın bağımsızlığı ve sonrasına odaklandığından bahsedilmiştir. Bu kuşağı diğerlerinden ve

⁴⁴ Başarısız devlet kavramı Uluslararası İlişkiler literatüründe ilk olarak 1992'de Helman ve Ratner tarafından “Saved Failed State” başlıklı makalede, uluslararası toplumun bir parçası olma kapasitesinden mahrum olan devletler için kullanılmıştır (Telli, 2020: 1273).

özellikle de üçüncü kuşak tartışmalar döneminden ayıran bir husus olarak karşımıza Kosova'nın federe devlet statüsünde olmaması çıkmaktadır (Economides, 2011: 195).

Kosova, Sırbistan'a bağlı olarak otonom bir toprak statüsündeydi (Sterio, 2010b: 361). Anayasaya göre bir ulus olarak kabul edilmemişti. Anayasada 1963 değişikliğinden önce azınlık olan statüsü, milliyet olarak değiştirilmiştir. 1974 anayasasına göre diğer cumhuriyetler gibi geniş yetkileri olsa da (parlamentosu, hükümeti, başkanı, mahkemeleri, idari kurumları gibi) bir cumhuriyet olarak sayılmıyordu. Buna göre, Kosova, kendi anayasasını hazırlayabilecek, kendi parlamentosuna, kendi mahkemelerine sahip olma hakkını kazanırken, kendi polis gücünü oluşturabilecek, kendi okullarını kurabilecekti, merkez bankası kurma ve vergi toplama hakları da olacaktı (Taşdemir ve Yürür, 1999: 141-142). 1974 Anayasası ile Sırbistan'da Voyvodina ile birlikte Kosova'ya da özerklik tanınmıştır ancak daha sonra 1989'da Miloseviç'in iktidarı ile Belgrad merkezi yönetimi tarafından özerklik kaldırılmıştır (Karakoç, 2006: 228-229).

Federe devlet statüsünde olmaları, üçüncü kuşak tartışmalar döneminde Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlaşan devletlerin ortak özellikleri arasında yer alan bir husustur. Kosova'nın bağımsızlığı süreci de Sovyetler'in olmadığı bir dünyada gerçekleşmiştir ancak Kosova'nın federe devlet statüsü bulunmamaktadır. Bu husus önemlidir, çünkü neoliberal birikim dönemi ve biçimlenmekte olan küresel güç ilişkileri bağlamında, bağımsızlıklarını kazanma arayışında olan toplumsal formasyonların federe statülerinde olup olmadıkları artık önemini yitirmiş görünmektedir.

2.4.3. Kosova'nın Önceki Dönemde Akdedilmiş Anayasaya Göre Ayrılma Hakkının Olmaması

Dördüncü kuşak tartışmaları, üçüncü kuşak tartışmalardan ayıran temel hususlardan bir diğeri de Kosova'nın önceki dönemde akdedilmiş 1974 tarihli Yugoslavya Anayasası'na göre ayrılma hakkının bulunmamasıdır (Kuçi, 2021: 872). Söz konusu anayasaya göre kendi kaderini tayin meselesinin, Yugoslavya uluslarına ait olduğu belirtilirken, Kosova'nın özerk bölge statüsünde olduğu vurgulanmıştır. Çünkü,

Sovyetler'in dağılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan eden federe devletlerin anayasalarında ayrılma hakkı tanınmış bulunmaktaydı. Kosova örneğinde ise böyle bir durum söz konusu değildir.

Kosova örneğine bakıldığında, her türlü ayrılma hakkının, hiçbir hukuki ön koşul olmaksızın tanınabileceği görülmektedir. Neoliberal birikim döneminde ayrılması söz konusu olan toplumsal formasyonlardan beklenen kendi devletlerini Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlendirmeleri, Batı ile iyi ilişkiler geliştirmeye söz vermeleridir.

2.4.4. Daha Önce Sömürge Statüsünde Olanların Ayrılma Taleplerinin Olmaması

Kosova'nın bağımsızlığı ve sonrası gelişmelerin incelendiği dördüncü kuşak tartışmalar döneminde, ele almakta olunan kuşağı, önceki kuşaklardan ayıran bir hususun da dördüncü kuşakta ortaya çıkan ayrılma taleplerinin daha önce sömürge statüsünde olan toplumsal formasyonlardan kaynaklanmadığıdır.

Kosovalıların sömürge statüsünden çıkma hakkına sahip sömürge bir halk olarak kabul edilip edilemeyeceğine yönelik olarak, herhangi bir sömürge bölgesini, onu yöneten ülkeden coğrafi olarak ayrı ve etnik veya kültürel olarak farklı bir bölge olarak tanımlayan BMGK'nin 1541 (XV) sayılı kararı okunabilir (Lauwers ve Smis, 2000: 59).

Sömürge statüsünden çıkışlar, ikinci kuşak tartışmalar döneminde incelenmişti. Amerikan hegemonyası ile birlikte, kapitalist dünyanın değişen birikim stratejisi, yeni bir kolektif emperyalist düzenek ve Sovyetler'in etkisinin incelendiği ikinci kuşak tartışmalar döneminde sömürgecilik karşıtı hareketler başarıya ulaşmıştır ve Üçüncü Dünya'nın toplumsal var olma hakkı savunulmuştur. Kosova'nın bağımsızlığı ve sonrasında meydana gelen ayrılma taleplerinde ise daha önce sömürge statüsünde olanlardan kaynaklanan bir hareket ile karşılaşılmamaktadır. Aynı zamanda bu dönem, sömürge sonrası bağımsızlık hareketlerinin kamucu taleplerini de içermemektedir.

2.4.5. Emperyalist Müdahalelerin Nesnesi Olabildikleri Ölçüde Destek Bulabilmeleri

Dördüncü kuşak tartışmalara odaklanılan bu bölümde, kendi kaderini tayin kavramının nasıl bir ortamda şekillendiğinin anlaşılması çok önemlidir. Burada öncelikle emperyalist merkeze gelir aktarımı sürecinin aksamaması için toplumsal formasyonların neoliberal devlet biçimlerini almaları beklenmektedir. Bu doğrultuda söz konusu toplumsal formasyonlarda biçimsel demokrasinin uygun biçimlerinin desteklenmesi, ileri sürülen kendi kaderini tayin kavramı donundaki taleplerin emperyalist ülkeler tarafından desteklenmesi açısından önemlidir. Demokrasi kavramının, demokratik kurumların, demokrasi kültürünün sürekli vurgulanması, ele alınmakta olunan kavramın içsel boyutunu (sömürge dışındaki ülkeler için tüm halkın demokrasiye erişmesi ve demokratik süreçlere katılması) oluşturduğundan bahisle doktrinde ele alınmaktadır. Yine bu devletlerde sermayenin uluslararasılaşması, bu dağılımı destekleyecek devlet biçiminin uluslararasılaşması, özellikle ham madde üreticisi devletlerde devletlerin liberalizasyonu, hukukun üstünlüğü konularında genişletilmiş sermayenin yeniden üretimi sürecinin aksamaması için gereken biçimin alınması arzu edilir.

Toplumsal açıdan bakıldığında, insan haklarının korunması söylemleri sürekli gündemde tutularak aslında piyasa ilişkilerinin emperyalist düzeneğinin korunması hedeflenir. İnsan hakları emperyalizm eliyle insani müdahaleyi meşrulaştıracak bir araç haline dönüşmüştür (Matori ve Kagu, 2019: 60). Evrensel insan hakları mağdurunun ihtiyaçlarından türetilen bu yeni insan hakları ilkesi, vatandaşı oldukları ulus-devletin başarısız olması veya yapamayacak durumda olması durumunda, dış kuruluşlara harekete geçme görevi yüklemektedir (Chandler, 2006: 131). Emperyalist müdahaleler, bu toplumsal formasyonların söz konusu oldukları mekanlardaki kolektif doğal zenginliklere saldırmak amacıyla gerçekleşmektedir.

Sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi döngüsünde yer alan para formunda sermaye, meta formunda sermaye, başkalaşmış meta formunda sermaye ve başkalaşmış para formunda sermaye ilişkileri piyasada kendi iç dinamikleri ile kendiliğinden oluşan otomatik bir süreç değildir. Bu döngünün oluşması için sürekli siyasi müdahaleler

şarttır. Kendi kaderini tayin kavramı bağlamında destek bulabilen toplumsal formasyonların ancak emperyalist müdahalelerin nesnesi olabildikleri ölçüde bunun gerçekleştiği bilgisine bir de bu açıdan bakmak gerekir. Yani iktisadi alan kendi hayat koşulları için gerekli olan enerjiyi kendi özünde, tohumunda taşımaz. İktisadi olan her zaman biçimlendirilmek için siyasi olanın müdahalesine muhtaçtır.

2.4.6. Kendi Farazi Topraklarındaki Kolektif Varlıkları Bireysel Mülkiyete Tahvil Sözü Vermeleri

Sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi döngüsünde de görüldüğü üzere, alım satıma tabi olmayan varlıkların alınıp satılabilmesi bu döngünün devamlılığı açısından çok önemlidir. İşte bu doğrultuda kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak iddiada bulunan toplumsal formasyonların dördüncü kuşak tartışmalar döneminde alım satıma konu olmayan kolektif varlıklarını alım satıma tabi hale getirmeleri beklenir. Kolektif varlıklar içerisinde kamu mallarını, kamu arazilerini, ormanları, akarsuları ve benzerleri sayılabilir. Ayrıca bu konuyla ilgili olarak belirtmek gerekir ki, Sovyetler'in çöküşü de emperyalist devletler tarafından kolektif doğal zenginliklere saldırmak için zemin oluşturmuştur. Özel mülkiyete kani edilmemiş kolektif varlıkların özel mülkiyete tabi hale getirilmeleri, uluslararası piyasalarda alınıp satılmaya başlamaları, paraya çevrilmeleri sözü verilmesi, kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili iddiaların destek bulmasını sağlayabilmektedir.

Sosyalist görüşler bağlamında kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak belirtilmesi gerekir ki, kendi topraklarındaki kolektif zenginliklerini metalaştırmayan, bunların emperyalist merkeze aktarılması için herhangi bir söz içermeyen, kendi toplumlarının kolektif zenginliklerini, doğal kaynaklarını kendi insanları için alıkoyan, bu anlamda emperyalist merkez dünyayla çelişki ve itişme içerisinde olan yaklaşımlar destek bulabilir. Bu yüzden kendi farazi topraklarındaki kolektif varlıkları bireysel mülkiyete tahvil sözü veren toplumsal formasyonlar ancak emperyalizme hizmet edebilirler. Kolektif varlıklar zaten bireysel mülkiyete tahvil edilmişse, bunların kullanımlarının sürdürülmesi sözünün verilmesi de beklenir.

2.4.7. Mikro-Milletin Uydurma Doğal Haklarından Başka Dayanağı Olmaması

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreci içerisinde ele alınan dördüncü kuşak tartışmalar ile ilgili olarak öne çıkan bir diğer husus ise Kosova örneği ve sonrasındaki uygulamalarda görüldüğü üzere, ilgili toplumsal formasyonların doğal haklarına atıf yaparak yeterince mikro-milliyetçi oldukları ölçüde bu taleplerinin destek bulmasıdır. Dördüncü kuşak tartışmalar döneminde istenen olgulardan birisi mikro-milliyetçiliğin öne çıkmasıdır. Mikro-milliyetçiliğin öne çıkmasının nedenlerinden birisi de ulus-devletlerin küresel ölçekte sermaye dolaşımına müdahale edemeyecek kadar güçsüz olmaları beklentisidir. Mikro-milliyetçilik akımları gibi taleplerle merkezi devlet ekseninin parçalanarak ulus-devletlerin güçsüzleşmesi, yerel menfaati uluslararası menfaat karşısında savunma kabiliyetini iyice azaltmaktadır (Özdemir ve diğerleri, 2019: 115).

Sadece emperyalist Batı tarafından uygun görülen politikaları uygulayabilen devlet iktidarlarına ulaşmanın en güzel yollarından birisi olarak mikro-milliyetçilik karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, mikro-milliyetçilik emperyalizmin araçlarından birisi haline dönüşmüştür (Aykut, 2013: 129). Mikro-milliyetçiliğin artırılması ile ulus-devletlerin zayıflatılması kavramları birbirlerine eş değer olarak ilerlemektedir.

Belirli kolektivitelerin veya grupların uydurma doğal hakları demeti ve bununla uyumlu olarak uydurulan doğal haklar tarihi, genel olarak emperyalizmin işine yarayacak gruplar için üretilmektedir. Emperyalizmin işine yaramayacak gruplar açısından bu şekilde bir tarih üretimi ile karşılaşılmamaktadır. Bu kolektivitelere yönelik kullanılan terörist veya özgürlük savaşçısı kavramları, bu sebeplerle, değişik mekan ve zamanlarda değişik stratejiler gereği ifade edilebilmektedir.

Dördüncü kuşak tartışmalar kapsamında Kosova uygulaması, bu bağlamda bir başlangıç niteliğindedir. Kosova'dan sonra Abhazya, Güney Osetya ve Kırım gibi örnekler de bulunmaktadır. Dördüncü kuşak tartışmalar dönemi 1990'lardan sonraki süreci kapsayan yeni bir dönemdir. Buradaki mantığın şu şekilde ilerlediği akla gelmektedir;

Kosova örneğinde söz konusu olduğu gibi bağımsızlığa giden yollardan biri askeri müdahale neticesinde gerçekleşiyorsa, aynı durum Rusya'nın Abhazya, Güney Osetya ve Kırım'a müdahalesi bağlamında neden düşünülmesin?

Kırım'ın Rusya'ya katılması örneği, tek taraflı ayrılık olarak nitelendirilebilir (Grant, 2015: 68). Kırım örneğine bakıldığında, Kırım'daki meclisin tek taraflı olarak Rusya'ya katılmak için referandum yaptığını, bu referandumda %97'lik çoğunluğun Rusya'ya katılmak istediği görülmektedir. Bu ayrılma kararında ayrıca UAD tarafından Kosova hakkında verilen karara da atıf yapılmıştır. Burada Kırım tarafından ileri sürülen ayrılık hakkı, kendi kaderini tayin kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Rusya, Kırım'ın kendisine bağlanmasını self determinasyon meselesine dayandırmıştır (Taşdemir ve Özer, 2015: 44). Bununla birlikte Rusya, Kırım'daki vatandaşlarını korumak için askeri müdahalede bulunduğunu belirtmiştir. Ancak bir ülkenin başka bir ülkedeki vatandaşlarını korumak amacıyla askeri müdahalede bulunması uluslararası hukuk açısından devletlere tanınan bir yetki durumu değildir.

Kırım'ın durumu ile ilgili olarak Ukrayna tarafından egemenlik ve toprak bütünlüğünün ihlali ileri sürülmüştür (Charron, 2016: 225). Ukrayna anayasası toprak değişiklikleri ile ilgili olarak sadece bir bölgedeki toplum tarafından bir referandumu değil, ülke genelinde bir referanduma işaret etmektedir. Kırım'ın statüsüne bakıldığında, özerk bir cumhuriyet olarak Ukrayna içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte içerisinde Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olduğunun yazılı olduğu bir Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası da bulunmaktadır. Ancak her ne kadar Ukrayna tarafından bu anayasanın geçerliliğini koruduğu ileri sürülse de Kırım'ın ilhakını gerçekleştiren Rusya tarafından bu anayasa yürürlükten kaldırılmıştır.

Kırım'ın sömürge durumundan bahsedilebilir mi? Self determinasyon ilkesi sömürge altındaki toplulukların kullanmasını öncelemekteyken, Kırım ise sömürge altındaki bir topluluk değildir (Taşdemir ve Özer, 2015: 55). Kırım toprağı 1954 yılında Sovyet lider Kruşçev tarafından Ukrayna'ya hediye edildiğinden, Ukrayna tarafından ne işgali ne de ilhakı söz konusu değildir (Taşdemir ve Özer, 2015: 56).

Sovyetler Birliği çöktükten ve fordist birikim rejiminin o dönemde buna uygun olan zemini yıkıldıktan sonra artık üçüncü ve dördüncü kuşak tartışmalar döneminde antiemperyalist bir kendi kaderini tayin kavramı iddiası görülmektedir. 1990'lerden sonra Batılı emperyalist ülkeler bu kavramı kendi devlet biçimini direktme olarak kullanmışlardır. Çünkü Sovyetler Birliği varken bunu ancak yakınsaklaşma gibi yaklaşımlarla yapabildikleri bilinmektedir. Yani bu anlayışa göre Batı kampına gelinmesi, piyasa ilişkilerinin kurumlarını belirlemeleri isteniyordu.

Sovyetler Birliği çöktüğü zaman, adeta kudurmuş gibi insani müdahaleler başlamıştır. Devlet biçimini beğenmedikleri ve yaşamalarının değersiz olduğunu düşündüklerinin hayatlarını sonlandırmaya değecek olanları için birtakım nedenler (ülkelerin kendi halklarına saldırmaları, ülkelerin teröristleri barındırmaları, ülkelerin kitle imha silahlarına sahip olmaları, devletlerin kendi bölgelerinde insanlığa karşı suç veya soykırım işlemleri gibi) ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda hidrokarbon rezervleri açısından zengin olan yerlere, jeostratejik açıdan değerli olan zeminlere bakılmıştır. Bu mekanlarda kendi yaklaşımlarını ileri sürerek direktmişlerdir. Bu bağlamda orta ölçekte olan ulus-devletlerin yıkılması amaçlanmıştır. Bu ulus-devletlerin içerisinde çıkacak belirli taleplerin yaratılması sağlanmıştır. Yani bütün kendi kaderini tayin kavramı iddiaları emperyalist uşağı değildir. Özellikle PKK devleti kurmaya kalkışanların dilinde söz konusu iddialar görülmektedir. Amerikalıların özgürlük savaşçısı dediklerinin dillerindeki hali de bu şekildedir. İşte bu tarz söylemlerde geçen kendi kaderini tayin kavramı iddialarının işlevinin ne olduğunun anlaşılması önemlidir. Bunlar üzerinden emperyalist bir bağlamda kendi kaderini tayin kavramı iddialarının güncel işlevinin ele alınması gerekmektedir.

Bölüm Sonucu:

Doktora tezinin ikinci bölümünde “Kendi kaderini tayin kavramının tarihi nasıl gelişmiştir?” sorusu incelenmiştir. Bu bölümde kendi kaderini tayin kavramının tarih içindeki evrimi ve farklı dönemlerdeki tartışmalar ele alınmıştır.

Birinci kuşak tartışmalarda, Lenin'in en zayıf halka yaklaşımı incelenmiştir. Bu yaklaşım, çevreden merkeze artık transferinin kesilmesi, çevrenin kendi kolektif zenginliklerini metalaştırmaması ve sömürülen toplumların kendi kaynaklarını kullanabilmesi gibi unsurları içermektedir. Lenin'de kendi kaderini tayin bir dünya devrimi stratejisidir, anti-emperyalist mahiyettedir, proleter dayanışmaya destek verme koşulunu içermelidir. Buna göre, en zayıf halka sömürge ülkeleri olduğu için, halka buradan kopartılmalıdır. Wilson prensipleri ise, Lenin'in stratejik yaklaşımına adeta bir cevap niteliğindedir. Wilson, 1919'da Paris Barış Konferansı'nda yeni kurulan Orta Avrupa devletleri için ulusal kendi kaderini tayini onaylamıştır.

İkinci kuşak tartışmalarda, kapitalist dünyanın birikim stratejisi olan Amerikan hegemonyası ve sermayenin uluslararasılaşma dalgaları göz önünde bulundurulmuştur. Bu dönemde emeğin devrimci taleplerden vazgeçerek toplumsal bir uzlaşma içerisine girdiği ve yeni bir kolektif emperyalist düzenek oluşturulduğu tespit edilmiştir. Burada ayrıca üçüncü dünyanın toplumsal var olma hakkının savunulması ve iktisadi ve sosyal hakların kabulü gibi gelişmeler incelenmiştir.

1945 ile birlikte kendi çıkarını maksimize etmeyi, meşruiyetini sağlamayı amaçlayan, kendi kaderini bu düzleme oturtan burjuva temsil kurumu radikal olarak dönüşmüştür. Yeni bir düzenek gelmiştir. Ulus-devlet imparatorlukları arasındaki rekabete dayalı sistem çökmüştür. Amerikan önerisine göre, hiçbir ulus-devlet diğerini yok ederek sınırsız bir birikime ulaşamayacaktır. Amerikan hegemonyası döneminde sermaye uluslararasılaşmıştır. Bir devlet, farklı merkezlerden sermaye gruplarına açılmıştır. Bireysel kapitalistler, birden ziyade ülkede faaliyet göstermişlerdir. Artık burjuvazinin Fransız devrimi ile birlikte yurttaş hakları içerisinde kendi hegemonyasını tesis etme süreci bitmiştir.

Kolektif emperyalizmin belirlediği dönemde kendi kaderini tayinin öznesi sömürge halkları olmuştur. Sömürge halklarının emperyalizme karşı kendi kaderini tayin talepleri, II. Dünya Savaşı'na kadar gerçekleşmemiştir. Sömürgelerin bağımsızlaştığı dönem, kendi kaderini tayinin Batılı emperyalistler tarafından tanındığı dönem, bu dönemdir.

Sömürgecilik karşıtı hareketlerin başarıya ulaşmasında, pek çok hak kategorisinin hukuk metinlerine girmesinde, az gelişmekte olan ülkelerin kendi doğal kaynakları üzerinde egemenlik kurma çabalarında, bu ülkelerin toplumsal var olma haklarının savunulmasında Sovyetler'in etkisi belirleyici olmuştur. Sovyetler'in etkisiyle, sömürge devletler, kendi kolektif varlıklarına sahip çıkabilmek adına taleplerde bulunmaya başlayabilmişlerdir, sanayileşme ve kalkınma talep edebilmişlerdir. Sovyetler'in bulunduğu dönemde uluslararası hukuk devletlerin iç düzenine karışmamıştır. Kendi kaderini tayin, Sovyetler Birliği'nin ısrarıyla pozitif bir norm olarak BM Şartı'nda yer almıştır.

Sovyetler sonrası üçüncü kuşak tartışmalar bağlamında AB Direktifi, tanıma kurumunun koşula bağlı olması, kendi kaderini tayin kavramının federe devletlerle sınırlı olması ve federe devletlerin anayasalarında ayrılma hakkının tanınması üzerinde durulmuştur.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Sovyet sisteminden ayrılan ülkelerin kapitalist sisteme entegre edilmesi, tanınması gibi bir ara sorun ortaya çıkmıştır. Kendi kaderini tayin ile ilgili olarak sömürgeler dışında bir uygulama ile karşılaşmaktadır. Sovyetler sonrasında 1991 tarihli AB Direktifi kendi kaderini tayinin işlevini dönüştürmüştür. Buna göre, Sovyetler'den ayrılan ülkelerin demokratik liberal birer devlet olarak tanınabilmeleri için gerçekleştirmeleri gereken belirli şartlar vardır: Demokrasiyi garanti altına alacak kurumlar, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, azınlık grupların haklarının gözetilmesi, işleyen bir serbest piyasa ekonomisi, Birliğin içindeki piyasa koşullarıyla ve rekabet baskılarıyla baş edebilme kapasitesi. Direktif Sovyetler sonrası uluslararası güç ilişkileri ve sermaye birikim rejimleri bağlamında istenen devlet biçimini göstermektedir. Bu şartlar burjuva devlet biçiminin temel belirleyenleridir. Benzeri şartlar 1975-86 tarihli AB'nin ilk genişlemesinde ve 1989-95 genişlemesinde ileri sürülmemiştir. Sovyet sisteminden ayrılan devletlerin, daha önce federal bir devletin federe kanatlarını oluşturup, önceki devletlerin anayasalarında kendi kaderini tayine sahip oldukları öngörülmüştür.

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreç içerisinde dördüncü kuşak tartışmalar dönemi, Kosova'nın bağımsızlığı sonrası dönemi kapsamaktadır. Burada Kosova'nın bağımsızlığı sonrası yaşanan gelişmeler incelenmiş ve devletlerin Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlendirilmesi, mikro-milletlerin uydurma doğal hakları ve emperyalist müdahalelerden destek bulmaları gibi tespitler ele alınmıştır.

Kosova'nın 2008 yılında tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka uygunluğu ile ilgili olarak sorulan soru üzerine UAD tarafından uluslararası hukuk kurallarının ihlal edilmediği kararı verilmiştir. Kosova'nın bağımsızlığı ile başlayarak kendi kaderini tayin, dönüşmektedir. Buna göre devletler, Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlenmelidir. Toplumsal oluşumlar, emperyalist müdahalelerin nesnesi olabildikleri ölçüde destek bulmaktadır. Bunlar, kendi farazi topraklarındaki kolektif varlıkları bireysel mülkiyete tahvil sözü vermektedirler. Mikro-milliyetçi oluşumlar bu taleplerini doğal haklara dayandırmaktadır. Dördüncü kuşak tartışmalarla ilgili olarak kaotik bir süreçle karşılaşılmaktadır. Bu dönemde uluslararası müdahale pratiklerinde ortaya çıkan ve herhangi bir kalıba sokulamayan çıplak bir şiddet söz konusudur. Kosova'nın bağımsızlığı, dördüncü kuşak içerisindeki uluslararası hukuk kapsamında dayanak aramayan girişimlerin adeta başlangıcı niteliğindedir.

3. BÖLÜM: NEOLİBERAL DÖNEMDE KAVRAMIN EKONOMİ-POLİTİĞİ

Okumakta olduğunuz doktora tezi çalışması ile tarihsel süreç içerisinde kendi kaderini tayin kavramının değişen içerik ve tatbikatının incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle birinci bölümde kendi kaderini tayin kavramından ne anlaşıldığı ele alınmıştır. Bu doğrultuda kavramın kökenine, anlamına bakılmıştır. İkinci bölümde ise kavramın tarihinin nasıl gelişmiş olduğu belirtilmeye çalışılmıştır. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşak tartışmalar olarak adlandırılan tarihsel akış günümüze kadar getirilmeye çabalanmıştır.

Tezin üçüncü ve son bölümünde ise, daha çok kavramın günümüzde nasıl bir işlev taşıdığını anlamaya yönelik gayret gösterilmeye çalışılacaktır. İçinde bulunulan nesnel üretim ilişkileri ile ilişkili olarak neoliberal birikim dönemi içerisinde kavramın dahil olduğu süreç ilerlemektedir. Neoliberal birikim dönemi, beraberinde neoliberal devlet biçimlerini de şart koşmaktadır (Harvey, 2007: 22). Tezin son bölümünde, araştırma sorusuna cevaplar bulabilmek amacıyla neoliberal dönem, kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemdeki işlevleri ve kavramın niteliği anlaşılma ve açıklanmaya çalışılacaktır.

Kavramın ekonomi-politiği ifadesi ile, herhangi bir aşkınlığa başvurulmadan kavramın ele alınmasını, insan toplumlarının fitratına, ortak iyinin aracı olarak gören bir doğal hukuk anlayışına ya da tanrısal izahatlara yer verilmemesini, herhangi bir aşkınlığa başvurmadan elimizdekilere bakarak içinde bulunulan nesnel üretim ilişkilerinin etkisiyle kavramın incelenmeye çalışılması ifade edilmektedir. Ekonomi-politik yöntemin kullanılması istenildiği için kavramın ele alınmış olduğu hukuki pozitivizmle yazılmış metinlere de odaklanılması gerekmektedir.

Kendi kaderini tayin kavramı ile birtakım ilişkiler düzenlenmektedir. Bu sebeple kavram ile düzenlenen ilişkilerin ne olduklarının bilinmesi gerekmektedir. Bu bilgilere sahip bir şekilde kavramın ele alınması hususu vurgulanmalıdır. Yani düzenlenen ile düzenleyen arasındaki ilişkinin bilgisine sahip olmak bu açıdan önem arz etmektedir.

3.1. NEOLİBERAL DÖNEM

Küresel ekonomik sistemde tabi duruma düşmekten korkan devletler, sermayenin taleplerini neredeyse söze gerek kalmadan karşılamaktadır (Robinson, 2001: 157). Bunun sonucunda emeğin ve bir bütün olarak toplumun çıkarları sermayeninkilere tabi hale gelmektedir ve ulus-devletler arasında aşağıya doğru bir yarış başlamaktadır. Devletlerin uyguladığı bu ekonomi politikasına genelde neoliberalizm denir. Neoliberalizm en geniş anlamıyla piyasaların üretimin koordinasyonunda yegane unsur olarak belirlediği ve piyasa menfaatinin toplumsal menfaatin önüne geçtiği bir hale, duruma; dolayısıyla öznesiz bir piyasalaşma/metalaşma sürecine gönderme yapar (Özdemir, 2014a: 29). Neoliberalizm aslında sermayenin hiçbir düzenlemeye tabi olmadığı bir rejim değil, sermayenin küresel hareketini ve kar etmesini en çok kolaylaştıran devlet düzenlemesi biçimidir (Hardt ve Negri, 2004: 295-296). Neoliberalizm, kapitalist üretim tarzının güncel ideolojik, siyasal ve yönetsel biçimlenmiş halidir (Özdemir, 2013: 157). Neoliberalizme göre, piyasalar deregüle edilmeli, kamu hizmetleri özelleştirilmeli, sosyal güvenlik ağları kaldırılmalıdır, bu şekilde serbest piyasanın büyüyle tüm insan sınıfları daha yüksek refah seviyelerine yükselecektir (Toruno, 2002: 189). Neoliberalizm, ideolojik bir müdahalesizlik örtüsü altında sermayenin egemenliğini toplumsal yaşamın her alanında yeniden oluşturmaya yönelik bir hegemonya projesini dayatmak için devlet gücünün sistematik olarak kullanımına dayanan bir birikim stratejisini, bir sosyoekonomik yeniden üretim düzenleme şeklini ve bir sömürü ve toplumsal tahakküm tarzını birleştirir (Saad-Filho, 2018: 114).

1980'lerden sonra neoliberal bir dönemin geldiği görülmektedir (Sarı Aksakal, 2018: 365). Neoliberal dönemin kendine has özgün düzenleme biçimleri vardır (Howell, 2016: 573). Neoliberalizm düzenleme türünden daha ziyade düzenlemeyi bozma, düzensizleştirmeyi içermektedir (Peck ve Tickell, 1994: 317). 1980'lerde başlayan neoliberal dönem yekpare bir şey değildir. Neoliberal dönemin çevre ülkelerdeki ve merkez ülkelerdeki etkileri farklıdır (Siddiqui, 2012: 12). Ancak neoliberal dönem hem merkez hem de çevre ülkelerde toplumsal sınıflar arasında dengesizliği artırmaktadır (Portes, 1997: 229). Batı'da kişi başına düşen gayri safi milli hasılayı artırmıştır, ancak

bununla birlikte gelir eşitsizlikleri de artmıştır. Ancak gayri safi milli hasılanın artışı durumu, dünyanın doğusunda ya da güneyinde gerçekleşmemiştir.

Neoliberal devlet tipik olarak doğal kaynakları özel mülke dönüştürmeye, özelleştirmeye ve bir serbest meta ve sermaye pazarları çerçevesi oluşturmaya çabalamaktadır (Harvey, 2016: 162). Liberalleşme, özelleştirme, istikrar, insan hakları, demokratikleştirme gibi hususlar küresel bir gündemin parçası olarak teşvik edilmektedir (Woodward, 2003: 86). 1970'lerdeki krize çözüm olarak üretilen yeni birikim rejimi özelleştirme, daha önce metalaşmamış alanların (su, elektrik, fikri mülkiyet gibi) ve refah devletine ait gayri-metalaştırılmış alanların (eğitim, sağlık gibi) metalaştırılması ve yeniden metalaştırılması üzerine kurulmuştur. 1992 yılına gelindiğinde, dünya çapında 80'den fazla ülke, çoğunlukla su, elektrik veya telefon gibi temel kamu hizmetlerinin tekeli tedarikçileri olan yaklaşık 6800 tane devlete ait işletmeyi özelleştirmiştir (Chimni, 1999: 339). Özelleştirmeyle beraber daha önceden üretilen artı-değere el konulurken metalaştırmayla beraber daha önce alım-satım ilişkisine tabi olmayan alanlar bu ilişki ağları içerisine alınmıştır (Özdemir, 2013: 111-112). 1990'ların sonunda neoliberal saldırıyla birlikte kamu hizmetlerinin piyasalaştırılması, yani bir dönem devlet tarafından görülen işlerin bütün dünyada az gelişmekte olan ülkelerde piyasa sürecinin bir parçası olması tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte bu dönem ayrıca sosyal devletin kazanımlarının da yitirildiği yıllardır.

Neoliberal sosyal politika, kuralsızlaştırmayı, esnek emek piyasalarını, sendikaların olmamasını, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve sağlık ve eğitim hizmetlerinin özelleştirilmesini ve sosyal güvenlik sisteminin piyasa koşullarına bırakılmasını hedeflemektedir (Yücesan Özdemir ve Özdemir, 2008: 122). Neoliberal dönem, fordizm sonrasındaki dönemin adı olarak ele alınabilir (Tauss, 2012: 51). Neoliberal dönemdeki üretim ilişkileri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra hızlı bir biçimde ilerlemiştir (Appel ve Orenstein, 2016: 313). Neoliberal dönemin kendine has bir içerik ve biçimi vardır. Bu dönem küreselleşme denilen yapıdan beslenerek dünyaya yayılmaktadır. Bu dönemin özelliklerinden birisi olarak özellikle 1990'lardan sonra sürekli gündemde tutulmaya başlanan hukukun üstünlüğü söylemi öne çıkmaktadır. Yönetişimin küreselleşmesi ifadeleri ile sıklıkla karşılaşılır (Bhattacharya, 2001: 349). Yönetişimin

demokratikleşmesi de yine sıklıkla telaffuz edilmektedir (Scholte, 2002: 281). Yönetişim, serbest piyasayı ilerletmeye ve sermayeyi kamudan özel sektör alanlarına yönlendirmeye ayrılmaz bir şekilde bağlıdır (Calderone ve Rhoads, 2010: 6).

Neoliberal dönemde belirgin olarak hukukun karşıtının savaş olduğu söylemi kullanılmaktadır. Savaşların olmaması için hukuk üstün hale gelmelidir söylemi ileri sürülür. Neoliberal döneme göre hukukun üstünlüğü dünyanın her yerinde hayata geçirilmelidir (Freeman, 2015: 141). Özetle burjuva enternasyonalizmi kapsamında söylemler ve uygulamalar ön plandadır.

Neoliberal bir devlet biçimi⁴⁵ nasıl olmalıdır bağlamında ilerlendiğinde, modern burjuva devlet biçiminin uluslararasılaşması beklenir. Kolektif varlıklar metalaştırılıp, piyasada

-
- ⁴⁵ Neoliberal dönemde makbul devlet biçimini oluşturan unsurların (her durumda eksik) listesi şöyle ortaya konulabilir:
 - Finansal liberalizasyon (kar transferi) ülküsünün gerçekleştirilmesi;
 - Ormanların, tatlı su kaynaklarının, balıkçılık yataklarının, kamuya ait gayrı-menkullerin ve benzeri kolektif mülkiyet unsurlarının (kamusal varlıkların) özel mülkiyete tahvili (bu olmaz ise özel girişimler tarafından değerlendirilmesi) için gerekli düzenlemelerin yapılması (özelleştirme, maden ve petrol, tarım, balıkçılık gibi alanları kapsayan yasal, kurumsal ve örgütsel (=aygıtsal) değişiklikler)
 - Kamu iktisadi teşebbüsleri ve benzeri üretici güçler üzerinde bulunan kolektif tasarruf haklarının özel mülkiyete tahvili (bu olmaz ise özel girişimler tarafından değerlendirilmesi) için gerekli düzenlemelerin yapılması (özelleştirme, özerkleştirme, kaynak aktarımı gibi alanları kapsayan yasal, kurumsal ve örgütsel (=aygıtsal) değişiklikler)
 - Küresel fikri mülkiyet (intellectual property) hukukunun (TRIPS gibi uluslararası andlaşmaların belirlediği ilkeler doğrultusunda) içselleştirilmesi;
 - Barajlar ve petrol yataklarının işletilmesi ve enerji ürünlerinin nakledilmesi süreçlerinin serbest piyasa sistemi ile uyumlu hale getirilmesini sağlayacak değişikliklerin yapılması;
 - Yerel ve ulusal tahkim mevzuatının akdedilmesi;
 - Ceza hukuku dahil kamu yararı düşüncesine dayalı normların sözleşme esaslı bir anlayışla değiştirilmesi neticesini doğuracak arabuluculuk gibi müesseselerin günlük hayatın (ve bunun içerdiği itilafların) düzenlenmesinde esas mercii haline dönüştürülmesi
 - GATT, AB ya da diğer bölgesel oluşumlar dolayısıyla mal ve hizmetlerin küresel dolaşımını kolaylaştıracak –ancak emek gücü potansiyeline sahip insanları/işçileri yerine çivileyecek- iktisat ve gümrük politikaları üretilmesi;
 - Para sermayenin dolaşımının kolaylaştırılması;
 - Şeffaf ve Batılı “sivil toplum kuruluşları” tarafından önerilen (ICC 500 gibi) özel hukuk metinlerini etkin olarak yerel sistemlere uygulayabilecek muhakeme (tahkim) sistemi geliştirilmesi;

alım satıma tabi hale getirilmelidir (Özdemir, 2017b: 206-207). Az gelişmekte olan

-
- Batılı sistemlere uygun iş hukuku, medeni hukuk, ticaret hukuku, borçlar hukuku gibi temel hukuk alanlarını ve bunları bütünsel ve uyumlu olarak işletebilecek (tabii ki insan haklarına, azınlık haklarına, kimliklere, yönetişimin (governance) evrensel ilkelerine vs. saygılı) “hür demokratik parlamenter” sistemleri hayata geçirecek anayasal kural koyma hareketlerini;
 - Eğitim, sağlık, ulaşım alanlarında hizmet üretimini piyasa eksenine çekmeyi mümkün kılacak çalışmaları;
 - Kamuda iş akdi benzeri hukuk teknolojilerine dayalı istihdam ilişkilerinin hakim hale gelmesini,
 - Devletin toprak üzerindeki örgütlenmesinin egemenlik hakkıyla birlikte dönüştürülmesini,
 - Kamu idaresinin yönetim ve uluslararası normların içselleştirilmesi gibi idari, teknik ve ideolojik yapıların etkisi altında biçimlendirilmesini,
 - Oligarşik bir mülkiyet yapısına sahip olan, ancak yukarıdaki kalemlere konu olan evrensel yönetim ve düzenleme ilkelerine can-ı gönülden sahip çıkan (evrensel kapitalist çıkarlara karşı çıkarları olan yerel kapitalist grupların müdahalesinden) bağımsız bir basın-yayın (medya) düzeneğinin gelişmesi için sarf edilecek gayretleri (mevzuat ve mülkiyet yapısını);
 - Toprak mülkiyetinin tapu-kadastro çalışmaları, imar planları, tarım yasaları ve yetkisi artırılmış belediye yasaları dolayısıyla uluslararası ticarete konu olmasını sağlayacak idari-parlamenter etkinliği;
 - İlgili toplumların kolektif varlıklarını küresel piyasalara açma vaadi içeren ayrılıkçı etkinliklerin desteklenmesi yönündeki politikaları;
 - Yurttaşlık sistemlerinin ve göç hukukunun “küresel ihtiyaçlara göre” düzenlenmesi çabalarını;
 - Sayabileceğimiz belli başlı düzenleme kalemleri tarafından oluşturulan ve
 - Localar;
 - Lobiler;
 - İşadamları dernekleri;
 - İşveren örgütleri (Örn. The European Round Table of Industrialists);
 - Küresel kapitalizmin düzenleyici kuruluşları (banka birlikleri; Amerikan ve Avrupa ve Japonya merkez bankaları arasındaki kurumsallaşmış iletişim; WB; IMF; WTO; gayri resmi toplantılar (Davos vs.));
 - Sektörel kuruluşları;
 - BM’ye bağlı düzenleyici sivil toplum örgütleri;
 - Yönetişim ilkesi gereğince siyasi iktidarla sermaye işbirliğini sağlayacak şekilde düzenlenen ve kararları doğrudan siyasi iktidar kararlarına dönüşen bir dolu gayri-resmi ya da yarı resmi danışma organını (toplantısını);
 - Bakanlık örgütlenmelerinin karar alma süreçlerinde tümör şeklinde oluşan “sermaye çevrelerince benimsenen” bürokratlarca işletilen kurul tipi yapıları;
 - Avrupa Birliği gibi oluşumlar dolayısıyla yapılan bakanlar ya da devlet başkanları arası toplantıları;
 - Küresel konferansları ve benzeri örgütsel dolayımınla binlerce farklı yoldan devlet içerisinde temsil edilerek ortak sınıfsal etkilere tahvil edilen –küresel sermaye-taleplerin karşılanması, ilgili devletlerin politikalarını ve yukarıda sayılan taleplere binaen yapısal yasal değişikliklerin sonucu olarak dönüşen biçimlerini kapitalist merkezle uyumlu hale getirecektir (Özdemir, 2017: 207-209).

devletlerin egemenlikleri sorunsallaştırılır (Geertz, 2004: 577). Bu düşüncelerin hayata geçirilmesi noktasında insani müdahaleler çok önemli yaptırımlar haline gelir (Kardaş, 2013: 21). Az gelişmekte olan devletlerde mikro düzeylere inilir ve yerel yönetimlerin önemi vurgulanır. Ulusal kaynaklar üzerinde egemenlik hakları sorgulanır. Refah ve sosyal benzeri devlet anlayışından iyice uzaklaşılır. Kitlesele eğitim ve sağlık gibi alanlar zayıflatılır. Toplumun kurucu unsuru olan emeğin anayasallaşması dışlanır. Emeğe değil; ancak sermayeye, kolektif kaynaklar üzerinde sınırsız hareket imkanı sağlanır.

Bu doğrultuda biçimlenen (Özdemir, 2013: 151) kendi kaderini tayin kavramı, bu dönemde mikro-milliyetçi bir yapı sergiler. Hukukun üstünlüğü gibi ilke olarak ileri sürülen genel prensiplerin anlamlarında değişmeler olur. Hukukun üstünlüğü artık yönetenlerle yönetilenlerin aynı kurallara tabi olması değildir. Hukukun üstünlüğü artık kapitalist hukukun belirttiği temel ilkelerin ağır basmasıdır. Bu temel ilkeleri de zaten medeni olan milletler benimsemiş durumdadırlar. Bugün hukukun üstünlüğü iddiası “yönetenlerin de yönetilenlerle aynı hukuka tabi olmaları” anlamındaki klasik içeriğini yitirmiş, “medeni milletlerce benimsendiği haliyle [kapitalist] hukukun temel ilkelerinin, ilgili toplumların aksi yöndeki egemenlik iddialarını [kolektif varlıklarını metalaştırmama ve küresel piyasalara açmama kararlarını] geçersizleştirecek şekilde diretilmesi” anlamına bürünmüştür (Özdemir, 2017b: 196-197).

Neoliberal devlet biçimi dışında ilgili toplumlar tarafından ileri sürülen egemenlik iddiaları geçerli değildir. İlgili toplumlar, bu doğrultuda kolektif varlıklarını metalaştırmama talep edemezler. Yine aynı şekilde kolektif varlıklarını uluslararası piyasalara açmamayı da isteyemezler. Neoliberal birikim modeli birtakım istikrarsızlıklar getirmektedir.

3.1.1. Sovyetler Sonrasında Neoliberal Dönemin Hızla İlerlemesi

Kendi kaderini tayin kavramı, içinde bulunulan neoliberal dönemde nasıl biçimlenmektedir sorusunun cevabını bulmaya yönelik olarak ilerlendiğinde ele almakta olunan neoliberal dönem ile ilgili olarak ilk söylenebilecek durum, Sovyetler sonrasında neoliberal dönemin hızla ilerlemesidir (Appel ve Orenstein, 2016: 313).

1990’larda Sovyet sisteminin çöküşünden sonra kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesi için gerekli ülkesellik kalmakla birlikte ülkeselliğin içerdiği boyutu ve bu bağlamda üretilecek siyasal iktidarı belirleyenlerin unsurları değişmeye başlamıştır. Küreselleştiği iddia edilen ekonomik ve sosyal süreçler karşısında, ulus-devlet seviyesindeki yönetimin etkisizleştiği ve böylece ulus-devlet çağının bittiğinin iddia edilmesi moda olmuştur (Hirst ve Thompson, 1995: 413-414). Hatta bu yüzden 1990’larda ulus-devlet sönümleniyor mu şeklinde görüşler ileri sürülmüştür (Rodrik, 2013: 1). Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra GATT, DTÖ, IMF, DB gibi örgütler kendi koşullarını istedikleri yerlere istedikleri şekilde tatbik etme gücüne sahip olmaya başlamışlardır. Özellikle Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü, neoliberal reformların gelişmekte olan ülkelere dayatıldığı başlıca araçlar haline gelmişlerdir (Toruno, 2002: 189-190). GATT/DTÖ rejimi, iktidarın “uluslararası devlet aygıtlarına” kaymasını en iyi şekilde örneklemekte olup, bu rejim artık sadece mamul mal ticaretini değil, aynı zamanda tarımsal emtia ticaretini, ticaretle ilgili yabancı yatırımları, fikri mülkiyet haklarını ve hizmet ticaretini de düzenlemektedir (Chimni, 1999: 344).

1945-1990 arasında evrenselleştiği haliyle ulus-devlet formunun, bu neoliberal dönemin merkez kapitalist toplumunun ihtiyaçları bağlamında bakıldığında anlamsız hale geldiği ileri sürülebilir (Watson, 2004: 43). Önceki dönem gerekli bulunan ya da mevcut durumu kurtaran düzenleme kapasitesi, neoliberal dönemde merkezin ağırlıklı isteklerinin içinde temsil edilmesi açısından verimsiz bulunmuştur.

Sovyetler sonrasında neoliberal dönem hızla ilerlerken egemenlik kavramında da dönüşümler görülmektedir. Egemenlik kavramı ulus-devlet boyutundan çıkarak bir kısmı yerele bırakılır gibi gözükürken büyük bir kısmı ulus üstü oluşum ya da uluslararası örgütlere aktarılmaktadır (Fulcher, 2000: 522). Bu anlamda egemenlik yeniden paylaşılmaktadır. Bu durum ulus-devleti ortadan kaldırmamaktadır, fakat yeni bir formda, yeni boyutlarda yeniden örgütlemektedir. Egemenlikteki bu dönüşüm neticesinde Kuzey ile Güney, Doğu ile Batı, az gelişmiş ile gelişmiş arasındaki mevcut eşitsizlikler katlanarak artmıştır.

Sovyetler Birliği'nin varlığı döneminde egemen devletler arasında uluslararası ittifaklar, BM gibi uluslararası örgütlere üyelik, uluslararası antlaşmalar nemliyen; Sovyetler sonrasında bu durum yerini devletlerin iç düzenlerinde yapılacak kapsamlı “reformlara” bırakmıştır (Woodward, 2003: 86). Sovyetler Birliği çöktükten sonra, neoliberal dönemde, subsidiarite ilkesi, ulus-devletlerin bölgelere parçalanması, bölgelerin merkezle bağlantısının kesilmesi, bölünen bölgelere yetkilerin devredilmesi, yerelliklere özgürlük getirilmesi, yerel kimliklerin korunması, yerellerin merkezle koordinasyonunun parçalanması, sonra yatırım programları ve benzerleri üzerinden yerellerin başka bir merkezle koordinasyonunun tesis edilmesi, ardından da bu yerellerin bölge dışı oluşumlarla ilişkilerinin geliştirilmesi gibi süreçlerle karşılaşılmaktadır. Toplum içerisindeki çeşitli grupların kimliklerinin ön plana çıkarılması, bu kimliğe sahip gruplara çeşitli sosyal ve kültürel haklar verilmesi, bu doğrultuda bu grupların özerkliklerinin ileri sürülmesi hususları kendi kaderini tayin kavramı bağlamında özellikle i kendi kaderini tayin adı altında belirtilmektedir (Cop ve Eymirlioğlu, 2005: 115). Kapitalist sistemin mevcut dinamikleri içerisinde yerelleşme süreçleri, piyasa-dostu mikro ulus-devletler üretme yoluna gitmişlerdir. Bu nedenle, hızla ulus-altı ölçekte iktidar devredilen bölgesel uzamlardan beklenen, ulusal-üstü planda küresel sermaye ile iş birliğine yatkın yapılar sergilemeleridir (zdemir ve diğerleri, 2019: 115).

Ticaret için serbest olan bir dünya başlangıcından beri klasik ekonomik liberalizmin rüyası olmuştur (Hirst ve Thompson, 1995: 427). Ulus-devletlerin piyasalara müdahalesi istenmemektedir, bu yüzden ulus-devletler tarafından piyasaların serbest bir biçimde ilerlemesinin engellenmesine yönelik müdahaleler kaldırılmaktadır. Neoliberal dönemde piyasa, devlete tercih edilmektedir; hatta devlet, piyasaya tabi kılınmaya çalışılmaktadır (Harmes, 2012: 64, 65). Yerellikler ve subsidiarite gibi kavramlar ancak bu bağlamda ele alınabilir. Hal böyle iken burada küresel özgürlükler, çeşitlilikler görülmesi manidardır.

Neoliberal dönemde, Sovyetler'in olmadığı bir dünyada, post-yapısalcılığın da salgılamaya devam ettiği husus, kapitalist de olsa emekçi müdahalelerde bulunan kalkınmacı, kendine göre birtakım doğruları olan ve kolektif hakların içinde bulunduğu

bir devlet kavrayışının karşısında olmaktadır. Sovyetler'in bulunmadığı bir dünyada piyasanın neredeyse her şeyi belirlemekte olduğu hususu vurgulanmalıdır (Yılmaz, 2008: 44).

1990'larda Sovyetler Birliği yıkıldığında, Amerikan hegemonyası sahası korkunç bir şekilde artmıştır (Zakaria, 1998: 9). Hatta tek kutupluluk tartışmaları başlamıştır (Fettweis, 2017: 423). Amerikan hegemonyası, Sovyetler Birliği'nin birikim sistemi akamete uğramadan önce daha az gelişmiş ülkelerde biçimsel de olsa egemenliğe müsaade ederken ve bu anlamda da bir Üçüncü Dünya ortaya çıkmışken, İkinci Dünya'nın yıkılmasıyla Üçüncü Dünya da anlamsız bir hale gelmiştir. Aslında 1945'lerde başlayan devletlerin uluslararasılaşması süreci 1990'lardan sonra anormal niteliksel dönüşümlere uğramıştır (Grinin ve Korotayev, 2013: 30). 1945'lerden sonra devlet uluslararasılaşırken, bunu bir Batı bloğu içerisinde piyasanın da etkisiyle yakınsaklaşma/convergence ile yapıyorlardı (Hirst ve Thompson, 2002: 247). Ama 1990'lardan sonra devlet biçiminin uluslararasılaşması için saldırılar başlatılmıştır (Taiwo, 2017: 27).

Devletlerin uluslararasılaşması süreci 1990'lardan sonra inanılmaz oranlarda artmıştır (Akşemsettinoglu, 2004: 81). Sebebi Sovyetler Birliği'nin yıkılmış olmasıdır. Batı içerisinde fordist uzlaşımın getirdiği yumuşaklık ve karşılıklı entegrasyon süreci bitmiştir. Burada "uyum", daha sonra "zoraki uyum" kavramları literatüre girmiştir (Demirli ve Özdemir, 2019: 65). Bunlardan sonra "haydut devlet" kavramı ile karşılaşmıştır (O'Reilly, 2007: 295). Buna göre devlet biçiminde gerekli dönüşümler yapılmazsa bu devletler önce mahkum edilebilir, ardından da saldırıya muhatap kalabilirler. Haydut devletler olarak tabir edilen devletler ise bir çeşit az gelişmiş kapitalizmi deneyimliyor olsalar bile, kapitalizmin küresel ölçekli düzenlemeler dolayısıyla belirlenen yörüngesine oturmadıkları için, bu devletleri ne ekonomik güçlerle ne de uluslararası kurumlarla dönüştürmek mümkündür (Özdemir, 2013: 111). Egemenliğe saldırı genellikle Batılı demokratik kimliklerden yoksun olduğu düşünülen devletlere mahsustur (Chandler, 2006: 129).

1990 öncesi dönemin uluslararası hukukuna bakıldığında, uluslararası hukukun temel ilkelerinden birisi olarak devletlerin iç düzenine karışılmaması kuralı vardı (Jamnejad ve Wood, 2009: 345). Tanıma kurumu da 1933 tarihli Montevideo Antlaşması'nın ileri sürdüğü belirli koşullar dışında betimleyici bir nitelikteydi (Azarkan, 2016b: 1055). Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bakıldığında haydut devlet ilan etme yetkisi, devletlerin iç düzenine karışılmaması kuralının bir inkarı olarak dikkati çekmektedir. 1991 tarihli AB direktifine bakıldığında, Sovyet sisteminden ayrılan devletlerin tanınmaları koşulları üzerinden, tanıma kurumu inşai hale getirilmiştir (Almqvist, 2017: 3). Bu durum adeta emperyal sömürge düzeni üzerinden işleyen uluslararası hukukta olduğu gibidir. Tanıma kurumu, asla koşula bağlı olarak yapılamamalıdır; emperyalist politikalar dışında. Sovyetlerin yıkılması nedeniyle ilgili devletlerin yapılarının dönüşmesi istenmektedir (Strayer, 2001: 375). Sovyetler sonrasında neoliberal dönem “özelleştirme”, “yönetişim” gibi bir dolu devlet biçimini dönüştüren yeni mekanizma ve kavramlarla gelmektedir (McFaul, 1995: 210). Bununla birlikte de Üçüncü Dünya'nın yoksul insanların direnme noktaları adeta ortadan kaldırılmaktadır.

Sovyetler'in varlığında daha farklı bir zeminde süren süreç 1990'lardan sonra yoğunlaşmıştır. Artık devletlerin uluslararasılaşması sürecine yönelik devlet biçimleri daha keskin bir biçimde değiştirilmektedir (Sorensen, 1997: 253). Sermayenin uluslararasılaşması süreci devam ederken devlet biçimleri de değiştirilmek istenmektedir (Oğuz, 2015: 336). Çünkü bu şekilde sermayenin uluslararasılaşması sürecinin yeni gerekliliklerine çabuk tepki verilmesi sağlanabilmektedir. Tabii ki bu arada tedbirler her zaman seçici uygulanmaktadır. Örneğin Suudi Arabistan veya Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler Arap kurunun uluslararası piyasalara çıkartılması sözünü ikna edici bir şekilde verdikleri sürece Batılı gazetelerde bu ülkelerdeki insan hakları ihlalleri gündeme gelmemektedir. Zaten insan haklarını ihlal edebilmeleri için de Batı'dan gelen silahları kullanmalarının gerekmesi meselenin bir diğer yönüdür.

3.1.2. Tehditler

Kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemde karşılıklı etkileşim içerisinde bulunduğu küresel güç ilişkileri ve sermaye birikim rejimleri bağlamında ekonomi

politliğini incelemeye çalışırken öncelikle neoliberal dönem ele alınmaktadır. Bir önceki alt başlıkta Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra neoliberal dönemin hızla ilerlediğinden bahsedildi. Bu alt başlıkta ise toplumsal formasyonların, devlet biçimlerinin gerektiğinde silah zoruyla değiştirilmesine kadar gidecek şekillerde muhatap olmak durumunda kalabilecekleri durumlar, tehditler olarak masaya yatırılacaktır.

Emperyalizm hiçbir zaman yalnızca sermayenin uluslararasılaşması değildir (Patnaik, 1996: 5). Sermayenin uluslararasılaşması anlaşılmadan, emperyalizmi anlamanın zor olduğu ileri sürülebilir. Örneğin Londra'da harekete geçen para formunda sermaye, Rodezya'ya giderek burada, ham madde ve iş gücüne dönüşmektedir. Böylece para formunda sermaye, meta formunda sermayeye dönüşmektedir. Burada madenlerde elmas çıkartılmaktadır, bu şekilde meta formunda sermaye, başkalaşmış meta formunda sermayeye dönüşmektedir. Bu elmas her zaman İngiltere'ye geri dönmektedir. Klasik emperyalizmde durum bu biçimde ilerlemekteydi. 1945 sonrasında ise örneğin Cezayir'de hem Amerika'nın hem de Fransa'nın yatırım yapabileceği bir kolektif emperyalist süreç söz konusudur. Cezayir'in biçimsel yapısı bu şekilde değiştirilmiştir.

1990'larda Sovyetler'in yıkılmasından sonra devletlerin uluslararasılaşması süreçleri yeni imkanlar kazanmıştır (Kramer, 2005: 3). Yani eskiden convergence/yakınsaklaşma ve uyum gibi birtakım teklifler ve tavsiyeler üzerinden daha biçimsel olarak bağımsız hükümetlerin ilgili devlet biçimini benimsemeleriyle ortaya çıkan bir süreç varken, 1990'lardan sonra zoraki uyum, daha sonra ise haydut devlet ilan etme ya da otoriter devlet ilan etme tehditleri görülmektedir (Özdemir, 2023: 56). Buna göre Amerika Birleşik Devletleri gelişmiş bir ekonomiye sahip olsun olmasın ticari ortaklarını, piyasa ilişkilerini destekleyecek kurumsal değişikliklere zorlayacak, kabul edilmediği takdirde, korumacılık başta olmak üzere bir seri müeyyide ile desteklenen karşı önlemler uygulayacaktı (Aydınün ve Özdemir, 2012: 50-51). Otoriter devlet ilan etme nispeten daha yeni bir süreçtir (Levitsky ve Way, 2002: 51). Haydut devlet tehdidinin işe yaramadığı yerlerde ileri sürülmektedir. Açıkçası haydut devlet olarak ilan edilebilmek için öyle tanımlandığından dolayı serbest seçimlerin ve bağımsız mahkemelerin olmaması gerekmektedir. Ancak daha sonraki süreç, serbest seçimleri ve bağımsız

mahkemeleri ve kurumları olan devletleri de kapsayacak şekildedir. Yani, zoraki uyum, haydut devlet ilan etme tehdidi, bu yetmediğinde ise bu sefer de otoriter devlet ilan etme tehditleri gündeme gelebilmektedir. Buna göre bir devlete müdahale edilebilmesi için sadece haydut devlet olunmasına gerek yoktur (Beck ve Gerschewski, 2009: 84). Bu devlet içerisinde seçimler yapıyor olabilir, kurumlar da olabilir, ancak bu devletlere de müdahale edilebilir. Çünkü o seçimler ve kurumların göstermelik olduğu iddia edilebilir. Bu şekilde ilan ve ispat edilme durumu, söz konusu devletlere müdahale zemini oluşturmaktadır. Yani 1990'lardan sonra Sovyetler'in var olduğu dönemden daha farklı süren süreç yoğunlaşmıştır. Artık devletlerin uluslararasılaşmaları sürecinde müdahale edilenlere yönelik daha keskin bir devlet biçimini değiştirme ile karşı karşıyayız. Sermayenin uluslararasılaşması süreci bir yandan sürerken devlet biçimleri de değiştirilmek istenmektedir. Çünkü bu şekilde müdahale edilerek biçimleri değiştirmeye zorlanan devletler, sermayenin uluslararasılaşması sürecinin yeni gerekliliklerine çabuk tepki verilmesini sağlamaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda görülmektedir ki, neoliberal birikim döneminin kendi içeriği ve biçimi farklıdır (Neilson, 2020: 85). İçerik ve biçimi bir önceki dönemden farklı olan neoliberal birikim süreci, uluslararası alanda gittikçe daha fazla mekana yayılmaktadır. Tehditler şeklinde belirtilen uygulamalar yaklaşımları da işte tam da burada neoliberal birikim sürecinin yayılması bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu tehditler arasında karşılaşılanların bazıları ise şunlardır: Yakınsaklaşma, uyum, zoraki uyum, haydut devlet ilan etme, önleyici meşru müdafaa, insan hakları, kendi kaderini tayin kavramından uygun olanların desteklenmesi, insani müdahale ve benzerleri.

Yakınsaklaşma politikaları yeteri kadar etkili olmadığında, zoraki uyum gibi yaklaşımlar uygulamaya geçirilmiştir. Örneğin ABD tarafından zoraki uyum politikaları kapsamında birçok devletin yapısal olarak değişikliklere zorlandığı bilinmektedir. Bu stratejiye göre ABD, ticari ortaklarını piyasa ilişkilerini destekleyecek kurumsal değişikliklere zorlayacak ve uymadıkları takdirde karşı önlemler uygulayacaktı (Özdemir, 2013: 108-109). Bu devletlerdeki kurumsal yapılar, piyasaların rahat bir şekilde devamlılığını sağlayacak şekilde değiştirilmeye itilmiştir (Appel, 2004: 424).

3.1.2.1. Haydut Devlet İlan Etme Tehdidi

1990'larda Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra hızla ilerleyen neoliberal birikim döneminde devletlerin neoliberal devlet biçimini benimsemeleri doğrutusunda birtakım tehditlere muhatap kaldıkları görülmektedir. Bunlardan biri, haydut devlet ilan etme tehdididir (Homolar, 2010: 705).

Neoliberal dönemde ulus-devletlerin küresel ölçekte sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi sürecine müdahale edemeyecek kadar güçsüz olmaları istenmektedir (Radice, 2008: 1153). Ulus-devletin işlevinin sona erdiği söylenemezse de, bu anlamda geçerliliği giderek azalmaktadır (Uzgel, 1992: 244). Ancak ulus-devletlerin sönümlenmesi şeklinde bir durum da söz konusu değildir (Alvarez, 2012: 26). Devlet iktidarlarının daha da küçülerek yalnızca kendi sınırları içerisine hapsedildikleri, burada mukim emek gücü üzerine istediği şiddeti uygulamakta serbest olmaları ama kalkınma, gümrük, eğitim ve benzeri politikalar anlamında kendi özgün politikalarını uygulayamayıp Dünya Ticaret Örgütü'nün sermaye şirketlerine tavsiye ettiği yönde kararlar alan, kredi bağımlı, kendi kalkınma meselelerini düzenleyemeyen, IMF'den aldığı kredilerle sadece Batı'nın uygun gördüklerini yapabilen bir devlet iktidarı görülmektedir. IMF, DB ve DTÖ gibi örgütler de dahil olmak üzere küresel ekonomiyi izlemek ve kontrol etmek için oluşturulan küresel ve bölgesel piyasanın ve örgütlerin artan önemiyle birlikte ulus-devletlerin modasının geçmiş olduğuna dair bir genel algıdan bahsedilebilir (Calderone ve Rhoads, 2010: 4).

Haydut devlet ilan etme tehdidinin de aralarında bulunduğu insan hakları adı altında yapılan tüm müdahaleler ilgili toplumların içerisinde gelir dağılımı eşitsizliklerinin tavan yapmasına yol açmıştır (Thomas, 1994: 15). Afganistan, Sudan, Irak, Suriye, Latin Amerika'da durum bu şekildedir. Birtakım devletlerin haydut devlet ilan edilmeleri şeklinde insan haklarının yeniden keşfi koşulları görülmektedir (Nagan ve Hammer, 2004: 375). Bu tarz tehditler 1990'lardan sonra ortaya çıkan yeni emperyalist yayılma sürecinin semptomları olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan hakları bayrağının dikilmesi ile, uluslararası toplumun kendisini memnun etmeyen Küba, Yugoslavya, Afganistan, Irak gibi devletlerinin bombalanması, ablukaya alınması, işgal edilmesi ve

tam aksi yönde kendisine hitap eden devletlerin ise desteklenmesi, finanse edilmesi, silahlandırılması hakkı ile karşılaşmıştır (Anderson, 2002: 24).

Haydut devlet olarak ilan edilen devletlerde, serbest seçimlerin ve bağımsız mahkemelerin olmadığı ileri sürülür (Schwartz, 2007: 553). Batı, biçimsel demokrasi tam olarak tesis edilmediğinde haydut devlet ilan etme tehdidinde bulunmaktadır (Aman ve Aman, 2015: 95). Burada biçimsel demokrasi olarak duyulan kavramlar, yeni dünya düzeni içerisinde çevreden merkeze değer aktarımı ile oluşmaktadır. Haydut devlet ilan etme tehdidine göre, ilgili devletler neoliberal devlet biçiminin gerektirdikleri yönünde gerekli dönüşümleri yapmazlarsa önce haklarında mahkumiyet kararları çıkarılır, sonra da yaşamlarının gereksiz olduğuna karar verilir. Yani devletlerin iç düzenlerine karışılmaktadır. Haydut devlet ilan etme yetkisi, devletlerin iç işlerine karışmama ilkesinin inkarıdır (Eriksen, 2011: 229). İç işlerine karışmama ilkesi, devletlerin egemenlik hakkının ve egemen eşitliği ilkesinin doğal sonucudur (Pazarcı, 2009: 150-151).

3.1.2.2. Önleyici Meşru Müdafaa

Kendi kaderini tayin kavramının içerisinde karşılıklı etkileşimde bulunarak biçimlendiği neoliberal birikim döneminde, neoliberal devlet biçiminin devletlere dayatılması araçlarından bir diğeri de önleyici meşru müdafaa olarak ifade edilmektedir.

Normlar, dönemler içerisinde dönüşmektedir. Çünkü normlar, kavramlardan müteşekkildirler. Kavramların içerikleri dönemseller olarak belirlenmektedir. Örneğin 1945 senesinde oluşturulan BM Şartı'na bakıldığında devletler arasında savaş istenmediği hususunun belirtildiği görülmektedir. Bununla birlikte, bir ülke tarafından başka bir ülkeye silahlı saldırıda bulunuluyorsa, saldırıya uğrayan ülke tarafından da kendisine saldıran ülkeye gerekli cevabi saldırıda bulunulabilecektir. Daha sonra ABD tarafından önleyici meşru müdafaa kavramı oluşturulmuştur (Murphy, 2005: 699). Meşru müdafaa kavramından farklı bir anlamda önleyici meşru müdafaa kavramı kullanılmıştır.

2002 yılında ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi, haydut devletler ve teröristlerle ilgili önleyici meşru müdafaa hakkını kabul etmiştir. Bu sebeple, haydut ya da terörist devletler herhangi bir vuruş yapmadan ilk müdahale hak olarak kabul edilmiştir (Ertuğrul, 2016: 449).

Hiçbir norm, kendi bağlayıcılığını kendilerini oluşturan kelimelerden almaz. Hiçbir norm, kendi bedenini oluşturan kelimelerle, kendi tatbikatının koşullarını oluşturmaz. Normların kendisini oluşturan kelimeler hep dönem bağımlıdır. ABD gibi devletler önleyici meşru müdafaa kavramını kullanarak, örneğin düğün konvoylarını basabilmekte, buradaki onlarca kişiyi öldürebilmekte, ancak herhangi bir bedel ödememektedir. Önleyici meşru müdafaa kapsamında herhangi bir düşman tarafından yapılabilecek olası bir saldırının önlenmesi, engellenmesi iddiası ile karşılaşılmaktadır (McMahan, 2006: 169).

Amerika'nın Irak'ı işgal nedenleri, Irak'ın kitle imha silahı bulundurması, teröre yardım etmesi ya da ülkeye demokrasi getirilmesi gibi gösterilmiş olsa da, uluslararası kamuoyu ile paylaşılmaktan kaçınılan saik, Ortadoğu petrolünü ele geçirme ve ABD'nin diğer emperyalist güçler arasında üstünlüğünü devam ettirme isteğidir (Ertuğrul, 2016: 453).

Önleyici meşru müdafaa; bir devletin kendisine karşı gerçekleşme ihtimali olan bir tehdide karşı göstermiş olduğu tepkidir (Değdaş, 2018: 30). Burada, bir devletin kendisine karşı gerçekleşme ihtimali olan bir tehdide karşı gösterdiği tepki ifade edilmektedir. Devletin, kendisini korumak için gelecekteki potansiyel bir tehdide karşı harekete geçme hakkı vurgulanmaktadır. Önemli olan bir diğer nokta ise, devletin mevcut bir saldırıya maruz kalmamasına rağmen gelecekte oluşabilecek bir tehdide karşı harekete geçme hakkını savunmasıdır. Ayrıca, söz konusu yaklaşım ile, devletin bu tür önleyici hareketlerinin uluslararası hukuk normlarına uygun olduğu belirtilir. Önleyici müdafaa'nın meşruluğu, bir devletin kendisini koruma hakkının yasal ve ahlaki olarak kabul edilmesinin sağlanmasına yöneliktir (Wilmshurst, 2011: 390).

3.1.2.3. İnsani Müdahale

Neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının ekonomi politiğini anlamak açısından öncelikle neoliberal dönem bağlamında birikim rejiminin incelenmesine çalışılmaktadır. Sovyetler'in bulunmadığı dünyada hızla ilerleyen neoliberal dönem, devletlerin biçimlenmeleri açısından birtakım tehditleri uygulamaya sokabilmektedir. Haydut devlet ilan etme tehdidi ve önleyici meşru müdafaa kavramından sonra şimdi de insani müdahaleler kavramının ele alınmasına çalışılacaktır.

İnsani müdahale doktrini, önleyici saldırı doktrini ile birlikte, küresel siyasi egemenlik kurmak amacıyla ortaya çıkan burjuva emperyal uluslararası hukukun ayrılmaz bir parçası olarak icat edilmiştir (Chimni, 2008: 89). İnsani müdahaleyi kısaca; bir devletin vatandaşlarını o devletin uyguladığı geniş çaplı insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla kuvvet kullanılması ve kuvvet kullanılması tehdidi olarak tanımlamak mümkündür (Ertuğrul, 2016: 443). İnsani müdahale doktrini, çeşitli müdahaleleri haklı çıkarmak için devletler ve bölgesel örgütler tarafından başvurulmuş olsa da, BM Şartı'nda İnsani Müdahale'nin açık bir hükmü yoktur (Hacıoğlu, 2007: 807).

Belirtildiği üzere neoliberal dönemde başka ülkelere yönelik güç müdahalelerine şahit olunmaktadır. Bu müdahalelerin gerekçesi olarak evrensel ve insani birtakım ilkelerin dayanak olarak ileri sürüldüğü görülmektedir (Ferraro, 2022: 109). Bu yaklaşım insani müdahale olarak adlandırılmış ve egemenlik kavramına yeni bir yaklaşım getirilmiştir. Müdahalede bulunulacak devlet açısından birtakım insan hakları ihlalleri ileri sürülmektedir. Bu yüzden yapılması gereken insan hakları ihlallerinde bulunan söz konusu devlete baskı yapılması, birtakım uygulamalara zorlanması, bu doğrultuda eğer gerekiyorsa fiziki müdahalede bulunulmasıdır. Bu doğrultuda, uluslararası insan hakları hukuku matrisinde, Üçüncü Dünya ülkelerinin egemen siyasi alanına yapılan müdahaleleri meşrulaştıran bir insani müdahale hakkı şekillendirilmiştir (Chimni, 1999: 343).

Bush'un 11 Eylül olaylarından 10 gün sonra söylediği gibi 'asla bitmeyen bir görev' niteliğini almış olan insani müdahalelere göre, küçük çaptaki yangınlar bile her yerde söndürülmelidir, küresel bir denetim gereklidir, üçüncü dünyaya doğrudan ve dolaylı müdahalelerde bulunulmalıdır (Ahmad, 2004: 47). Burada insani müdahalelerin sadece

insani krizlerde değil, küresel bir denetim çerçevesinde genel bir sorun olarak ele alınması gerektiği ifade edilmektedir (Brock, 2006: 277). Uluslararası toplumun krizlere müdahale etme yetkisinin sadece insani krizlerle sınırlı olmadığı öne sürülmektedir (Binder, 2015: 712). Üçüncü dünya ülkelerine doğrudan ve dolaylı olarak gerçekleştirilecek müdahaleler zaten gerekli müdahalelerdir (Choksy ve Choksy, 2011: 1). Az gelişmekte olan ülkelerdeki sorunlara müdahale etmek ve bu ülkelerin kalkınma süreçlerine katkıda bulunmak bu anlamda çok önemlidir. İnsani müdahaleler ile uluslararası ilişkilerde güç ve kontrol isteğinin varlığı görülebilmektedir. Bu durum, emperyalist ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda diğer ülkeler üzerinde etki sahibi olma arzusunu yansıtmaktadır. Gerçekte ise, bu tür müdahalelerin egemenlik haklarına ve uluslararası hukukun prensiplerine aykırı olduğu ortadadır.

Yasal egemenlik ile devletin başarısızlığı veya kötü yönetimi arasındaki çelişkiye cevaben, uluslararası vesayet biçimleri ve kısıtlı egemenlik için düzenlemeler, kendi kaderini tayinin alternatifi olarak önerilecek ve genellikle insani müdahaleyle birleştirilecektir (Getachew, 2021: 178). Geline nokta insan hakları kavramı, emperyalizm eliyle insani müdahaleyi meşrulaştıracak bir araç haline dönüşmüş durumdadır (Schaefer, 2018: 1). İnsani müdahale kavramı da bununla birlikte, ulus-devletlerin neoliberal devlet biçimini benimsememeleri sonucunda karşılaştıkları zorlayıcı uygulamalardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan haklarının neden insani müdahaleler açısından yeniden keşfedildiğinin anlaşılması bu noktada çok önemlidir. Gerçekleştirilen insani müdahaleler ile hangi menfaatlerin korunduğu, Batılı emperyalist devletlerin sermayelerinin menfaatinin her zaman bu isim altında korunamayacağı, bu yüzden hegemonyanın gündeme geldiği, hegemonya kavramı ile de bir sınıfın menfaatinin aslında diğer sınıfların da menfaatleri imiş gibi ileri sürülebilme becerisi anlamına geldiği hususları da burada ayrıca belirtilmelidir.

1960 yılında Belçika Kongosu'nun, Kongo Cumhuriyeti adı altında bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Belçika'nın Kongo'ya müdahalesi gerçekleşmiştir (Rosoux, 2014: 16). Fransızlar bu müdahalenin insani gerekçelerle yapıldığını iddia ederken, uluslararası topluma göre, Belçika'nın temel kaygısı insan haklarını korumak değil, bakır zengini bölgelere ulaşmaktı (Hacıoğlu, 2007: 796-797). 1965'te ABD'nin

Dominik Cumhuriyeti'ne askeri müdahalesinde, ABD Başkanı Johnson tarafından müdahalenin insani amaçlarla yapıldığı belirtilmiştir (Soderlund, 1977: 87). 1971'de Hindistan'ın Doğu Pakistan'a müdahalesi genel olarak insani müdahaleler arasında yer aldığı ifade edilmiştir (Bass, 2015: 227). 1979'da Fransa'nın Orta Afrika'ya müdahalesi de insani kaygılar temelinde meşrulaştırılmıştır (Sıradağ, 2014: 100).

BM Güvenlik Konseyi tarafından verilen kararlar doğrultusunda Somali, Bosna, Haiti ve Doğu Timor ve NATO inisiyatifi altında Yugoslavya'ya yönelik askeri hareketler, insani müdahale kavramına örnek oluşturduğu ileri sürülen somut olaylar arasında başlıcalarıdır (Lodico, 2001: 1027). Bu ülkelerde yaşanan iç savaşlar, çatışmalar veya insani krizlerin, uluslararası toplumun müdahale etme ihtiyacını ortaya çıkardığı ileri sürülmüştür. Burada krizlerin genellikle büyük insanlık dramlarına ve insan hakları ihlallerine yol açtığı ve uluslararası toplumun bu krizlere müdahale etme zorunluluğunu artırdığı söylemlerine başvurulmaktadır. Ancak ulusal egemenlik haklarının, bu tür müdahaleleri en baştan tartışmalı hale getirdiği bilinmelidir.

İnsani müdahalelerin belirli format ve mantıkları söz konusudur (Buchanan, 2018: 155). Bu format ve mantığın kendisi küresel ölçekte güç ve üretim ilişkilerini kendiliğinden biçimlendirmeye yönelik bir düzeneği yaratma tehdididir. İnsani müdahalede bulunan devletin, Batılıların değerleriyle rahatlıkla “yatırım yapıp üretilen artı değer” veya alınan toplumsal kaynakların rahatlıkla gerçekleştirildiği sürtünmesiz bir yer olması hedeflenir. İnsani müdahaleler mevcut liberal insan hakları ütopyası bağlamında yapılır (Anık ve Şimşek, 2022: 281).

3.1.3. Az Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Ulus-Devletlerin Dönüşmesi

Kendi kaderini tayin kavramı içinde bulunduğu neoliberal dönemde karşılıklı etkileşimde bulunarak biçimlenmektedir. Neoliberal dönemde ele alınması gereken hususlardan birisi de özellikle az gelişmekte olan ülkelerdeki ulus-devletlerin neoliberal devlet biçiminin gerektirdikleri yönüyle dönüşmeleri durumudur.

Az gelişmekte olan ÷lkelerdeki ulus-devletlerin dñnüşmesi durumunu daha iyi anlayabilmek açısından devlet kavramının nasıl ele alındığı çok önemlidir. Devlet içerisinde yoğunlaştırılmış güç ilişkileri alanı vardır, toplumsal sınırlarımız vardır. Devleti oluşturan çeşitli aygıtlar vardır. Devletin askeri mekanizması, baskı aygıtları, iş gücünün yeniden üretimine ilişkin mekanizma, ideolojik devlet aygıtları ve diğeri vardır. Devlet homojen değildir. Kendi içerisinde bir dolu kurum ve kurumsal kararların gerçekleşeceği örgütlenmeler, örneğin YÖK, eğitim aygıtı, YÖK'ün içerisinde üniversiteler, üniversitelerin içerisinde fakülteler ve benzerleri vardır. Devlet yoğunlaştırılmış bir güç ilişkileri alanıdır ve kararlarını kendisi üreten bir özne değildir. Devlete farklı yerlerden talepler girer. Bu talepler, temsil edilme kabiliyetleriyle bağlantılı olarak kararlara dönüşür. Devlet özne olmadığından düşünmez.

Az gelişmekte olan ÷lkeler şeklindeki ayırım, neoliberal dönemde karşılaştığı etkilerin boyutlarındaki farklılıklar açısından önemlidir (Kiely, 2007: 415). Örneğin neoliberal dönemde küreselleşme olgusu, az gelişmekte olan ÷lkelere büyük felaketler getirmektedir. Küreselleşme savunulduğu ölçüde az gelişmekte olan ÷lkelerdeki gruplar arası sınıfsal eşitsizlik durumu artmaktadır (Tabash ve diğeri, 2024: 1).

Neoliberal dönemde kamu hizmetlerinin piyasalaştırılması, yani bir dönem devletler tarafından görülen işlerin bütün dünyada az gelişmekte olan ÷lkelerde piyasa sürecinin bir parçası olması tavsiye edilmektedir (Och ve Pfau-Effinger, 2023: 448). Bu tavsiyeler neoliberal saldırılarla birlikte yapılmıştır. Yine bu doğrultuda az gelişmekte olan ÷lkelerin insanların kazançlarının ve varlıklarının yurt dışına transferi, küresel çapta sınıf eşitsizliklerinin tavan yapması sonucunu doğurmaktadır.

Az gelişmekte olan ÷lkelerde “yatırım” yapılırken sorunlar çıktığında ne kadar az gelişmekte olsalar da egemen devletler oldukları için egemen devletlerin mahkemelerinde yargılama süreci işletilmekteydi. Sovyetler Birliği'nin olmadığı bir dünyada, neoliberal saldırıların ivmesi artmıştır (Orr, 2007: 105). Sovyetler'in olmadığı dünyada gidilen az gelişmekte olan ÷lkelerde sorun çıktığında uluslararası tahkim kuruluna başvurulabilmektedir ve bu şekilde az gelişmekte olan ÷lkelerdeki devletlerin egemenliklerini ikame edecek biçimde uluslararası tahkim kararlarının uygulanması

gündeme gelebilmektedir. Sermayenin çıkarlarını takip eden kurumlar (örneğin Dünya Bankası ve Uluslararası Ticaret Odası) acımasızca uluslararası ticari tahkimi teşvik etmişlerdir ve böylece 1970'lerin sonlarından bu yana tahkim merkezlerinin, hakemlerin ve tahkimlerin sayısında muazzam bir artış olmuştur (Chimni, 1999: 341).

1990'larda Sovyet sisteminin çöküşünden sonra kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesi için gerekli ülkesellik kalmakla birlikte ülkeselliğin boyutu ve bu bağlamda üretilecek siyasal iktidarı belirleyenlerin unsurları değişmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği olmadığından DTÖ, IMF, DB gibi kuruluşlar kendi koşullarını istedikleri yerlere istedikleri şekilde tatbik etme gücüne sahip hale gelmişlerdir (Muhumed ve Gaas, 2016: 39). 1945-1990 arasında evrenselleştiği haliyle ulus-devlet formu bu yeni dönemin merkez kapitalist toplumunun ihtiyaçları bağlamında bakıldığında anlamsız bir hale gelmiştir (Cable, 1995: 23). Bu anlamda bir dönem hayırlı bulunan ya da mevcut durumu kurtaran düzenleme kapasitesi bir sonraki dönemde merkezin ağırlıklı isteklerinin içinde temsil edilmesi açısından hantal bulunmuştur. Bütün bunlar birlikte düşünüldüğünde, neoliberal dönemde istenilen, az gelişmekte olan ülkelerdeki ulus-devletlerin küresel ölçekte sermaye dolaşımına müdahale edemeyecek kadar güçsüz olmalarıdır. Az gelişmekte olan ülkelerdeki ulus-devletlerin küresel kapitalizmin düzenlenmesinde merkezi kapitalizm ile çelişen sonuçlar yarattığının belirtilmesi, bu devletlerin neden dolayı dönüşmeleri gerektiğinin başka bir ifadesidir. Bundan sonra ulus-devletlerden daha farklı bir yerel siyasallık talebi gündeme gelmektedir; güçlü yerel yönetimler, subsidiarite, yerellik, yönetim ve benzerleri gibi (Jachtenfuchs ve Krisch, 2016: 1).

Az gelişmekte olan ülkelerdeki ulus-devletler dönüşmektedirler (Bresser-Pereira, 2008: 557). Egemenlik de artık ulus-devlet boyutundan çıkarılmakta, bir kısmı yerele bırakılır gibi gözükürken, büyük bir kısmı ulus üstü oluşum ya da uluslararası örgütlere aktarılmaktadır (Subaşat, 2015: 1). Egemenlik bu anlamda yeniden paylaşılmaktadır. Bu durum, ulus-devletleri ortadan kaldırmamaktadır, fakat yeni bir formda yeni boyutlarda yeniden örgütlemektedir. Bu dönüşümün neticesinde Kuzey ile Güney, Doğu ile Batı, az gelişmiş ile gelişmiş arasındaki zaten mevcut olan eşitsizlikler katlanarak artmıştır. Az gelişmekte olan ülkelerin çoğunda tifüs, kolera, veba gibi bir dönem 1970'lerde

unutulmuş olan hastalıkların yeniden çıktıkları görülmektedir. Eğitim, sosyal hizmetler ve sağlık sektörü gibi alanlar çökmektedir.

Daha da somuta indirgeyerek açıklamak açısından örneğin karbon salınımı antlaşmasına bakılabilir. Karbon salınımı antlaşması, aslında karbon salınımına ilişkin bir antlaşma değildir (Barrett, 2008: 239). Az gelişmişliğin küresel olarak yeniden düzenlenmesi ve az gelişmekte olan ülkelerde ulus-devletlerin dönüşümü ile ilgilidir. Bu antlaşmaya göre ülkelere karbon salınımı hakları verilmektedir. Ancak uygulamaya bakıldığında burada bir karbon salınımı piyasası (emisyon ticareti) oluşturulduğu görülmektedir (Caney ve Hepburn, 2011: 1). Parası olan ülkeler, parası olmayan ülkelere karbon salınımı haklarını satın almışlardır ve karşılık olarak bir miktar para vermişlerdir. Yani, bir ülke kendi kotasını aşması durumunda, diğer ülkeden karbon kotası satın alabilecektir. Bu antlaşma, artık bu niteliğiyle karbon salınımının düzenlenmesi üzerine değildir. Az gelişmişliğin sürekliliğini düzenlemek üzerinedir. Bu şekilde az gelişmekte olan ülkelerde devletler çökmektedir. Kamusal hizmetler sermaye tarafından yerine getirilmektedir. Bu yüzden karbon salınımı antlaşması karbon üzerine değildir; eşitsiz gelişmenin sürdürülebilmesinin bir aracıdır.

3.1.3.1. İçerinin Savunusu İçin Dışarıya Yöneltilen Taleplerin Ortadan Kalkması

Neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının içerik ve tatbikatını anlamaya yönelik girişim doğrultusunda az gelişmekte olan ülkelerde ulus-devletlerin dönüştükleri ileri sürülmüştür ve buna yönelik açıklamalarda bulunulmuştur. Bununla ilgili olarak bir üst başlıkta bu dönüşümün boyutları ve içerikleri incelenmiştir. Az gelişmekte olan ülkelere ulus-devletlerde, içerinin savunusu için dışarıya yöneltilen talepler ortadan kalkmakta iken, dışarının taleplerinin de içeriye taşındığı bir manivela işlevi ile karşılaşılmaktadır.

Neoliberal dönemde, az gelişmekte olan ülkelere ulus-devletlerin iç politikalarının belirlenmesinde, dış ülkelere gelen taleplere dayanma eğilimi artmıştır (Orhan, 2021: 135). Ulusal çıkarların korunması ve iç politikaların savunulmasından ziyade, dışarıdan gelen taleplerin daha fazla dikkate alınması görülmektedir. Bu durumun temel nedeni,

az gelişmekte olan ülkelerin ulus-devletlerinin ekonomik olarak dışarıya daha bağımlı hale gelmeleridir ve uluslararası aktörlerle de daha fazla entegrasyon sürecine girmeleridir. Neoliberal politikaların benimsenmesiyle, söz konusu ülkeler, dışarıya daha fazla ihtiyaç duyma durumundadırlar (Gumisiriza, 2018: 1). Dolayısıyla, i politikalarını belirlerken, dış ülkelerin taleplerini dikkate almak zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda, ulusal egemenlik ve iç politikada bağımsızlık zayıflamaktadır.

3.1.3.2. Dışarının Taleplerini İçeriye Taşıyan Bir Manivela

Özünde ulusal olarak düşünülen devlet düzenleme biçimlerinin çoğunun, siyasi uluslararasılaşma sürecinden kaynaklandığı veya teşvik edildiği gösterilebilir (Picciotto, 1990: 37). Neoliberal dönemde, ulusal düzeyde devlet düzenleme biçimlerinin birçoğu, siyasi uluslararasılaşma sürecinden kaynaklanmış veya bu süreç tarafından teşvik edilmiş durumdadır. Ulusal devletlerin politika oluşturma ve düzenleme süreçleri artık sadece ulusal sınırlar içerisinde değil, uluslararası etkileşimler ve ilişkiler bağlamında da şekillenmektedir. Neoliberal dönem, ulusal düzeydeki politika yapımını etkilemektedir ve ulusal devletlerin daha çok uluslararası normlara, kurumlara ve süreçlere uyum sağlamalarını gerektirmektedir.

Ulus-devletler uluslararası örgütlere ve ekonomik entegrasyonlara katılmayı kabul ettiklerinde, uluslararası normlara uymayı ve uluslararası işbirliği kapsamında kurumlar ağının geliştirilmesini de kabul ederler. Bu durum ulus-devlet için ulusal politika sınırlamalarını da beraberinde getirmektedir (Demirtaş, 2010: 142).

Konuyu daha iyi anlayabilmek açısından az gelişmekte olan lkelerdeki devletler ile uluslararası sermaye ilişkisine örnek kabilinden bakılabilir. Uluslararası sermayenin belirli talepleri vardır. Uluslararası sermaye az gelişmekte olan lkelerdeki kamu hizmetlerini kendi değerlendirme alanı yapmak istemektedir (Hussein ve de Mello, 1999: 367). Burada uluslararası sermaye ile az gelişmekte olan devletler arasında kamu hizmetleri üzerinden hizmet satma-alma ilişkisi kurulmaktadır. Ancak bu ilişkide uluslararası sermaye ile devlet arasında ihtilaf çıkması durumunda, bu ihtilafa söz konusu devletin mahkemesi tarafından bakılmaması talep edilmektedir. Bu bağlamda

devletin egemenlik hakkının bir kısmından vazgeçmesi beklenir. Uluslararası sermayeler bu durumda sorunların devlet içi mahkemelerce ancak devlet lehine çözülebileceğinden hareketle sorunların başka devlet üstü bir mahkemeye gitmesi gerektiği taleplerinde bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye’de tahkim sözleşmelerinin ifası sırasında ortaya çıkacak hukuki ihtilafların son denetlenme mercii olarak Danıştay ortadan kaldırılmıştır (Güneş, 2017: 429). Burada az gelişmekte olan ülkelerden merkeze değer aktarılmasına yönelik emperyalist bir yaklaşım görülmektedir. Neticede, neoliberal devlet biçimini alması beklenen az gelişmekte olan ülkelerdeki devletlerin biçimlenme süreçlerinde dışarının taleplerinin içeri taşınması bağlamında bir manivela işlevi gördükleri ortaya çıkmaktadır.

3.1.4. Kapitalist Dünya Ekonomisi Dinamiklerinin Uluslararası Hukuk Normlarınınca Dayatılması

Kapitalizmde bütün sınıflı toplumsal formasyonlar emek sömürüsüne dayanmaktadırlar (Berberoğlu, 2007: 49). Marx’ta, emek sürecinin, kapitalizmin tahlilinin ve sınıf mücadelesinin başlangıç noktası olarak düşünülmesinin en önemli nedeni, emek sürecinin, artı-değer üretiminin ve aynı zamanda egemenlik ilişkilerinin de başlangıcını oluşturmasıdır (Yücesan Özdemir ve Özdemir, 2008: 17). Her sınıflı toplum doğrudan üreticinin ürettiği fazlayı kendine özgü şekillerde ele geçirmektedir (Slack, 2021: 143). Bu kendine özgü ele geçirme şekillerine sömürü denilmektedir (Crocker, 1972: 201). Kapitalist toplumda sömürü, önceki toplumlardan farklı olarak kılıçla veya sopayla olmamaktadır; hukuk ideolojisi ve sözleşme esaslı dinamiklerle gerçekleşmektedir.

Uluslararası hukuk normları bu anlamda merkezdedir. Çünkü hukuki söylemlerin ekarte edilmeleri durumunda sermaye birikimi olmayacaktır (Jessop, 1977: 353). Kapitalist bir dünyada sermaye birikimini sağlayacak koşulların olmadığı bir düzenek içerisinde yaşayabilmek pek de mümkün görünmemektedir. Kapitalist dünya ekonomisi dinamiklerinin olmadığı bir düzenek içerisinde yaşamak istendiğinde neoliberal tehditlere nesne olabilmek adına silahlanma gibi belirli gelişmeler olmaktadır. Dolayısıyla silahlanmaların öznesi veya nesnesi olmamak için, 1966 tarihli İkiz Sözleşmeler gibi uluslararası hukuk normlarına uyulması beklenir.

Konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse DTÖ'nün finansal sıcak para hareketleri ile ilgili önermiş olduğu çok taraflı antlaşmaya bakılabilir (Singh, 2003: 5). Bu antlaşmada ifade edilen konulardan biri, az gelişmekte olan ülkelere gidildiğinde karşılaşılabilen sorunlarla alakalıdır. Bu sorunlardan en önemlilerinden biri hukukun koruyuculuğundan mahrum bir şekilde söz konusu ülkelere girilmesidir. Az gelişmekte olan ülkelerde “yatırım” yapılırken sorun çıkması durumunda ne kadar az gelişmekte olsa da egemen devletler oldukları için yargılama süreci bu devletlerin mahkemelerinde gerçekleştirilmektedir. Sovyetler Birliği'nin de artık olmadığı bir dünyada bu durumun değişmesi önerilmiştir. Artık bir sorun çıktığında uluslararası tahkim kurullarına gidilmelidir (Ningsih, 2021: 221). Uluslararası tahkim kurullarınca ilgili devletlerin egemenliklerini ikame edecek şekilde kendi kararları uygulanmak istenir. Benzer şekilde anayasamızın 125. maddesi tahkime müsaade etmektedir. Ancak Danıştay tarafından tahkim kararlarının bozulabilmesi söz konusuydu. Çünkü bu durum devletin egemenliğini ilgilendiren bir konuydu. Fakat daha sonra anayasamızın ilgili maddesinin egemenliği koruyamayacak şekilde değiştirilmesi istenmiştir ve değiştirilmiştir. Bu doğrultuda münferit olarak devletlerin anayasalarının değiştirilmesi ve ayrıca ikili antlaşmalar bağlamında mevzuatların değiştirilmesi yoluna gidildiği görülmektedir. Kamu hizmeti niteliğindeki hizmetlerin ifası için çokuluslu şirketlerle antlaşmalar imzalanması, devletlerin vermesi gereken kamu hizmetleri ifa edilirken bir sorun çıktığında şirketlerin devletlerin yargısına tabi olmaması bize kapitalist dünya ekonomisi dinamiklerinin uluslararası hukuk normlarınınca dayatıldığını göstermektedir.

Ancak yeri gelmişken belirtmelidir ki, kapitalist dünya ekonomisi, talepleri bilen ve geleceği hesaplayan süper kontrol üretme kapasitesine sahip merkezlerce üretilmemektedir. Bu öznesiz bir süreçtir. Bu taleplerin arkasında milyonlarca küçük kuruluşlar da bulunmaktadır. Mesela Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası adlı kuruluş AB'nin dönüşümünde çok etkilidir (Yıldız, 2016: 127). Bu kuruluşa milyonlarca talep girmektedir. Bu talepler bazen birbirleriyle çelişmektedir. Ülkesel ve bölgesel boyutlarda birbirleriyle itişen çeşitli kapitalist odaklardan gelen farklı talepler vardır. Siyaset denilen mekanizma ulus-devletler olsun, AB düzeyi olsun farklı taleplerin belirli bir siyasal formasyon içerisinde temsil edilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda bu temsilin tarzı ve içinde gerçekleştiği yapılar sürekli düzenlenmektedir. Hem

düzenlemektedirler, hem de düzenlenmektedirler. Bu bağlamda devletin düzenlediği kadar düzenlenen bir aygıtlar toplamı olduğu ifade edilebilir. Bazı teşebbüsler, bazı örgütlenme biçimleri, bazı politikalar üretme başarısız olmaktadır, iflaslarla, politika değişiklikleriyle, hükümetlerin değişmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu süreçte önceden tasarlayıp ileriye doğru hamle yapan kimse yoktur. Sonuç olarak münferit talepleri bir mecraya akıtıp o mecra içinde devlet iktidarına dönüştüren bandın ismi hukuktur.

Egemen ekonomik karar alma mekanizmasının ulus-devletlerden uluslararası ekonomik kurumlara aktarıldığı görülmektedir (Chimni, 1999: 344). Uluslararası hukuk normları, kapitalist dünya ekonomisi dinamiklerini dayatmaktadır (Chimni, 1999: 337). Kapitalist kanunlar ve normatif yapıları bu anlamda genel ve evrenseldir. Hukukun üstünlüğü bağlamında kapitalist bir toplumsal düzenleme her alanda öngörülebilirliği önceden belirlemektedir. İşlemlerin güvenliğinin sağlanması bu anlamda önemlidir. Hukukun bütün alanları kapsamaması durumunda sermaye birikimi tehlikeye girmektedir. Bu yüzden kriz dönemleri sınırlı olmak zorundadır. Sermaye belirli bir yere para yatırdığında, eğer bu üretken sermayeyse ve üretken bir faaliyetse, bir dolu malzemeyi peşin almak zorundadır. Üretken sermaye gelecekte üretilecek değer için hareket etmektedir. Gelecek ise her zaman belirsizdir.

Görüldüğü üzere kapitalist dünya ekonomisinin belirli dinamikleri bulunmaktadır. Neoliberal dönemde kapitalist dünya ekonomisi dinamiklerinin ilerleyerek gelişebilmesi için neoliberal burjuva demokratik devlet biçimi gündeme gelmektedir (Patnaik, 2007: 4). Bu bir süreç olarak düşünülebilir ve Sovyetler Birliği'nin olmadığı bir uluslararası sistemde bu süreç hızla ilerlemektedir. Sürecin ilerleyebilmesi açısından uluslararası hukuk normlarının belirlenmesi çok önemlidir. Neoliberal dönemde bütün bir dünyanın piyasasının daha da serbest olabilmesi adına bahse konu uluslararası hukuk normlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir.

3.2. KAVRAMIN İŞLEVLERİ

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreç içerisinde değişen içerik ve tatbikatının incelenmesinin amaçlandığı doktora tezinde, neoliberal döneme odaklanmaya

çalışılmaktadır. Bu doğrultuda ilk kısımda neoliberal dönem ele alınmıştır. Burada Sovyetler sonrası dünyada neoliberal dönemin hızla ilerlediği, kendi kaderini tayin kavramı ile de karşılıklı etkileşim halinde belirli toplumsal formasyonlar açısından birtakım tehditlerin belirdiği, az gelişmekte olan ülkelerdeki devletlerin dönüştükleri ve kapitalist dünya ekonomisi dinamiklerinin uluslararası hukuk normlarınınca dayatıldığı iddia edilmiştir. Kendi kaderini tayin kavramı, neoliberal birikim dönemi içerisinde şekillendiğinden, neoliberal dönemin ele alınması çok önemlidir. Geline nokta, inceleme nesnesi olan kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemde işlevlerinin neler olabileceği görülmeye çabalanacaktır.

Peki kavramın işlevlerine neden bakılmaya gayret gösterilecektir? Çünkü yürütülen metodoloji doğrultusunda tartışılmaz kabul edilen hiçbir kavram yoktur. Bu anlamda kutsallık yoktur. Tartışılmaz anlamında kutsal diye bir kavram yoktur. Tezle amaçlanan, kavramı, bilgi nesnesi olarak karşımıza almaktır, ön yargılardan azade bir şekilde onu söküp toplumsal işlevlerine bakmaktır.

3.2.1. Emperyalizmin Mikro-Milliyetçi Oluşumlara Politik Yetkiler Vermesi

Milletler kapitalizmden önce de vardılar (Özdemir ve diğerleri, 2019: 68). Tarihsel süreç içerisinde sonrasında kapitalist üretim ilişkileri bağlamında yeniden dönüşüp yeniden anlamlandırılmışlardır ve üretim süreci içerisinde işe koyulmuşlardır. Kapitalist üretim ilişkilerinin genişletilmiş üretim süreci içerisinde işe yaradığı ölçüde öne çıkartılmışlardır. Yani kapitalizm, milletleri icat etmemiştir (Ghosh, 1997: 683). Milliyetçi tepkilerin ne zaman milliyetçi, ne zaman terörist olup olmadığını saptayan olumsal olmayan koşullar vardır.

Üretim ilişkileri ve üretici güçler birbirlerinden analitik olarak farklı, fakat ontolojik olarak çok farklı olmayan kavramlardır. Üretim ilişkileri alanı, üretici güçlerle birlikte toplamda üretim tarzını oluşturur (Ruyle, 1975: 7). Genel anlamda, üretim tarzı, artı-emeğin temellükünün tipik tarzını sürdürebilecek şekilde örgütlenmiş belirli üretim ilişkileri ve güçlerin birleşimi olarak tanımlanabilir. Üretici güçler, sadece emek araçları ve nesnelere değil, emek gücünün kendisini de kapsar (Jessop, 2016: 109). Üretim

tarzından bahsedildiğinde, her üretim tarzına ilişkin üretici güçler ve her üretim tarzına ilişkin üretim ilişkilerinin birinin diğerinden farklı olduğu görülmektedir. Bunlar toplumsal yeniden üretimin merkezinde bulunurlar ama her şey değildirler. Bunlar toplumun yapısını belirlemekle birlikte toplumun içinde görülen birtakım temel unsurları uydurmazlar. Örneğin kadın erkek ilişkisi feodal toplumlarda da vardır, eşitsiz olan bu ilişki kapitalist toplumlarda da vardır. Kadın erkek ilişkisindeki eşitsizliklerin tümünü kapitalist üretim ilişkilerine bağlamak mümkün değildir. Yine örneğin etnik unsurlar prekapitalist toplumlarda da vardır, köleci toplumda da vardır. Dine, inanışa ilişkin hususlar bütün üretim tarzlarında vardır. Fakat kapitalist üretim ilişkileri, kapitalist üretim tarzındaki üretim ilişkileri, üretici güçlerin konumu nedeniyle kendisinden önce bulunan, kendisi tarafından yaratılmamış etnisite, mezhep, din, cinsiyet, ırk gibi farklı unsurları diğerlerinden daha etkin bir şekilde kendi yeniden üretiminde kullanan ve yeniden biçimlendiren bir tarzdır (Özdemir, 2022: 25). Kapitalizm önceden var olan tüm kapitalist olmayan kurumları yok etmedi, daha ziyade bunların bazılarını kendi ihtiyaçlarına uyacak şekilde yeniden biçimlendirdi (Albritton ve diğerleri, 2018: 138). Yani kapitalizm, milliyetçiliği icat etmemiştir. Fakat kapitalist dönemde etnik unsurların milliyetçilik başlığı altında özgün bir birleşiminden bahsedilebilir ve bu da toplumdan topluma, zamandan zamana göre değişmektedir. Örneğin 1895 yılında Manchesterlı bir işçinin çocuğunu Rodezya'ya yolladığı İngiliz kültürel dünyasında milliyetçilik çok açık ve net bir şekilde bir beyaz adamın ırksal üstünlüğü anlamına gelebilecekken başka bir yerde bu manaya gelmeyebilir. Milliyetçiliğin kapitalist üretim ilişkileri içerisinde kapitalist yeniden üretim sürecinde kullanılmasından ötürü kendiliğinden bir kavram olmadığı düşünülmemelidir. Çünkü pek çok milliyetçilik tarzı vardır (Koçak, 2022: 36). Örneğin 20. yüzyılda kapitalizme karşı sosyalist bir içerikte işlev gören milliyetçilikler olmuştur. Bir söylemin olduğu gibi reddedilmesi bilimsel bir yaklaşım değildir. Sosyal bilimler içerisinde doğru olan, söylemlerin sınıfsal etkilerine bakılmasıdır (Beetz ve diğerleri, 2018: 321). Örneğin milliyetçiliğin inkarı küreselleşmenin bütün normlarını olduğu gibi kullanmak için bir kapı açıyorsa ve yaptığı şey gelir dağılımı eşitsizliğini küresel boyutta artırmaksa ve bunun için neoliberalizmle birleşiyorsa, buradaki milliyetçilik karşıtlığı izahtan vareste durumdadır. O zaman söylemler özgül toplumsal etkileri üzerinden düşünülmelidir (Gee ve Green, 1998: 119). Her olayın, her somut durumda kullanılan iddianın hangi

söylemin içine düştüğü ve o söylemin de ne tür bir toplumsal etki yarattığı bilinmelidir. Öyleyse kapitalist üretim ilişkileri kendi öncesindeki toplumsal formasyonlarda ya da kendisiyle aynı anda üleştirilen diğer üretim tarzlarında var olan unsurları kullanmaktadır, bunları çoğu kez icat etmemektedir. Bunları kendi yeniden üretim süreci içerisinde özgül bir şekilde eklemlendirebilir. Bu eklemlendirmeler de özgül olduğu için neticeleri de özgül olmaktadır.

Batı Avrupalı emperyalistler, az gelişmiş ülkelerde sınıfsal olarak dezavantajlı olan konumlara oynamak suretiyle ilgili toplumların yapısını bozabileceklerini ve zayıflatabileceklerini tarihsel bilgi olarak bilmektedir (Kakwagh, 2021: 49). Bununla birlikte örneğin A etnisitesinden olanların doğal hakları şeklinde geçmişe doğru bir tarih yaratılması ile de karşılaşmaktadır. Bu tarz tarihler genelde emperyalizmin işine yarayacak gruplar için üretilmektedir. Emperyalizmin işine yaramayacak gruplar için böyle bir tarih üretimi olmamaktadır.

Kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemde edinmiş olduğu işlevler bağlamında, belirli mikro-milliyetçi oluşumların kendi toplumsal formasyonlarını, Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlendirmeleri koşuluyla, emperyalist küresel güç ilişkileri içerisinde bu tarz oluşumlara birtakım politik yetkiler verildiği görülmektedir. Bu yüzden mikro-milliyetçi emperyalist müdahalelerde kendi kaderini tayin kavramı etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi döngüsünde kapitalist üretim ilişkilerinin gerçekleştiği uzamın düzenlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bölgesel çekişmelerin ele alınması hususu ön plana çıkmaktadır. Egemenliklerinden doğan yetkilerini tam olarak kullanamayan az gelişmekte olan devletlerdeki bu tarz çelişkiler emperyalizm tarafından kullanılabilir (Gathii, 2007: 1013). Etnik veya kimlik çatışması olarak isimlendirilen bu tarz çelişkiler Sovyet sonrası dönemde yoğunlaşmıştır (Woodward, 2003: 74). Söz konusu çelişkiler bağlamında kendi kaderini tayin kavramının kullanıldığı görülmektedir. Mikro-milliyetçi çatışmalar da işte tam da bu noktada kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili ortaya çıkan mücadelelerin bir parçasını oluşturmaktadır.

Emperyalizmin mikro-milliyetçi oluşumlara politik yetkiler vermesi işlevi ile ilgili olarak emperyalizmin Kürtlere yönelik kurduğu ilişkiler somut örnek olarak karşımıza gelmektedir. Mikro-milliyetçilik bağlamında örneğin, tarihsel süreç içerisinde özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında, emperyalizmin Kürtlerle bağlantı kurduğu, Kürtlerin yaşadıkları bölgelerde kukla Kürt yönetimleri kurulmasının yollarının arandığı, bu bağlamda Kürtlerin özerklik/bağımsızlık kazanması benzeri söylemlerin geliştirildiği bilinmektedir (Kaymaz, 2007: 155). Yine, Kaymaz, ABD-İsrail ikilisinin Kürt ulusçuluğunu, bölgeye yönelik en güçlü potansiyel jeo-stratejik silah olarak gördüklerini vurgulamıştır (Kaymaz, 2007: 184).

3.2.2. Mikro-Milliyetçi Oluşumların Kolektif Zenginliklerini Kapitalist Merkeze Devretmesi

Kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemde mevcut olan işlevlerinden emperyalizmin mikro-milliyetçi oluşumlara politik yetkiler vermesi konusunu işledikten sonra şimdi de diğer bir işlevi olan mikro-milliyetçi oluşumların kolektif zenginliklerini kapitalist merkeze devretmesinden bahsedilmelidir.

Neoliberal dönemde istenilen durum, mikro-milliyetçiliğin öne çıkmasıdır (Okudan Dernek, 2014: 71). Mikro-milliyetçilikler ön plana çıktıkları zaman, ulus-devletler küresel ölçekte sermaye dolaşımına müdahale edemeyecek kadar güçsüz olacaklardır (Oğuz, 2015: 336). Bu şekilde amaçlanan, toplumsal fazlanın bütünüyle piyasa ilişkileri üzerinden Batı'ya aktarılmasıdır.

1990'larda Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte bağımsız devletler egemenliklerini yitirmeye başladılar (De La Cuba, 2011: 121). Bununla birlikte devletlerin bütün fonksiyonlarından vazgeçmesi gündeme gelmiştir. Sovyetler'in çöküşü emperyalist devletler tarafından kolektif doğal zenginliklere saldırmak için zemin oluşturmuştur (Tuminez, 2003: 81). Devletlerin egemenliklerinin çöküşü, gelir dağılımı eşitsizliklerinin hızla artmasını beraberinde getirmiştir. Kapitalist sistem bu ülkelerdeki kolektif zenginliklerin dünya piyasasına açılması ve kapitalist biçimsel reformlar için bu durumu kullanmıştır.

Toplumsal artığın, kolektif zenginliklerin, kaynakların metalaşarak çevre ülkelerden gittiği kapitalist merkezlerle ilgili olarak belirtmek gerekir ki, kapitalizm, devletin kendisi değildir (Callinicos, 2007: 533). Ancak kapitalizm kendi değerlerini üretmek için kapitalist taleplerin devlet içerisindeki temsilinin gün geçtikçe arttığı bir düzeneğe ihtiyaç duymaktadır (Garland, 2014: 327). Kapitalist devlet, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesi sürecinde gösterdiği başarı ölçüsünde kapitalisttir (Harris ve Delanty, 2023: 323). Bir devletin kapitalist devlet olabilmesi için yeniden üretim sürecinde sermaye etkin bir devlet olması gerekmektedir. Fakat işin gerçeği kapitalizm muhtaç olduğu toplumsallığı parçalamadan sermaye üretiminde bulunamayacağı için çok çelişik bir sistemdir. Bir yandan piyasaların, toplumsallığın içinde olması önemlidir. Diğer yandan ise bu ilişkilerin derinleşmesi, toplumsallığı parçalamaktadır.

Somut olarak örnek vermek gerekirse, emperyalizmin, coğrafi konumu ve petrol/doğal gaz zenginliği ile çok büyük bir stratejik değere sahip olan Ortadoğu'yu denetim altına alabilmek için her zaman "Kürt sorunu"nu istismar ettiği belirtilebilir. Bu bağlamda petrol ve doğal gaz akışının denetlenerek Batı'nın endüstri merkezlerine sürekli ve güvenli enerji akışının sağlanması temel hedeflerden biri olarak göze çarpmaktadır (Kaymaz, 2007: 157, 180). Gelecekte Ortadoğu için suyun petrolden çok daha büyük bir stratejik değer kazanacağı, Ortadoğu'nun su kaynaklarının Doğu Anadolu'da bulunduğu, gelecekte bu kaynakları denetleyebilen gücün, tüm Ortadoğu'yu denetleyeceği hususları da Kaymaz tarafından vurgulanmıştır (Kaymaz, 2007: 185).

3.2.3. Mikro-Milliyetçi Oluşumların Egemenliklerinden Kapitalist Merkez Lehine Vazgeçmeleri

Neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının işlevlerinden emperyalizmin mikro-milliyetçi oluşumlara politik yetkiler vermesi ve mikro-milliyetçi oluşumların kolektif zenginliklerini kapitalist merkeze devretmesi incelenmeye çalışılmıştır. Şimdi de diğer bir işlev olarak ele alınabilecek mikro-milliyetçi oluşumların egemenliklerinden kapitalist merkez lehine vazgeçmeleri konusuna bakılacaktır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği varken bir dönem desteklenmiş olan, varlıklarına rıza gösterilen ulus-devletlere bahşedilen egemenlik haklarının, 1990'larda Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonraki süreçte kapitalizmin biçimlenmesi sürecinde ağır gelmesi nedeniyle, mikro-milliyetçilik kendi kaderini tayin kavramı tartışmaları içerisinde öne çıkmıştır. Bu bağlamda Sovyetler'in çökmesiyle birlikte egemenlikte dönüşüm görülmektedir. Bağımsız devletler egemenliklerini yitirmeye başlamışlardır. Egemenliğin çökmesiyle birlikte karşımıza hem günlük hayatın yeniden üretimi ile ilgili ortaya çıkan kara bir pazar, böbrek ticareti, esrar kaçakçılığı ve saire hem de bunların getirdiği birikimler çıkmaktadır.

Devletler içerisinde yoğunlaştırılmış güç ilişkileri alanı vardır. Bu alana farklı yerlerden talepler gelmektedir. Bu talepler burada temsil edilme kabiliyetleriyle bağlantılı olarak kararlara dönüşürler. Mesela bir ülkeye sıcak para getiren aktörlerin hükümet içindeki temsilcileri akla gelebilir. Bu bağlamda uluslararası sermayenin talepleri de kararlara dönüşebilir. Mikro-milliyetçi oluşumların egemenliklerinden vazgeçmeleri de bu kapsamda düşünülebilir. Bu dönüşümler kapitalist üretim ilişkilerinin yıkıcı süreci içerisinde egemenliğin aşınması olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme denilen süreçte aynı şekilde devlet aygıtlarında dış kaynaklı uluslararası burjuvazinin temsil edilmesidir, egemenliğin bu bağlamda yok olmasıdır, daha doğrusu başka bir egemenlik türünün toplumun genel egemenlik türünü ortadan kaldırmasıdır.

Küreselleşmenin etkilerinden biri de mikro-milliyetçilikleri gün yüzüne çıkartma gayretidir (Eskibina, 2021: 303). Neoliberal dönemde biçimlenen devletler bağlamında mikro-milliyetçi oluşumlar açısından egemenlikler daha küçük ölçütlerde yeniden yapılandırılmaktadır. Bu parçalanmaya uyan bölgelerde kişi başına düşen gelirlerde ciddi artışlar olsa da refahta azalmalar söz konusudur. Bu noktada Ruanda örneği akılda kalıcıdır. 1970'lerde Ruanda dünyaya belirli miktarda ihracat yapan, dünyadan da ihracata yakın miktarda ithalat yapan kapalı, küçük ölçekli, köylü üretiminin esas olduğu bir ülke niteliğindedi (Ansoms, 2013: 1). Bu dönemde Ruanda'da çiçek, kolera, tifüs gibi hastalıklar, tecavüz olayları ve iç savaşlar yoktu. Kendi kendine yeterli bir ülke görünümündeydi. 1980'lerde Ruanda IMF'ye başvurduğunda, IMF tarafından Meksika'daki kriz bahane edilerek Ruanda'ya antlaşma karşılığında birtakım koşullar

ileri sürülmüştür (Storey, 2001: 365). IMF tarafından arazilerin boşaltılarak kahve plantasyonları yapılması, yabancı yatırımlara kapıların açılması şart koşulmuştur. Aslında bu arazilerin üzerinde geçimlik tarım yapılmakta ve milyonlarca insan bu tarımdan beslenmekteydi. Ruanda'da IMF'den alınan paradan sonra daha fazla cari açık oluşmuştur. Bu arada milli gelir tavan yapmıştır. Kahve plantasyonlarına geçilmesinden sonra makineleşme durumlarından dolayı bu arazilerin üzerinde geçimlik tarımdan geçinen insanların sayısı aşırı oranlarda azalmıştır. Geri kalan nüfus, şehirlerde iş imkanı, sanayileşme olmamasına rağmen şehirlere akın etmişlerdir. Şehirlerde fuhuş, uyuşturucu faaliyetleri artmıştır. Bahsedilen hastalıklar ortaya çıkmıştır. Akabinde Ruanda'da yaklaşık bir milyon insan birbirini sopalarla öldürmüştür (Percival ve Homer-Dixon, 1996: 270). Ruanda örneğinde de görüldüğü üzere, Ekonomik Yapısal Uyum Programları'nın dayatılmasını mümkün kılan doğrudan yabancı yatırımlara güvenmek, bağımsızlık çığlıklarında savunulan ekonomik kendi kaderini tayin iddialarını yalanlamıştır (Chirindo, 2018: 387).

Neoliberal dönemde biçimlenen devletlerle ilgili olarak, egemen devletlerin kendi kaderlerini tayin kavramı bağlamında menfaatleri aleyhine gelişmeler olduğu görülmektedir. Benzer olarak hükümetler de merkez kapitalist ülkeler ile bağımlılık ilişkisi içerisindedirler. Sadece iktidarlar değil, mikro-milliyetçi toplumsal formasyonlar da merkez kapitalist devletler ile ilişki içerisindedirler. Bu tarz mikro-milliyetçi oluşumlarda ulus-devletlerden ayrılma talepleri de belirlemektedir. Ancak bu ayrılma talepleri, mikro-milliyetçi oluşumlar kavramı kullanılmadan da ileri sürülmektedir. Çoğulcu demokrasi, demokratik özerklik, kimliklere saygı talebi, çokkültürcülük, güçlü yerel yönetimler gibi kavramlar, mikro-milliyetçi söylemlerin kendisini açığa vurduğu noktalar olarak göze çarpmaktadır. Burada kendi kaderini tayin kavramı kullanıma girmiş bulunmaktadır. Belirli kolektivitelerin doğal haklarından birisi de kendi kaderini tayin çerçevesinde ileri sürülen hususlar olmuştur. Uluslararası güç ilişkileri içerisinde kolektif emperyalizm söz konusu mikro-milliyetçi oluşumlarla karşılıklı ilişki ve etkileşim içerisine girmiştir. Bu oluşumlar gelinen noktada egemenliklerinden vazgeçmişlerdir. Kolektif doğal zenginliklerinden mahrum kalmışlardır.

3.3. KAVRAMIN NİTELİĞİ

Okumakta olduğunuz doktora tezinin üçüncü bölümünde neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının ekonomi politiği incelenmektedir. Bu amaçla öncelikle ilk alt bölümde neoliberal dönem, Sovyetler sonrasında neoliberal dönem, devletlere yönelik beliren birtakım tehditler (haydut devlet ilan etme, insani müdahale gibi), az gelişmekte olan ulus-devletlerdeki dönüşümler, kapitalist uluslararası hukuk ele alınmaya çabalanmıştır. Kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemdeki işlevleri ise ikinci alt bölümde incelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda özellikle emperyalizmin mikro-milliyetçi oluşumlara politik yetkiler verdiği, mikro-milliyetçi oluşumların kolektif zenginliklerini kapitalist merkeze devrettikleri ve mikro-milliyetçi oluşumların egemenliklerinden kapitalist merkez lehine vazgeçtikleri ileri sürülmüştür.

Çalışmanın bu kısmında o zaman karşımıza yeni bir soru gelmektedir. Tarihsel süreç içerisinde kendi kaderini tayin kavramının değişen içerik ve tatbikatını anlamaya ve açıklamaya gayret gösterilen bu doktora tezinde, o zaman neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının niteliğinin nasıl olduğunun ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda sırasıyla kavramın emperyalist devletlerin emperyalist politikaları niteliği ve emperyalist devletlerin uygun gördüğü devlet formunun benimsenmesi niteliği incelenecektir.

3.3.1. Emperyalist Devletlerin Emperyalist Politikaları Niteliği

Mieville Körfez Savaşı'nı analiz ettikten sonra, uluslararası hukukun ve egemen devletlerin yasal yapılarının belirsizliğini, kapitalizmin sağlamaştırılmasını ortaya koyduğunu ve böyle bir uluslararası hukuk sistemi içerisinde kendi kaderini tayin kavramının emperyalist nitelikte olduğunu ileri sürmüştür (Mieville, 2005: 8). Kavramların anlamı, hangi söylem içerisinde nerede durdukları, küresel güç ilişkileri bağlamında nasıl algılandıkları önemlidir. Kendi kaderini tayin kavramı bağlamındaki hareketler pozitivist olarak emperyalizm uşağına dönüşmüş olabilir. Kavramla ilgili ileri sürülen iddialarda, emperyalist merkeze gelir aktarımı ile hiçbir sorunu olmayan, hatta bunun gerçekleşmesi ve gerçekleşmişse devamlılığının sağlanması sözü veren bir anlayış içerisinde olunabilir, emperyalist imkanlarla sistemle uzlaşmış olunabilir, uzlaşmayı sağlayan toplumsal artık transfer sistemi ile ilgili hiçbir sorunu olmayan bir

yaklaşım içerisinde olunabilir. Batı ile uyumlu olarak mikro-milliyetçilik savunulabilir. Yine kendi kaderini tayin kavramı ile doğrudan ilişkili olarak uluslararası hukuktaki tanıma kurumunun koşula bağlanmış olması emperyalist bir anlayışı ortaya koymaktadır (Ikejiaku, 2013: 337). Sovyetler'den ayrılan devletlerde serbest piyasa ekonomisi olmazsa bu toplumsal formasyonların tanınmayacağı belirtilmiştir (Duch, 1993: 590). Kendi devletini Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlendirme, Batı ile iyi ilişkiler geliştirme sözü verilmesi karşılığında ayrılma hakkı tanınabilmektedir (Weller, 2009: 111). Batı'ya bağımlı olarak kendi kolektif varlıkları komünizme karşı biçimlendirilmiş bir duruma getirilebilir. Kalkınma, gümrük, eğitim politikaları anlamında kendi özgün politikalarını uygulamayıp DTÖ'nün sermaye şirketlerine tavsiye ettikleri doğrultusunda kararlar alan, kredi bağımlı, kendi kalkınma meselelerini düzenleyemeyen devlet iktidarlarına ulaşma yolunda mikro-milliyetçilik kullanılabilir. Daha önce Sovyetler Birliği varken varlığına rıza gösterilen ya da tahammül edilen, fakat Sovyetler'in yokluğundan sonra artık varlığına tahammül edilmesi gerekmeyen, gelir dağılımı eşitsizlikleri üzerine bir şeyler söylemeye çalışan, kapitalist toplumsal formasyon olan ama yeni kapitalizm ruhuna çok uygun olmayan ulus-devletlerin sönmelenmesi sürecinde insan haklarının net bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda haydut devlet yapma, biçimsel demokrasiyi benimsememenin silahlı bir cezaya dönüşmesi akla gelmektedir (Derrida, 2004: 323). Toplumsal açıdan bakıldığında insan haklarının korunması aslında piyasa ilişkilerinin emperyalist düzeneğinin korunmasıdır (Yıldız, 2023: 353). İnsan hakları emperyalizm eliyle insani müdahaleleri meşrulaştıracak bir araç haline dönüşmüştür (Bush ve diğerleri, 2011: 357). 1990'larda Sovyetler'in çökmesi emperyalist devletler tarafından kolektif doğal zenginliklere saldırmak için zemin oluşturmuştur. Mikro-milliyetçilik bağlamında belirli etnisitelerin oluşturulan doğal haklarının tarihselliği genelde emperyalizmin işine yarayacak gruplar için üretilmektedir. İşte bütün bu sayılanlar, kavramın emperyalist devletlerin emperyalist politikalarını içerdiğini göstermektedir. Geline nokta burjuva enternasyonalizminin kendi kaderini tayin kavramı, tam bir emperyalist pratiktir.

Güncel bir örnek olarak, Suriye'de mevcut bulunan genel olarak Kürt sorunu olarak soyutlanan olgunun, emperyalizm tarafından Türkiye ve Ortadoğu bölgesine karşı bir silah olarak kullanıldığı görülmektedir (Kaymaz, 2007: 155). Suriye'deki PYD/YPG

sorunu ve bu sorunun emperyalizm tarafından Türkiye ve Ortadoğu bölgesinde bir silah olarak kullanıldığı bilinmektedir (Şahin ve İrdem, 2017: 21). Emperyalist güçlerce, Suriye'deki siyasi durum, Kürt grupların varlığı ve Türkiye'nin bu bölgedeki söz konusu oluşumlara yönelik politikaları yakından takip edilmektedir. Kısaca, emperyalizm bu durumu bir silah olarak kullanmaktadır. Emperyalizmin bölgedeki varlığı, gerilimlerin ve Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik tehditlerin artmasına neden olmaktadır. Bu durumun temel nedeni, emperyalist güçlerin bölgedeki çıkarlarını ve stratejik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla etnik, dini veya siyasi çatışmaları körüklemesi veya manipüle etmesidir. Emperyalistler, böylece bölgedeki istikrarsızlığı artırarak kendi çıkarlarına hizmet etmeye çalışırken, Türkiye gibi bölgedeki diğer aktörlerin güvenliğini ve istikrarını tehdit etmektedir. Bu durum, bölgedeki jeopolitik ve güvenlik meselelerinin derinleşmesine ve çözüm bulunması zor sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3.3.2. Emperyalist Devletlerin Uygun Gördüğü Devlet Formunun Benimsenmesi

Devlet denildiğinde Çin tarihindeki, Osmanlı'nın bir dönemindeki, Üçüncü Reich dönemindeki veya ABD'deki devletin aynı olduğu düşünülemez. Çünkü toplumsal olgular kendi belirlenimleri içerisinde ele alınabilir. Sözleşmelerin geliştiği, tüzel kişiliklerin olduğu yerlerdeki devlet teşkilatıyla, bu mekanizmaların henüz olmadığı bir zamandaki devlet kavramı aynı değildir. Bu devletler arasında sadece kapitalist veya prekapitalist olarak da ayırım yapılmamalıdır, aynı zamanda kendilerini belirleyen toplumsal ilişkilere referansla değerlendirmeler de yapılmalıdır.

Devlet içerisinde yoğunlaştırılmış güç ilişkileri alanı vardır. Devleti oluşturan askeri mekanizmalar, baskı aygıtları, iş gücünün yeniden üretimine ilişkin mekanizmalar, ideolojik devlet aygıtları gibi çeşitli aygıtlar vardır ve bu aygıtlar hiçbir zaman verili değildir, içinde bulunduğu tarihsel bloka göre hep biçimlenmektedir. Devlet, homojen değildir (Bigo, 1998: 305). Kendi içerisinde bir dolu kurum ve kurumsal kararların gerçekleşeceği örgütlenmeler vardır. Devlet, kararlarını kendisi üreten bir özne değildir. Devlete farklı yerlerden talepler girer. Bu taleplerin temsil edilme kabiliyetleriyle

bağlantılı olarak bu talepler kararlara dönüşürler. Devlet bir güç ilişkileri alanıdır. Yoğunlaştırılmış bir güç ilişkileri alanı olarak devlete parçalanmış bir dolu talep girmektedir. Fakat bu taleplerin içeri girmesini sağlayan geçitler biçim belirlenmektedirler (Özdemir, 2013: 84). Bu yüzden buraya her talep giremez. Belirli biçimdeki talepler girmektedir (Aydınğün ve Özdemir, 2012: 41). Neoliberalizm idarede bürokrasinin azaltılmasını gündeme getirmiştir (Graeber, 2009: 79). Aslında bununla kamuoyu önünde tartışmanın ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır. Örneğin AB'nin yaptığı ulus-devletler içerisinde sermayenin taleplerine karşı demokratik kurumlarda ortaya çıkan sürtünmeyi azaltmak için belirli karar alanlarını ulus-devletin üstünde bir yere taşımaktır. Subsidiarite meselesi, hakim anlatıda her ne kadar yerel kimliklerin korunması, yerel toplulukların benzersiz ve farklı değerlerini ve kültürlerini daha iyi korumaları, siyasi mozaikteki renklilik ve benzeri kavramlarla ifade edilse de egemenliğin daha küçük ölçütlerde yeniden yapılandırılması bağlamında düşünülmelidir. Dünya ölçeğinde sürece bakıldığında, bu parçalanmaya uyan bölgelerde kişi başına düşen gelirlerde ciddi artışlar ama refahta ise azalmalar vardır. Bu kapsamda Ruanda örneği tekrar hatırlanabilir. Yine burada örnek olarak bağımsız idari otoritelerin ortaya çıkışları akla gelmektedir. Bağımsız idari kuruluşların bütçeleri düşünüldüğünde, ulus-devlet içerisinde üretilen toplumsal artığın önemli bir kısmının denetlenemez hale getirilmesi süreci görülmektedir. Şayet devlet kalkınmacı bir devletse, bu bağlamda içerinin menfaatini dışarı karşı savunacaksa, gümrük politikaları ve diğer politikaların ulus üstü oluşumların eline geçmesi ilginçtir.

Liberalizm içerisinde bakıldığında devlet ve sınıf tahakkümü arasında bir ilişki kurmak neredeyse imkansızdır (Hall, 1987: 95). Liberal perspektifte toplum bir karpuz benzer. Bir yanda politik toplum, diğer yanda sivil toplum vardır. Sivil toplum, eşitler arası ilişkilerin, sözleşmelerin ve iradenin alanıdır. Sivil toplumdaki sözleşmelere göre özgür ilişkilerin yeniden üretimi sürecinde hukuka uygun davranılırsa ideal toplum düzeni olur. Oysaki Marksizm toplum alanında böyle bir şey görmez. Liberal terminoloji dışlandığında toplumda üretim araçları üzerinde hakimiyeti olanlar ve olmayanlar görülür, karşımıza sınıf tahakkümü çıkar (Jessop, 2008: 7). Sınıf tahakkümü aslında devlet ile toplum arasındaki ilişkiler değildir. Devlet bu ilişkilerin sadece bir dolayımıdır (Özdemir, 2022: 24). Toplum arasındaki ilişkilerin devlet üzerinden

düzenlenmesi söz konusudur. Devlet iktidarı, dışımızda bulunan politik toplum şeklinde ceberut ya da iyi iktidar değildir. Marksizm perspektifinden bakıldığında, devlet iktidarı aslında insanların birbirlerine karşı ilişkileri üzerinden dolayımlanan bir düzeneğin iktidarudur. Öyleyse liberalizmin bahsettiği devlet ile Marksist perspektifin bahsettiği devlet farklıdır.

Sınıflar, devletin dışında ve devletten bağımsız var olan ve devleti pasif bir araç olarak kullanma yeteneğine sahip, basit ekonomik güçler olarak görülmemelidir (Jessop, 2016: 48). Halk kitlelerini ve belirli bölgeleri yöneten örgütlü siyasal sistemler olarak devletler, sınıflı toplumların doğuşundan beri varlığını sürdürmektedir (Blaut, 1987: 32). Devlet her zaman var olmamıştır; sınıflı toplumların dışında devletin varlığına rastlanmaz (Althusser, 2004: 61). Marks-Engels düşüncesine göre devlet, toplumlarda iş bölümü, artı-ürün, mülkiyet nedeniyle doğan sosyal sınıflar arasında süregiden mücadelenin ürünü olarak doğmuş, varlığını toplumun sınıflara bölünmesinden kazanmış, sınıf mücadelelerinin hem aracı hem de ortamı olmuştur (Güler, 2023: 187). Sınıf kavramının devlet ile ilişkisi vardır. Nerede sınıf varsa orada devlet vardır denilebilir. Sınıf ilişkileri devlet ile birlikte vardır. Sınıfın hiçbir zaman lokal ve yerel bir şey olmadığı bilinmelidir. Sınıf hiçbir zaman bütünüyle yerel bir şey değildir ve uluslararasılaşır ve bunu da yine devletler üzerinden yapar. Bir devlette hangi sınıf menfaatinin baskın olduğunun, ne üretildiğinin saptanması önemlidir. Devletlerde sınıfların temsilcileri genel olarak homojen bir görünüm vermez.

Günümüz toplumlarında devletin birisi sermayenin değerlendirilmesinin koşullarını sağlama almak ya da sermayenin toplam karlılığını arttırmak; diğeri fiktif/kurgusal bir meta olarak emek gücünün yeniden üretimini koşullarını garantilemek şeklinde verilebilecek iki işlevi vardır. Her iki işlev de devletin en temel işleviyle ilgilidir: Toplumsal bütünlüğün korunması ve yeniden üretilmesi (Özdemir ve Ketizmen, 2014: 56-57). Devlet emeğin metalaşmasının koşullarını sağlar (Corvino, 2019: 53). Devletin bir diğer temel işlevi, sermaye birikiminin o günün normlarına göre sürdürülmesidir. Bunlar gerçekleştiği ölçüde devlet kapitalisttir. Devlet iktidarı, verili bir durumda sermaye birikimi için gerekli koşulları yarattığı, sürdürdüğü ve yenilediği oranda kapitalisttir. Bu koşulların karşılanmadığı oranda da kapitalist değildir (Jessop, 2016: 432). Bunların

ötesinde devletin üçüncü bir işlevi daha vardır. Bu da toplumsal bütünlüğün yeniden üretilmesidir. Toplumsal bütünlüğün yeniden üretilmesi, devleti devlet yapan temel işlevidir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 40). Çünkü toplumlar öküze benzemezler. Öküzü ahırına bırakırsanız sabah birileri kesmezse olduğu gibi kalmaya yazgılıdır. Oysaki toplumlar organizmaya benzemezler. O yüzden toplumsal bütünlüğün her gün yeniden üretilmesi zorunluluğu vardır. Geçmişe doğru herhangi bir devletin sınırlarına bakıldığında çoğunun olmadığı ya da başka bir devletin parçası olduğu görülecektir. Toplumsal bütünlüğün aynen her gün yeniden üretilmesi zorunluluğu çelişkili bir iştir. Çünkü bir devlet kapitalistleştiği ölçüde toplumsal bütünlüğün aynen her gün yeniden üretilmesi temel işlevinin gerçekleşmesi zorlaşır. Çelişkiler büyür, müdahaleler artar. Bu işlevi yerine getirmek her geçen gün zorlaşır. Ulusun birliği sosyalist bir zeminde sağlanmak zorundadır. Kapitalizmin tek bir devlette ayakta duramayacağı, kapitalizmin var olması için dünyanın tek bir devlet değil, farklı ulus-devletler arasında olması gerektiği, çünkü hep bir dışarıda tutulan ve içeriye alınanın gerekli olduğu ileri sürülebilir. Buna göre eşitsizlikleri üretmek için dünyayı uzamsal olarak ayırmak gerekmektedir.

1933 tarihli Montevideo Konvansiyonu'nda devlet olmanın unsurları düzenlenmiştir (Crawford, 2007: 37). Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak toplumsal formasyonlar, söz konusu unsurları taşıyıcılar dahi, eğer emperyalist devletlerin uygun gördüğü devlet formuna sahip değilseler, tanınmayacaklardır. 1990'larda Sovyet sisteminin çöküşünden sonra kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesi için gerekli ülkesellik kalmakla birlikte taşıdığı boyutu ve bu bağlamda üretilecek siyasal iktidarı belirleyenlerin unsurları değişmeye başlamıştır. Hatta bu yüzden 1990'larda ulus-devlet sönümleniyor mu şeklinde liberal iddialar ortaya çıkmıştır. Kapitalist devletin sönümlenmesinden bahsedilmesinin nedeni Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıdır. DTÖ, IMF ve DB gibi kuruluşlar kendi koşullarını istedikleri yerlere istedikleri şekilde tatbik etme gücüne sahip olma imkanına kavuşmuşlardır (Stone, 2008: 589). Bu dönemde NAFTA, Afrika Birliği, AB gibi blok oluşumları da ortaya çıkmaya başlamıştır. 1945-1990 arasında evrenselleştiği haliyle ulus-devlet formu, bu yeni dönemin merkez kapitalist toplumunun ihtiyaçları bağlamında bakıldığında anlamsız hale gelmiştir. Bir dönem için hayırlı bulunan ya da mevcut durumu kurtaran düzenleme

kapasitesi, bir sonraki dönemde merkezin ağırlıklı isteklerinin içinde temsil edilmesi açısından hantal bulunmuştur. Yeni dönemde sermaye siyasi iktidarların kararlarında kendisinin yeniden üretimini bulamamaya başlamıştır. Ulus-devlet içerisinde merkezin planlama bağlamında hiyerarşik ilişkisinin demokratik olmadığı iddiaları gündeme gelmiştir. Planlamalar ortadan kaldırılarak merkezin yatırımlar ve sanayi planları üzerindeki etkisi kırılmaya çalışılmıştır. Daha sonra bu yatırımların ve sanayi planlarının her birinin merkez ile bağlantıları kesilerek doğrudan ilgili kapitalist merkezlerle bağlantı içerisine sokulması hedeflenmiştir. Ulus-devlet içerisinde farklı coğrafi bölgelerin kendi özgül değerleri ile başka ülkeler arasında bağlantı oluşturulması öngörülmüştür. Burada açık bir şekilde görülmektedir ki, egemenlik ulus-devlet boyutundan çıkarılarak bir kısmı yerele bırakılır gibi gözükürken, büyük bir kısmı ulus üstü oluşum ya da uluslararası örgütlere aktarılmaktadır. Egemenlik yeniden paylaşılmaktadır. Bu durum ulus-devleti ortadan kaldırmamaktadır fakat yeni bir formda yeni boyutlarda yeniden örgütlenmektedir. Oysaki bu dönüşümün neticesinde Kuzey ile Güney, Doğu ile Batı, az gelişmiş ile gelişmiş arasındaki zaten mevcut olan eşitsizlikler katlanarak artmıştır. Ulus-devletin piyasaya müdahale yoluyla kısırdığı birtakım kapitalizmin doğrudan etkileri yeniden gündeme getirilmektedir. Az gelişmiş ülkelerin çoğunda tifüs, kolera, veba gibi bir dönem 1970'lerde unutulmuş olan hastalıklar yeniden çıkmaya başlamıştır. Eğitim, sosyal hizmetler, sağlık gibi sektörler çökmektedir. Sovyetler Birliği çöktükten sonra subsidiarite, bölgelerin parçalanması, bölgelerin merkezle bağlantısının kesilmesi, bölgelerin yetkilerinin devredilmesi, yerelliklere özgürlük getirilmesi, yerelliklerin merkezle koordinasyonunun parçalanması, sonra başka bir merkezle gelirlerin ve yatırımların programlanması üzerinden koordinasyonun tesis edilmesi, daha sonra bölge dışı merkezlerle iletişimin geliştirilmesi gibi süreçler hızlanmıştır. Ulus-devletlerin piyasaya müdahalesinin ve bu yolla gelir eşitsizlikleriyle mücadele edilmesinin yolu kaldırılmaktadır.

Ulus-devletler küresel kapitalizmin düzenlenmesinde merkez kapitalizm ile çelişen sonuçlar yaratmaktadır (Turner, 2002: 56). Bu bağlamda ulus-devletlerden daha başka yerel siyasallık, mikro-milliyetçilik talepleri gündeme gelmektedir. Emperyalist devletlerin uygun gördüğü devlet formunun özellikleri arasında serbest piyasa ekonomisi yer almaktadır (Özdemir, 2013: 98). Yine uygun görülen devlet formu

içerisindeki hususlardan bir diğeri, devletlerin Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlenmeleridir. Bu devlet formları ayrıca Batı ile iyi ilişkiler geliştirmeye söz vermelidirler. Bununla birlikte söz konusu devlet formları, Batı'ya bağımlı olarak kendi kolektif varlıklarını komünizme karşı biçimlenmiş bir duruma getirmelidirler. Bu devletler küresel ölçekte sermaye dolaşımına müdahale edemeyecek kadar güçsüz olmalıdırlar. Burada kalkınma, gümrük, eğitim gibi politikalar anlamında kendi özgün politikalarını uygulayamayıp DTÖ'nün sermaye şirketlerine tavsiyeleri doğrultusunda kararlar alan, kredi bağımlı, kendi kalkınma meselelerini düzenleyemeyen devlet iktidarları görülür. Emperyalist devletlerin uygun gördüğü devlet formunun özelliklerinden biri de biçimsel demokrasinin benimsenmesidir. Örneğin ABD, Çin'i multimedyal yayılım ateşine maruz bırakarak, sürekli ekonomik savaş ve fiili savaşla tehdit ederek daha önceden Sovyetler Birliği'ne ihraç ettiği "demokrasi"yi Asya'nın bu büyük ülkesine de zorla kabul ettirmek istemektedir (Losurdo, 2018: 172). Bu devletler sermayenin uluslararasılaşmasına ve bu dağılımı destekleyecek devlet biçiminin uluslararasılaşmasına sıkı sıkıya bağlı olmak durumundadırlar. Özellikle ham madde üreticisi devletlerde devletlerin liberalizasyonu ve hukukun üstünlüğünün sağlanması çok önemlidir. Hukukun üstünlüğünün manası dönüşmüştür. Burada toplumun kolektif varlıklarının bir kısmını halka vererek ortaya koyulan düzeneklerin tümüyle ortadan kaldırılması ve toplumsal fazlanın bütünüyle piyasa ilişkileri üzerinden Batı'ya aktarılması beklenir. Kamu hizmetlerinin piyasalaştırılması, bir dönem devlet tarafından görülen işlerin bütün dünyada az gelişmekte olan ülkelerde piyasa sürecinin bir parçası olması tavsiye edilmektedir. Bağımsız devletler egemenliklerini yitirmeye başlamışlardır. Devletlerin bütün fonksiyonlarından vazgeçmesi gündeme gelmiştir. Bu durum emperyalist devletler tarafından kolektif doğal zenginliklere saldırmak, kolektif zenginliklerin dünya piyasasına açılması için zemin oluşturmaktadır. Bu devlet formunda insanlar piyasanın eline bırakılmaktadır, sosyal devlet anlayışı ortadan kalkmaya başlamıştır, bu yüzden yanasma ilişkileri doğmaktadır çünkü çok az insan piyasada kendi vasıflarını ve çabasını koyarak ayakta kalabilmektedir. Batılıların metalaştırıcı düzen değişiklikleri dayatılmaktadır. Kapitalist üretim ilişkileri derinleşeceği için bu ilişkiye giren insanların renkleri, cinsiyetleri ve diğer özellikleri önemsiz hale gelmektedir. Bu insanlar artık hissedardır, işlem yapan birileridir. Kapitalizm bu anlamda önceki toplum düzeninden gelen bağların kırılmasını

istemektedir. Bu özgürleşme değildir; serbestileşmedir. Bu ülkelerde “yatırım” yapılırken sorun çıktığında ilgili devletlerin egemenliklerini ikame edecek şekilde uluslararası tahkim kurullarına gidilmelidir.

1980’lerde neoliberalizm merkez ülkelerde etkin hale gelmiştir (Venugopal, 2015: 165). 1990’larda Sovyetler Birliği yıkılınca Amerikan hegemonyası sahası korkunç bir şekilde artmıştır, hatta tek kutupluluk tartışmaları gündeme gelmiştir (Krauthammer, 2002: 5). Amerikan hegemonyası, Sovyetler’in üstünlüğü ve birikim sistemi akamete uğramadan önce daha az gelişmiş ülkelerde biçimsel de olsa egemenliğe müsaade ederken ve bu anlamda bir Üçüncü Dünya ortaya çıkmışken, İkinci Dünya’nın yıkılmasıyla Üçüncü Dünya da anlamsız bir hale gelmiştir (Clapham, 1992: 13). 1945’lerde başlayan devletin uluslararasılaşması süreci 1990’lardan sonra anormal nitelikte dönüşümlere uğramıştır (Strange, 1995: 55). 1945’lerden sonra devlet uluslararasılaşırken bunu bir Batı bloğu içerisinde piyasanın etkisiyle uzlaşmayla/convergence ile yapıyorlardı. Ancak 1990’lardan sonra devlet biçiminin uluslararasılaşması için saldırılar başlatılmıştır. Sovyetler Birliği yıkıldığından ve Batı içerisinde fordist uzlaşımın getirdiği yumuşaklık ve karşılıklı entegrasyon süreci bittiğinden dolayı devletin uluslararasılaşması süreci inanılmaz boyutlara ulaşmıştır, yeni imkanlar kazanmıştır. Burada uyum, zoraki uyum, haydut devlet ilan etme, otoriter devlet ilan etme gibi yeni terimler dolaşıma girmiştir. Haydut devlet ilan etme yaklaşımına göre özetle serbest seçimlerin, bağımsız mahkemelerin olmadığı iddiası ileri sürülerek devlet biçimindeki gerekli dönüşümler yapılmazsa bu devletler mahkum edilir ve cezalandırılabilir. Otoriter devlet ilan etme tehdidine göre bir devlette kurumlar ve yapılan seçimlerin göstermelik olduğu iddia edilerek o devlete müdahale edilebilir. 1990 öncesi uluslararası hukuka bakıldığında, uluslararası hukukun temel ilkelerinden birisi olarak devletlerin iç düzenine karışılmaması yaklaşımı söz konusudur. Tanıma kurumu da 1933 Montevideo Antlaşması’nda belirli koşullar dışında betimleyici bir niteliktedir. Oysaki Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra haydut devlet ilan etme gibi tehditler, bu kuralların inkarı mahiyetindedir. 1990 öncesinde tanıma kurumu koşula bağlanmamıştır, betimleyicidir. 1991 tarihli Sovyet sisteminden ayrılan devletlerin tanınması hususlarını içeren AB direktifine bakıldığında, tanıma kurumu inşai hale getirilmiştir. Sovyet sisteminden ayrılan devletler, biçimsel olarak Montevideo

Konvansiyonu'ndaki şartları taşımakta olmalarına rağmen, bunların hiçbirisi yeterli görülmemiştir. Çünkü ilgili devlet biçimlerinin piyasa ekonomisini, insan haklarını savunmaları şartları aranmıştır. Bu anlamda ilgili devlet yapılarının dönüşmesi, devlet biçimlerinin dönüşmesi beklenmiştir. Çünkü devlet biçiminin değiştirilmesi, sermayenin uluslararasılaşması sürecinin yeni gerekliliklerine çabuk tepki verilmesini sağlamaktadır. Neoliberalizm, yeni dönemde devlet biçimini dönüştüren bir dolu yeni mekanizma ve kavramlarla gelmektedir (Lilja ve Baaz, 2022: 189). Bahse konu bu neoliberal tedbirler hep seçici uygulanmaktadır. Örneğin Suudi Arabistan veya Birleşik Arap Emirlikleri tarafından Arap kurunun uluslararası piyasalara çıkartılması sözü ikna edici bir şekilde verildiği sürece Suudi Arabistan'daki veya Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki insan hakları ihlalleri Batılı gazetelerde gündeme gelmezler. Bu da Üçüncü Dünya'nın yoksul insanların direnme noktalarını ortadan kaldırmaktadır.

Sonuç olarak neoliberal dönemde beklenen ve istenen burjuva demokratik devletin yapısı ve biçimidir (Mulvad ve Stahl, 2018: 171). Bu devlet, içerinin taleplerini dışarıya aktaran değil, dışarının menfaatini içeride temsil eden bir yapıdadır. Gelir dağılımı eşitsizliklerinin daha da zirve yapmasına katkıda bulunur, küresel anlamda gelir dağılımları merkez kapitalist ülkeler lehine gelişirken, çevre ve az gelişmekte olan ülkeler açısından aleyhlerine sonuçlar doğurur. Yukarıda sayılan hususlar bağlamında söz konusu devletlerin egemenliklerinde ciddi aşınmalar gerçekleşir. Emperyalist devletlerin uygun gördüğü devlet formu olarak neoliberal dönemde devlet formunun bu biçimde olması vurgulanır. Bu devlette finansal liberalizasyon gerçekleşmelidir. Kamusal alanlar özelleştirilmelidir. Kamuya ait varlıkların işletilmesi serbest piyasa ekonomisiyle uyumlu hale getirilmelidir. Uluslararası tahkim mevzuatı yürürlüğe girmelidir. Küreselleşmenin özellikle mal ve hizmetler açısından etkili dolaşımı sağlanmalıdır. Emek gücü açısından uluslararası dolaşımın engellenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Hukuk açısından normatif olarak Batılı hukuk sistemleri ile uyum politikaları geliştirilmelidir. Hür ve demokratik parlamenter sistemlerin gereklilikleri çerçevesinde dönüşümler sağlanmalıdır. Bu dönüşümler bu devletlerin anayasalarında da yer almalıdır. Eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel kamusal hizmet alanları serbest piyasa sistemi içine dahil edilmelidir. Devlet içerisinde bölgesel olarak ayrılıkçı hareketler açısından, toplumsal formasyonların kolektif zenginliklerinin

küresel piyasalara açılması sözü verilmesi karşılığında emperyalist devletler tarafından bu iddialar desteklenir. İlgili devletler bu tarz dönüşümleri geçirerek kapitalist merkezle uyumlu hale gelmelidirler. Günümüzde emperyalizm tarafından bu devlet biçimi diretilmektedir. Bu devlet biçimini benimseyen devletler, artık biçimsel olarak egemendirler. Ancak kendi kaderini tayin kavramı bağlamında birçok iddialar, bölgesel olarak bu devletlerde sıklıkla gündeme gelmeye başlamıştır. Bu iddialarda bulunan bölgesel talep unsurları, esasında kapitalist merkez ülkelerle doğrudan karşılıklı iletişim ve etkileşim içerisinde bulunmak istemektedirler. Çünkü bu şekilde menfaat elde edeceklerini düşünürler ve bu ilişkiden gelecek kazançları hesap ederler. Dolayısıyla bu biçimi benimseyen devletler açısından mikro-milliyetçi talepler sıklıkla gündeme gelmeye başlar. Kendi kaderini tayin bağlamında ileri sürdükleri doğal haklarına kavuşabilmeleri için, bu toplumsal formasyonların emperyalist devletler tarafından diretilen neoliberal devlet biçimini benimsemeleri gerekmektedir.

Mikro-milliyetçi stratejilere örnek vermek gerekirse, kapitalist sisteme entegre bağlamında Tayvan'a bakılabilir. Daha açık söylemek gerekirse bu çevrelerin hedefi Çin'i, her biri doğrudan ya da dolaylı olarak Washington tarafından kontrol edilecek "çok sayıda Tayvan'a" bölmektir. Bu parçaların en gelişmiş veya gelişmeye açık olanları kapitalist dünya pazarına bağımlı bölgeler olarak entegre edilirken diğer kesimler geri kalmışlığa ve yoksulluğa terk edilecekti (Losurdo, 2018: 173).

Bir başka örneğe daha bakıldığında da mikro-milliyetçi strateji görülebilmektedir. Buna göre kısa bir süre önce açıklanan ABD belgelerinden, 1948 Nisanında İtalya'da yapılacak seçimlerin arifesinde, eğer seçimleri İtalya solu kazanacak olursa, Amerikan gizli servisinin, Sardunya ve Sicilya'daki ayrılıkçı hareketleri destekleme ve İtalya'yı parçalama kararı aldığı anlaşılmaktadır. Bu manevralarda, Sardunya ve Sicilya halkının "kendi kaderini tayin hakkının" tanınması girişimini mi görmek gerekir yoksa daha çok, dünyaya hükmetmek isteyen güçlerin hoşuna gitmeyecek bir hükümet kurmaları istenmeyen İtalyan halkının, Sardunya ve Sicilya halkları da dahil bir bütün olarak kendi kaderini tayin hakkını kullanmasına yöneltilen bir tehdidi mi? (Losurdo, 2018: 175).

Bölüm Sonucu:

Neoliberal birikim dönemi, beraberinde neoliberal devlet biçimlerini de şart koşmaktadır. Toplumsal formasyonlar, devlet biçimlerinin gerektiğinde silah zoruyla değiştirilmesine kadar gidecek şekillerde muhatap olmak durumunda kalabilecekleri, zoraki uyum, haydut devlet ilan etme, otoriter devlet ilan etme, önleyici meşru müdafaa, insani müdahale gibi tehditler oluşmuştur. Bu dönemde az gelişmekte olan devletlerin egemenlikleri sorunsallaştırılır. Az gelişmekte olan devletlerde mikro düzeylere inilir ve yerel yönetimlerin önemi vurgulanır. Hızla ulus altı ölçekte iktidar devredilen bölgesel uzamlardan beklenen, ulusal üstü planda küresel sermaye ile iş birliğine yatkın yapılar sergilemeleridir. Bu şekilde müdahale edilerek biçimlerini değiştirmeye zorlanan devletler, sermayenin uluslararasılaşması sürecinin yeni gerekliliklerine çabuk tepki verilmesini sağlamaktadır.

Üçüncü bölümde, neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının ekonomi politikası üzerine derinlemesine bir analiz yapılmıştır. Sovyetler sonrasında neoliberalizmin hızla ilerlemesi ve bu sürecin beraberinde getirdiği tehditler incelenmiştir. Haydut devlet ilan etme tehdidi, önleyici meşru müdafaa ve insani müdahale gibi kavramlar, uluslararası güç ilişkilerinde giderek artan bir şekilde kullanılmaktadır ve bu kavramlar kendi kaderini tayinin içeriğini etkilemektedir. Az gelişmekte olan ülkelerde ulus-devletlerin dönüşmesi ve içerinin savunusu için dışarıya yöneltilen taleplerin ortadan kalkması, uluslararası ilişkilerdeki dinamiklerin değişimine işaret etmektedir. Bu süreçte, dışarının taleplerini içeriye taşıyan bir manivela olarak görülen uluslararası hukuk normları, kapitalist dünya ekonomisi dinamiklerinin uluslararası alanda nasıl dayatıldığını göstermektedir. Kendi kaderini tayin kavramının işlevlerinden, emperyalizmin mikro-milliyetçi oluşumlara politik yetkiler vermesi ve bu oluşumların kolektif zenginliklerini merkeze devretmesi önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Mikro-milliyetçi oluşumların egemenliklerinden vazgeçmesi, neoliberal politikaların etkisi altında yaşanan bir fenomendir. Bu doğrultuda, kendi kaderini tayin kavramının niteliği ve emperyalist devletlerin politikaları incelenmiş ve emperyalist devletlerin uygun gördüğü devlet formunun benimsenmesinin altında yatan sebepler değerlendirilmiştir. Bu

analizler, kendi kaderini tayin kavramının ekonomi politik boyutlarının derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

4. BÖLÜM: MİKRO-MİLLİYETÇİLİK

Tarihsel süreç içerisinde kendi kaderini tayin kavramının değişen içerik ve tatbikatının incelenmesinin amaçlandığı okumakta olduğunuz doktora tezinin son bölümünde mikro-milliyetçilik kavramına odaklanılacaktır. Doktora tezinin yukarıda ele alınan bölümlerinde kendi kaderini tayin kavramının zamansal ve mekânsal olarak dönüşümü içinde bulunduğumuz neoliberal dönemi de kapsayacak biçimde analiz edilmeye gayret gösterilmiştir. Günümüzde kendi kaderini tayin kavramının özellikle mikro-milliyetçilik işlevi gösterdiği söylenebilir. Öyleyse doktora tezinin son bölümünde mikro-milliyetçilik meselesi ayrıca ele alınmalıdır.

Mikro-milliyetçilik kavramı, akademik doktrinde ilk kez 20. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlamıştır (Yun, 1990: 529). Yeni “mikro-milliyetçi” çalışmalar ekolü, milliyetçi pratiklerin ve kurumların popüler ve gündelik olan kitlesel ifadelerine odaklanmaktadır (Smith, 2017: 34). Daha önce Sovyetler’in bulunduğu uluslararası alanda kendi kaderini tayin kavramının işlevleri mikro-milliyetçilik arz etmiyordu. Mikro-milliyetçilik Sovyetler’in bulunmadığı dünyada kullanıma sokulmuştur. Bunun başlıca sebepleri bir önceki bölümde ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda mikro-milliyetçilik kavramı açısından 20. yüzyılın sonu önem arz etmektedir.

Mikro-milliyetçilik kavramı ne anlama gelmektedir? Yeni bir devlet inşa etme süreci midir? Yeni bir ulus inşa etme süreci midir? Mikro-milliyetçiliğin yeni bir devleti ya da ulusu inşa etme hedefi doğrultusunda bir şeyleri kullandığı ileri sürülebilir mi? Mikro-milliyetçilik bir ideoloji midir? Mikro-milliyetçilik kavramı, her türlü sınıfsal farklılığın üzerini örtmekte midir? Neoliberal dönemde mikro-milliyetçi söylemlerle çeşitli kimlik iddialarının artması, sınıf mücadelesini ortadan kaldırmakta mıdır?

Mikro-milliyetçilik kavramının anlamına yönelik doktrinde çeşitli tanımlar yer almaktadır (Kaplan, 1992: 259). Mikro-milliyetçilik kavramının anlamına yönelik incelemeye başlamadan önce kavramda yer alan mikro sözcüğüne bakılabilir. Mikro-milliyetçilikteki ‘mikro’ terimi, milliyetlerin daha geniş bir uluslaşma projesine sahip egemen bir devletin parçası olduğuna dikkat çeker (Baruah, 1994: 650). Buna göre

egemen bir devlet, daha geniş bir uluslaşma projesine sahipken; mikro-milliyetçilik, bu devlet içerisindeki daha küçük bir parçanın uluslaşma projesi olarak değerlendirilmiştir.

Mikro-milliyetçilik, belirli bir devletin daha geniş ekonomik ve politik sisteminden ayrılma eğilimi ile sergilenen çeşitli mikro-ulusal faaliyetler koleksiyonunu destekleyen düşünceler topluluğudur (Istok ve Novakova, 2014: 46). Istok ve Novakova'nın mikro-milliyetçilik tanımında, mikro-milliyetçilik bir düşünceler topluluğu olarak ifade edilmiştir. Bu düşünce sisteminde çeşitli mikro-milliyetçi faaliyetler bulunmaktadır. Bu mikro-milliyetçi faaliyetler belirli bir devletten ayrılma eğilimi sergilemektedirler.

Mikro-milliyetçilik, milliyetçi hareketlerin veya daha büyük bir devlete ait bölgelerdeki partilerin, farklı bir kültüre sahip olan ve çoğu zaman (özellikle Avrupa'da) o devletin nüfusunun çoğunluğununkinden farklı bir dile sahip olan politikalarına atıfta bulunurken kullanılması gereken terimdir (Coluzzi, 2006: 469-470). Coluzzi'nin mikro-milliyetçilik tanımında, kendini farklı olarak gören bir grubun politikalarına atıf yapılmıştır. Bu grup farklı bir kültüre sahiptir. Bu grup ayrıca, içinde bulunduğu devletin çoğunluk nüfusundan farklı bir dile sahiptir. Coluzzi'ye göre, bu hareketlerin ve onları destekleyen azınlıkların istediği şey, merkezi hükümetten bir tür özerkliktir – bölgesel özerklikten federal bir devlete veya hatta egemen bağımsız bir devlete kadar. Bir grubun politikalarının mikro-milliyetçilik olarak adlandırılmasının asıl nedeni Coluzzi'ye göre bu grubun söz konusu politikalarla bölgesel özerklik, federal bir devlet veya egemen bağımsız bir devlet hedeflemesidir. Bunun nedenleri temel olarak, bu alanları genellikle devlet içinde periferik ve siyasi ve ekonomik gücün merkezinden uzak olarak nitelendiren az gelişmişlik ve kendi farklılıklarını, kimliklerini ve topluluk duygularını koruma arzusu ile ilgilidir. (Coluzzi, 2006: 469-470).

Baruah'a göre mikro-milliyetçilik bir politikadır ve bu politika belirli bir mekan ve bu mekanda yaşayan belirli bir nüfus ile ilişkilidir. Mikro-milliyetçilik politikası, bir vatan ve halkı hakkındaki şiirselliğe dayanır. Eğer uluslar ve milliyetler "hayali topluluklar" ise, bir bölgenin coğrafyasını ilkel, ev benzeri veya kutsal bir alana dönüştüren ve bir halkı ortak kökenlerin ve akrabalıkların hayali bağları olan bir kolektiviteye dönüştüren

bir şiiresseliktir (Baruah, 1994: 652). Milliyetçilik çağında, “bir adamın hayali topluluğu, başka bir adamın siyasi hapisanesidir” (Baruah, 1994: 669-670).

İmparatorlukların ebediyen parçalandığı I. Dünya Savaşı'nın son evrelerinde azınlık bağlamında da ele alınabilecek toplulukların kendilerini tanımladıkları bir milliyetçilik ifadesi olan mikro-milliyetçilik, devleti aşan ve onu küçük parçalar halinde algılayan bir özelliğe sahiptir (Keating, 2001: 19). Koç, kavramla ilgili olarak, toplulukların kendini tanımladıkları bir ifade, devleti küçük parçalar halinde gören bir anlayış özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Genellikle de kendi bağımsızlık mücadelesini veren hareketler olarak tanımlanan mikro-milliyetçilikler, belirli bir toplumsal ve siyasal taban bulup devam edebilme imkanı bulursa makro milliyetçiliğe de dönüşebilmektedirler (Koç, 2017: 193). Mikro-milliyetçilik tanımında kendi bağımsızlık mücadelesini veren hareketler tabirini kullanmıştır. Koç tarafından mikro-milliyetçilik ile ilgili olarak Jön Kürtler örnek gösterilmiştir. Mikro-milliyetçiliğin önemli bir örneği olan Jön Kürtler, böylelikle kendilerini birçok alanda ifade edebilme şansı bulmuş lakin Jön Türkler gibi siyasal bir mücadelenin içine girip, bu mücadeleyi devam ettirebilecek şansı yakalayamamışlardır (Koç, 2017: 195).

Mikro-milliyetçilik kavramının anlaşılması bakımından küreselleşme olgusu çok önemlidir (Hearn, 2015: 5). Küreselleşmenin mikro-milliyetçi hareketleri arttırdığı ifade edilebilir. Sönmez Selçuk'a göre; küreselleşme, toplumsal ve özellikle de ekonomik alanda ulus-devleti adeta işlevsizleştirmekte, bu süreçte ulus-devletin işlevleri azalmakta, yoksullaşma artmakta, ulusal pazar yerini uluslararası pazara bırakmakta, uluslararası sermayenin çıkarına hareket edilmekte, bu sebeplerle mikro-milliyetçilikler artmaktadır (Sönmez Selçuk, 2012: 129). Neoliberal dönemde egemen ulus-devletlerin bağımsız birer devlet olarak varlıklarını sürdürmeleri, emperyal Batılı devletlerin kontrolünde olan uluslararası güç ilişkilerince doğrudan etkilenmekte olduğundan, bu durum giderek zorlaşmaktadır. Nitekim, söz konusu devletlerin dışarının çıkarlarını içeri taşıyan birer manivela haline gelmeleri durumu yukarıda açıklanmıştır.

Mikro-milliyetçiliğin anlaşılması ve açıklanması bağlamında küreselleşme ile olan ilişkisinin ele alınması önemlidir (Dieckhoff ve Schoch, 2017: 3). Çünkü toplumsal,

siyasi ve kültürel yaşam bir yandan artan oranda küreselleşirken, diğer yandan giderek ademi merkezi ve parçalı hale gelmiştir (Postone, 2018: 11). Küre-yerelleşme doğrultusunda uluslararası sermayenin etkisinin artmasıyla birlikte, yerel yönetimlerin kendi mekanizmaları ve politika oluşturma süreçleri, küresel mali piyasalarla giderek daha sıkı bir şekilde entegre olmaktadır. Küreselleşme ekseninde gelişen ideolojilerde uluslararası sermayenin yerkürenin her tarafına yayılması, bu sermayenin bu şekilde her yerde siyasal bir güç haline gelmesi, bunun önündeki engel olan ulusal sınırların aşılması, bu bağlamda milli değerlerin yapıbozumuna uğratılabileceği, her bir devletin içindeki farklı etnik kimliklere kültürel ve politik ayrıcalıklar tanınması, çoğunluğun, çoğulculuğun, çeşitliliklerin desteklenmesi ve benzeri hususlar bulunmaktadır (Duman, 2009: 97). Emeğin hareket kabiliyeti iyice sınırlanırken, bunun tam karşısında sermayenin hareketi küreselleşme ile beraber son derece artmakta, buna ek olarak uluslararası sermayenin dünyanın her yerine rahatlıkla ulaşması genişletilmiş sermayenin yeniden üretimi açısından çok değerli hale gelmektedir. Bu doğrultuda küreselleşmenin hızını ve etkisini iyice artırması noktasında ulus-devletlerin sınırlarının birer engel olabilecek mahiyetleri ortadan kaldırılmalıdır. İşte tam da bu bağlamda, ulus-devletler içerisindeki kendilerini farklı birer kimlik olarak tanımlayan kolektivitelere, kendi kaderlerini tayin edebilmeleri için çok farklı ayrıcalıklar verilmesi durumlarıyla karşılaşabilmektedir. Neoliberal rejimler, dikkatleri küreselleşmeyle birlikte insanlara yaşattıkları ekonomik zorluklardan uzaklaştırmak amacıyla, toplumdaki etnik, dinsel ve diğer mezhepsel ihtilafları teşvik ederek varlıklarını sürdürmek için kendilerine siyasi dayanaklar bulmaya çalışırlar (Patnaik ve Patnaik, 2017: 71).

Küreselleşmenin mikro-milliyetçiliğe olumlu katkıları açık bir şekilde gözlemlenmeye müsaittir. Küreselleşme, ulus-devletin egemenliğini ve meşruiyetini tartışılır hale getiriyor, ulusal ve bölgesel sınırları kaldırarak küresel kapitalizmin dünyanın her yerine yayılmasını sağlıyor ve en önemlisi yerel otoritelere özerklik tanımak suretiyle milliyetçi ideolojileri cesaretlendiriyor (Duman, 2009: 101-102). Küre-yerelleşme doğrultusunda uluslararası sermaye, sınır tanımadan yerele yayılıyor, yerel yönetimlere de doğrudan uluslararası sermaye ile ilişki kurabilecek şekilde özerklik tanınıyor. Ulus-devletler belki ortadan kalkmıyor, ancak neoliberal dünyada Batı'nın istediği formu

almak durumunda kalıyorlar. Bu anlamda ulus-devletlerin ne kadar egemen oldukları hususu da tartışmalı hale geliyor. Küreselleşmenin, ulus-devletlerin sınırlarını kolaylıkla aşması bağlamında, ulus-devletler içerisinde belirli alanlara veya belirli yerlere çeşitli alanlarda ve konularda merkeze danışmadan hızlıca karar alabilmeleri için özerklikler verilmesi hususu da ayrıca önemlidir (Olgun, 2007: 113). Ancak bu durumun da ulus-devletler içerisinde mevcut kolektiviteleri ayrılma yönünde etkileyebileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Küreselleşmenin tek kültürü empoze projesine tepkisel gelişen yerel kültürlerin korunmasına yönelik hareketlerin etnik milliyetçiliği güçlendirdiği iddia edilmektedir (Çilliler, 2014: 93). Küreselleşme olgusunun, mikro-milliyetçilik bağlamı ele alınırken, farklı kimliklerle ilgili taleplerin ortaya çıkabileceği, küreselleşmenin bu hususları kolaylaştırıcı belirli olanakları sunduğu, bu doğrultuda ortaya çıkan farklı kolektiviteler tarafından dile getirilen kimlik taleplerinin mikro-milliyetçiliklere neden olabileceği belirtilebilir. Küreselleşme karşısında varlığını güçlendiren yerel hareketler aynı zamanda mikro-milliyetçiliği yücelten bir kabiliyete de sahiptir (Karadağ ve Yaman, 2018: 101). Dolayısıyla, ulus-devletlerin farklı etnik kimliklerle bu anlamda karşı karşıya geldiği görülebilmektedir. Yine, Güzel'e göre de; küreselcilik, uluslara karşı mikro-milliyetçilikleri yücelterek etnik toplulukları "kışkırtmaktadır" (Güzel; 2021: 37). Mikro-milliyetçiliği oluşturan etnik çatışmalar, kabileler arası gerginlikler, medeniyet çatışmaları, kimlik politikaları, Sovyetler sonrasında uluslararası güç sistemini doğrudan etkilemiştir (Woodward, 2003: 89). Woodward'a göre, etnik çatışmalar, kabileler arası hizipleşmeler, kimliklere özgürlük arayışları, Sovyetler sonrasında iyice hızlanmıştır ve bütün bunlar mikro-milliyetçiliği oluşturmaktadır. Çilliler'in ifadesine benzer nitelikte Keating de mikro-milliyetçilik bağlamında siyasi özerklik, tek kültürün empoze edilmesine tepki gibi nitelikleri öne çıkarmıştır. Örneğin Fransa özelinde (Baskılar, Bretonlar, Alsaslılar gibi) mikro-milliyetçilik kapsamında üç hususun öne çıktığı ifade edilmiştir: modern kapitalist gelişme ve devletin asimilasyonist baskıları nedeniyle geleneksel değerlerin kültürel olarak yeniden canlanması ve ileri sürülmesi; sınıfsal terimlerin aksine bölgesel olarak ifade bulan ve başlangıçta devletin kendisine odaklanan bir ekonomik şikayet duygusu; ve siyasi özerklik hareketleri (Keating, 1985: 1).

Emre Kongar tarafından da mikro-milliyetçilik ve küreselleşme arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir. Emre Kongar küreselleşmenin mikro-milliyetçilikler üzerindeki etkisini⁴⁶ şöyle açıklamaktadır: “Küreselleşme biri siyasal, biri ekonomik, biri de kültürel olmak üzere üç boyutu olan bir kavramdır. Küreselleşmenin kültürel ayağı, birbirinden farklı, hatta biri ötekine zıt iki ayrı sonuca işaret eder. Birinci sonuç “mikro-milliyetçilik” biçiminde ortaya çıkmıştır. Bir örneğini Yugoslavya olayında gördüğümüz, “mikro-milliyetçilik” akımları, ulusal devleti aşan ve onu daha küçük parçalar halinde algılayan bir yapıya sahiptir. Küreselleşme, en küçük bir kültürel farklılığı bile vurgulayarak, elektronik medya aracılığı ile bunu tüm dünya kamuoyunun dikkatine sunan, ayrıca siyasal açıdan, kültürel farklılıkların korunması ilkesini demokratik hak ve özgürlükler alanının ayrılmaz bir parçası olarak gören bir anlayışı yaygınlaştırmaktadır”. Neoliberal dönemde toplumda farklılıklar ön plana çıkarılır, farklı etnik köken ve dini inançlar gibi kimlikler bağlamında örgütlenmeler desteklenir. Belirli bir etnik grubun ulusa dönüştürülebilmesi aşamasında kitle iletişim araçlarının ve sosyal iletişimin rolü, bu etnik grubun farklılığının, bütünlüğünün ve kültürünün ayakta tutulması için hayati görülmüştür (Sarıkaya Güler ve diğerleri, 2019: 1281).

Mikro-milliyetçilik ile emperyalizm ilişkisi de konunun bir diğer boyutudur (Şahin ve Güney, 2022: 70). Doktora tezinin yukarıda ele alınan bölümlerinde kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreç içerisinde değişen anlam ve tatbikatı ele alınırken, kavramın emperyalizm ile olan ilişkisi değerlendirilmeye çalışılmıştı. Stalin ve Lenin kendi kaderini tayin (self-determinasyon) meselesini savunduğunda mikro-milliyetçilik emperyalizmin araçlarından birisi haline dönüşmemiştir (Özdemir, 2013: 129). Bu bölümde de yeri gelmişken ifade edilmelidir ki, sermayenin uluslararasılaşması önünde adeta birer engel olarak görülen egemen ulus-devletlerin neoliberal devlet formunu benimseyerek gereken dönüşümü sağlayabilmeleri için belirli mikro-milliyetçi taleplere muhatap kalmaları sağlanabilmektedir. Emperyalist Batılı devletler tarafından etnik ayrılıkçı hareketlerin desteklendiği olaylar, bu bağlamda birer örnek teşkil etmektedir. Böylece, ulus-devletlerin birlik ve bütünlükleri yıkılabilmekte, mikro-milliyetçi oluşumlar güçlenebilmektedir. Bununla bağlantılı olarak Gat’a göre, teorisyenlerce sivil milliyetçilik kavramı Batı Avrupa ile ilişkilendirilmiş ve Orta-Avrupa etnik

⁴⁶ 06.03.2022 tarihinde <https://www.kongar.org/makaleler> sitesinden alınmıştır.

milliyetçiliği ile ters düşecek şekilde ifade edilmiş, demokrasi, liberalizm ve bütün etnisitelerin eşit muamele görmesi sağlandığında, ulusun etnik kimliklerden bağımsız şekilde yorumlanması gerektiğini varsaymış oldukları belirtilmiştir (Gat ve Yakobson, 2019: 351-352). Anlaşılacağı üzere, Avrupa kendi sorunlarını etnik olarak çözdükten sonra bu sürecin adını sivil milliyetçilik olarak koymuş olup, sivil milliyetçilik adı altında mikro-milliyetçilik politikalarını az gelişmekte olan diğer devletlere karşı ileri sürmektedir.

Emperyalizm, özellikle etnik olarak homojen olmayan topluluklarda kendilerine temsilciler yaratmakta, ayrılmaktan kazançları olan grupları beslemekte, “insan hakları” denilerek en acımasız hak ihlalleri eşliğinde müdahale etmekte, piyasalara giriş engelleri yaratmakta, fikri mülkiyet haklarını kullanarak, kredileri koşullara bağlayarak, finansal sistemin etkilerine dayanarak ülkelerin üretici güçlerinin gelişmesini engellemektedir (Özdemir, 2022: 20). Görüleceği üzere emperyalizmin birtakım eylemleri söz konusudur: temsilciler yaratma, ayrılma eğilimindeki grupları destekleme, insan hakları adı altında müdahale etme, piyasalara giriş engelleri yaratma, fikri mülkiyet haklarını kullanma, kredileri koşullara bağlama, finansal sistemin etkilerinden yararlanma ve diğerleri. Emperyalizm bu eylemleri ile ülkelerin üretici güçlerinin gelişmesini engellemektedir. Emperyalizm kendi çıkarları doğrultusunda etnik olarak heterojen toplumlarda ayrılıkçı grupları desteklemektedir ve bölgelerdeki istikrarı zayıflatmaktadır (Petras, 2009: 116). Bahsedilen eylemler, emperyalist güçlerin bölgelerdeki etkisini artırma ve kendi çıkarlarına hizmet etme amacını taşımaktadır. Ayrıca, emperyalistler ülkelerin üretici güçlerinin gelişmesini engellemek için çeşitli ekonomik ve finansal baskılar uygulamaktadırlar.

Emperyalist aşamadaki egemen ulus-devletler, kendi kaderini tayin meselesinin, iç ilişkilerini emperyalist gündemlere uyacak şekilde sürekli olarak yeniden yapılandırma stratejisi olarak savaşları ve çatışmaları teşvik ederek insanlar arasındaki her türlü kültürel, dini, etnik farklılığı sömürmek için yasal bir ilke olmasını istemişlerdir (D’Souza, 2013: 64). Sınıf ilişkilerinden ziyade belirli kolektiviteler arasındaki çeşitli kültürel, dini veya etnik farklılıkların kimliklere, yerellere özgürlük veya özerklik gibi yaklaşımlarla gündemde tutulması, söz konusu kolektivitelerin özgürlük savaşlarının

desteklenmesi, kendi kaderini tayin kavramı çerçevesinde ileri sürülürken mikro-milliyetçilik kavramının emperyalizm ile olan ilişkisi de ortaya çıkmaktadır. Buna göre, devletlerin içerideki ilişkileri, dışarının taleplerine göre yeniden dizayn edilebilmektedir. Terry Eagleton'a göre de geleneksel sınıfsal bağlılıklar zayıflarken yöresel, cinsiyetçi ve etnik kimliklerin ısrarla üstünde durulmaya başlanmıştır (Eagleton, 2018: 18).

Emperyalizm bağlamında mikro-milliyetçilik ile uyumlu olarak kendi kaderini tayin kavramı günümüzde belirli etnisitelerden olanların tarihsel doğal hakları söylemleri kullanılarak karşımıza çıkarılmaktadır (Dilk, 2010: 289). Ancak gerçekte geçmişe doğru bir tarih yaratma ile karşılaşmaktadır. Bu söylemlere göre bunlar kendi kolektivitelerinden olmayan doğal haklara karşı çatışacaklardır. Ancak bu tarihler genelde emperyalizmin işine yarayacak gruplar için üretilmektedir, yaramayacak gruplar için böyle bir tarih üretimi olmamaktadır.

Emperyalizm, mikro-milliyetçilik söylemleri ile ulus-devletlerin etnik olarak parçalara ayrılmasını hedeflemektedir (Okon ve Ojatorotu, 2018: 227). Bunun temel nedeni, küre-yerelleşme kavramında da görüldüğü üzere uluslararası sermaye tarafından yereldeki pazarlarda tam olarak hakimiyet kurulmasıdır. Mehmet Ali Güller, emperyalizmin “yeni dünya düzeni” diyerek “ulusal devletlere” savaş açmasının ve ulusal devletleri etnik ve mezhepsel zeminde parçalara ayırmaya çalışmasının nedeninin, tek pazarı bölerek, parçalı pazarlara kolayca egemen olmak olduğunu, serbest piyasa ekonomisi denilerek gümrük duvarlarının indirilmesi ve serbest kambiyo rejimi denilerek emperyalist paranın pazarda yavaş yavaş etkili hale getirilmesinin de bu yüzden olduğunu ifade etmiştir⁴⁷.

Mikro-milliyetçi yapılanmalar, uluslararası sermaye tarafından desteklenebilmektedir (Karataşlı, 2020: 4). Uluslararası sermayenin söz konusu oluşumları desteklemesinin nedenlerinin başında ulus-devletlerin zayıflatılmasının sağlanması amacı gelmektedir (Mann, 1997: 472). Uluslararası sermaye, ulus-devletlerin güçlü düzenlemeleri veya

⁴⁷ <https://www.cumhuriyet.com.tr> adlı sitede 23 Aralık 2021 tarihli Mehmet Ali Güller tarafından yazılan “Tek devlet, iki para” adlı köşe yazısından alınmıştır.

korumacı politikaları nedeniyle piyasaya erişimde zorluklar yaşayabilmektedir. Mikro-milliyetçi yapılanmalar ise, ulusal düzeyde daha az düzenleme ve denetim olabileceğinden, uluslararası sermayenin daha kolay olarak piyasaya girmesine olanak tanımaktadır. Uluslararası şirketler, üretim maliyetlerini azaltmak ve karlarını artırmak için daha düşük ücretlerle çalışan iş gücüne ihtiyaç duymaktadırlar (Arnold ve Hartman, 2006: 676). Mikro-milliyetçi yapılar, genellikle daha zayıf çalışma koşullarına ve düşük ücretlere sahip olabilirler, bu da uluslararası sermaye için cazip bir seçenek olabilmektedir. Uluslararası sermaye, rekabet avantajlarını korumak veya artırmak için ulus-devletlerin sınırlamalarından kaçınmak isteyebilmektedir ve bu da mikro-milliyetçi yapıların desteklenmesine yol açabilmektedir. Mikro-milliyetçilik, ulus-devleti parçalayınca Avrupa'ya rakip, kendi iç piyasalarına dayanarak büyüyen, kalkınma planları yapan bir oluşum ortada kalmaz, küçük devletlerin planlaması da yatırımı da Brüksel ya da New York'ta yapılır.

Ulus-devletler ve ulusal kimlikler; ulus altı aidiyetler ve mikro-milliyetçi hareketlerin körüklenmesi sayesinde örselenmeye çalışılır (İmlil, 2019: 75). Mikro-milliyetçilik, genellikle ulus-devletlerin yapısını bölücü bir etki doğurabilmektedir. Bu bağlamda Hobsbawm'ın görüşleri önemlidir. Hobsbawm'a göre, neoliberal dönemde milliyetçi hareketlere bakıldığında, devlet kurulmasından ziyade, devletlerin parçalanması durumları öne çıkmaktadır (Hobsbawm, 1996c: 267). Bugün milliyetçilik, Hobsbawm'ın görüşüne göre, zamanımızın bölünebilir milliyetçileri olarak tanımladığı bir süreçte, mevcut devletleri daha küçük devletlere bölmeye yönelik oldukça amaçsız bir eğilimdir (Blaut, 1987: 101). Hobsbawm'a göre günümüzde milliyetçilik eğilimi ile mevcut ulus-devletlerin daha küçük devletlere bölünmesi amaçlanmaktadır. Hobsbawm'ın söz konusu ifadesi, mikro-milliyetçilik kavramının işlevini göstermektedir. Yine Hobsbawm'a göre, bölünme, ayrılıkçılık, mevcut ulus-devletleri eski moda biçimle parçalama girişimleri, zamanımızın karakteristik milliyetçi hareketleridir (Blaut, 1987: 107). Hobsbawm, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana dünyanın karakteristik özelliği olan yeni bir milliyetçilik biçimi olarak gördüğü şeyi, günümüzün ayrılıkçı milliyetçilikleri olarak adlandırmıştır ve ona göre bu yeni biçim, devletler dünyasının Balkanlaştırılmasına yol açmıştır (Blaut, 1987: 109). Arrighi de, ulus-devletlerin gücünün giderek bozulmasının bir nedeninin de farklılık ve

kimlik olguları üzerine gittikçe daha fazla vurgudan doğan “aşiretçilik” olduğundan bahsetmektedir (Arrighi, 2016: 122).

Mikro-milliyetçilik, mevcut devletleri parçalamaya ve toprak sınırları içinde neredeyse saf olan küçük etnik topluluklar yaratmaya çalışır⁴⁸. Mikro-milliyetçilik söylemleri ile ulus-devletler içerisinde mikro düzeylerde ayrılıklar ön plana çıkabilmektedir. Sovyetler’in olmadığı dünyada, mikro düzeyde kendini ayrı bir kolektivite olarak tanımlayan oluşumlar tarafından iddia edilen mikro-milliyetçi söylemler ve eylemlerin uluslararası güvenliği tehdit ettiği ileri sürülebilmekte, böylece söz konusu tehditlere çeşitli yerlerde emperyal şekilde müdahale edilebilmektedir (Buzan ve Hansen, 2009: 53). Her ne kadar bahse konu ayrılıkçı hareketlerle, demokratik olmadığı ya da daha az demokratik olduğu belirtilen ülkelerde veya insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkelerde karşılaşıldığı ve bunun bu ihlaller nedeniyle normal olduğu belirtilse de Kanada, İspanya, İtalya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde de ayrılıkçı hareketlerin yaşandığı bilinmektedir. Ancak buralardaki ayrılıkçı nitelikteki hareketlere, uluslararası güvenliği tehdit ettikleri ileri sürülerek, emperyal şekilde müdahale edilmemektedir.

Mikro-milliyetçi oluşumlar, ayrı bir devlet olarak diğer devletler tarafından tanınmak istemektedirler (Coggins, 2011: 433). Bu doğrultuda önceki bölümlerde ele alınan tanınma teorilerinden özellikle beyan edici devlet teorisi kullanılmaya çalışılmaktadır. Tanınma seviyesinde olmasa da bir devletin varlığının geçerliliği iddiaları da ileri sürülebilmektedir.

Mikro-milliyetçi oluşumlar belirli bir mekanda kendi kaderlerini tayin ederek bağımsızlıklarını sağlamayı amaçlayabilmektedirler. Bağımsızlık iddialarını güçlendirmek amacıyla insan hakları kavramlarını kullanabilmektedirler. Ancak uluslararası güç ilişkileri göstermektedir ki, insan hakları, emperyalist güçlerin elinde bir malzeme işlevi görebilmektedir (Bartholomew ve Breakspear, 2004: 126). Bu doğrultuda insan hakları ihlalleri öne sürülerek belirli yerlerde insani müdahaleler

⁴⁸ 06.03.2023 tarihinde <https://www.thefederalist.eu> adlı sitede bulunan, Guido Montani'nin Eylül 1992 tarihli Uluslararası Ventoten Semineri sırasında yaptığı “Micronationalism and Federalism” adlı konuşmasından alınmıştır.

gerçekleştirilebilmekte, devletlerin toprak bütünlükleri ve egemenlikleri göz ardı edilebilmektedir.

Mikro-milliyetçilik içerisinde belirli kolektiviteler tarafından kendi kaderini tayin kavramı belirli amaçlara ulaşmak açısından dayanak olarak kullanılabilir. Özellikle belirli gruplar bu doğrultuda farklı olduğunu ileri sürdükleri kimliklerinin tanınmasını sıklıkla mikro-milliyetçi söylemler içerisinde dillendirebilmektedirler. Bu doğrultuda ırk, din ve etnisite gibi kavramların birer kimlik olarak yeniden kurgulandığı görülmektedir (Ahmad, 2004: 47). Bu şekilde kimlik temelli gelişen toplumsal hareketler, mikro-milliyetçilik adı altında nitelendirilebilmektedir (Johnston, 2019: 635).

AB politikalarının üye devletler tarafından uygulanması sonucunda yerel unsurların kazandığı mikro-milliyetçi dinamizmden bahsedilebilir (Yurdigül ve Yurdigül, 2013: 1). AB politikaları genellikle yerel yönetimlere ve yerel paydaşlara daha fazla karar alma yetkisi ve katılım imkanı tanımaktadır. Bu noktada okumakta olduğunuz doktora tezinin giriş bölümünde anlatıldığı üzere, Avrupa'nın kendi etnik tutarlılığını savaşlarla sağladıktan sonra, az gelişmekte olan devletlere demokrasi önerisinde bulunduğu hatırlanmalıdır. Bu durum, yerel unsurların kendilerini daha fazla temsil edildiği ve politika oluşturma sürecine daha fazla dahil oldukları hissini artırabilir. Bu durum da mikro-milliyetçi dinamizmi teşvik edebilir. AB, kültürel çeşitliliği ve yerel kimlikleri önemseyen politikaları teşvik etmektedir (Çatır, 2022: 47). Bu politikaların yerel unsurların kendi kültürel kimliklerini korumalarını ve güçlendirmelerini sağlaması, mikro-milliyetçi dinamizmi artırabilmektedir. AB'nin demokratik yönetim ilkeleri, yerel unsurların politika yapım sürecine daha fazla katılımını teşvik etmektedir (Okçu, 2007: 307).

Neoliberal dönemde, neoliberal politikaların evrenselleştirilmesi ve teşvik edilmesi için milliyetçi söylemler kullanılabilir (Harmes, 2012: 60). Kendi kaderini tayin kavramının içinde bulunan neoliberal dönemde, mikro-milliyetçilik söylemleri içerisinde ifade edildiği gelinen noktada ileri sürülebilir (Alpözen ve Özdemir, 2022: 12). Mikro-milliyetçilik her zaman kendi iddialarını kendi kaderini tayin meselesi

altında ortaya koymayabilir. Bu bağlamda mikro-milliyetçi söylemin kendini açığa vurduğu noktalardan bahsedilebilir. Bu noktalar arasında çoğulcu demokrasi, demokratik özerklik, kimliklere saygı talebi, bölgecilik, çokkültürcülük/çokkültürlülük, güçlü yerel yönetimler gibi söylemler bulunmaktadır. Söz konusu söylemler aşağıda sırayla incelenecektir.

Çoğulcu siyaset teorisi, bir anlamda, kapitalist demokrasilerin resmi ideolojisi olup, çoğulculuğun başat ilkesi olan bireysel özgürlük temelinde demokrasi ancak çoğulcu olduğu müddetçe gerçektir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 351). Çoğulcu demokrasi söylemine bakıldığında hakim anlatıda, çoğunluğun mutlak hakimiyetinin reddedildiği belirtilmektedir. Bu söylemde kerameti kendinden menkul azınlıklar ve hakları önemlidir. Buna göre azınlıkların çeşitli siyasal ve kültürel hakları bulunmaktadır. Çeşitlilikler ilgili toplumların zenginliğidir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 427). Azınlıkların bu hakları kabul edilmelidir. Azınlıklar da bir gün çoğunluk olabilmelidir. Demokratik bir toplumda herkesin eşit haklara sahip olması düşüncesinden hareketle azınlıklar da haklarını, kimliklerini ve çıkarlarını koruma hakkına sahip olmalıdırlar. Buna göre azınlıkların haklarının kısıtlanabileceğine yönelik kaygılar ön plandadır. Azınlıklar bu sebeplerle korunmalıdır.

Çoğulcu demokrasi söylemi neoliberal dönemde özellikle vurgulanan kavramlardan biridir (Erkan ve diğerleri, 2022: 485). Neoliberal ulus-devletler, Batılı demokratik devletlerin değerlerini benimsemek durumundadırlar (Harvey, 2005: 64). Sermayenin herhangi bir engelle karşılaşmadan ilerlemesi, hareket edebilmesi, kamusal kaynakların özelleştirilmesi ve benzeri hususlar düşünüldüğünde azınlıkların da içinde bulunduğu belirli kolektiviteler açısından çoğulcu demokrasi önemli bir husus olarak vurgulanmaktadır. Neoliberal dönemde çoğulculuk, önemli bir değer olarak ileri sürülmekte, bu haliyle çoğulculuk, ulus esaslı toplumsal bütünlüğü tehdit etmekte, bunun yerine mikro-milliyetçi çoğulculuğa sıcak bakılmaktadır (Sönmez Selçuk, 2012: 129).

Mikro-milliyetçi çoğulculuk ile çoğulcu demokrasi kavramları anlaşıldığı üzere, birbirleri ile adeta örtüşmektedir (Cerny, 2006: 81). Çoğulculuk hususu neoliberal

dönemde bu sebeplerle gündemde tutulmaktadır. Söz konusu söylemler, çeşitli kültürel, etnik ve dini grupların eşitlik ve katılımları üzerine odaklanmaktadır. Farklı kültürel ve etnik oluşumların kendilerini ifade etmelerine ve temsil edilmelerine olanak tanınmaktadır. Katılımcılık teşvik edilmektedir ve yerel düzeyde karar alma süreçlerine vurgu yapılmaktadır. Küreselleşme, kültürel ve kimlik çeşitliliğini artırarak ve toplulukların daha fazla etkileşime girmesini sağlayarak birçok toplumda çeşitliliği artırmıştır. Toplumun farklı kesimlerinin demokratik süreçlere daha fazla katılımının teşvik edilerek demokratikleşme sürecine katkıda bulunacakları sıklıkla ifade edilmektedir (Tilly, 2000: 1).

Bölgesel entegrasyon projeleri kimlik esasına dayalı projeleri teşvik etmiş, bireylere kendi toplumlarını parçalayacak projelere katılmak yoluyla sınıf atlama imkanı vermiştir (De Vreede, 2014: 24). Neoliberal dönemde bu projeler, genellikle kimlik esasına dayalı olmuştur (Van Santen, 2021: 344). Aynı şekilde etnik veya kültürel aidiyeti vurgulayan mikro-milliyetçi girişimlerin bir parçası olmuştur. Bu entegrasyon projeleri, mikro-milliyetçi oluşumlara sınıf atlama fırsatı sağlama karşılığında, bireyleri kendi toplumlarını parçalama, terk etme ve entegre bir bölgesel topluluğa katılmaya yönlendirmiştir. Söz konusu oluşumlara ekonomik ve sosyal açıdan daha iyi bir konum vaat edilerek, kendi toplumlarını geride bırakma yönünde eğilim göstermeleri ileri sürülmüştür.

Mikro-milliyetçiliğin kendini açığa vurduğu söylemlerden bir diğeri de demokratik özerklik olarak sunulan projedir (Fadaee ve Brancolini, 2019: 858). Demokratik özerklik söylemine bakıldığında hakim anlatıda halkların yerelde söz ve karar sahibi olmasından bahsedilmektedir (Mazzucotelli, 2015: 256). Bu bağlamda kendi kaderini tayin kavramı ile taşıdığı benzerlik görülebilmektedir. Halkların yerelde karar sahibi olması şeklindeki ifadeye bakıldığında görülmektedir ki, yerel sözcüğü ile tam olarak ne anlaşılacağı şüphelidir. İşte bu bağlamda mikro-milliyetçilik kavramı ile olan yakın ilişki görülebilmektedir. Yine demokratik özerklik söylemi içerisinde tüm farklılıkların kendini özgürce ifade edebilecekleri, bununla beraber yerelin güçlendirilmesi ileri sürülmektedir (Toman ve Sağsan, 2021: 119). Burada da tüm farklılıklar ve yerelin güçlendirilmesi ifadeleri ile mikro-milliyetçi söylemin kullanıldığı görülebilmektedir.

Normatif olarak iç ve dış kendi kaderini tayin ayrımı yapılmış olmasa da doktrinde böyle bir ayrım yapılmaktadır (Senese, 1989: 19). Bu doğrultuda demokratik özerklik söylemi ile ilk aşamada iç kendi kaderini tayin meselesi ifade edilmektedir. İç kendi kaderini tayin hakkının milliyetçi yönünün uygulanması genellikle özerklikle ilişkilendirilmiştir (Lauwers ve Smis, 2000: 61).

Demokratik özerklik söylemi neoliberal dönemde dile getirilen bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Harmes, 2012: 59). Küçük'e göre, demokratik özerklik iki ayak üzerinden yükselerek, hem ulus-devlet, hem de kapitalizm konusunda yaygın ön kabullerden ve üretilen (muhalif) bilgilerden farklılaşarak bu birbirine bağdaşık iki yapının dönüşümünün nasıl olması gerektiği konusunda araç ve yöntemler sunmaktadır (Küçük, 2015: 71). Küçük'e göre demokratik özerkliğin iki ayağı bulunmaktadır. Kapitalizm-dışı aktiviteler (ev içi emek, kayıt dışı iktisadi faaliyetler, çeşitli dayanışmacı topluluk ekonomileri gibi) alanında tekelci kapitalist faaliyetlerin daraltılması maksadıyla, kapitalizme rağmen ve ona paralel alanlarda çeşitli dayanışmacı cemaat ekonomilerinin sabırla inşa edilmesinin mümkün olduğu fikri demokratik özerkliğin bir ayağını oluşturmaktadır. İkinci bir nokta olarak demokratik özerklik ulus-devletin kendinden menkul ve bütünsel bir yapı olduğu fikrinden uzaklaşmaktadır. Demokratik özerklik devletin bir anda ve toptan bertaraf edilmesinden çok idarenin temel mekanizmalarının yerleştirilmesi ve yetkilerin toplumsallaştırılması suretiyle demokratikleştirilmesini önermektedir (Küçük, 2015: 71-72). Burada özellikle idarenin temel mekanizmalarının (milli eğitim, sağlık, orman, tarım, sanayi, enerji ve diğerleri) yerleştirilmesi düşüncesi içerisinde sermayenin önündeki engellerin kaldırılmasının amaçlandığı görülmektedir. İdari mekanizmalar yerleştirildiği ölçüde kamu hizmetleri özelleştirilerek piyasaya teslim edilebilecektir. Demokratik özerklik kavramı, ulusal ve toplumsal bütünlüğü tehdit etmektedir (Güler, 2023: 84). Bu kavram altında ileri sürülen hususlar, ulusal ve toplumsal bütünlük içerisindeki mikro-milliyetçi oluşumları güçlendirebilir. Mikro-milliyetçi oluşumları güçlendirirken, toplumsal bütünlüğün parçalanmasına neden olabilir. Merkezi otoritenin yetkilerinin zayıflatılması, toplumsal ve ülkesel birliğin yönetiminde sorunlara yol açabilir.

Demokratik özerklik kavramının içeriği tam olarak net olmamakla birlikte, işlevselliği açısından siyasi özerkliği de kapsayacak bir biçime bürünebilmektedir (Gerber ve Brincat, 2021: 973). Küçük'e göre özerklik, bölgesel idari özerkliğin ötesine geçen bir şekilde, bu coğrafyada ikamet eden ve çeşitlilikten müteşekkil nüfusun kendi kendini ölçek ve nitelik bakımından nasıl idare edeceğine ilişkin, yani siyasi özerkliğe ilişkin soruları kapsamaktadır (Küçük, 2015: 72). Bu bakımdan demokratik özerklik söyleminin sadece idari anlamda bir özerkliği değil, aynı zamanda siyasi bir özerkliği de içerdiği ifade edilebilir.

Demokratik özerklik kavramı, belirli "özgürlük savaşçıları" tarafından da kullanıma sokulmuştur (Leezenberg, 2016: 671). Kavramın, mikro-milliyetçiliğin kendini ifade ettiği söylemlerden biri olduğu anlaşılacakla birlikte, doktrinde demokratik özerkliğin bir ayrılma hareketi olmadığı yönünde görüşler de mevcuttur. Örneğin Gürer'e göre, Kürt siyasal hareketinin söylem ve metinlerinden hareketle demokratik özerkliğin ne bir bölünme stratejisi ne de belediyelerin mevcut yetkilerinin genişletilmesine dayalı bir yerleşme olduğu söylenebilir (Gürer, 2015: 57). Duman ise demokratik özerkliğin, esasında kaynağını Abdullah Öcalan'ın Kürt sorununun çözümü için geliştirdiği perspektiften aldığını belirtmiştir (Duman, 2016: 14). Gürer'in belirttiklerinin aksine, mikro-milliyetçilik, toplumsal bütünlük içerisinde kimlik politikalarını öne çıkararak mikro-milliyetçi oluşumların toplumsal bütünlüğün parçalanmasına hizmet edecek şekilde hareket etmelerini sağlamaktadır. Demokratik özerklik kavramı adı altında, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel yönetimlerin daha fazla yetki ve sorumluluk alması, yerel yönetimlerin yaşadıkları bölgelerde kendilerini daha iyi yöneteceği, kendi işlerine kendilerinin karar vermesi, yereldeki toplulukların kültürel ve dillerinin korunması, kendi dillerinde eğitim alması, kendi kültürlerinde etkinlikler düzenlemesi, kendi kimliklerini özgürce ifade etmeleri, bölgedeki kaynakların adil bir şekilde paylaşımı, yerel ekonominin güçlendirilmesi gibi bir seri husus ileri sürülmektedir. Mikro-milliyetçilik kavramı adı altında doktrinde küçük etnik veya milliyetçi grupların kendi kimliklerini korumaları, kendi topraklarında özerklik veya bağımsızlık talep etmeleri, etnik veya milli kimliklerini vurgulamaları, kendilerini yönetme talepleri gibi hususların belirtildiği görülmektedir (Edles, 1999: 314). Demokratik özerklik ve mikro-milliyetçilik kavramlarını benimseyenlerin, kültürel ve siyasi özerklikleri

önemsedikleri, belirli etnik veya milliyetçi grupların kendi kimliklerini korumalarını istedikleri, kendi topraklarında daha fazla kontrol talep ettikleri, yerel yönetimlerin güçlendirilmesini talep ettikleri görülmektedir.

Gelinen noktada, demokratik özerklik ile tam olarak ne ifade edildiği hususunda anlaşmazlıklar olduğu görülse de neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının işlevi olarak öne sürülen mikro-milliyetçi söylemlerden biri olduğu değerlendirilmektedir. Kavramın müphemliğini göstermesi açısından örneğin Gürer'e göre demokratik özerklik kavramı, idari-siyasi, liberal demokratik ve liberter olmak üzere üç boyutta açıklanabilir (Gürer, 2015: 57). İdari-siyasi boyut itibariyle demokratik özerklik, Türkiye'nin tamamı için önerilen bir 'siyasi özerklik' modeli olarak açıklanmaktadır. Bu modelde, özerk bölgeler toprak ilkesine göre ekonomik ve kültürel özellikleri açısından birbirine benzeyen illerin bir araya gelmesiyle oluşmakta ve bölgeler yasama, yürütme yetkilerine sahip olmaktadır. Liberal demokratik boyutuyla demokratik özerklik, anayasal tanınma, eşit yurttaşlık, vatandaşlık, anayasal statü, yeni bir anayasa ve çok kültürlü toplum gibi liberal demokratik ve siyasal hakların geliştirilmesine yönelik bir demokratikleşme modeli olarak açıklanmaktadır. Liberter açıdan ise demokratik özerklik, devlete karşı bir toplum savunması olarak kurgulanırken, toplumun ekoloji ve cinsiyet özgürlüğü temelinde tabandan, katılımcı bir biçimde radikal dönüşümünü hedefleyen bir model olarak açıklanmaktadır (Gürer, 2015: 57).

Mikro-milliyetçiliğin kendini açığa vurduğu noktalardan bir diğeri ise kimliklere saygı talebidir (Cloots, 2015: 81). Kimliklere saygı talebi söylemini incelemeye başlamadan önce belirtilmelidir ki, sosyalizm, farklı dillerin ve ulusal kimliklerin ortadan kalkması anlamına gelmemektedir (Losurdo, 2018: 117). Kimliklere saygı talebi içerisinde ileri sürülen hususların temel özelliği farklılıkların tanınmasıdır. Burada farklılıklar öne sürülmektedir. Farklılıkların tanınması talepleri ile birlikte farklı milliyet, etnisite, ırk, toplumsal cinsiyet bayrakları altında harekete geçirilen grupların mücadeleleri ile karşılaşmaktadır ve buradaki grup kimlikleri, siyasi seferberliğin başlıca aracı olarak sınıf mücadelesinin yerini almaktadır (Saul, 2003: 354). Yine Saul'a göre, Laclau'nun ileri sürmüş olduğu, sınıf mücadelesinin kimlik politikalarının yalnızca bir türü olduğu

ve içinde yaşadığımız dünyada giderek daha az önemli hale gelen bir türdür yönündeki görüş, küresel ekonomiyi yönlendiren ulusötesi şirketleri, uluslararası finans kurumlarını mutlu etmiştir (Saul, 2003: 351).

Bölgecilik söylemi doğrultusunda ileri sürülen hususlar da işlevleri bağlamında mikro-milliyetçilik kavramı içerisine yerleştirilebilir (Jessop, 2013: 3). Bölgecilik söylemi ile, belirli ulus-devletler dahilinde bulunan belirli bölgeler tarafından oluşturulan devlet veya devlet benzeri oluşumlar oluşturulması üzere iddialar gündeme getirilmektedir (Hurrell, 1995: 331). Bu söylem içerisinde de farklı kolektiviteler söz konusudur. Ancak farklı oldukları yönünde iddialarda bulunan bu kolektiviteler bu iddialarını ulus-devlet içerisinde veya dışarısında olacak şekilde belirli bölgesel alanlar özelinde sürdürmektedirler. Anıl Çeçen'in bölgecilik ve mikro-milliyetçilik arasındaki ilişkiyi gösteren yaklaşımları bu bağlamda önemlidir. Anıl Çeçen'e göre, dünya haritasında yer alan ülke ve bölgelerin birbirleriyle olan kesişmelerine göre, bölgecilik küçük ve büyük ölçeklerde olmak üzere, başlıca iki ana eğilim doğrultusunda gündeme gelmektedir. Var olan devlet yapıları genel olarak ulusal yapılanmalar olduğu için, büyük bölgecilik ulus ötesi bölgeler, küçük bölgecilik ise ulus altı bölgeler olarak algılanmaktadır. Avrupa merkezli siyasal oluşumlar ya da akımlar da daha çok ulus altı bölgeciliği öne çıkaran bir mikro devletçilik gündeme gelmekte ve ulus-devletlerin sınırları içerisinde yer alan belirli bölgeler bu ülkelerin sınırları dışına çıkarak, daha küçük bir devletçiliğe mikro bölgecilik akımı sayesinde ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda etnik ve mezhepsel kökenli toplulukları sınırları içinde yaşadıkları ulus-devletlerin merkezlerine karşı isyan ettirilerek mikro-milliyetçilik üzerinden mikro devletçiliğin önü açılmak istenmekte ve bu doğrultuda, bir anlamda eyalet devletçikleri olarak görülebilecek küçük devletler yaratılarak ulus-devletler parçalanmaktadır. Küresel sermaye, kendi tekeli şirketlerini büyütürken, ulus altı bölgecilik oluşumlarını etnik kışkırtmalar ya da mezhepler arası din savaşları ile geliştirerek sonuç almaya çalışmıştır.⁴⁹ Ulus-devletler içerisinde homojen bir durum neredeyse söz konusu değildir. Ulus-devletler içerisinde heterojen nitelikte topluluklar bulunmaktadır (Bonikowski ve Gheihman, 2015: 311). Uluslararası sermayenin daha karlı bir şekilde artı emeğin sömürülmesini sağlayacak

⁴⁹ <https://stratejikguvenlik.com> adlı sitede Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN'in Atatürk Modeli ile Türkiye'nin Bölgeselleşmesi çalışmasından derlenmiştir (21.06.2022 tarihinde siteye erişilmiştir).

pazarların oluşturulması amacıyla neoliberal devlet formları benimsenmektedir (Singh ve Tiwana, 2020: 77). Somut olarak da Batılı emperyalist devletlerin mikro-milliyetçilik işlevi bağlamında farklı kolektivite iddialarını destekledikleri bilinmektedir. ABD’li karar alıcılar söz konusu terör örgütü ve diğer fraksiyonlar üzerinden Ortadoğu’da mezhep ve etnik temelli çatışmaların körüklenmesi suretiyle sürekli bir istikrarsızlık projesini uygulamaktadır (Erol ve Çelik, 2018: 35).

Basit bir anlatımla birçok farklı kültürün bir arada yaşadığı toplumu tanımlayan çokkültürcülük/çokkültürlülük söylemi de mikro-milliyetçiliğin kendisini ortaya çıkardığı alanlardan bir diğeridir (Koç, 2023: 73). Bu söyleme göre bir toplumda birçok kültürü benimsemiş olan gruplar vardır. Bu sebeple toplum içindeki bütün kültürlere saygı gösterilmesi gerekmektedir (Josefova, 2014: 1019). Modern anlamda demokratik olabilmek için de her türlü kültüre hoşgörü gösterilmesi beklenmektedir. Bu görüş benimsendiği ölçüde hiçbir kültür ayrımcılığa maruz kalmayacaktır.

Liberal düşüncede “çokkültürlülük” kavramıyla ifadesini bulan çok-etnili devlet düzeni, ulusun çeşitli etnik grupların birlikteliğinden oluştuğunun resmen kabul edilmesini ve bu çok-etnililiğin devletin kurumsal ve idari teşkilatlanmasında temsil edilmesini öngörür (Aktürk, 2006: 44). Çok-etnili devlet düzeni, toplumun etnik ve kültürel çeşitliliğini kabul etmektedir ve bu çeşitliliğin bir zenginlik olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, devletin kurumları ve idari yapısı, farklı etnik grupların birlikteliğini ve çeşitliliğini yansıtmalıdır. Bu söylem altında vurgulanan diğer bir husus ise, demokratik katılım ve temsilin önemidir. Farklı etnik grupların, kendi kültürel ve siyasi kimliklerini ifade etmeleri ve devletin karar alma süreçlerine katılmaları önemlidir (Nagel, 1994: 152).

Küreselleşme ile çokkültürcülük/çokkültürlülük arasında bir ilişki vardır (Sotshangane, 2002: 214). Küreselleşmenin çokkültürcülüğe zemin hazırladığı ifade edilebilir. Buna göre günümüz toplumlarının kültürel çeşitliliği hoş görülmelidir. Kendilerini farklı kültür grupları olarak tanımlayan grupların egemenlik çerçevesinde ileri sürdükleri taleplere saygı gösterilmesi beklenmektedir. Burada kendi kendini yönetme, ayrılma, kendi kaderini tayin etme gibi talepler de gerektiğinde ileri sürülebilecektir. Ulusal

azınlıklar, etnik, kültürel topluluklar çokkültürcülüğün/çokkültürlülüğün öznelere olmaktadır. Kültürel çeşitlilikler tanınmalı ve buradan kaynaklanan politik talepler kamusal düzeyde kararlara dönüşmelidir (Voinea, 2020: 361). Bu yaklaşım tamamen benimsendiğinde ve uygulandığında toplumların “özgürleşeceği” iddia edilmektedir.

Neoliberal düşüncede çokkültürcülük/çokkültürlülük ön plana çıkarılmaktadır (Hale, 2005: 10). Bu bağlamda kimlik çeşitliliği vurgulanmaktadır. Ulus-devlet milliyetçiliklerinin yerine mikro-milliyetçilikler koyulmaktadır. Mikro-milliyetçilikler oluşturulurken, farklı etnisite ve inançlar özelinde kültürel farklılıklar vurgulanmaktadır (Chin, 2021: 112). Sınıf mücadelesinin engellenmesi yolunda kimlikler üzerinden bahsedilen neoliberal yaklaşımların belirginleşmesi, yereldeki toplumsallığın küresel sermaye lehine biçimlenmesi sonucunu doğurmaktadır.

Çokkültürcülük/çokkültürlülük politikaları postmodernizmin farklılık ve çoğulculuğu teşvik eden toplum düzeni fikrinden beslenirler, tikel benliğe ve kültürel kimliğe aşırı vurgu yaparlar, kimlikleri farklılaştırarak onları heterojenleştirmeye çalışırlar, bunlarla birlikte kültürleri parçalamak suretiyle küresel kapitalizmin önündeki ulusal/yerel sınırları/engelleri kaldırmayı hedeflerler (Duman, 2009: 93). Duman’ın ifadelerinde de görüldüğü üzere mikro-milliyetçilik söylemi kendisini çokkültürcülük/çokkültürlülük kavramları üzerinden ifşa etmektedir. Bir önceki bölümde neoliberalizmi incelerken vurgulanan uluslararası sermayenin önündeki ulusal ve/veya yerel engellerin kaldırılması, dışarının taleplerinin içeriye taşınması, içeriinin doğal kaynaklarının dışarının hizmetine sunulması ve benzeri pek çok durum, bu söylemler üzerinden ifade edilmektedir.

Çokkültürcülük/çokkültürlülük bağlamında ileri sürülen diğer hususlar arasında ulusal devletlerin parçalanmaması, ancak herkesin yerel kimliğiyle yaşaması, ana dilini konuşabilmesi, ana dilde eğitim alabilmesi, geleneksel yaşam biçimini yaşayabilmesi, dini inancını yaşayabilmesi, kendini farklı gören her topluma ve kültüre saygı gösterilmesi gibi yaklaşımlardan da bahsedilmektedir (Duman, 2009: 102). Bu bağlamda ileri sürülen hususların doktora tezinde ele almakta olunan iç kendi kaderini tayin olarak da ileri sürüldüğü bilinmektedir.

Çokkültürcülük/çokkültürlülük kavramından bir politika olarak mikro-milliyetçilik kaynaklı muhtemel tehlikelerin önüne geçilmesini sağlayan bir tedbir olarak da bahsedilmiştir (Hausermann, 2019: 421). Buna göre bu kaygıları ciddiye alan kimi devletler (örneğin ABD, Kanada, Avustralya vb.) yaşanması muhtemel gelişmeleri ve gündenden güne dozu artan etnik ve din temelli savaşları önlemek ve en önemlisi ulus-devlet yapısını korumak için, yine ideolojik temelini post-modern felsefeden alan çokkültürcü siyaset tarzını benimsemeye başlamışlardır (Duman, 2009: 103). Duman'ın çokkültürcü siyaset tarzının ulus-devlet yapısını korumak için benimsendiği yönündeki ifadelerine tamamıyla katılmak mümkün değildir. Çokkültürcülük/çokkültürlülüğün aslında bunun tam tersine, belirli yerlerde ulus-devletin yapısını parçalama işlevinden bahsedilmelidir. Burada vurgulanması gerekir ki bu tarz söylemler her zaman seçici olarak uygulanmaktadır. Merkez niteliğindeki emperyalist ülkeler açısından çokkültürcülük/çokkültürlülük politikaları özellikle çevre ülkeler için mikro-milliyetçilik işlevi öne çıkarılarak ileri sürülmektedir.

Ergil tarafından çokkültürcülük/çokkültürlülük ile ilgili olarak İsviçre örneği üzerinde durulmuştur. Buna göre; İsviçre'nin sunduğu çokkültürlü toplum modelinin üzerinde durduğu üç sütun olduğu, bunların federalizm; dil çeşitliliği ve özgürlüğü; azınlıkların, azınlık haklarına değil, çoğunluk (yani eşit vatandaşlık) haklarına kavuşturulması için onların temsil olanaklarının artırılması hususlarından oluştuğu ileri sürülmüştür (Ergil, 1995: 165). Federalizm, çeşitli dillere özgürlük, azınlıkların ve diğer kolektivitelerin temsillerinin artırılması ve benzeri hususların, çokkültürcülük/çokkültürlülük söylemi içerisinde vurgulandığı bu örnekte de görülmektedir (Fleiner, 2009: 51). İsviçre federe devletleri (kantonları) homojen ve üniter niteliktedir. İsviçre Federal Meclisi'nin Ulusal Konsey kanadı ve Kantonal Konsey kanadı seçimlerle göreve gelirken, yürütme ve yargı organları da meclis tarafından seçilmekte ve atanmaktadır (Gülsün, 2016: 131).

Çokkültürcülük/çokkültürlülük bağlamında D'Souza tarafından kültürel dönüş kavramından da bahsedilmiştir (D'Souza, 2013: 67). Buna göre, kültürel dönüş denen kavram, kendi kaderini tayin ile ilgili görüşün dikkatini sınıflardan, kapitalizmden ve yapısal analizden çekerek kimliklere, kültüre ve öznelliğe kaydırmıştır. Diğer taraftan da Üçüncü Dünya toplumlarını anlamak için kültürel merceğe kullanılırken, böylece

buralarda dini ve etnik çatışmalar çıkmıştır ve bu çatışmalar ise emperyalist güçler için müdahale edilebilecek bir ortam yaratmıştır (D’Souza, 2013: 67). Emperyalist güçler tarafından özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinin egemenlikleri ve toprak bütünlüklerine çeşitli sebepler ileri sürülerek müdahale edilmesinin somut pek çok örneği bulunmaktadır (Ayoob, 2004: 99). Çokkültürcülük/çokkültürlülük gibi söylemlerin bu yöndeki işlevlerine bir de bu açıdan bakılması gerekmektedir. Bu tarz söylemler, emperyalist güçler için adeta birer müdahale mekanizması olarak kullanılabilir.

Çokkültürcülük/çokkültürlülük söylemi, Mustafa Sever’e göre, ulus-devlete alternatif olarak ileri sürülebilmektedir⁵⁰. Buna göre ulus-devletler pazar konumundaki ülkeler olarak görülmektedir. Belirli ulus-devletler, Batılı emperyalist devletler için “sorunlu” olarak değerlendirilebilmektedir (Shaw, 1997: 497). Bu yüzden bu sorunlu ülkelerin milli kimliği bozulmalı, mevcut etnik yapıları da mikro-milliyetçilik ile tahrik edilmelidir. Bunlar yapılırken çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Bu kavramlardan bazıları çoğulculuk, çokkültürlülük, insan hakları, demokrasidir. Bu ülkelerde ekonomik, siyasi ve askeri zaafı yaratılmaktadır. Bu şekilde mevcut iktidarlar zayıflatılmaktadır. Ülke bütünlüğü etnik topluluklar hareketine geçirilerek küçük birimlere ayrılmaya çalışılmaktadır. Emperyalizm bu şekilde etnik topluluklarla kendi çıkarları açısından ilişkiler kurmaktadır. Bu durumun somut örnekleri Afganistan, Irak, Suriye gibi birçok yerde görülebilmektedir. Çok kültürlülük, yaşanan süreçte ABD’nin ve AB ülkelerinin, iletişim araçlarının hızı ve sınır tanımazlığını, çokuluslu şirketleri, ulusal ya da uluslararası sivil toplum kuruluşlarını, medyadaki etkin yazar ve akademisyenleri, sanat ve spor dünyasındaki ünlüleri, vd. kullanarak ulus-devletleri etnik temelli küçük parçalara bölme amaçlı bir faaliyeti olarak sürdürülmektedir.

Neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramına yönelik mikro-milliyetçi işlevlere sahip bahse konu yaklaşımlar arasında çokkültürcülük/çokkültürlülük söylemleri kapsamında farklı kolektivitelerin çeşitli kimliklerine vurgu yapılarak sınıf ilişkilerine yer verilmemektedir (Welch, 1992: 62). “Sınıftan kaçan” liberal çokkültürcü tutum tanınma talebini sırf kültürel bir farkın tanınmasına indirgeyerek inkarın ve dışlamanın

⁵⁰ <https://turkulak.com.tr> adlı sitede yer alan, 27 Kasım 2021 tarihli “Ulus Devlete Alternatif: Çok Kültürlü Toplum” adlı yazı

sömürüyü nasıl yoğunlaştırıp doğallaştırdığını görünmez kılmaktadır (Küçük, 2015: 62).

Mikro-milliyetçiliğin kendini açığa vurduğu bir diğer söylem ise güçlü yerel yönetimler söylemidir (Savaşkan, 2021: 204). Güçlü yerel yönetimler söylemi çerçevesinde ulus-devletlerin egemenlikleri tartışılmaya açılmış durumdadır (Reddy, 2012: 60). Daha demokratik olunacağı ileri sürülerek, merkezdeki gücün yerellere dağıtılması beklenmektedir (Sofi, 2015: 462). Bu bağlamda ulus-devletin egemenlik gücünü tartışmaya açan bir diğer olgu ise yerelleşme hareketleridir. Küreselleşme sürecinde yerelleşme, bir yandan merkezi otoritede toplanan gücün dağıtılması bağlamında, diğer yandan da yerelin güçlendirilmesiyle demokratik katılımın artırılması bağlamında ele alınmaktadır (Altıntaş ve Pektaş, 2020: 121). Duman'a göre, etnik ve dini gruplara yerelleşme yoluyla özyönetim veya özerklik kurmak için kendini yönetme hakkını tanımak, çatışmaların çözümünde önemli bir rol oynamaktadır (Duman, 2016: 23).

Küreselleşme ile hareketliliği artan uluslararası sermaye, yerel yönetimlerin karar alıcılarının daha da güçlenmesini istemektedir (Gürün, 2017: 35). Naisbitt'e göre, ekonomik küreselleşme büyük sermayenin daha küçük ekonomik birimler halinde adem-i merkezizetçiliğe yol açtığı gibi, devletlerin parçalanmasına ve binlerce yeni ülkenin yaratılmasına yol açacaktır (Ishiyama, 2004: 3-4). Naisbitt'in ifadesinde görülebileceği üzere, mikro-milliyetçilik söylemi ile, güçlü yerel yönetimler, sermayelerin yerellere uzanması, bu durumun devletlerin parçalanmasına ve yeni ülkelerin oluşmasına sebebiyet verebilmesi bağlamlarında karşılaşılmaktadır.

Federalizm, tek bir ülkede farklı siyasi yargı alanları sağladığından, ticaret ve sermaye hareketliliği üzerindeki sınırlamalardan kurtulmak için neoliberal dönemde desteklenmektedir (Harmes, 2012: 66-67). Bu bağlamda federalizmin yerel ve bölgesel taleplere daha iyi yanıt verebilen ve daha demokratik bir yapı sergileyen bir devlet biçimi olacağı hakim anlatıda sıklıkla savunulmaktadır (Dahl, 1983: 95). Bu savununun asıl sebebinin günümüzde uluslararası sermaye hareketliliğine uygun şekilde değişime uğrayan devlet biçimleri oluşturmaktadır. Mikro-milliyetçilik akımları gibi taleplerle merkezi devlet ekseninin parçalanarak ulus-devletlerin güçsüzleşmesi, yerel menfaati

uluslararası menfaat karşısında savunma kabiliyetini iyice azaltmaktadır. Sözü edilen eğilimin bir diğer sebebi de, uluslararasılaşan devlet organları içerisinde uluslararası menfaat gruplarının temsilinin yerel halkın temsiline oranla daha kolay hale gelmesidir (Moloney ve Stone, 2019: 104). IMF ya da AB tarafından desteklenen projelerin yerelde yatırım yapabilmelerini kolaylaştıran yeni yönetim mantığı, ulusal pazarları koruyan sınırları bir engel olarak gördüğü ölçüde, uluslararası sermayenin önündeki ‘sert’ ulusal yapıları ortadan kaldırma eğilimindedir. Kapitalist sistemin mevcut dinamikleri içerisinde yerelleşme süreçleri, piyasa-dostu mikro ulus-devletler üretme yoluna gitmişlerdir. Bu nedenle, hızla ulus-altı ölçekte iktidar devredilen bölgesel uzamlardan beklenen, ulusal-üstü planda küresel sermaye ile işbirliğine yatkın yapılar sergilemeleridir (Özdemir ve diğerleri, 2019: 115).

Mikro-milliyetçiliğin kendini açığa vurduğu söylemler dışında Hobsbawm’ın etno-linguistik ulusçuluk kavramına da bakılabilir (Hobsbawm ve Kertzer, 1992: 3). Çünkü Hobsbawm, etno-linguistik ulusçuluk kavramı ile bir imparatorluk veya ulus-devlet içerisinde farklı kimlikleri olduğunu iddia eden kolektivitelerin bu durumu vurgulayarak içerisinde buldukları daha büyük devletten ayrılma politikalarından bahsetmektedir (Hobsbawm, 1996b: 1071). Buna göre küçük gruplar kimliklerini öne sürmektedir, büyük imparatorluklardan ayrılmak ve kendi devletlerini oluşturmak istemektedirler. Hobsbawm, “ulus” kelimesini gerçekçi olsun ya da olmasın, bağımsızlık için çabalayan ve böylece ulusal bir hareket ortaya çıkaran bir topluluğu tanımlamak ya da egemen bir ulus-devlet ya da sömürge gibi egemen olmayan bir varlık olabilecek mevcut bir siyasi topluluğu tanımlamak için kullanır (Blaut, 1987: 105).

Mikro-milliyetçilik yaklaşımı, yukarıdaki bölümlerde ayrıca incelenmiş olan Kosova örneğinde görülebilmektedir (Gagnon, 1994: 147). Çünkü burada kabul edildiği haliyle kendi kaderini tayin kavramına göre, ilgili toplumsal formasyonun gücü yetiyorsa, mikro-milliyetçilik düzeyi yüksek ise, kendi devletini Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlendirip Batı ile iyi ilişkiler geliştirmeye söz veriyorsa, Batı’ya bağımlı olarak kendi kolektif varlıklarını komünizme karşı biçimlenmiş bir duruma getirecekse her türlü ayrılma hakkı, hiçbir hukuki ön koşul olmadan tanınabilir. Geline nokta, haklı

olanın değil güçlü olanın uluslararası hukuk uygulamalarından bahsedilebilmektedir (Schachter, 1999: 200).

1990’larda Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra mikro-milliyetçiliğin öne çıkması istenmektedir (Coşkunaydın, 2015: 9). Mikro-milliyetçilik söylemi ile ulus-devletlerin egemenlikleri tehdit altına alınabilmektedir (Richmond, 2002: 381). Çünkü ulus-devletlerin egemenlik haklarının, kapitalizmin 1990’lardan sonraki biçimlenmesi sürecinde birikimi köstekleyici etkiler gösterdiği ileri sürülerek ağır geldiği iddia edilmektedir (Berger, 2001: 889). Sovyetler Birliği’nin ve İkinci Dünya’nın olmadığı bir dünyada uluslararası sermaye birikimi, ulus-devletlerin daha önce katlanılan biçimsel egemenliklerini fazla ya da katlanılmaz bulmaktadır. Bunun yerine kendi başına planlama yapamayacak, Batı sermayesiyle rekabet edemeyecek, kredi için Brüksel’e ya da New York’a bağımlı, küçük ölçekli devletçikler istenmektedir. Mikro-milliyetçilikler öne çıktığında, ulus-devletler küresel ölçekte sermaye dolaşımına müdahale edemeyecek kadar güçsüz olacaklardır (Bakan ve Tuncel, 2012: 51). Devlet iktidarları daha da küçülmeli ve yalnızca kendi sınırları içerisine hapsedilmelidir. Kalkınma, gümrük, eğitim gibi politikalar anlamında kendi özgün politikalarını uygulamamalıdır. Bunun yerine DTÖ’nün sermaye şirketlerine tavsiye ettiği politikalar doğrultusunda kararlar almalıdır. Kredi bağımlı olmalıdır. Kendi kalkınma meselelerini düzenleyememelidir. Bu şekildeki devlet iktidarlarına ulaşmanın en güzel yolu olarak mikro-milliyetçilik yaklaşımı tedavüle sokulmuştur. Burada yeni kapitalizm ruhuna çok uygun olmayan ulus-devletlerin egemenliklerinin aşınması sürecinde “insan hakları” net bir şekilde kullanılmaktadır (Van Staden ve Vollaard, 2002: 164).

Neoliberal dönemde mikro-milliyetçiliklerin artırılarak ulus-devletlerin zayıflatılması istenmektedir (Blad, 2008: 37). Ulus-devletler küçük çaplı emek hapishanelerine dönüştürülmelidir, ama bunun dışındaki bütün üretim faktörleri sınırları aşabilmelidir. Bu noktada egemenliğine sahip çıkmak isteyen devletler Batı ile kapışmak zorunda kalacaklardır. Ya da bir şekilde yukarıda ve önceki bölümlerde sayılan burjuva kapitalist devletin formunda günümüze adapte olacaklardır.

4.1. MİKRO-MİLLİYETÇİLİK TATBİKATI: SURİYE'DE PYD/YPG ÖRNEĞİ

Mikro-milliyetçilik politikasının somut tatbikatı bağlamında günümüzde devam etmekte olan ABD'nin Suriye'de PKK/PYD/YPG terör örgütleri ile olan ilişkisi ele alınabilir (Sarı Ertem, 2024: 116). ABD, PKK/PYD/YPG gibi terör örgütleri ile ilişki kurarak, Ortadoğu'da bölgesel çıkarlarını koruma ve müttefikler edinme stratejisi izlemektedir. Bu gruplarca da, ABD'nin Suriye'deki çıkarları desteklenmektedir. Diğer taraftan, ABD, Suriye'deki iç savaş sonrası düzenlemelerde etkili olmak amacıyla yerel güçlerle iş birliği yapmayı tercih etmektedir. PKK/PYD/YPG gibi oluşumlar, ABD'nin yerel düzeydeki ortakları olarak görülmektedir. ABD tarafından ise bu durum, söz konusu oluşumların IŞİD gibi terörist örgütlere karşı mücadelede ABD'nin önemli bir ortağı olarak görüldükleri ve terörle mücadele çabalarına destek sağladıkları söylemlerine başvurularak açıklanmaya çalışılmaktadır. Gerçekte ise, ABD'nin küresel stratejik hedefleri doğrultusunda, bölgede etkin bir şekilde varlık göstermek ve rakiplerine karşı avantaj sağlamak önemlidir. PKK/PYD/YPG gibi terör gruplarıyla ilişkiler, ABD'nin bölgedeki etkinliğini artırmak ve stratejik hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Suriye, ABD için neden önemlidir? Suriye sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle her dönem stratejik öneme sahip olmuştur ve özellikle Basra petrolünün Akdeniz'e taşınmasını sağlayan bir köprü görevi gören Suriye toprakları, bu haliyle Soğuk Savaş'ın en alevli olduğu 1950'lerden itibaren dünya politikalarında hakim olan süper/büyük güçlerin dikkatini çekmeyi başarmış bir coğrafyayı teşkil etmektedir (Çetinoğlu Harunoğlu, 2019: 1150). Suriye örneğinde görüldüğü üzere, emperyalist devletler açısından coğrafi olarak stratejik önemi haiz yerler tercih edilmektedir. Bu bağlamda enerji koridorlarına açılan alanlar, zengin doğal kaynaklara sahip yerler stratejik noktalar olarak öne çıkmaktadır (Şahin ve Yılmaz, 2021: 57).

Okumakta olduğunuz doktora tezinde yukarıdaki bölümlerde tehditler başlığı altında uluslararası alanda küresel güç ilişkileri bakımından emperyalist ülkelerce yürütülen belirli politikaları ele alınmıştı. Bu bağlamda belirli ülkeler, haydut devlet, otoriter

devlet gibi etiketlerle yaftalanabilmektedir. ABD tarafından bazı ülkelerin özetle “kötü” olarak listelendiği bilinmektedir (Ryan, 2002: 55). Suriye de günümüzde bu liste içerisinde yerini almış bulunmaktadır. Bu doğrultuda ABD tarafından Esad yönetimindeki Suriye hükümeti gayrimeşru olarak damgalanmış durumdadır.

ABD’nin bir başka egemen ülkedeki varlığı ne Suriye ile başlamıştır, ne de Suriye ile sona erecektir (Yeo, 2014: 43). 1999’da ABD önderliğinde NATO güçleri tarafından ülkelerin egemenliklerine rağmen, “insan hakları” ileri sürülerek Yugoslavya bombalanmıştır. Bu bağlamda “insan hakları” kavramının ne anlamda kullanıldığı, bu kavram kullanılarak ne gibi politikalar üretildiği önceki bölümlerde görülmüştü. Yugoslavya’yı parçalayan savaşların neden kaynaklandığı, Balkan coğrafyasındaki ulusal topluluklar arasında yüzyıllardır süren etnik nefretlerden mi, yoksa siyasi iktidarın ele geçirilmesi için buralardaki etnik ve dini kimliklerin siyasallaştırılmasından mı kaynaklandığı sorusu önemlidir (Woodward, 2003: 73). Yugoslavya örneğinde, müdahalenin amacı olarak demokrasinin teşvik edilmesi, azınlık haklarının korunması, federasyon içerisindeki diğer toplulukların haklarının korunması gibi hususlar ileri sürülmüş olsa da gerçekte stratejik hedef, NATO’nun genişlemesiydi (Blackburn, 2011: 130). Yugoslavya’nın parçalanması örneğinden hareket edersek, güçlü ve zengin devletler “diplomatik tanıma” yöntemini kullanarak çok etnikli, zayıf ve kırılgan devletleri rahatlıkla parçalayabilmektedirler (Taşdemir, 2016: 663). 2003 yılında Irak devleti işgal edilmiştir. Irak Savaşı’na bakıldığında BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirme yapılmadığı görülmektedir. Bu yüzden ABD’nin söz konusu askeri müdahalesi için herhangi bir yasal dayanağının olduğunu söylemek abesle iştiğal etmek demektir. Şüphe götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır ki, ABD’nin bu müdahalesinin asıl amacı Irak’ın petrol kaynaklarını askeri yöntemlerle kontrol altında tutmaktır. Tıpkı günümüzde de Suriye’de olduğu gibi. Özetle Sovyetler’in bulunmadığı küresel düzlemde ABD tarafından başlatılan şu savaşlara şahit olunmuştur; 1991’de Körfez Savaşı, 1999’da Kosova Savaşı, 2001’de Afganistan Savaşı, 2003’te Irak Savaşı, 2011’de Libya Savaşı ve 2011’de Suriye Savaşı.

Suriye’deki yoğunlaştırılmış güç ilişkileri alanına birtakım talepler girmektedir (Güner ve Koç, 2017: 123). Mevcut durumda Suriye’deki güç ilişkileri alanı ilkel bir sistem

görüntüsü veriyor olabilir. Buraya giren talepler, kararlara dönüşmektedir. Bu kararlar da tatbik edilmektedir. Suriye örneğine bakıldığında burada bir mikro evren görülmektedir. Bu mikro evren, belirli toplumsal sınıf ilişkilerinin teşekkül edilmesine yarayan, siyasi karar üretme kabiliyetini haizdir. Bu yapının içerisinde çeşitli menfaat temsilileri vardır. Suriye’de kararların üretimi sistemi düşünüldüğünde, muhatap olarak çeşitli temsillerin içerisinde Suriye istihbaratı veya bağımlı siyasi teşekküller olabilir. Örneğin Suriye’de alınacak karar bir başka ülkeden alınıyor olabilir. Başka yerlerde mukim sınıfların menfaati Suriye gibi bağımlı devletlerde temsil edilmektedir. İşte bu noktada bir devlette, üretim, üretilenin dağıtımı, bölüştürülmesi, tüketilmesinin incelenmesi önemlidir.

Suriye’de mikro-milliyetçi bir kolektivite olarak PYD/YPG’nin varlığı dikkati çekmektedir (İşyar, 2017: 59). Kendi kaderini tayin kavramı, bu doğrultuda Suriye’de de belirtilen oluşumlar tarafından dillendirilmektedir. Kavramın KCK (Koma Civaken Kürdistan – Kürdistan Halklar Topluluğu) Sözleşmesi’nde⁵¹ yer alması konu açısından örnek olarak ele alınabilir. Sözleşmeye göre Kürdistan için bir kendi kaderini tayin etme meselesinin olduğu belirtilmektedir. Bu hakkın mekansal uzantısı olarak sırasıyla İran,

⁵¹ Önsöz bölümünde “Kürdistan içinse kendi kaderini tayin etme hakkı, milliyetçi temelde devlet kurmak değil, siyasi sınırları sorun yapmadan ve sınırları esas almadan kendi demokrasisini kurma hareketidir. İran’da, Türkiye’de, Suriye’de ve hatta Irak’ta oluşacak bir Kürt yapılanmasında tüm Kürtler bir araya gelerek kendi federasyonlarını, birleşerek de üst konfederalizmi oluştururlar.” ifadeleri kullanılmıştır. Başlangıç bölümünde “Koma Civaken Kürdistan Önderi, ‘Ben ulusların kendi kaderini tayin hakkını şöyle anlıyorum: Bu hak, kendi demokrasisini ve devlet olmayan kendi yönetimini kurma hakkıdır. Devlet olmayan toplulukların köylerde, mahallelerde ve şehirlerde kendi sorunlarını kendileri tartışarak kararlaştıracakları ve çözecekleri bir model kurma hakkıdır. Demokratik ulus-devletin yarattığı bireye dayanmaz. Ulus-devletin yarattığı birey köledir. Devletin birey yaratması, vatandaş yaratması bütün kilitlenmelerin sebebidir. Demokratik ulus, topluluk ve bireylerin kendi yerel gerçeklikleri doğrultusunda sorunlarını tartıştığı ve çözüm ürettiği modeldir. Bizim hedefimiz devlet değil, demokrasiyi kurmaktır. Ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı milliyetçi temelde devlet kurmak değil, siyasi sınırları sorun yapmadan ve sınırları esas almadan kendi demokrasilerini kurma hakkıdır. Kürdistan için üç hukuk geçerli olur: AB hukuku, üniter devlet hukuku, demokratik konfederal hukuk. Üniter devletlerin bizim demokratik hukukumuzu tanımaları halinde biz de onların hukukunu tanırız’ diye ifade ediyor.” hususları belirtilmiştir.

Madde 9 Topluluk ve Dayanışma Hak ve Özgürlükleri kısmında “Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı esas alınır. Her toplum ve halkın başka toplum ve halklarla demokratik, eşit, özgür, bir arada yaşamak kadar demokratik, bağımsız geleceğini belirleme hakkı o topluluk veya halk tarafından belirlenir. Baskı, asimilasyon, imha ve sömürgeciliğe karşı topluluk ve halkların direnme hakkı meşru bir hak olarak kabul edilir.” ifadesi geçmektedir.

KCK Sözleşmesi’nde Bookchin’in ulus-devletin yerine politik açıdan konfederasyon sistemine dayanan yerel yönetim projesi doğrultusunda bir anlayışın olduğu görülmektedir (Bookchin, 1999: 286). Bookchin’in söz konusu projesi bağlamında, KCK yapılanması tarafından yerel yönetimler aracılığıyla ulus-devletlerin parçalanması hedeflenmektedir. Bahse konu sözleşmede yer alan kendi kaderini tayin kavramı, bu haliyle, mikro-milliyetçilik işlevine sahiptir.

Türkiye, Suriye ve Irak ülkeleri belirtilmiştir. Hakkın içeriği muğlak bırakılarak, demokrasi ve yönetim kavramları bu içeriği doldurmak amacıyla kullanılmıştır. Ele alınmakta olunan kendi kaderini tayin kavramının içinde bulunulan neoliberal dönemde demokratik devlet modelinin dayatılması açısından ele alındığında, söz konusu sözleşmede demokrasi kavramının sıklıkla kullanılmasının normal olduğu belirtilmelidir. Kavramla ilgili olarak Suriye'deki yaklaşım PYD (Partiya Yekitiya Kürdistan – Kürdistan Demokratik Partisi) tarafından sürdürülmektedir.

ABD'nin kendi ülkesinden bu kadar uzakta Suriye'deki varlığını sürdürmesinin nedeni, Kürt koridoru projesinin mikro-milliyetçi bir plan olarak geliştirilmesidir. Bu plan doğrultusunda ne hedeflenmektedir? (Özdemir ve diğerleri, 2015: 135). Küre-yerelleşme bağlamında Suriye ve Irak'taki devletlerin parçalanması esas alınmıştır. Türkiye ve İran'ın parçalanması da planlanmaktadır. ABD'nin küresel üstünlük iddiası vardır (Goh, 2019: 403). Bu bağlamda çeşitli yerlerde çıkarları söz konusudur. Suriye'de de bu anlamda çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. ABD, küresel hegemonya ve bölgedeki çıkarları doğrultusunda Kürtlerle ittifak halinde, ancak kendi denetiminde bir Kürt yapılanması kurmak istemektedir. ABD tarafından çeşitli kavramlar, bölgedeki varlık nedenini açıklamak için servis edilmektedir. Bölge ülkeleri için insan hakları, demokrasi, özgürlük, hukuk devleti, sivil toplum, piyasa ekonomisi gibi liberal kavramlar sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kavramlar bölgedeki ülkelere entegre edilmelidir. Bu şekilde ülkeler, ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak dönüşeceklerdir. Bunlar gerçekleştirilirken tabii ki bölgedeki Amerika politikaları ile uyumun tam olarak sağlanması da çok önemli bir hedeftir. ABD tarafından GOKAP (Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi) bu şekilde kullanıma sokulmuştur. Bu projeye göre Türkiye de çevre ülkeler için bir model olarak ileri sürülmüştür.

Suriye'deki mikro-milliyetçi kolektivitelerden Kürtler, ABD için neden ayrıca önemlidir (Maguire, 2020: 4)? Buna verilecek öncelikli yanıt hiç şüphesiz enerji olacaktır. Orta Doğu'da petrolün ve doğalgazın yoğunlaştığı bölgelere Kürtler yakın durumdadır. Kürtlerin belirli kısımları tarafından mikro-milliyetçi söylemler emperyalizm ile uyumlu bir şekilde ileri sürülmeye devam edilmektedir. Kürtlerin içerisinde mikro-milliyetçi söylemleri benimseyenler bu bağlamda kendilerine ait bir

ulus-devlet hayali kurmaktadırlar (Yeşilyurt, 2020: 1548). ABD tarafından bu durum bilinmektedir. Önceki bölümlerde incelendiği üzere, mikro-milliyetçi söylemler kullanılarak, bu söylemi benimseyenlerin büyük devletler tarafından bölgesel politikalara dahil edildikleri görülmektedir. Bölge bağlamında bu durum tarihsel olarak da bilinmektedir. Sevr Antlaşması bu noktada dikkati çekmektedir. İngiltere tarafından Sevr Antlaşması'na bölgede Kürdistan kurulması için bir madde koydurulmuştur (Kurubaş, 1998: 199)⁵². Çünkü o dönemde petrol, bölgede hayati önemde unsurlardan biri haline gelmeye başlamıştır (Kurubaş, 1998: 211). Kürdistan projesi ile bölgede sermayenin çıkarları daha kolay gözetilecek ve bölge daha iyi denetlenebilecektir. Benzer politikalar Kürt koridoru projesi için de geçerlidir. ABD söz konusu proje ile bölgede denetimi daha iyi sağlayabilecektir. Basra Körfezi ile Akdeniz arasındaki bölge, enerji açısından adeta istasyon işlevi görmektedir (Ediger ve diğerleri, 2012: 79).

Washington tarafından Ortadoğu'nun ve çevresindeki bölgelerin stratejik kontrolü hedeflenmektedir (Foster, 2017: 36). Orta Doğu bölgesinin siyasi, sosyal, ekonomik ve benzeri açılardan çok geri kalmış durumda olduğu gelişmiş Batılı merkez ülkeler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Bu bölgelerde bu yüzden terör örgütlerinin kolaylıkla gelişebildiği, bölgedeki demokrasi eksikliğinin bu durumu ortaya çıkardığı da

⁵² Madde 62: Fırat'ın doğusunda, ileride saptanacak Ermenistan'ın güney sınırının güneyinde ve 27. maddenin II/2. ve II/3. fıkralarındaki tanıma uygun olarak saptanan Suriye ve Irak ile Türkiye sınırının kuzeyinde, Kürtlerin sayıca üstün bulunduğu bölgelerin yerel özerkliğini, işbu antlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak altı ay içinde, İstanbul'da toplanan ve İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetlerinden her birinin atadığı üç üyeden oluşan bir komisyon hazırlayacaktır. Herhangi bir sorun üzerinde oy birliği oluşmazsa, bu sorun, komisyon üyelerince, bağlı oldukları hükümetlerine götürülecektir. Bu plan, Süryani-Geldaniler ile, bu bölgelerin içindeki öteki etnik ve dinsel azınlıkların korunmasına ilişkin tam güvenceler de kapsayacaktır; bu amaçla İngiliz, Fransız, İtalyan, İranlı ve Kürt temsilcilerden oluşan bir komisyon incelemelerde bulunmak ve işbu antlaşma uyarınca, Türkiye sınırının İran sınırı ile birleşmesi durumlarında, Türkiye sınırında yapılması gerekebilecek düzeltmeleri kararlaştırmak üzere bu yerleri ziyaret edecektir.

Madde 63: Osmanlı hükümeti, 62. maddede öngörülen komisyonlardan birinin ya da ötekinin kararlarını, kendisine bildirildiğinden başlayarak üç ay içerisinde kabul etmeyi ve yürürlüğe koymayı şimdiden yükümlenir.

Madde 64: İşbu antlaşmanın yürürlüğe konuşundan bir yıl sonra, 62. maddede belirtilen bölgelerdeki Kürtler, bu bölgelerdeki nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak Milletler Cemiyeti Konseyine başvururlarsa ve Konsey de bu nüfusun bu bağımsızlığa yetenekli olduğu görüşüne varırsa ve bu bağımsızlığı onlara tanımayı Türkiye'ye salık verirse, Türkiye, bu tavsiyeye uymayı ve bu bölgeler üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçmeyi şimdiden yükümlenir.

Bu vazgeçmenin ayrıntıları başlıca Müttefik devletlerle Türkiye arasında yapılacak özel bir sözleşmeye konu olacaktır. Bu vazgeçme gerçekleşirse ve gerçekleşeceği zaman Kürdistan'ın şimdiki de Musul Vilayetinde kalmış kesiminde oturan Kürtlerin, bu bağımsız Kürt devletine kendi istekleriyle katılmalarına, başlıca Müttefik devletlerce hiçbir karşı çıkışta bulunulmayacaktır (Meray ve Olcay, 1977: 67-68).

yine ABD gibi devletler tarafından iddia edilmektedir. Bu sebeptendir ki, bölgeye acilen barış ve demokrasi getirilmelidir (Wood, 2019: 166). ABD tarafından bölgede demokratik rejimlerin kurulması bu yüzden hedef olarak belirlenmiştir (Yılmaz, 2015: 64).

ABD bu sebeplerle Suriye’de olduğunu belirtmektedir. ABD uluslararası hukuku hiçe sayarak Suriye’de tek taraflı askeri müdahalelerinin kendisinin meşru hakkı olduğunu belirtmektedir (Abratt, 2017: 21). Çünkü ABD’nin politikalarına göre, uluslararası terörizm ve kitle imha silahları sorunun doğduğu topraklarda yok edilmelidir. Bu şekilde ABD, küresel olarak hegemon durumunu devam ettirmeyi amaçlamaktadır. Bu bölgelerde kendisine bir rakip çıkmasını engellemeye çalışmaktadır (Değirmencioglu, 2007: 76). Bu amaçlarla mikro-milliyetçi söylemleri desteklemektedir. Bu stratejilerini Suriye’de hayata geçirmeye çabalamaktadır.

Mikro-milliyetçilik bağlamında, ABD ile PYD/YPG (PKK/YPG’nin Amerika’nın yönlendirmesiyle 2015’te SDG adı altında da faaliyet gösterdiği görülmektedir) ilişkisi çok boyutlu olarak sürdürülmektedir. ABD’nin YPG’ye lojistik destek, ekonomik destek, askeri eğitim ve danışmanlık ve silah tedariki gibi çok boyutlu açık desteği olduğu bilinen bir durumdur (Erol ve Çelik, 2018: 33). Lavrov, ABD’nin Suriye’yi parçalamak için Kürt kartını oynayarak YPG’nin etnik ayrılıkçı politikalarına zemin hazırlayan tehcir ve nüfus nakli politikalarına göz yumduğunu belirtmiştir (Gürbüz, 2021: 903).

Bu bağlamda, mikro-milliyetçiliğin kendisini gösterdiği ifadelerden biri olan demokratik özerklik kavramı ile sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hatta Öcalan’ın demokratik özerklik kapsamında ileri sürdüğü hususlarda Murray Bookchin’i referans noktası haline getirdiği ifade edilmiştir (Güneş, 2017: 18). Buradaki demokratik özerklik iddiaları kapsamında mevcut devletlerin toprak bütünlüklerinin kabul edildiği, bu devletler içerisinde bulunan etnik, dini ve dilsel çeşitliliklerin anayasada tanındığı, yerel özyönetimlere, özerk ve kendi kendini yöneten yerel yönetimlere iktidarın devredildiği, çokkültürcülüğün benimsendiği ve benzeri hususlar belirtilmiştir (Güneş, 2017: 18-20, 30). Demokratik özerklik, kimliklere saygı, yerellere özgürlük,

çokkültürcülük/çokkültürlülük gibi kavramların, mikro-milliyetçilik söyleminin kendini açığa vurduğu noktalar arasında olduğu belirtilmişti.

Bölüm Sonucu:

Kendi kaderini tayin meselesi, neoliberal dönemde mikro-milliyetçi bir yapı sergilemektedir. Mikro-milliyetçilik, neoliberal dönemde devletlerin uluslararası sermaye karşısında alması istenen formlar bağlamında, tedavüle sokulmuştur. Mikro-milliyetçiliğin öne çıkmasının nedenlerinden biri de ulus-devletlerin küresel ölçekte sermaye dolaşımına müdahale edemeyecek kadar güçsüz olmaları beklentisidir. Sadece emperyalist Batı tarafından uygun görülen politikaları uygulayabilen devlet iktidarlarına ulaşmanın yollarından birisi mikro-milliyetçiliktir. Mikro-milliyetçilik emperyalizmin araçlarından birisidir. Dolaylı olarak aynı amaç ve işlevlere hizmet eden başka söylemler de bulunmaktadır: Çoğulcu demokrasi, demokratik özerklik, kimliklere saygı talebi, çokkültürcülük, güçlü yerel yönetimler.

Neoliberal dönemde ulus-devletler, uluslararası sermayenin etkisi altında giderek daha fazla zayıflamakta ve küresel piyasa dinamiklerine uyum sağlama baskısı altında kalmaktadır. Mikro-milliyetçilik, bu süreçte “bağımsızlık” ve “özgürlük” taleplerinin yanı sıra yerel özerklik ve kimlik vurgularını da içeren bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, kendi kaderini tayin meselesi, neoliberal politikaların etkisiyle ulus-devletlerin egemenliklerinden ziyade yerel yönetimlerin ve mikro-milliyetçi oluşumların önem kazandığı bir perspektife evrilmektedir. Mikro-milliyetçilik, emperyalist Batı’nın belirlediği politikalara uygun devlet iktidarlarının güçlenmesinde etkili bir araç olarak görülmektedir. Kavram, uluslararası sermayenin hegemonyası altındaki bölgelerde, yerel kimlik ve özerkliği vurgulayarak emperyalist politikaların meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir. Emperyalist güçler, mikro-milliyetçilik aracılığıyla, kendi çıkarları doğrultusunda yerel yönetimlerin ve kültürel grupların destekçisi olmaktadır.

Kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemdeki evrimi ve mikro-milliyetçiliğin rolü, uluslararası sermayenin etkisi altında ulus-devletlerin güçsüzleşmesi işlevine

hizmet etmektedir. Bununla birlikte, mikro-milliyetçilik ile ilişkilendirilen diğer söylemler ve bu söylemler çerçevesinde oluşturulan pratikler de aynı amacı taşımaktadır. Küre-yerelleşme bağlamında, devletler, uluslararası sermayenin etkisi altında daha bağımlı hale gelirken, yerel yönetimler üzerindeki önem ve etkinlik vurgusu da bu doğrultuda ilerlemektedir. Bu süreçte beklenen, yerel yönetimlerin daha fazla yetki ve özerklik ile donanmalarıdır.

Mikro-milliyetçilik, devlet içerisinde daha küçük bir parçanın uluslaşma projesi, ayrılma eğilimi, bir tür özerklik olarak tedavüle sokulmuştur. Küreselleşmenin mikro-milliyetçiliği artırdığı görülmektedir. Küreselleşme ideolojisinde uluslararası sermaye her yerde yayılarak siyasal bir güç haline gelmektedir, bu sebeple devlet içindeki farklı kimliklere ayrıcalıklar tanınabilmektedir. Tarihsel doğal hak söylemleri, genelde emperyalizmin işine yarayacak gruplar için üretilmektedir, yaramayacak gruplar için böyle bir tarih üretimi olmamaktadır. Uluslararası sermaye tarafından yereldeki pazarlarda tam olarak hakimiyet kurulması için emperyalizm, mikro-milliyetçilik söylemleri ile ulus-devletlerin etnik olarak parçalara ayrılmasını hedeflemektedir.

Mikro-milliyetçilik kavramı, “bağımsızlık” ve “kültürel kimlik” vurgularıyla ulus-devlet içindeki mikro-milliyetçi oluşumların özerklik arayışlarını yansıtmaktadır. Mikro-milliyetçilik, ulusal devletin merkezi otoritesine meydan okuyarak veya kendi özerk alanlarını savunarak, daha geniş ulusal bütünlükten ayrılmayı amaçlayan bir perspektif temsil etmektedir. Bu bağlamda, mikro-milliyetçilik kavramı, devlet içindeki çeşitli toplumsal ve kültürel dinamiklerin ulusal bütünlüğe meydan okuyan taleplerini ifade etmektedir.

Küreselleşme, uluslararası sermaye hareketlerinin ve kültürel etkileşimlerin yoğunlaşmasıyla birlikte, yerel ve bölgesel kimliklerin önem kazanmasına ve özerklik taleplerinin artmasına yol açmaktadır. Küresel ekonomik entegrasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, yerel toplulukların kendi kültürel ve siyasi kimliklerini koruma ve güçlendirme çabalarını desteklemektedir.

Emperyalist güçler, kendi politikalarını ve egemenliklerini meşrulaştırmak amacıyla tarih ve hak kavramlarını manipüle edebilirler, böylece kendi çıkarları doğrultusunda bir tarih anlatısı oluştururlar. Emperyalist güçler, tarihi olayları ve kavramları çeşitli biçimlerde yorumlayarak, kendi çıkarlarına uygun bir anlatı oluştururlar ve bu anlatıyı yaygınlaştırmak için çaba sarf ederler. Örneğin, sömürge döneminde Avrupa devletleri, kendi emperyalist çıkarlarını genişletmek ve kolonilerdeki hakimiyetlerini pekiştirmek için “medeniyetin yayılması” gibi argümanları kullanmışlardır. Bu argüman, sömürgeleştirilen topraklardaki yerel halkları “uygarlaştırma” ve “geliştirme” adı altında sömürme ve kontrol etme pratiğini haklı çıkarmak için kullanılmıştır. Benzer şekilde, günümüzde de emperyalist güçler, kendi müdahalelerini demokrasiyi yayma, insan haklarını koruma veya ulusal güvenlik gerekçeleriyle meşrulaştırmak için kavramları manipüle etmektedirler.

ABD'nin Suriye'deki varlığının nedeni, Kürt koridoru projesinin mikro-milliyetçi bir plan olarak geliştirilmesidir. Suriye, Basra petrolünü Akdeniz'e taşıyan bir köprü görevi görmektedir. YPG'ye lojistik destek, ekonomik destek, askeri eğitim, danışmanlık, silah tedariki sağlanmaktadır. Kendi kaderini tayin KCK Sözleşmesi'nde yer almıştır. Bu sözleşmeye göre kendi kaderini tayinin mekânsal uzantısı Türkiye, Suriye, Irak ve İran'dır.

Söz konusu proje, ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarları doğrultusunda şekillendirilmiş olup, bölgesel güç dengelerini yeniden yapılandırmayı ve bölgede etkisini artırmayı amaçlamaktadır. Kürt koridoru projesi, Suriye'nin kuzeyinde Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgeleri bir araya getirerek etnik temelli bir bölgesel yapı oluşturmayı hedeflemekte ve bu da Suriye'nin toprak bütünlüğünü tehdit etmektedir. ABD'nin bu proje üzerindeki desteği, uluslararası alanda bölgesel dengeleri etkileme ve kendi çıkarları doğrultusunda bir yapı oluşturma amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, ABD'nin Suriye'deki varlığı, mikro-milliyetçilik ve bölgesel ayrılıkları körükleyen politikaları destekleme eğilimindedir ve bölgedeki istikrarı tehlikeye atmaktadır.

Suriye, coğrafi konumu gereği Basra petrolünün Akdeniz'e taşınmasında stratejik bir köprü konumundadır. Bu coğrafi avantajı, Suriye'nin bölgesel enerji ticareti ve

taşımacılığı alanında kritik bir rol oynamasını sağlamaktadır. Özellikle Basra Körfezi'nden gelen petrolün Akdeniz'e ulaştırılması, bölgesel enerji politikalarının ve uluslararası ticaretin önemli bir parçasıdır. Suriye'nin bu rolü, bölgesel güç dengelerini etkileme potansiyeline sahiptir ve ülkenin enerji nakil hatlarının güvenliği ve istikrarı açısından stratejik bir önemi haizdir.

Suriye'deki PYD/YPG'ye verilen destekler, örgütün operasyonel kapasitesini artırmak ve sahadaki etkisini güçlendirmek amacıyla uluslararası aktörler tarafından sunulmaktadır. Lojistik destek ve ekonomik yardım, PYD/YPG'nin operasyonlarını sürdürebilmesi ve kontrol ettiği bölgelerdeki idari yapıyı sürdürebilmesi için gereken malzeme ve finansmanın sağlanmasını içermektedir. Askeri eğitim ve danışmanlık hizmetleri, örgüt mensuplarının savaş becerilerini geliştirmelerine ve stratejik planlama konusunda destek almalarına yardımcı olmaktadır. Silah tedariki ise, PYD/YPG'nin sahadaki güç dengelerini etkilemek ve kontrol ettiği bölgeleri korumak için gerekli olan silah ve teçhizatın sağlanmasını içermektedir. Bu destekler, örgütün sahadaki varlığını sürdürmesine ve etkisini genişletmesine olanak tanımaktadır.

Kendi kaderini tayin söylemi, KCK Sözleşmesi'nde önemli bir yer tutmaktadır. KCK Sözleşmesi, sözde Kürt ulusal hareketinin temel değerlerini ve hedeflerini belirlerken, Kürt halkının kendi siyasi, sosyal ve kültürel geleceğini belirleme hakkını vurgulamaktadır. Sözleşmede yer alan kendi kaderini tayin söylemi ile, kavrama sözde Kürt ulusal hareketinin ideolojik temellerinden biri olarak, hareketin mücadele stratejisinin belirlenmesinde merkezi bir rol oynama işlevinin verildiği görülmektedir. KCK Sözleşmesi ile, sözde Kürt halkının “özgür” ve “eşit” bir şekilde kendi kaderini tayin etmesi savunularak, “demokratik bir toplumun inşası” ve “Kürt ulusal kimliğinin korunması” hedeflenmektedir. Bu bağlamda, kendi kaderini tayin meselesi, KCK Sözleşmesi'nin temel taşlarından birini oluşturmaktadır ve sözde Kürt ulusal hareketinin ideolojik ve stratejik çerçevesini belirleyen önemli bir unsurdur.

KCK Sözleşmesi, sözde Kürt ulusal hareketinin politik ve ideolojik çerçevesini oluştururken, Kürt halkının Türkiye, Suriye, Irak ve İran'daki mevcut sınırlar içerisinde kendi kaderini tayin etmesini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, KCK Sözleşmesi, sözde

Kürt ulusal hareketinin ortak bir perspektif ve mücadele stratejisi belirlemesini sağlayarak, Kürtlerin farklı coğrafi bölgelerdeki siyasi statülerini ele almaktadır ve kendi geleceklerini belirleme mücadelesine odaklanmaktadır.

SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde kendi kaderini tayin kavramının değişen içerik ve tatbikatı konulu okumuş olduğunuz doktora tezinin araştırma nesnesi kendi kaderini tayin kavramıdır. Sosyal bilimler içerisinde kavramlar kendi adlarına konuşmazlar. Ele alınan kavramlar, içinde buldukları nesnel üretim ilişkileri içerisinde belirlenirler. Bu yüzden kendi kaderini tayin kavramının da kendi adına konuşmasını beklemek, zamandan ve mekandan, içinde bulunduğu üretim ilişkileri ile ilişkisinden bağımsız olarak her zaman ve her yerde aynı anlama geldiğini ileri sürmek gerçeklerden uzak bir yaklaşım olacaktır hiç şüphesiz. İşte bu sebeple tarafımızdan tarihsel sürecin çok önemli olduğu düşünülmekte ve bilinmektedir. Bu düşüncelerle doktora tezinin adı tarihsel süreç içerisinde kavramın değişen içerik ve tatbikatı olarak konulmuştur.

Doktora tezinin ilk bölümü, kendi kaderini tayin kavramının anlamının ne olduğuna/olabileceğine yönelik tartışmalara ayrılmıştır. Kavramın anlamına yönelik tartışmaları ortaya koyarken, kavramın kökenine yönelik hususların incelenmesi, tarihsel sürecin çalışmaya dahil edilmesi açısından çok önemliydi. Kavramın içinde bulunduğu üretim ilişkileri ile ilişkisi, sosyal gerçekliğin anlaşılmasını sağlayacağından, bu bilgiden hareketle tarihsel olarak kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale geldiği sürecin, kavramın anlaşılması açısından önemi nedeniyle burada ayrıca incelenmeye çalışılmıştır. Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale geldiği süreçte, kendi kaderini tayin kavramı bir hak olarak iktidarlara karşı ileri sürülmüştür.

Tarihsel süreçte nesnel üretim ilişkileri içerisinde biçimlenen kendi kaderini tayin kavramı, uluslararası güç ilişkilerinin emperyalist nitelik kazandığı dönemde, sömürge halkları tarafından kullanılmıştır. Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim hale geldiği süreç ve emperyalizmin belirlediği dönemde kavramın anlamı biçimlendiğinden, kavramın kapitalizm ve emperyalizm ile olan ilişkisinin tartışılması da tez açısından ayrıca önemli olmuştur.

Kapitalist sistemin sermaye birikimi yoluyla eşitsiz gelişime tabi olması, kapitalizme içkin bir rekabet kurumunun söz konusu olması ve bu rekabetin farklı doğal kaynakların küresel ölçekte en yüksek kullanımı sonucunu doğurması hususları da kendi kaderini tayin kavramı ile doğrudan ilişkili olan diğer önemli konulardır. Kapitalist sistemin eşitsiz genişlemesi, bazı ülkelerin ve şirketlerin diğerlerine göre daha fazla ekonomik güç ve kaynaklara sahip olmalarına yol açmaktadır. Kapitalizmde rekabet, şirketlerin ve ülkelerin daha fazla pazar payı ve kar elde etmek için çaba göstermelerine neden olmaktadır. Bu rekabet, doğal kaynakların yoğun şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir. Bu durum, doğal kaynakların hızlı tükenmesine ve çevresel sorunlara yol açabilmektedir.

Bizim durduğumuz yerden kendi kaderini tayin kavramına bakıldığında, nesnel üretim ilişkilerinin, kapitalizmin, emperyalizmin, uluslararası güç ilişkilerinin, sermaye-emek ilişkilerinin, doğal kaynakların sömürülmesinin ve diğer birçok hususun somut gerçekliği ortaya koymada belirleyici olduğu söylenmelidir. Ancak bir de bunun tam karşısında, kavramları liberal bir tahayyül ile açıklama girişimleri de bulunmaktadır. İşte bu noktada tezde liberal görüşler açısından inceleme nesnesi olan kendi kaderini tayin kavramının ne anlama gelebileceğine yönelik tartışmalara da değinilmiştir.

Liberal görüşlere göre, kendi kaderini tayin doğal bir hak olarak ileri sürülebilmektedir. Buradan hareketle yine liberal bakış açısına göre, kendi kaderini tayin kavramı zaman ve mekandan bağımsız olarak tek bir anlama gelir. Liberal bakış açısına göre, bireylerin ve toplulukların kendi yaşamlarını, kararlarını ve geleceklerini belirleme özgürlüğüne sahip olmaları gerektiği düşünülür. Bu özgürlük, liberalizmin temel değerlerinden biridir ve bireylerin kendi hayatlarını istedikleri gibi yaşama ve yönlendirme hakkına saygı duyulması gerektiği düşüncesine dayanır. Liberalizme göre, kendi kaderini tayin hakkı evrensel insan haklarından biridir ve her bireyin doğuştan sahip olduğu temel bir hak olarak kabul edilir. Bu hak, tüm insanlar için geçerlidir ve zaman veya mekana bağlı değildir. Liberalizmde hukukun üstünlüğü ve adalet ilkesi ön plandadır. Bu ilkeye göre, herkesin eşit haklara ve fırsatlara sahip olması ve bu hakların yasalarla korunması gerekir. Dolayısıyla, kendi kaderini tayin hakkı da bu evrensel adalet ilkesi içinde zaman ve mekandan bağımsız olarak değerlendirilir. Liberal demokrasilerde bireylerin

ve toplulukların kendi kaderlerini belirleme hakkı, demokratik süreçler aracılığıyla gerçekleşir.

Marksist görüşlere göre ise kendi kaderini tayin kavramı, yukarıda da değinildiği üzere üretim ilişkileriyle olan ilişkisi ile ele alınmaktadır. Marksist teoriye göre toplum, sınıf mücadelesi üzerine kuruludur. İşçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki bu mücadele, üretim araçlarının kontrolü ve toplumsal kaynakların dağılımı üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Marksistler, emperyalizm ve sömürgecilik gibi kapitalist sistemlerin ürettiği eşitsizlik ve sömürü biçimlerine karşı çıkarlar. Bu bağlamda, kendi kaderini tayin meselesi, sömürge halklarının ve bağımlı sınıfların özgürlüğünü elde etme mücadeleleriyle yakından ilişkilendirilir.

Kendi kaderini tayin kavramının anlamına yönelik ilk bölüm, bireysel hak / kolektif hak ayrımı ile sonlandırılmıştır. Bunun nedeni, kavramın, hem bireylerin hem de toplulukların kendi geleceklerini belirleme durumlarıyla ilgili olduğunu vurgulamaktır. Bireysel haklara göre, kişisel özgürlük ve bireysel haklar, kavramın temelini oluşturmaktadır. Buna göre her bireyin kendi hayatını yönlendirme, tercihler yapma ve hedeflerine ulaşma özgürlüğüne sahip olması, liberal ve demokratik toplumların vazgeçilmezidir. Dolayısıyla, kendi kaderini tayin, bireylerin bu temel haklarını içermektedir. Kolektif haklar ise, genellikle toplumların veya grupların birlikte hareket ederek ortak hedeflere ulaşma ve kendi geleceklerini belirleme hakkını ifade etmektedir.

Kendi kaderini tayin kavramının üretim ilişkileriyle olan ilişkisi düşünüldüğünde, tarihsel olarak hangi dönemlerde nasıl biçimlendiğinin tartışılması, kavramın değişen içerik ve tatbikatının anlaşılması açısından çok önemli bir diğer boyut olduğundan, kavramın tarihsel olarak nasıl geliştiği, doktora tezinin ikinci bölümünü oluşturmuştur. Bu bağlamda Prof. Ali Murat Özdemir'in belirtmiş olduğu birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşak tartışmaları tarihsel dönüm noktaları olarak çalışmada takip edilmeye çabalanmıştır.

Lenin'in görüşleri, ele almakta olunan kendi kaderini tayin kavramının tarihsel olarak gelişiminde çok önemli bir yer teşkil ettiğinden, doktora tezinin birinci kuşak

tartışmaları, Lenin'in görüşleri bağlamında ilerletilmeye gayret gösterildi. Bu doğrultuda Lenin'in ileri sürdüğü "En Zayıf Halka Tezi" yaklaşımının, kendi kaderini tayin kavramının birinci kuşakta içeriğini göstermesi açısından çok yardımcı olduğu düşünülmektedir. Çevreden merkeze artık transferinin kesilmesi, çevrenin kendi kolektif zenginliklerini metalaştırmaması, sömürülen toplumların kendi kaynaklarını kullanabilmeleri, kavramın bir dünya devrimi stratejisi olması, anti-emperyalist olma koşulu ve proleter dayanışmaya destek verme koşulu başlıkları yardımıyla incelenen Lenin'in söz konusu yaklaşımı, uluslararası güç ilişkileri içerisinde kendi kaderini tayin kavramının nasıl ele alınabileceğini stratejik olarak göstermiştir.

Lenin'in "En Zayıf Halka Tezi" yaklaşımının adeta tam karşısında, üretim ilişkilerinin göz ardı edilerek üretilen Wilson'un görüşleri yer aldığından, bu görüşlere de birinci kuşak tartışmalar içerisinde yer verilmiştir. Hakim literatürde prensipler olarak yer alan söz konusu görüşlerin kapsamı, amacı ve işlevi ile ilgili tartışmalara da tezin bu kısmında yer verme amaçlanmıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel güç ilişkilerinin dönüşümü ile birlikte kendi kaderini tayin kavramında da önemli biçimlenmeler olduğu tarafımızca düşünüldüğünden, 1990'lara kadar olan tarihsel süreç, kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak ikinci kuşak tartışmalar olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde iyice hakimiyet kurmaya başlayan Amerikan hegemonyası, kapitalist dünyanın birikim stratejisi olarak belirmiştir.

Burada yeri gelmişken belirtmelidir ki, dünya savaşlarının nedeni olarak da ileri sürülebileceği gibi kapitalistler her zaman daha fazla yere ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında sermaye, Amerikan üretim ve tüketim normları uluslararasılaşmıştır. Bununla birlikte burada dönemin sermaye-emek ilişkisini göstermesi açısından Fordizm olarak bilinen üretim sisteminden bahsedilmiştir. Bu dönemde merkez kapitalist dünyada emek sadece maliyet değil, aynı zamanda talep unsuru niteliğindedir. 1960'ların sonunda yeni sanayileşen ülkeler ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2014a: 107-108).

Bu dönemde sermaye birikim rejimlerinin dönüştüğü görülmektedir. Fordizmde de biçimlendiği üzere emek, devrimci taleplerden vazgeçerek toplumsal bir uzlaşma içerisine girmiştir. Fordist üretim modeli ve sosyal devlet politikalarının, işçi sınıfının taleplerini karşılamayı ve refah devletinin inşasıyla birlikte toplumsal uzlaşmayı sağlamaya çalıştığı iddia edilmiştir. İşçi sınıfı, daha iyi ücretler, sosyal güvenlik hakları ve daha iyi çalışma koşulları gibi taleplerini elde etmiş ve sınıf mücadelesi dinamikleri bu doğrultuda şekillenmiştir. İşçi sınıfının yaşam standartlarının yükselmesi ve daha fazla tüketim gücüne sahip olması hedeflenmiştir. Fordist üretim modeli, büyük sermaye gruplarının ve devletin iş birliğiyle şekillenmiştir. Bu faktörlerin etkisiyle, emek hareketi devrimci taleplerden vazgeçerek toplumsal bir uzlaşma içine girmiş ve işçi sınıfının talepleri, daha ılımlı ve reformist bir doğrultuda şekillenmiştir.

Bu dönemde küresel güç ilişkileri bağlamında yeni bir kolektif emperyalist düzenek belirlemiştir. Buna göre devletler, farklı merkezlerden sermaye gruplarına açılmıştır. Bununla birlikte bireysel olarak kapitalistler, birden ziyade ülkelerde faaliyet içerisine girmişlerdir.

Kendi kaderini tayin kavramı üzerinde bu dönemde Sovyetler'in etkisi muazzam olmuştur. Sovyetler'in desteklediği sömürgecilik karşıtı hareketler başarıya ulaşmıştır. Yine Sovyetler'in desteği ile pek çok hak kategorisi hukuk metinlerine girmiştir. 1966 tarihli BM Sözleşmeleri, 3. Deniz Hukuku Sözleşmesi bu metinlerden sadece bazılarıdır. İktisadi ve sosyal birçok hak yine söz konusu metinlerde kabul edilmiştir. Üçüncü Dünya'nın kendi doğal kaynakları üzerinde egemenlik çabalarının yer aldığı, toplumsal var olma hakkının savunulduğu BM Genel Kurulu Kararları da yine bu dönemde Sovyetler'in etkisiyle biçimlenmiştir. Anlaşılacağı üzere ileri sürmüş olunan birikim rejimindeki dönüşüm, sermayenin niteliği, emperyalizmin kolektif etkisi, Sovyetler'in yaklaşımları gibi belirleyenler bağlamında kendi kaderini tayin kavramının tarihsel gelişimi bu dönemde ikinci kuşak tartışmalar olarak belirlenmiştir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, kendi kaderini tayin kavramında belirli değişiklikler göze çarpmaktadır. Bu yüzden tarihsel dönüşümünün ortaya koyulmaya çabaladığı

doktora tezinin bu bölümünde, Sovyetler Birliği sonrasındaki dönem, kavramla ilgili olarak üçüncü kuşak tartışmalar olarak isimlendirilmiştir.

Sovyetler sonrasında kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak uluslararası hukuktaki en belli başlı norm olarak AB Direktifi ileri sürülebilir. AB Direktifi'nin burada öne çıkmasının sebebi, söz konusu direktif ile ileri sürülen şartlarda kendini göstermektedir. Direktif ile de bağlantılı olarak uluslararası hukuktaki tanıma kurumu tezde incelenmiştir. Bu dönemde tanıma kurumunun koşula bağlanmış olduğu görülmektedir. Tanıma kurumunun sadece devletler açısından değil, hükümetler açısından da söz konusu olabileceği anlaşılmaktadır. Gelinek noktada tanıma kurumunun aşırı siyasileştirilmiş olmasından dolayı merkez ülkelere getirdiği birtakım imkanlardan bahsedilebilmektedir.

Kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili olarak tarihin bu döneminde, kavramın federe devletlerle sınırlı olarak ele alındığı ileri sürülmelidir. Bununla beraber federe devletlerin anayasalarında ayrılma hakkı tanınmıştır. Federal yapıdaki Sovyetler, farklılıkları dengelemek için ayrılma hakkını tanımak suretiyle toplumsal uzlaşmayı sağlamaya çalışmış olabilir.

Kendi kaderini tayin kavramının tarihselliğinin incelenmesinin amaçlandığı tezin ikinci bölümünde, Kosova'nın bağımsızlığı ve sonrası gelişmelerin kavramı yoğun bir şekilde biçimlendirdiği düşünüldüğünden, bu dönem de dördüncü kuşak tartışmalar olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde devletler, Batılı menfaatler doğrultusunda biçimlenmektedirler. Kosova başta olmak üzere bağımsızlıklarına kavuşan devletler ya da kavuşma iddialarında bulunan toplumsal siyasi oluşumlar, bir önceki dönemden farklı olarak federe devletler statüsünde değillerdir. Kosova başta olmak üzere bağımsızlıklarına kavuşan devletlerin ya da bağımsızlık iddiasında bulunan toplumsal siyasi oluşumların önceki dönemde akdedilmiş anayasalara göre ayrılma hakkı bulunmamaktadır. Bu devletlerin ya da bağımsızlık iddialarında bulunan toplulukların söz konusu iddiaları, daha önce sömürge statüsünde olanların ayrılma talepleri olarak da değerlendirilememektedir, çünkü bu toplulukların hiçbiri sömürge statüsünde değildir.

Dördüncü kuşak tartışmalar döneminde Kosova ve Kosova sonrasındaki kendi kaderini tayin iddialarında bulunan söz konusu topluluklar, emperyalist müdahalelerin nesnesi olabildikleri ölçüde, kendi kaderini tayin kavramı ile ilgili destek bulabilmektedirler. Yine bu dönemde kavramla ilgili iddiaları ileri süren toplumlar kendi farazi topraklarındaki kolektif varlıkları bireysel mülkiyete tahvil sözü vermektedirler. Bu çerçevede bu toplulukların mikro-milletlerin uydurma doğal haklarından başka dayanaklarının olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Dördüncü kuşak tartışmaların içinde biçimlendiği küresel güç ilişkileri ve bunun üretim ilişkileri ile ilişkisinin içinde bulunduğu neoliberal dönemin ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple kendi kaderini tayin kavramının tarihsel süreç içerisinde değişen içerik ve tatbikatını anlama ve açıklama çabamız doğrultusunda, okumakta olduğunuz doktora tezinin üçüncü bölümünde ise, içinde bulunulan neoliberal dönemde kavramın ekonomi-politiğinin incelenmesine gayret gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde neoliberal dönem incelenirken, Sovyetler'in ardından bu dönemin hızla ilerlemekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Haydut devlet ilan etme, önleyici meşru müdafaa ve insani müdahaleler gibi birtakım iddiaların neoliberal dönemde sıklıkla dile getirildiği tarafımızca gözlemlendiğinden, kendi kaderini tayin kavramıyla ilişkili olarak bu iddialar, tehditler olarak isimlendirilmiştir ve tezin bu bölümünde ele almaya gayret gösterilmiştir.

Neoliberal dönemde ulaşılan sonuçlardan bir diğeri de az gelişmekte olan ülkelerdeki ulus-devletlerin dönüşmekte olduğudur. Kapitalist dünya ekonomisi dinamiklerinin, uluslararası hukuk normlarınınca dayatıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte ulus-devletlerin egemenlikleri de neoliberal dönemde dönüşmektedir. Ulus-devletler tarafından içerinin savunusu için dışarıya yöneltilen talepler her geçen gün ortadan kalkmaktadır. Ulus-devletler yine benzer şekilde dışarının taleplerini içeriye taşıyan bir manivela haline gelmektedirler.

Kendi kaderini tayin kavramının ekonomi politiği çalışılırken, neoliberal dönemde kavramın nasıl bir işlev edinmiş olduğunun tespiti, okumakta olduğunuz doktora tezi

açısından ayrı bir önemi haizdir. Bu sebeple kavramın bu dönemde göstermekte olduğu işlevlerle ilgili ayrı bir alt bölüm oluşturulmuştur.

Neoliberal dönemde tezin çalışma nesnesi olan kendi kaderini tayin kavramının işlevlerinden biri olarak, emperyalizmin, mikro-milliyetçi oluşumlara yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması, ekonomik kaynaklara erişim imkanlarının genişletilmesi, siyasi temsilde özerklik sağlanması, askeri destek ve güvenlik garantileri gibi konularda yetkiler vermekte olması ifade edilmelidir. Burada emperyalizm ile kendi kaderini tayin kavramı arasındaki ilişkinin bilinmesi önemlidir. Mikro-milliyetçi oluşumlar, uluslararası alanda ekonomik, siyasi ve askeri destek almak maksadıyla emperyalist devletlerle ilişkiler kurabilmektedirler. Bu durumun mikro-milliyetçiliğin varlık nedenlerinden biri olduğu ve/veya ulus-devletler içerisinde kendini farklı bir siyasi topluluk olarak gören mikro-milliyetçi oluşumların daha fazla siyasi taleplerde bulunmasına ya da mevcut siyasi yetkilerinin artırılmasına hizmet ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yine, kendi kaderini tayin kavramının neoliberal dönemde edinmiş olduğu işlevlerden bir diğeri olarak mikro-milliyetçi oluşumların kolektif zenginliklerini kapitalist merkeze devretmekte oldukları ifade edilebilir. Burada tespit edilen işlev, yukarıda tespit edilmiş olunan işlevle yakından bağlantılıdır. Çünkü emperyalizm, mikro-milliyetçi oluşumlara yukarıda bahsedilen imkanları verirken, adeta karşılığında bahse konu mikro-milliyetçi oluşumlar da kendi kolektif zenginliklerini, kaynaklarını kapitalist merkeze devretmektedirler. Mikro-milliyetçi oluşumların egemenliklerinden kapitalist merkez lehine vazgeçmekte oldukları şeklinde tespit edilen bir diğer sonuç da neoliberal dönemde kavramın edinmiş olduğu işlevlerden biri olarak dikkati çekmektedir.

Neoliberal dönemde kendi kaderini tayin kavramının ekonomi politığının incelendiği üçüncü bölüm, kavramın niteliğini belirten iki sonuçla bitirilmektedir. Bu sonuçlardan biri, kavramın emperyalist devletler tarafından uygulanan emperyalist bir politika aracı olabileceği yönündedir. Emperyalist güçler, kendi çıkarları doğrultusunda uluslararası ilişkilerde ve bölgesel düzeyde etki alanlarını genişletmek için kendi kaderini tayin meselesini manipüle edebilmektedirler. Özellikle kaynak zengini bölgelerde ve stratejik

konumlarda, emperyalist devletler kendi kaderini tayin meselesini kullanarak yerel halkları manipüle etmeye ve kendi etki alanlarını genişletmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, kendi kaderini tayin meselesi, emperyalist politikaların araçlarından biri olarak ele alınabilir ve uluslararası ilişkilerde güç dengelerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynayabilmektedir. Emperyalist devletlerin uygun gördüğü devlet formunun benimsenmesi de, tespit edilen diğer sonucu oluşturmaktadır. Bu durum, emperyalist güçlerin belirli devlet yapılarını ve yönetim modellerini destekleyerek bölgesel ve uluslararası düzeydeki etki alanlarını genişletme stratejilerinin bir yansımasıdır.

Tarihsel süreç içerisinde kendi kaderini tayin kavramının değişen içerik ve tatbikatının anlaşılmasına ve açıklanmaya çabaladığı doktora tezinin son bölümünde ise mikro-milliyetçilik kavramı incelenmiştir. Neoliberal dönemde kavram ile ilgili olarak mikro-milliyetçilik kavramının kullanımda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mikro-milliyetçilik kavramı ideolojik olarak bir devlet içerisindeki daha küçük toplulukların uluslaşma projesi olarak anlaşılmaktadır. Bu konuda sadece mikro-milliyetçilik kavramının değil, benzer amaçlar taşıyan demokratik özerklik, çokkültürlülük/çokkültürcülük, yerellere özgürlük, güçlü yerel yönetimler, çoğulcu demokrasi, kimliklere saygı talebi, bölgecilik gibi kavramların da kullanımda olduğu belirlenmiştir. Bütün bu kavramlar, ilgili devletin egemenliğinin zayıflatılmasıyla, toplumsal bütünlüğünün bozulmasıyla ilişkilidir.

Mikro-milliyetçilik küreselleşme kavramı ile de karşılıklı ilişki içerisinde. Bu bağlamda uluslararası sermaye, emeğin tam tersine bir yandan küresel düzlemde her geçen gün daha engelsiz ve sınırsız hareket edebilirken, diğer yandan bu yayılmayı daha da genişletebilmek üzere ulus-devletler içerisinde kendisini ayrı bir kolektivite olarak tanımlayan oluşumlarla daha yoğun ilişkiler kurabilmektedir. Bu doğrultuda ulus-devletlerin içindeki farklı etnik kimliklere kültürel ve politik ayrıcalıklar tanımlanmaktadır, çokkültürlülük çerçevesinde farklı çoğunluklar, çeşitlilikler desteklenebilmektedir.

Emperyalizm ile mikro-milliyetçilik arasındaki ilişkinin tespiti de çalışma açısından önemli bir diğer husustur. Emperyalizm sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi

sürecinde kendi işine yarayacak farklı etnik, dini, kültürel, siyasi oluşumlar için uydurma bir tarih oluşturabilmektedir. Bu uydurulan söylemler üzerinden söz konusu toplumsal oluşumların içerisindeki buldukları ulus-devletlerden ayrılma girişimlerinde buldukları görülmektedir. Bunun temel nedeni olarak uluslararası sermayenin yerel pazarlara tam olarak hakimiyet kurması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Mikro-milliyetçilik ile ilişkilendirilen diğer önemli bir kavram ise küre-yerelleşme kavramıdır ki bu kavram da doktrinde dikkate alınmaktadır (Özdemir ve diğerleri, 2019: 425). Uluslararası sermayenin etkisinin artmasıyla birlikte, yerel yönetimlerin kendi mekanizmaları ve politika oluşturma süreçleri, küresel mali piyasalarla giderek daha sıkı bir şekilde entegre olmaktadır. Bu süreçte yerel yönetimlerin, merkezle olan ilişkileri de zayıflatılmaktadır. Yerel yönetimlerin kararlar alırken küresel finans aktörlerinin beklentilerini göz önünde bulundurması, yerel yönetimlerin uluslararası sermaye tarafından giderek daha fazla bağımlı hale getirilmesinin bir sonucudur. Uluslararası sermaye, küresel ekonomik entegrasyonu artırmayı hedeflerken, yerel yönetimlerin rolünü güçlendirme ve ulus devletlerin egemenliklerini zayıflatma politikalarını benimsemektedir. Bu çerçevede, yerel yönetimlerin daha fazla etkinlik ve özerklik taleplerine destek verilmektedir. Uluslararası sermaye, ulus devletin rolünü kısıtlamaya ve merkezin yetkilerinin azaltmaya yönelik sürekli reform önerileri sunmaktadır.

Mikro-milliyetçilik söylemi doğrultusunda oluşturulan politikalar her zaman ve her yerde aynı şekilde tatbik edilmemektedir. Örneğin günümüzde Kıbrıs'taki emperyalist çıkarlar adanın tek bir devlet yapılanması içerisinde olması yönünde ilerlerken, Suriye'deki emperyalist çıkarlar ise burada PYD/YPG gibi kendini etnik olarak farklı tanımlayan bir oluşumun bağımsızlık iddialarını destekleyebilmektedir. Burada temel belirleyen ise uluslararası sermayenin çıkarları ve küresel güç ilişkileri tarafından belirlenmekte olan emperyalist uygulamalardır.

Bu doğrultuda doktora tezinin son bölümü olan mikro-milliyetçilik bölümü içerisinde, somut bir örnek teşkil etmesi açısından Suriye'deki PYD/YPG mikro-milliyetçiliği üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Suriye'deki PYD/YPG, günümüz uluslararası

ilişkilerinde önemli bir aparat olarak kullanılmakta olan bir aktördür. Bu nedenle, bu terör oluşumlarının mikro-milliyetçilik eğilimleri, doktora tezinin güncel bir konu üzerinde yorumlanmasını sağlamıştır. Suriye'deki PYD/YPG'nin mikro-milliyetçilik örnekleri, tezin ana argümanlarını desteklemektedir ve açıklığa kavuşturmaktadır.

Suriye'de mikro-milliyetçi taleplerde bulunan, bu talepleri silahlı unsurları ile ileri süren PYD/YPG'nin varlığının, emperyalist güçler açısından önem taşımasının sebebi buradaki enerji kaynaklarıdır. Doktora tezinde vurgulandığı üzere, neoliberal dönemde Suriye'nin demokratik bir devletten gerçekleştirmesi beklenenleri yerine getirmediğinden bahisle şer devletleri listesine girmiş olduğu görülmektedir. Suriye hükümeti de bu doğrultuda gayri meşrudur ancak belirtilmelidir ki uluslararası sermayenin talepleri karşılandığı müddetçe söz konusu hükümet meşru bir hal de alabilir. İnsan hakları söylemi Suriye'ye yapılan her türlü müdahalenin meşrulaştırılmasında bir araç niteliğini haizdir. Bu bağlamda Suriye'de oluşturulmaya çalışılan Kürt koridoru adı verilen proje, mikro-milliyetçi bir uygulamadır. Söz konusu oluşum kendi toplumsal kaynaklarını emperyalist devletlerin çıkarına kullandığı ölçüde, bu oluşumun sözde bağımsızlık iddiaları desteklenmektedir.

İki ya da daha fazla kutuplu bir dünyada egemenliğin parçalanması esasında yürütülen emperyalist projelerin etkisinin daha zayıf olabileceği belirtilmelidir. Çok kutuplu düzen, tek bir devletin baskın egemenliğine dayanmaz ve bu durum da emperyalist projelerin daha geniş bir uluslararası ortamda yürütülmesini zorlaştırır. Birden fazla güç merkezinin bulunması, emperyalist devletlerin belirli politikalarını ve projelerini daha zor bir şekilde dayatmalarını ve başka devletlerin veya toplulukların bu politikalara karşı koymalarını sağlayabilir. Dolayısıyla çok kutuplu bir dünya, emperyalist projelerin etkisinin sınırlanmasına ve uluslararası ilişkilerde daha dengeli bir güç dağılımının oluşmasına katkıda bulunabilir. Tek kutuplu bir dünyanın da orta ölçekli tarihsel toplumların üzerine bir kabus gibi çökme olasılığının büyük olduğu vurgulanmalıdır. Tek bir gücün egemenliği altında olan bir dünya düzeni, farklı orta ölçekli tarihsel toplumlara yer bırakmayabilir. Bu durumda, küçük ve orta ölçekli toplumlar, tek kutuplu gücün baskın kültürel, ekonomik ve politik etkisi altında ezilebilirler. Bu toplumlar, kendi kültürel kimliklerini koruma ve geliştirme çabalarında engellenmiş

olabilirler. Ayrıca, tek kutuplu dünyada egemen gücün belirlediği politikalar ve çıkarlar doğrultusunda hareket etmek zorunda kalarak, bu toplumlar kendi kaderlerini belirleme konusunda sınırlı bir özgürlüğe sahip olabilirler. Dolayısıyla, tek kutuplu bir dünya düzeninin orta ölçekli tarihsel toplumlar için potansiyel olarak yıkıcı sonuçları olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABRATT, D. (2017) U. S. Intervention in Syria: A Legal Responsibility to Protect?, *Denver Law Review*, 95 (1), 21-71
- ACHARYA, A. ve BUZAN, B. (2019) The World After 1989: ‘Unipolarity’, Globalisation and the Rise of the Rest, *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at Its Centenary* içerisinde kitap bölümü, Cambridge University Press, 179-217
- AGLIETTA, M. (1987) *A Theory of Capitalist Regulation*, Verso
- AGNEW, J. (2021) Immanuel Wallerstein, the “Modern World-System”, and Radical Human Geography, *Human Geography*, 14 (1), 17-30
- AGRAWAL, N. N. (1956) Lenin on National and Colonial Questions, *The Indian Journal of Political Science*, 17 (3), 207-240
- AHMAD, A. (2004) Imperialism of Our Time, *Socialist Register: The New Imperial Challenge*, Vol: 40, Editors: Leo Panitch ve Colin Leys, 43-62
- AKBULUT, Örsan Ö. (2013) Küresel Kapitalizm ve Devlet, *Toplum ve Hekim*, Mayıs-Haziran 2013, Cilt: 28, Sayı:3, 165-171
- AKBULUT, Örsan Ö. (2014) Kapitalizm ve Uluslaşma, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 47, Sayı 3, Eylül 2014, 19-42
- AKDAĞ, İ. (2021) Yayılmacı Milliyetçi İdeoloji Belirli Toplumsal Formasyonların Yükselişi: Ekonomi Politik Açıklama, *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 31-49

- AKŞEMSETTİNOĞLU, G. (2004) The Process of Globalization in International Politics, *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 31, 81-93
- AKTÜRK, Ş. (2006) Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler, *Doğubatu Dergisi*, Sayı: 38, Ankara, Eylül, 23-53
- ALBRITTON, R., JESSOP, B. ve WESTRA, R. (2018) (Der.) *Siyasi İktisat ve Küresel Kapitalizm: 21. Yüzyıl, Bugün ve Yarın*, (C. Cemgil, Çev.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1. Baskı
- ALCOCK, A. (1971) The Establishment of the ILO, *History of the International Labour Organisation* içerisinde kitap bölümü, Palgrave Macmillan, 18-46
- ALMQVIST, J. (2017) EU and the Recognition of New States, *EUBorders Working Paper Series 12*, 1-19
- ALPÖZEN, İ. ve ÖZDEMİR, A. M. (2022) 1977 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasası Bağlamında Kendi Kaderini Tayin Meselesi, *Hacettepe HFD*, 12 (1), 1-36
- ALTHUSSER, L. (2002) *Marx İçin*, (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları
- ALTHUSSER, L. (2004) *Lenin ve Felsefe*, (B. Aksoy, E. Tulpar ve M. Belge, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları
- ALTHUSSER, L. (2005a) *Montesquieu Siyaset ve Tarih*, (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları
- ALTHUSSER, L. (2005b) *Yeniden-Üretim Üzerine*, (A. I. Ergüden, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları

- ALTHUSSER, L. (2010) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları
- ALTHUSSER, L. (2016) *Filozof Olmayanlar İçin Felsefeye Giriş*, (İ. Birkan, Çev.) İstanbul: Can Sanat Yayınları
- ALTHUSSER, L. (2018) *Felsefede Marksist Olmak*, (İ. Birkan, Çev.) İstanbul: Can Yayınları
- ALTINTAŞ, E. ve PEKTAŞ, E. K. (2020) Küreselleşme Sürecinin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkileri ve Ulus-Devletin Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, *KOCATEPEİİBF Dergisi*, Haziran 2020, 22 (1), 115-126
- ALVAREZ, J. E. (2012) State Sovereignty is Not Withering Away: A Few Lessons for the Future, *Realizing Utopia: The Future of International Law* içerisinde kitap bölümü, Oxford University Press, 26-37
- AMAN, S. ve AMAN, S. (2015) Understanding “Failed States” and “State Failure”: Discourses and Limitations, *Pakistan Horizon*, 68 (2), 95-118
- AMBROSIUS, L. E. (2002) Chapter 13: Post-Cold War Wilsonianism: America’s Mission?, *Wilsonianism: Woodrow Wilson and His Legacy in American Foreign Relations* (s. 175-181), Palgrave Macmillan
- AMİN, S. (1992) *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*, (S. Lim, Çev.) İstanbul: Kaynak Yayınları
- ANDERSON, P. (1974) *Lineages of the Absolutist State*, New York: Verso
- ANDERSON, P. (1992) *English Questions*, New York: Verso

- ANDERSON, P. (2002) Internationalism: A Breviary, *New Left Review* 14 March-April, 5-25
- ANDERSON, P. (2013) *Lineages of the Absolutist State*, Verso
- ANDERSON, P. (2023) *Mutlakıyetçi Devletin Kökenleri*, (U. Kocabaşoğlu, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları
- ANIEVAS, A. ve NİŞANCIOğLU, K. (2020) *Batı'nın Egemenliği Nasıl Kuruldu? Kapitalizmin Jeopolitik Kökenleri*, (Ç. Sümer, Çev.) Yordam Kitap, Birinci Basım, İstanbul
- ANIK, M. ve ŞİMŞEK, R. (2022) The Failure of Liberalism in the Face of Humanitarian Issues in the Contemporary World, *Karadeniz Araştırmaları*, XIX/73, 281-299
- ANSOMS, A. (2013) Large-Scale Land Deals and Local Livelihoods in Rwanda: The Bitter Fruit of a New Agrarian Model, *African Studies Review*, 56 (3), 1-23
- APPEL, H. (2004) Institutional Continuity and Change in Postcommunist Economies [Review of Imitation and Politics: Redesigning Modern Germany; Money Unmade: Barter and the Fate of Russian Capitalism; Embedded Politics: Industrial Networks and Institutional Change in Postcommunism, W. Jacoby, D. Woodruff & G. McDermott], *Review of International Political Economy*, 11 (2), 424-437
- APPEL, H. ve ORENSTEIN, M. A. (2016) Why did Neoliberalism Triumph and Endure in the Post-Communist World?, *Comparative Politics*, 48 (3), 313-331
- ARMAOğLU, F. H. (1962) Bolşevik İhtilali ve "Self-Determination" Prensibi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 17 (02), 211-250

- ARNOLD, D. G. ve HARTMAN, L. P. (2006) Worker Rights and Low Wage Industrialization: How to Avoid Sweatshops, *Human Rights Quarterly*, 28 (3), 676-700
- ARRIGHI, G. (1984) Bir Hegemonya Bunalımı, *Genel Bunalımın Dinamikleri*, (F. Akar, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları, 65-123
- ARRIGHI, G. (1998) Capitalism and the Modern World-System: Rethinking the Nondebates of the 1970's, *Review (Fernand Braudel Center)*, 21 (1), 113-129
- ARRIGHI, G. (2016) *Uzun Yirminci Yüzyıl: Para Güç ve Çağımızın Kökenleri*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, (R. Boztemur, Çev.), 2. Baskı
- ARRIGHI, G. ve John S. SAUL (1969) Nationalism and Revolution in Sub-Saharan Africa, *The Socialist Register*, Vol: 6, 137-188
- ATAÖV, T. (1969) Türk Dış Politikası Üzerine Düşünceler, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 24 (01), 95-121
- ATEŞ, M. (2019) *Sömürge Sonrası Dönemde Afrika'daki İngiliz Eski Sömürgeleri İle İngiltere'nin İlişkileri: Nijerya, Kenya ve Güney Afrika Cumhuriyeti Örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- AYDINGÜN, İ. ve ÖZDEMİR, A. M. (2012) *11 Eylül Küresel Felakete Yerel Yorumlar*, Tan Kitabevi Yayınları
- AYKUT, E. (2011) *İnsan Hakları: Eleştirel Yaklaşımlar*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- AYKUT, E. (2013) Marksizm, İnsan Hakları ve Uluslararası Hukuk. A. M. Özdemir (Der.) *Emperyalizmin Hayaletleri: Küresel Düzenlemenin Bugünü*, s. 121-156, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- AYOOB, M. (2004) Third World Perspectives on Humanitarian Intervention and International Administration, *Global Governance*, 10 (1), 99-118
- AZARKAN, E. (2016a) Devletlerin Tanınmasında Dönüm Noktaları: Badinter Komisyonu ve Kosova'nın Tanınması, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 143-184
- AZARKAN, E. (2016b) State Recognition and 1933 Montevideo Convention, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15 (4), 1055-1068
- BAGCHI, A. K. (1983) Towards a Correct Reading of Lenin's Theory of Imperialism, *Economic and Political Weekly*, Vol: 18, No: 31, July 30, 2-12
- BAKAN, S. ve TUNCEL, G. (2012) Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi, *Birey ve Toplum*, 2 (3), 51-65
- BARRETT, S. (2008) Climate Treaties and the Imperative of Enforcement, *Oxford Review of Economic Policy*, 24 (2), 239-258
- BARTHOLOMEW, A. ve BREAKSPEAR, J. (2004) Human Rights as Swords of Empire, *Socialist Register*, Vol: 40, 125-145
- BARUAH, S. (1994) 'Ethnic' Conflict as Stat-Society Struggle: The Poetics and Politics of Assamese Micro-Nationalism, *Modern Asian Studies*, 28, 649-671
- BASS, G. J. (2015) The Indian Way of Humanitarian Intervention, *The Yale Journal of International Law*, 40, 227-294

- BASU-MELLISH, J. (2023) UN Resolution 1514: The Creation of a New Post-Colonial Sovereignty, *Third World Quarterly*, 44 (6), 1306-1323
- BATTIS, M. (2023) On Common Ground: Soviet Nationalities Policy and the Austro-Marxist Premise, *Europe-Asia Studies*, 1-21
- BAUER, O. (2000) *The Question of Nationalities and Social Democracy*, University of Minnesota Press
- BECK, M. ve GERSCHEWSKI, J. (2009) On the Fringes of the International Community: The Making and Survival of “Rogue States”, *Security and Peace*, 27 (2), 84-90
- BEETZ, J., HERZOG, B. ve MAESSE, J. (2018) Introduction Special Issue Marx & Discourse, *Critical Discourse Studies*, 15 (4), 321-324
- BEIRNE, P. ve SHARLET, R. (1980) *Pashukanis: Selected Writings on Marxism and Law*, Academic Press
- BENTON, T. ve CRAIB, I. (2016) *Sosyal Bilim Felsefesi: Toplumsal Düşüncenin Felsefi Temelleri* (Ü. Tatlıcan ve B. Binay, Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık
- BERBEROĞLU, B. (1990) The Internationalization of Capital and Its Impact on Labor on a World Scale, *International Review of Modern Sociology*, 20 (2), 179-192
- BERBEROĞLU, B. (2007) The Centrality of Class in Contemporary Capitalist Society, *International Review of Modern Sociology*, 33 (1), 49-67
- BERGER, M. T. (2001) The Nation-State and the Challenge of Global Capitalism, *Third World Quarterly*, 22 (6), 889-907

- BERGER, T. (2023) Human Rights Beyond the Liberal Script: A Morphological Approach, *International Studies Quarterly*, 67 (3), 1-9
- BERİŞ, H. E. (2008) Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63 (01), 55-80
- BHAMBRA, G. K. (2021) Colonial Global Economy: Towards a Theoretical Reorientation of Political Economy, *Review of International Political Economy*, 28 (2), 307-322
- BHATTACHARYA, M. (2001) Globalisation, Governance and Development, *The Indian Journal of Political Science*, 62 (3), 349-357
- BIGO, D. (1998) Ethnicity, State, and World-System: Comments on the Ways of Making History, *International Political Science Review*, 19 (3), 305-310
- BINAISA, G. L. (1977) Organization of African Unity and Decolonization: Present and Future Trends, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 432, 52-69
- BINDER, M. (2015) Paths to Intervention: What Explains the UN's Selective Response to Humanitarian Crises? *Journal of Peace Research*, 52 (6), 712-726
- BIRD, F. (2020) A Defense of Objectivity in the Social Sciences, Rightly Understood, *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 16 (1), 83-98
- BLACKBURN, R. (2011) Reclaiming Human Rights, *New Left Review*, 69, May-June 2011, 126-138

- BLAD, C. (2008) Globalization and the Efficacy of National Culture: A Methodological Framework for Analyzing the Neoliberal State, *International Journal of Social Inquiry*, 1 (2), 37-67
- BLAUT, J. M. (1987) *The National Question: Decolonizing the Theory of Nationalism*, Zed Books Ltd. London and New Jersey
- BONIKOWSKI, B. ve GHEIHMAN, N. (2015) Nation-State as Symbolic Construct, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 16, 309-314
- BOOKCHIN, M. (1999) *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü* (B. Özyalçın, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- BOWRING, B. (2011) Marx, Lenin and Pashukanis on Self-Determination: Response to Robert Knox, *Historical Materialism* 19 (2), 113-127
- BRESSER-PEREIRA, L. C. (2008) Globalization, Nation-State and Catching Up, *Brazilian Journal of Political Economy*, 28 (4), 557-576
- BROCK, G. (2006) Humanitarian Intervention: Closing the Gap Between Theory and Practice, *Journal of Applied Philosophy*, 23 (3), 277-291
- BRUBAKER, W. R. (1989) The French Revolution and the Invention of Citizenship, *French Politics and Society*, 7 (3), 30-49
- BUCHANAN, A. (2018) The Internal Legitimacy of Humanitarian Intervention, Institutionalizing the Just War içerisinde kitap bölümü, *Oxford University Press*, 155-185
- BUHARIN, N. (2005) *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* (U. S. Akalın, çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları

- BUSH, R., MARTINIELLO, G. ve MERCER, C. (2011) Humanitarian Imperialism, *Review of African Political Economy*, 38 (129), 357-365
- BUZAN, B. ve HANSEN, L. (2009) *The Evolution of International Security Studies*, New York: Cambridge University Press
- CABLE, V. (1995) The Diminished Nation-State: A Study in the Loss of Economic Power, *Daedalus*, 124 (2), 23-53
- CALDERONE, S. ve RHOADS, R. A. (2010) Neoliberalism, the New Imperialism, and the “Disappearing” Nation-State: A Case Study, *Globalization, Comparative Education and Policy Research*, (s. 3-18) Springer Science & Business Media B.V.
- CALLINICOS, A. (2007) Does Capitalism Need the State System?, *Cambridge Review of International Affairs*, 20 (4), 533-549
- CALLINICOS, A. (2014) *Emperyalizm ve Küresel Ekonomi Politik*, (İ. Ata, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi
- CANEY, S. (2011) Humanity, Associations, and Global Justice: In Defence of Humanity-Centred Cosmopolitan Egalitarianism, *The Monist*, 94 (4), 506-534
- CANEY, S. ve HEPBURN, C. (2011) Carbon Trading: Unethical, Unjust and Ineffective? *Centre for Climate Change Economics and Policy Working Paper No. 59*, 1-35
- CANŞEN, E. (2016) Avusturya Sosyalizmi'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), 69-81

- CARROLL, W. K. (2013) Global Capitalism, American Empire, Collective Imperialism? *Studies in Political Economy*, 92 (1), 93-100
- CERNY, P. G. (2006) Plurality, Pluralism, and Power: Elements of Pluralist Analysis in an Age of Globalization, (Ed: Rainer Eisfeld) *Pluralism: Developments in the Theory and Practice of Democracy* içerisinde kitap bölümü, Verlag Barbara Budrich, 81-111
- CHANDLER, D. (2006) *From Kosovo to Kabul and Beyond, Human Rights and International Intervention*, London: Pluto Press
- CHARRON, A. (2016) Whose is Crimea? Contested Sovereignty and Regional Identity, *Region*, 5 (2), 225-256
- CHATTOPADHYAY, P. (2001) A Manifesto of Emancipation: Marx's "Marginal Notes", *Economics and Political Weekly*, 36 (13), 1134-1140
- CHAUDHURY, S. K. ve SARKAR, S. (2018) Colonial Exploitation – A Real Fact of Human History and Civilization, *Sociology of Social Behaviour* içerisinde kitap bölümü, (Ed: Sukanta Sarkar, Saidur Rahman ve Mahammad Afsar Alam), New Delhi: Global Vision Publishing House, 231-237
- CHIMNI, B. S. (1999) Marxism and International Law: A Contemporary Analysis, *Economic and Political Weekly*, Vol: 34, No: 6, 337-349
- CHIMNI, B. (2008) An Outline of a Marxist Course on Public International Law. S. Marks (Ed.) *International Law on the Left: Re-examining Marxist Legacies*, (s. 53-91). Cambridge: Cambridge University Press

- CHIMNI, B. (2012) Legitimizing the International Rule of Law. J. Crawford & M. Koskenniemi (Ed.), *The Cambridge Companion to International Law* (s. 290-308). Cambridge: Cambridge University Press
- CHIMNI, B. (2017) Anti-Imperialism: Then and Now. L. Eslava, M. Fakhri & V. Nesiah (Ed.), *Bandung, Global History, and International Law: Critical Past and Pending Futures* (s. 35-48). Cambridge: Cambridge University Press
- CHIN, C. (2021) Multiculturalism and Nationalism: Models of Belonging to Diverse Political Community, *Nations and Nationalism*, 27 (1), 112-129
- CHIRINDO, K. (2018) Micronations and Postnational Rhetorics, *Women's Studies in Communication*, 41: 4, 383-393
- CHLOROS, A. G. (1958) What is Natural Law? *The Modern Law Review*, 21 (6), 609-622
- CHOKSY, C. E. B. ve CHOKSY, J. K. (2011) American Intervention in Failing Countries is Necessary, *E-International Relations*, 1-10
- CİVELEK, J. (2006) Helsinki Son Senedi, Paris Şartı ve AGİT, *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), 1-32
- CLAPHAM, C. (1992) The Collapse of Socialist Development in the Third World, *Third World Quarterly*, 13 (1), 13-25
- CLIFFORD-VAUGHAN, M. ve SCOTFORD-NORTON, M. (1967) Legal Norms and Social Order: Petrazycki, Pareto, Durkheim, *The British Journal of Sociology*, 18, 269-369

- CLIFTON, J. A. (1977) Competition and the Evolution of the Capitalist Mode of Production, *Cambridge Journal of Economics*, 1 (2), 137-151
- CLOOTS, E. (2015) The Value of Respect for National Identity, *National Identity in EU Law* içerisinde kitap bölümü, Oxford University Press, 81-112
- COGGINS, B. (2011) Friends in High Places: International Politics and the Emergence of States from Secessionism, *International Organization*, 65 (3), 433-467
- COHEN, L. H. (1978) The American Revolution and Natural Law Theory, *Journal of the History of Ideas*, 39 (3), 491-502
- COLUZZI, P. (2006) Minority Language Planning and Micronationalism in Italy: The Cases of Lombardy and Friuli, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 27: 6, 457-471
- COP, B. ve EYMİRLİOĞLU, D. (2005) The Right of Self-Determination in International Law Towards the 40th Anniversary of the Adoption of ICCPR and ICESCR, *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 10 (4), 115-146
- COPE, Z. (2019) *The Wealth of (Some) Nations: Imperialism and the Mechanics of Value Transfer*, Pluto Press
- CORVINO, F. (2019) Labour Commodification and Global Justice, *Kriterion – Journal of Philosophy*, 33 (1), 53-88
- COŞKUNAYDIN, A. (2015) *SSCB'nin Dağılmasından Sonraki Süreçte Rusya'daki Yazılı Basının Geçirdiği Değişimler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi

- COWIE, J. ve SALVATORE, N. (2008) The Long Exception: Rethinking the Place of the New Deal in American History, *International Labor and Working-Class History*, 74, 3-32
- CRAWFORD, J. (2007) The Criteria for Statehood: Statehood as Effectiveness, *The Creation of States in International Law* içerisinde kitap bölümü, Oxford University Press, 37-95
- CROCKER, L. (1972) Marx's Concept of Exploitation, *Social Theory and Practice*, 2 (2), 201-215
- CROZAT, C. (1953) Devletler Hukukunda Tanıma, (E. F. Çelik, Çev.) *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 19, Sayı 1-2, 3-32
- ÇATIR, V. (2022) *Avrupa Birliği Kültür Politikaları Çerçevesinde Kültürel Çeşitlilik*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- ÇAVUŞOĞLU, A. (2019) Doğal Haklar ve Jeremy Bentham, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 37, 24-31
- ÇELİK, S. (2021) Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Yaklaşımı, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Aralık, 5 (2), 639-672
- ÇETİNOĞLU HARUNOĞLU, N. (2019) Eisenhower'dan Obama'ya: ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Suriye, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 74, No. 4, 1149-1182
- ÇİLLİLER, Y. (2014) Küreselleşme ve Milliyetçiliklere Etkisi, *Akademik Hassasiyetler*, 1 (1), 88-98

- ÇOLAK, S. (2015) *Özel Bir Kolonyalizm Türü: Apartheid*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- D'ENCAUSSE, H. C. (2019) *Dünyayı Değiştiren Altı Yıl: 1985-1991 Sovyet İmparatorluğu'nun Yıkılışı*, (Ş. Aktaş, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- DABAN, C. (2017) Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmaların Yönteme Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2017/2, Sayı: 27, 190-227
- DAHL, R. A. (1983) Federalism and the Democratic Process, *Nomos*, 25, 95-108
- DALAR, M. (2015) Kendi Kaderini Tayin Hakkı Kavramı, Federasyon ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 32, 13-57
- DALBY, S. (2008) Imperialism, Domination, Culture: The Continued Relevance of Critical Geopolitics, *Geopolitics*, 13 (3), 413-436
- DAVIES, N. (2006) *Avrupa Tarihi: Doğu'dan Batı'ya, Buz Çağı'ndan Soğuk Savaş'a, Urallar'dan Cebelitarık'a Avrupa'nın Panoraması*, (M. A. Kılıçbay, Çev. Ed.) Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık
- DE LA CUBA, P. M. (2011) The Statehood of 'Collapsed' States in Public International Law, *Agenda Internacional*, XVIII (29), 121-174
- DE PAGE, H. (1944) *Tabii Hukuk ve Hukuki Pozitivizm*, (H. Uzbank, Çev.), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 96-126

- DE PAULA, P. G. (2022) Labour-Value: Living Labour as an Alternative to Physiological and Value-Form Interpretations of Marx's Theory, *Critique*, 50 (4), 557-579
- DE VREEDE, E. (2014) Integration and Identity in Global Society: An Invitation to Dialogue and Conceptual Handles for Discussion, *World Affairs: The Journal of International Issues*, 18 (1), 24-35
- DEĞDAŞ, U. C. (2018) Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 6, 21-40
- DEĞİRMENCİOĞLU, İ. B. (2007) Rakipsiz Kalan Güç Kendini Yok Eder: ABD İmparatorluğu, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 3 (6), 71-93
- DELANTY, G. (2019) The Future of Capitalism: Trends, Scenarios and Prospects for the Future, *Journal of Classical Sociology*, 19 (1), 10-26
- DEMİR, Y. ve TERZİ, N. (2020) Modern Devletin Gelişimi: Küreselleşme, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Yıl: 2020, 12 (22): 1-11
- DEMİR, Z. (2018) Karl Marx'ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma ve Sonuçları, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3 (5), 63-74
- DEMİRLİ, A. (2016) *Demokrat Parti'nin Laiklik Söylemi: Devletin Baskı Aygıtından Din Hürriyetine*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- DEMİRLİ, A. ve ÖZDEMİR, A. M. (2019) Uluslararası Hukuku Dönemselleştirmek: Pozitivist Söylem ve Ötesi, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 16, Sayı 63, 51-67
- DEMİRTAŞ, G. (2010) A Classification on the Concept of Governance, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* (C. XII, S. II), 141-165

- DERRIDA, J. (2004) The Last of the Rogue States: The “Democracy to Come”, Opening in Two Turns, *South Atlantic Quarterly*, 103 (2-3), 323-341
- DIECKHOFF, A. ve SCHOCH, C. (2017) Nationalism and Globalization, *Nationalism and the Multination State* içerisinde, Oxford University Press
- DILK, J. (2010) Reevaluating Self-Determination in a Post-Colonial World, *Buffalo Human Rights Law Review*, Vol. 16, 289-311
- DILLARD, D. (1987) Money as an Institution of Capitalism, *Journal of Economic Issues*, 21 (4), 1623-1647
- DOĞAN, M. (2023) The Westphalian System of the Modern International Relations: Violation of Sovereignty, Ignorance of Indigenous Rights, and Extension of Medieval Practices in the Case of Mosul Occupation, *Alternatif Politika*, 15 (2), 368-384
- DRZEWICKI, K. (2005) The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life – Five Years After and More Years Ahead, *International Journal on Minority and Group Rights*, 12 (2/3), 123-131
- DUCH, R. M. (1993) Tolerating Economic Reform: Popular Support for Transition to a Free Market in the Former Soviet Union, *The American Political Science Review*, 87 (3), 590-608
- DUCHESNE, R. (2011) *The Uniqueness of Western Civilization*, Brill Publishing
- DUMAN, M. Z. (2009) Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük, *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, No. 1, Nisan, 93-112

- DUMAN, Y. (2016) *Rojava: Bir Demokratik Özerklik Deneyimi*, İstanbul: İletişim Yayınları
- DURMUŞ, M. (2016) Savaşlar ve İşçi Sınıfı, *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 16 (58), 29-44
- D'SOUZA, R. (2013) Imperialism and Self-Determination: Revisiting the Nexus in Lenin, Vol: XLVIII, No: 15, *EPW Economic & Political Weekly*, 60-69
- EAGLETON, T. (1996) *İdeoloji* (M. Özcan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- EAGLETON, T. (2014) *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*, (U. Özmakas, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları
- EAGLETON, T. (2018) *Marx Neden Haklıydı?* (O. Köymen, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap Yayınları, 3. Basım
- ECONOMIDES, S. (2011) The Making of a Failed State: The Case of Kosovo, *European View*, 10 (2), 195-200
- EDELMAN, B. (1979) *Ownership of the Image: Elements for a Marxist Theory of Law*, Londra: Routledge and Kegan Paul
- EDİGER, V. Ş., DEVLEN, B. ve BİNGÖL MCDONALD, D. (2012) Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği, *Uluslararası İlişkiler*, 9 (33), 73-92
- EDLES, L. D. (1999) A Culturalist Approach to Ethnic Nationalist Movements: Symbolization and Basque and Catalan Nationalism in Spain, *Social Science History*, 23 (3), 311-355

- EICHENGREEN, B., UZAN, M., CRAFTS, N. ve HELLWIG, M. (1992) The Marshall Plan: Economic Effects and Implications for Eastern Europe and the Former USSR, *Economic Policy*, 7 (14), 14-75
- EKİZ, C. (2010) Kapitalist Tekelleşmenin Tılsımı: Rekabet İlkesi, *Memleket Siyaset Yönetim*, Cilt: 5, Sayı: 14, 2010/14, 150-186
- ELLIOTT, C. F. (1965) Lenin, Rosa Luxemburg and the Dilemma of the Non-Revolutionary Proletariat, *Midwest Journal of Political Science*, 9 (4), 327-338
- ENGELS, F. (1974) *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* (Ö. Ünalın, Çev.) Ankara: Sol Yayınları
- ENYEW, E. L. (2022) Sailing With TWAIL: A Historical Inquiry into Third World Perspectives on the Law of the Sea, *Chinese Journal of International Law*, 21 (3), 439-497
- ERGİL, D. (1977) Emperyalizmin Yapısal Kuramı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 32 (01), 189-206
- ERGİL, D. (1995) Çokkültürlülük ve Çokdillilik, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50 (03), 159-165
- ERIKSEN, S. S. (2011) “State Failure” in Theory and Practice: The Idea of the State and the Contradictions of State Formation, *Review of International Studies*, 37 (1), 229-247
- ERKAN, E., SAYIN, H. ve KAÇER, F. (2022) Neoliberalism, Political Participation and Democracy, *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 485-506

- ERKEN, B. (2019) *Amerikan Hegemonyası Bağlamında Siyasal Düzen*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- EROĞUL, C. (2003) Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına ve Anayasa Yargısına Etkileri, *Anayasa Yargısı*, 19 (1), 16-34
- EROL, M. S. ve ÇELİK, K. E. (2018) ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği, *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), 14-45
- ERTUĞRUL, Ü. E. (2016) Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XX, Y. 2016, Sa. 2, 441-470
- ESKİBİNA, Y. (2021) Küreselleşme ve Mikro Milliyetçiliğin Megreller ile Lazlar Üzerindeki Etkisi, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Volume: 50, Summer-2021, 303-318
- EVANS, T. (2013) *Universal Human Rights in the Global Political Economy*, Human Rights: The Hard Questions içerisinde kitap bölümü, (Ed. C. Holder and D. Reidy) Cambridge University Press, 174-192
- EVENITSKY, A. (1963) Marx's Model of Expanded Reproduction, *Science & Society*, 27 (2), 159-175
- EZERGAILIS, A. (1971) The Nationality Question in Bolshevik Ideology, *Bulletin of Baltic Studies*, 2 (5), 3-19
- FADAE, S. ve BRANCOLINI, C. (2019) From National Liberation to Radical Democracy: Exploring the Shift in the Kurdish Liberation Movement in Turkey, *Ethnicities*, 19 (5), 858-875

- FERIOLI, E. (2015) Rule of Law and Constitutional Democracy, *The Turkish Yearbook of International Relations*, 46, 91-105
- FERRARO, T. (2022) International Humanitarian Law, Principled Humanitarian Action, Counterterrorism and Sanctions: Some Perspectives on Selected Issues, *International Review of the Red Cross*, 109-155
- FERRO, M. (2002) *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar 13.-20. Yüzyıl*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- FETTWEIS, C. J. (2017) Unipolarity, Hegemony, and the New Peace, *Security Studies*, 26 (3), 423-451
- FINDLEY, C. V. (2019) *Dünya Tarihinde Türkler: Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın İçlerine*, (A. Anadol, Çev.) İstanbul: Alfa Tarih Yayınları
- FLEINER, T. (2009) The Current Situation of Federalism in Switzerland, *REAF*, 9, 51-90
- FOSTER, J. B. (2017) Küreselleşmiş Tekelci-Finans Kapitalin Yeni Emperyalizmi, *Monthly Review Bağımsız Sosyalist Dergi*, Ocak 2017/1, 35-57
- FOURCADE-GOURINCHAS, M. ve BABB, S. L. (2002) The Rebirth of the Liberal Creed: Paths to Neoliberalism in Four Countries, *American Journal of Sociology*, 108 (3), 533-579
- FRANK, A. G. (2010) *Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi* (K. Kurtul, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

- FRANK, A. G. ve GILLS, B. K. (2003) 5000 Yıllık Dünya Sistemi: Disiplinler Arası Bir Giriş, A. G. Frank ve B. K. Gills (Der.) *Dünya Sistemi: Beş Yüzyıllık Mı, Beş Binyıllık Mı?* (s. 41-136) (E. Soğancılar, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- FREEMAN, M. (2011) *Human Rights: An Interdisciplinary Approach*, Polity Press
- FREEMAN, M. (2015) Neoliberal Policies and Human Rights, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 141-164
- FRIEDMAN, A. G. ve WILLIAMS, C. A. (1979) The Group of 77 at the United Nations: An Emergent Force in the Law of the Sea, *San Diego Law Review*, 16 (3), 555-574
- FRIEDMAN, J. ve RUTLAND, P. (2017) Anti-Imperialism: The Leninist Legacy and the Fate of World Revolution, *Slavic Review*, 76 (3), 591-599
- FULCHER, J. (2000) Globalisation, the Nation-State and Global Society, *The Sociological Review*, 48 (4), 522-543
- GAGNON, V. P. (1994) Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia, *International Security*, 19 (3), 130-166
- GARLAND, D. (2014) The Welfare State: A Fundamental Dimension of Modern Government, *European Journal of Sociology*, 55 (3), 327-364
- GARTZKE, E. ve ROHNER, D. (2011) The Political Economy of Imperialism, Decolonization and Development, *British Journal of Political Science*, 41 (3), 525-556

- GAT, A. ve YAKOBSON, A. (2019) *Uluslar: Siyasi Etnisite ve Milliyetçiliğin Uzun Tarihi ve Derin Kökleri*, (Ş. Özcan, Çev.), İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınları, 1. Basım
- GATHII, J. T. (2007) Imperialism, Colonialism, and International Law, *Buffalo Law Review*, 54 (4), 1013-1066
- GEE, J. P. ve GREEN, J. L. (1998) Discourse Analysis, Learning, and Social Practice: A Methodological Study, *Review of Research in Education*, 23, 119-169
- GEERTZ, C. (2004) What is a State If It is Not a Sovereign?: Reflections on Politics in Complicated Places, *Current Anthropology*, 45 (5), 577-593
- GELLNER, E. (1992) *Uluslar ve Ulusçuluk*, (B. E. Behar ve G. G. Özdoğan, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları
- GENÇOĞLU, A. Y. (2020) Kapitalizme Teorik Yaklaşımlar: Kapitalist Ekonomik Sistemin Temel Nitelikleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Temaşa Felsefe Dergisi*, 14, 237-256
- GERBER, D. ve BRINCAT, S. (2021) When Öcalan met Bookchin: The Kurdish Freedom Movement and the Political Theory of Democratic Confederalism, *Geopolitics*, 26 (4), 973-997
- GETACHEW, A. (2021) *İmparatorluktan Sonra Dünyakurmak: Kendi Kaderini Tayinin Yükselişi ve Düşüşü*, (E. C. Dağlıoğlu, Çev.) İstanbul: Runik Kitap Yayınları
- GHOSH, A. (1997) Capitalism, Nation State and Development in a Globalised World, *Economic and Political Weekly*, 32 (14), 683-686

- GIBSON, J. L. (1993) Perceived Political Freedom in the Soviet Union, *The Journal of Politics*, 55 (4), 936-974
- GILL, S. (1990) Two Concepts of International Political Economy [Review of Production Power and World Order: Social Forces in the Making of History; The Political Economy of International Relations, by R. W. Cox & R. Gilpin], *Review of International Studies*, 16 (4), 369-381
- GLENN, J. (1997) Nations and Nationalism: Marxist Approaches To The Subject, *Nationalism and Ethnic Politics*, 3: 2, 79-100
- GOH, E. (2019) US Dominance and American Bias in International Relations Scholarship: A View from the Outside, *Journal of Global Security Studies*, 4 (3), 402-410
- GOMEZ-QUINONES, J. (1982) Critique on the National Question, Self-Determination and Nationalism, *Latin American Perspectives*, 9 (2), 62-83
- GOODHART, M. (2001) Democracy, Globalization, and the Problem of the State, *Polity*, 33 (4), 527-546
- GRAEBER, D. (2009) Neoliberalism, or The Bureaucratization of the World, *The Insecure American: How We Got Here and What We Should Do About It* içerisinde kitap bölümü, (ed: Hugh Gusterson ve Catherine Besteman), Berkeley: University of California Press, 79-96
- GRANT, T. D. (2015) Annexation of Crimea, *The American Journal of International Law*, 109 (1), 68-95
- GRAZIANI, A. ve VALE, M. (1997) The Marxist Theory of Money, *International Journal of Political Economy*, 27 (2), 26-50

- GRIFFITHS, M. (2004) Beyond The Bush Doctrine: American Hegemony and World Order, *Australasian Journal of American Studies*, 23 (1), 63-75
- GRININ, L. E. ve KOROTAYEV, A. V. (2013) Globalization and the World System Evolution, *Evolution: Development within Different Paradigms*, 30-68
- GUMISIRIZA, P. (2018) Neoliberal Policies and Impact on Developing Countries, *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*, 1-12
- GÜLER, B. A. (2023) *Devlet Bilimi: Göçebe ve Yerleşik Devlet*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2. Baskı
- GÜLER, M. S. (2023) Road to Democratic Confederalism – from Idea of Socialist Kurdish State to Autonomous Administration, *Acta Politica Polonica*, 83-94
- GÜLSÜN, R. (2016) İsviçre Hükümet Sistemi, *International Journal of Legal Progress*, 2 (2), 127-153
- GÜMPLOVA, P. (2020) Sovereignty over Natural Resources – A Normative Reinterpretation, *Global Constitutionalism*, 9 (1), 7-37
- GÜNDÜZ, C. (2022) İngiltere’de Çartist Hareket’in Oluşumu ve Faaliyetleri (1832-1867), *İnsan ve Toplum Bilimleri Akademi Dergisi*, 2/1, 40-66
- GÜNER, S. Ş. ve KOÇ, D. E. (2017) Shifting Balances of Power In The Syrian Conflict, *Turkish Policy Quarterly*, 16 (1), 123-131
- GÜNEŞ, C. (2017) Turkey’s New Left, *New Left Review* 107 September-October 2017, 9-30

- GÜNEŞ, S. (2017) İmtiyaz Sözleşmelerinde Tahkim, *Public and Private International Law Bulletin*, 37 (2), 408-438
- GÜRBÜZ, E. A. (2021) Amerika Birleşik Devletleri'nin YPG'ye Desteğinin Uluslararası Sorumluluk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, *Güv. Str. Derg.* 17 (40), 899-925
- GÜRER, Ç. (2015) Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak: Kürt Siyasal Hareketinin Demokratik Özerklik Yaklaşımı, *Mülkiye Dergisi*, 39 (1), 57-91
- GÜRÜN, F. (2017) The Effect of Globalization and Localization Process on Local Governments in Turkey, *Journal of Social Policy Conferences*, 73, 35-58
- GÜZEL, S. Ç. (2021) Ulusalcılığın Ontolojisini Anlamak: Sivil ve Etnik Milliyetçilikler Bağlamında Bir Analiz, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 26, 29-45
- HABİB, I. (2003) Capital Accumulation and the Exploitation of the "Unequal" World: Insights from a Debate within Marxism, *Social Scientist*, 31 (3/4), 3-26
- HACIOĞLU, B. L. (2007) NATO's Intervention In Kosovo: Historical, Political and Legal Aspects, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, Sa. 1-2, 777-813
- HAFIZOĞULLARI, Z. (1991) Laiklik, *Erdem*, 7 (20), 349-373
- HALE, C. R. (2005) Neoliberal Multiculturalism, *POLAR: Political and Legal Anthropology Review*, 28 (1), 10-19

- HALİFEOĞLU, M. ve YETİŞ, M. (2013) Gramsci, Sivil Toplum-Devlet İkiliği ve Kuramsal Kökenler, *Mülkiye Dergisi*, 37 (1), 163-188
- HALL, J. A. (1987) Classical Liberalism and the Modern State, *Daedalus*, 116 (3), 95-118
- HALL, J. A. (2008) Milletleri Türdeşleştirmenin Koşulları. U. Özkırmırlı (Der.) *21. Yüzyılda Milliyetçilik* (s. 15-34), (Y. Başkavak, Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- HARDT, M. ve NEGRI, A. (2004) *Çokluk, İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- HARDT, M. ve NEGRI, A. (2019) Empire, Twenty Years On, *New Left Review* 120, November-December 2019, 67-92
- HARMES, A. (2012) The Rise of Neoliberal Nationalism, *Review of International Political Economy*, 19: 1, 59-86
- HARRIS, D. J. (1983) Accumulation of Capital and the Rate of Profit in Marxian Theory, *Cambridge Journal of Economics*, 7 (3/4), 311-330
- HARRIS, N. ve DELANTY, G. (2023) What is Capitalism? Toward a Working Definition, *Social Science Information*, 62 (3), 323-344
- HARVEY, D. (2005) The Neoliberal State, *A Brief History of Neoliberalism* içerisinde kitap bölümü, Oxford University Press, 64-86
- HARVEY, D. (2007) Neoliberalism as Creative Destruction, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 610, 22-44

HARVEY, D. (2016) *Yeni Emperyalizm*, İstanbul: Sel Yayıncılık

HAUSERMANN, S. (2019) Why Multiculturalism is not a Threat to Redistributive Solidarity – Banting Keith and Will Kymlicka, The Strains of Commitment, The Political Sources of Solidarity in Diverse Societies, Oxford: Oxford University Press, *European Journal of Sociology*, 60 (3), 421-424

HAZIR, M. (2012) Çokkültürlülük Teorisine Çağdaş Katkılar ve Bireysel Haklar – Grup Hakları Ekseninde Çokkültürlülüğü Tartışmak, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, Yıl: 2012, 1-28

HEARN, J. (2015) Nationalism and Globalization: Challenging Assumptions, *The SAIS Review of International Affairs*, 35 (2), 5-11

HECHTER, M. (2000) *Containing Nationalism*, New York: Oxford University Press

HIGGINS, R. (2016) The United Nations at 70 Years: The Impact Upon International Law, *The International and Comparative Law Quarterly*, 65 (1), 1-19

HILL, C. (2016) *İngiltere’de Devrim Çağı 1603-1714*, (U. Kocabaşoğlu, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları

HIRST, P. ve THOMPSON, G. (1995) Globalization and The Future of The Nation State, *Economy and Society*, Volume 24, Number 3, 408-442

HIRST, P. ve THOMPSON, G. (2002) The Future of Globalization, *Cooperation and Conflict*, 37 (3), 247-265

HOBSBAWM, E. J. (1996a) *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi, Birinci Baskı

- HOBSBAWM, E. J. (1996b) Language, Culture, and National Identity, *Social Research*, 63 (4), 1065-1080
- HOBSBAWM, E. J. (1996c) The Future of the State, *Development and Change*, 27 (2), 267-278
- HOBSBAWM, E. J. (1999) *İmparatorluk Çağı 1875-1914*, (V. Aslan, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı
- HOBSBAWM, E. J. (2003a) *Devrim Çağı 1789-1848*, (B. S. Şener, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- HOBSBAWM, E. J. (2003b) *Sanayi ve İmparatorluk*, (A. Ersoy, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- HOBSBAWM, E. J. (2009) *Fransız Devrimi'ne Bakış: İki Yüz Yıl Sonra Marseillaise'nin Yankıları*, (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları
- HOBSBAWM, E. J. (2020) *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit, Gerçeklik*, Ayrıntı Yayınları
- HOBSBAWM, E. J. ve KERTZER, D. J. (1992) Ethnicity and Nationalism in Europe Today, *Anthropology Today*, 8 (1), 3-8
- HOBSON, J. M. (2022) *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, (E. Ermert, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı
- HOMOLAR, A. (2010) Rebels without a Conscience: The Evolution of the Rogue States Narrative in US Security Policy, *European Journal of International Relations*, 17 (4), 705-727

- HOPKINS, T. K. ve WALLERSTEIN, I. (2016) Patterns of Development of the Modern World-System, *Review (Fernand Braudel Center)*, 39 (1/4), 83-128
- HOWELL, C. (2016) Regulating Class in the Neoliberal Era: The Role of the State in the Restructuring of Work and Employment Relations, *Work, Employment & Society*, 30 (4), 573-589
- HROCH, M. (1998) Real and Constructed: The Nature of the Nation. J. A. Hall (Ed.) *The State of the Nation: Ernest Gellner and the Theory of Nationalism* (s. 91-106), Cambridge University Press
- HROCH, M. (2011) *Avrupa'da Milli Uyanış*, (A. Özdemir, Çev.) İletişim Yayınları
- HUNT, A. (2010) "Marxist Theory of Law", *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*, (Ed. D. Patterson), John Wiley & Sons Ltd
- HURRELL, A. (1995) Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics, *Review of International Studies*, 21 (4), 331-358
- HUSSEIN, K. A. ve de MELLO, L. R. (1999) International Capital Mobility in Developing Countries: Theory and Evidence, *Journal of International Money and Finance*, 18 (3), 367-381
- HUTCHINGS, K. (2021) Revolutionary Thinking: Luxemburg's Socialist International Theory, (Ed: Owens P., Rietzler K.) *Women's International Thought: A New History* içerisinde kitap bölümü, Cambridge University Press, 52-71
- IKEJIAKU, B. (2013) International Law is Western Made Global Law: The Perception of Third-World Category, *African Journal of Legal Studies*, 6, 337-356

- IKENBERRY, G. J. (2009) Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order, *Perspectives on Politics*, 7 (1), 71-87
- İM, H. B. (1991) Hegemony and Counter-Hegemony in Gramsci, *Asian Perspective*, 15 (1), 123-156
- İMİL, M. (2019) Küreselleşme ve Eriyen Kolektif Aidiyetler, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 15, 73-88
- İORNS, C. J. (1992) Indigenous Peoples and Self Determination: Challenging State Sovereignty, *Case Western Reserve Journal of International Law*, 24 (2), 199-348
- ISHIYAMA, J. (2004) Does Globalization Breed Ethnic Conflict? *Nationalism and Ethnic Politics*, 9 (4), 1-23
- İSTOK, R. ve NOVAKOVA, S. (2014) Micronationalism as a Phenomenon of the Present, *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis Et Naturae Universitas Presoviensis, Prirodne Vedy, Folia Geographica*, Volume: 56, No:1, s. 46-56
- İMER, S. (2012) Onbir Eylül Sonrası Küresel Değişimler. AYDINGÜN, İ. ve ÖZDEMİR, A. M. (Der.) *11 Eylül Küresel Felakete Yerel Yorumlar*, s. 132-147, Tan Kitabevi Yayınları
- İŞYAR, Ö. G. (2017) Suriye İç Savaşı'nda PYD'nin Aktörleşmesinin Başlıca Nedenleri, *Bilge Strateji*, 9 (16), 33-67
- JACHTENFUCHS, M. ve KRISCH, N. (2016) Subsidiarity in Global Governance, *Law and Contemporary Problems*, 79 (2), 1-26

- JAHIC, M. (2012) *I. Dünya Savaşı'ndan Günümüze "Ulusların Kendi Kaderini Belirleme Hakkı"nın Değişen İçeriği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- JAMNEJAD, M. ve WOOD, M. (2009) The Principle of Non-intervention, *Leiden Journal of International Law*, 22 (2), 345-381
- JESSOP, B. (1977) Recent Theories of the Capitalist State, *Cambridge Journal of Economics*, 1 (4), 353-373
- JESSOP, B. (1991) Accumulation Strategies, State Forms and Hegemonic Projects, *The State Debate*, 157-182
- JESSOP, B. (2008) Developments in Marxist Theory, *The Blackwell Companion to Political Sociology*, 7-16
- JESSOP, B. (2013) Dynamics of Regionalism and Globalism: A Critical Political Economy Perspective, *Ritsumeikan Social Science Review*, 5, 3-24
- JESSOP, B. (2016) *Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak*, Ankara: Epos Yayınları
- JOHNSTON, H. (2019) Nationalism, Nationalist Movements, and Social Movement Theory, (Ed: David A. Snow, Sarah A. Soule, Hanspeter Kriesi ve Holly J. McCammon) *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements* içerisinde kitap bölümü, John Wiley & Sons Ltd., 635-650
- JOSEFOVA, A. (2014) The Cultural Diversity as a Phenomenon of the Multicultural Society, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 152, 1019-1021

- KAKWAGH, V. V. (2021) Milestones in the Making of the Third World: A Historical Exposition, *Global Journal of Social Sciences*, 20, 49-58
- KALAYCI, H. (2008) Referandumla Ayrılma Konusunda Yüksek Mahkemenin Tutumu: Kanada-Quebec Örneği, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63-1, 151-174
- KANSU KARADAĞ, A. (2020) *Güçler Ayrılığı ve Hegemonya: Kuramsal Bir Tartışma*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- KAPLAN, D. H. (1992) Nationalism at a Micro-Scale, *Political Geography*, 11 (3), 259-282
- KARA, A. (2022) “Fransız Devrimi Sonrası Fransa’da Siyasal Rejim Değişimleri ve Meşruiyet Algısının Dönüşümü”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8 (60), 1142-1151
- KARADAĞ, A. ve YAMAN, H. (2018) Üç Farklı Milliyetçilik, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Kış 2018, Cilt: 9, Sayı: 2, 84-108
- KARAHANOĞULLARI, O. (2002) Marksizm ve Hukuk, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (02), 61-92
- KARAHANOĞULLARI, O. (2003) “Marksizm ve Hukuk” Yazın İncelemesi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (03), 197-232
- KARAKOÇ, J. (2006) ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO’nun Kosova Müdahalesi, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/1, 227-242

- KARATAŞLI, Ş. S. (2020) Capitalism and Nationalism in the Longue Duree: Hegemony, Crisis, and State-Seeking Nationalist Mobilization, 1492-2013, *International Journal of Comparative Sociology*, 1-31
- KARDAŞ, Ş. (2013) Humanitarian Intervention As a ‘Responsibility to Protect’: An International Society Approach, *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 2 (1), 21-38
- KAYGUSUZ, Ö. (2014) Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı
- KAYMAZ, İ. Ş. (2007) Emperyalizmin “Kürt” Kartı, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 1, 155-193
- KAZANCI, M. (2002) Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (01), 55-87
- KEATING, M. (1985) The Rise and Decline of Micronationalism in Mainland France, *Political Studies*, XXXIII, 1-18
- KEATING, M. (2001) Nations Without States: The Accommodation of Nationalism in the New State Order, (M. Keating ve J. McGarry, Eds), *Minority Nationalism and the Changing International Order*, Oxford University Press
- KEITNER, C. (2000) National Self Determination in Historical Perspective 1789 / 1989 The Legacy of the French Revolution for Today’s Debates, *International Studies Review*, 3-26
- KENNEDY, D. M. (2009) What the New Deal Did, *Political Science Quarterly*, 124 (2), 251-268

- KERSTEN, M. (2016) The ICC as an Actor – Negotiating Interests, Selecting Targets, and Affecting Peace, *Justice in Conflict: The Effects of the International Criminal Court's Interventions on Ending Wars and Building Peace* içerisinde kitap bölümü, Oxford University Press, 162-184
- KEYMAN, S. (1978) Hukuki Pozitivizm, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 35 (1), 17-56
- KIELY, R. (2007) Poverty Reduction through Liberalisation? Neoliberalism and the Myth of Global Convergence, *Review of International Studies*, 33 (3), 415-434
- KILINÇ, D. (2008) Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, Sa. 1-2, 949-982
- KIRAN, A. (2017) Uluslararası Hukukta Devletleri Tanıma ve Tanıma Teorileri, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3, 923-945
- KIRDIM, Ş. E. ve DEMİRKOL, A. (2021) San Francisco Konferansı Görüşmeleri ve Birleşmiş Milletler Kararları Işığında Self-Determinasyon Kavramının İncelenmesi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXV, Y. 2021, Sa. 1, 389-430
- KİRAZ, S. (2012) Uluslararası İlişkilerde Egemenliğin Değişen Yüzü, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 93-102
- KLABBERS, J. (2006) The Right to Be Taken Seriously: Self-Determination in International Law, *Human Rights Quarterly*, 28 (1), 186-206
- KOÇ, Ö. (2023) Has Multiculturalism Beated the Nationalism?: European Sample, *HABITUS Journal of Sociology*, (4), 73-92

- KOÇ, Y. (2017) Birinci Dünya Savaşı Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Bir Mikro Milliyetçilik Örneği: Jön Kürtler. B. Gülboy ve B. Akkuş (Ed.), *Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak: Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinden Analizler*, Milenyum Yayınları
- KOÇAK, K. (2022) Nationalism: A Chronological Reading, *Temaşa Felsefe Dergisi*, 18, 36-54
- KOÇAK, M. (2018) Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri, *DÜHFD*, Cilt: 23, Sayı: 38, 85-148
- KRAMER, M. (2005) The Collapse of East European Communism and the Repercussions within the Soviet Union (Part 3), *Journal of Cold War Studies*, 7 (1), 3-96
- KRAUTHAMMER, C. (2002) The Unipolar Moment Revisited, *The National Interest*, 70, 5-18
- KRISHNASWAMI, S. (1992) Colonial Foundations of Western Capitalism, *Economic and Political Weekly*, 27 (30), 81-89
- KUÇI, A. (2021) Kosovo in the Constitution of 1974, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7 (4), 872-879
- KURUBAŞ, E. (1998) Sevr Sürecinde Yapılan Uluslararası Toplantılarda Kürt Konusu ve İngiltere'nin Politikası, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 3 (Güz), 199-212
- KURUBAŞ, E. (2004) Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59 (03), 147-179

- KUYURTAR, E. (2006) Haklar, *Liberal Düşünce Dergisi*, (34), 5-17
- KÜÇÜK, B. (2015) Yerelleşme ve Türkiyelileşme Arasında Kürt Meselesi, *Mülkiye Dergisi*, 39 (2), 61-84
- LAIBMAN, D. (2017) The Russian Revolution After a Century: Its Enduring Impact, *Science & Society*, 81 (4), 515-532
- LANE, D. (2021) V. I. Lenin's Theory of Socialist Revolution, *Critical Sociology*, 47 (3), 455-473
- LAUWERS, G. & SMIS, S. (2000) New Dimensions of the Right to Self-Determination: A Study of the International Response to the Kosovo Crisis, *Nationalism and Ethnic Politics*, 6 (2), 43-70
- LAYNE, C. (2012) This Time It's Real: The End of Unipolarity and the "Pax Americana", *International Studies Quarterly*, 56 (1), 203-213
- LEE, C. J. (2019) *Making a World after Empire: The Bandung Moment and Its Political Afterlives*, Ohio University Press
- LEEZENBERG, M. (2016) The Ambiguities of Democratic Autonomy: The Kurdish Movement in Turkey and Rojava, *Southeast European and Black Sea Studies*, 16 (4), 671-690
- LENİN (1972) *Collected Works*, Moscow: Progress Publishers, Volume 20, 56-58
- LENİN (1972) *Collected Works*, Moscow: Progress Publishers, Volume 20, 393-454
- LENİN (1974) *Collected Works*, Moscow: Progress Publishers, Volume 21, 407-414

LENİN (1974) *Collected Works*, Moscow: Progress Publishers, Volume 22, 143-156

LENİN, V. İ. (1992) *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, (M. Erdost, Çev.) Ankara: Sol Yayınları

LENİN, V. İ. (1993a) *Seçme Eserler*, (S. N. Kaya, Çev.) Cilt 1, İstanbul: İnter Yayınları, Birinci Basım

LENİN, V. İ. (1993b) *Seçme Eserler* (S. Kaya ve İ. Yarkın, Çev.) Cilt 2, İstanbul: İnter Yayınları, Birinci Basım

LENİN, V. İ. (1995) *Seçme Eserler*, Cilt 4, İstanbul: İnter Yayınları, Birinci Basım

LENİN, V. İ. (1999) *Devlet ve Devrim*, (S. Kaya ve İ. Yarkın, Çev.) İstanbul: İnter Yayınları, İkinci Basım

LENİN, V. İ. (2004) *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, Ankara: Eriş Yayınları

LENİN, V. İ. (2009) *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, (C. Süreya, Çev.) Ankara: Sol Yayınları, 12. Baskı

LEVITSKY, S. ve WAY, L. A. (2002) Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism, *Journal of Democracy*, 13 (2), 51-65

LEWIN, M. (2008) *Sovyet Yüzyılı*, (R. Akman, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı

LILJA, M. ve BAAZ, M. (2022) New Forms of Power in a Neoliberal Era: ‘Artepolitics’ or the ‘Governing Through Non-Governing’, *Journal of Political Power*, 15 (2), 189-201

- LIM, J.-H. (1992) Marx's Theory of Imperialism and the Irish National Question, *Science & Society*, 56 (2), 163-178
- LJUBOVIC, M. (2023) The Right to Self-Determination of Peoples through Examples of Aland Islands and Quebec: Recommendations for a Peaceful International Legal Order, *Review of European and Comparative Law*, 53 (2), 189-207
- LOCKE, E. A. (1982) The Ideas of Frederick W. Taylor: An Evaluation, *The Academy of Management Review*, 7 (1), 14-24
- LODICO, Y. C. (2001) The Justification for Humanitarian Intervention: Will the Continent Matter? *The International Lawyer*, 35 (3), 1027-1050
- LOPEZ-REYES, R. (1996) The Re-Inscription of Hawaii on the United Nations' List of Non-Self-Governing Territories, *Peace Research*, 28 (3), 71-96
- LOSURDO, D. (2018) *Tarihten Kaçış: Günümüzde Rus ve Çin Devrimleri*, (C. Erdemir, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap, Birinci Basım
- LOSURDO, D. (2019) *Pasif Direniş: Mitin Ötesinde Bir Tarih*, (E. Ataseven, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım
- LOWY, M. (1976) Marxists and the National Question, *New Left Review*, No: 96, 81-100
- LOWY, M. (1989) Fatherland or Mother Earth? Nationalism and Internationalism From a Socialist Perspective, *Socialist Register: Revolution Today, Aspirations and Realities*, Vol: 25, 212-227
- LOWY, M. (1993) Why Nationalism?, *Socialist Register: Real Problems False Solutions*, Vol: 29, 125-138

- LUKACS, J. (2022) *Yirminci Yüzyılın Kısa Tarihi*, (Z. Tür, Çev.) 1. Baskı, İstanbul: Ketebe Yayınları
- LURAGHI, R. (2000) *Sömürgecilik Tarihi*, (H. İnal, Çev.) İstanbul: E Yayınları
- LUTOMIAH, A., BLANCKENBERG, J. P. ve SKUPIEN, S. (2022) In Between Centre and Periphery: Kenya as a Key Scientific Nation in East Africa? *Science, Technology and Society*, 27 (3), 388-403
- LYNCH, A. (2002) Woodrow Wilson and the Principle of “National Self-Determination”: A Reconsideration, *Review of International Studies*, 28 (2), 419-436
- MACFARLANE, N. ve SABANADZE, N. (2013) Sovereignty and Self-Determination: Where Are We? *International Journal*, 68 (4), 609-627
- MACPHERSON, C. B. (1954) The Social Bearing of Locke’s Political Theory, *The Western Political Quarterly*, 7 (1), 1-22
- MACPHERSON, C. B. (1962) *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*, Oxford University Press
- MACPHERSON, C. B. (1966) *The Real World of Democracy*, Oxford University Press
- MACPHERSON, C. B. (1971) “The Social Bearing of Locke’s Political Theory”, *Life, Liberty, and Property Essays on Locke’s Political Ideas* (Ed. G. J. Schocket) California: Wadsworth Publishing Company, Inc.
- MACPHERSON, C. B. (1989) *Democratic Theory: Essays in Retrieval*, Clarendon Press, Oxford

- MACPHERSON, C. B. (1990) *The Political Theory of Possessive Individualism, Hobbes to Locke*, Oxford University Press
- MAGDOFF, H. (1975) Capital, Technology and Development, *MERIP Reports*, No: 42, 15-18
- MAGUIRE, A. (2020) A Perfect Proxy? The United States – Syrian Democratic Forces Partnership, *The Proxy Wars Project Conflict Studies*, 1-17
- MANDEL, D. (2000) Revolution, Counterrevolution and the Working Class in Russia: Reflections on the Eighty-Second Anniversary of the October Revolution, *Labour*, 45, 360-368
- MANN, M. (1997) Has Globalization Ended the Rise and Rise of the Nation-State?, *Review of International Political Economy*, 4 (3), 472-496
- MARK, R. A. (2008) National Self-Determination, as Understood by Lenin and the Bolsheviks, *Lithuanian Historical Studies*, 13 (1), 21-39
- MARNEROS, C. (2023) ‘Human Rights Do Not Exist’: Thinking About and Beyond the Existence of Human Rights, *Australian Journal of Human Rights*, 29 (2), 299-313
- MARX, K. (1975) *Kapital Cilt I*, (A. Bilgi, Çev.) Birinci Baskı, Ankara: Sol Yayınları
- MARX, K. (1990) *Kapital Cilt III*, (A. Bilgi, Çev.) İkinci Baskı, Ankara: Sol Yayınları
- MARX, K. (1997) *Yahudi Sorunu*, Ankara: Sol Yayınları
- MARX, K. (2005) *Ekonomi Politikiğin Eleştirisine Katkı*, (S. Belli, Çev.) Altıncı Baskı, Ankara: Sol Yayınları

- MARX, K. (2006) *Kapital Cilt II*, (A. Bilgi, Çev.) Altıncı Baskı, Ankara: Sol Yayınları
- MARX, K. (2012) *Louis Bonaparte'in 18. Brumaire*, (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları
- MARX, K. (2013) *1844 El Yazmaları*, (M. Belge, Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları, 8. Baskı
- MARX, K. ve ENGELS, F. (1992) *Alman İdeolojisi Feuerbach*, (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları
- MARX, K. ve ENGELS, F. (2014) *Komünist Manifesto*, (N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Yayınları
- MATORI, S. S. ve KAGU, A. B. (2019) Cloaking Neo-Imperialism in the Shadows of Human Rights and Liberal Peacebuilding, *Journal of Law, Policy and Globalization*, 88, 60-63
- MAZZUCOTELLI, F. (2015) Beyond the Nation-State? Democratic Confederalism and the Charter of Rojava, *Il Politico*, 80 (2/3), 256-275
- MCCONNELL, J. M. ve DISMUKES, B. (1980) Soviet Diplomacy of Force in the Third World, *Strategic Studies*, 3 (3), 97-115
- MCCORQUODALE, R. (1994) Self-Determination: A Human Rights Approach, *The International and Comparative Law Quarterly*, 43 (4), 857-885
- MCDONOUGH, T. (1995) Lenin, Imperialism, and the Stages of Capitalist Development, *Science & Society*, 59 (3), 339-367

- MCFAUL, M. (1995) State Power, Institutional Change, and the Politics of Privatization in Russia, *World Politics*, 47 (2), 210-243
- MCKEE, A. F. (1991) That “Natural” Right to Private Property, *Review of Social Economy*, 49 (4), 483-501
- MCMAHAN, J. (2006) Preventive War and the Killing of the Innocent, *The Ethics of War: Shared Problems in Different Traditions* içerisinde kitap bölümü, (Ed: Richard SORABJI ve David RODIN), Routledge Publications, 169-190
- MEHROTRA, S. (1991) On the Social Specifications of Use Value in Marx’s Capital, *Social Scientist*, 19 (8/9), 72-77
- MEISSNER, B. (1976) The Soviet Concept of Nation and the Right of National Self-Determination, *International Journal*, 32 (1), 56-81
- MERAY, S. (1948) Devletler Hukukunda Milliyetler Prensibi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 3 (1), 84-131
- MERAY, S. L. ve OLCAY, O. (1977) *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri: Mondros Birakişması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler*, Ankara: AÜSBF Yayınları
- MIEVILLE, C. (2005) *Between Equal Rights, A Marxist Theory of International Law*, Leiden: Koninklijke Brill NV Yayınları
- MILIOS, J. (2000) Social Classes in Classical and Marxist Political Economy, *The American Journal of Economics and Sociology*, 59 (2), 283-302
- MILOVANOVIC, D. (2003) *An Introduction to the Sociology of Law*, New York: Criminal Justice Press

- MOFFETT, M. A. (2010) Against A Posteriori Functionalism, *Canadian Journal of Philosophy*, 40 (1), 83-106
- MOLONEY, K. ve STONE, D. (2019) Beyond the State: Global Policy and Transnational Administration, *International Review of Public Policy*, 1 (1), 104-118
- MOORE, J. W. (2003) Nature and the Transition from Feudalism to Capitalism, *Review (Fernand Braudel Center)*, 26 (2), 97-172
- MOORE, J. W. (2014) The Value of Everything? Work, Capital, and Historical Nature in the Capitalist World-Ecology, *Review (Fernand Braudel Center)*, 37 (3-4), 245-292
- MOORE, S. (1975) Marx and Lenin as Historical Materialists, *Philosophy & Public Affairs*, 4 (2), 171-194
- MUHUMED, M. M. ve GAAS, S. A. (2016) The World Bank and IMF in Developing Countries: Helping or Hindering? *International Journal of African and Asian Studies*, 28, 39-49
- MULVAD, A. M. ve STAHL, R. (2018) The Myth of Bourgeois Democracy, *From Financial Crisis to Social Change* içerisinde kitap bölümü, 171-195
- MURPHY, S. D. (2005) The Doctrine of Preemptive Self-Defense, *Villanova Law Review*, 50 (3), 699-748
- NAGAN, W. P. ve HAMMER, C. (2004) The New Bush National Security Doctrine and the Rule of Law, *Berkeley Journal of International Law*, 22, 375-438

- NAGEL, J. (1994) Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture, *Social Problems*, 41 (1) Special Issue on Immigration, Race, and Ethnicity in America, 152-176
- NEILSON, D. (2020) Bringing in the 'Neoliberal Model of Development', *Capital & Class*, 44 (1), 85-108
- NEOCLEOUS, M. (2014) *Savaş Erki Polis Erki*, (B. S. Aydaş, Çev.) Ankara: NotaBene Yayınları
- NIMNI, E. (1985) Marxism and Nationalism. M. Shaw (Ed.) *Marxist Sociology Revisited Critical Assessments*, (s. 99-142) Published by The Macmillan Press Ltd
- NINGSIH, A. S. (2021) The Form of Justice in Resolving Capital Market Dispute Resolution, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 549, 221-229
- OCH, R. ve PFAU-EFFINGER, B. (2023) Marketisation Policies in the Neoliberal Era: How Culture and Governance Structures Affect the Introduction of Market Principles in Local Care Policies, *Environment and Planning C: Politics and Space*, 41 (3), 448-465
- OGUNNOWO, O. E. ve CHIDOZIE, F. (2020) International Law and Humanitarian Intervention in the Syrian Civil War: The Role of the United States, *Sage Open*, 10 (2), 1-11
- OĞUZ, Ş. (2015) Rethinking Globalization as Internationalization of Capital: Implications for Understanding State Restructuring, *Science & Society*, 79 (3), 336-362

- OKÇU, M. (2007) Yönetişim Tartışmalarına Katkı: Avrupa Birliği İçin Yönetişim Ne Anlama Geliyor?, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (3), 299-312
- OKON, E. N. ve OJAKOROTU, V. (2018) Imperialism and Contemporary Africa: An Analysis of Continuity and Change, *Journal of African Foreign Affairs*, 5 (2), 227-249
- OKUDAN DERNEK, K. (2014) Neoliberalizm, Kimlik Siyaseti ve Siyasi Partiler, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 28, 71-83
- OLGUN, H. (2007) Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerine Küre-Yerelleşme (Glocalization) ve Yerellik (Subsidiarity) Kavramları Çerçevesinde Bir Bakış, *Sosyoekonomi*, 5 (5), 108-118
- OLUFEMI, T. (2015) “A Marxist Theory of Natural Law”, *Legal Nationalism: A Marxist Theory of Law*, (s. 34-78) Ithaca, NY: Cornell University Press
- ORHAN, E. B. (2021) Globalization and Increasing Domination over the Nation State, *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5 (1), 135-158
- ORR, M. (2007) The Failure of Neoliberal Globalization and the End of Empire: Neoliberalism, Imperialism, and the Rise of the Anti-Globalization Movement, *International Review of Modern Sociology*, 33, 105-122
- OYAN ALTUNTAŞ, E. (2012) Kapitalizmin Doğal Bir Evresi Olarak Totaliter-Polis Devletinin Yükselişi ve ABD Örneği, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9 (35), 35-60
- O’CONNOR, J. (2010) Marxism and the Three Movements of Neoliberalism, *Critical Sociology*, 36 (5), 691-715

- O'REILLY, K. P. (2007) Perceiving Rogue States: The Use of the "Rogue State" Concept by U. S. Foreign Policy Elites, *Foreign Policy Analysis*, 3 (4), 295-315
- ÖZDEMİR, A. M. (2008) *Sözün Mülkiyeti, Hukukun Ekonomi Politikği*, Ankara: Dipnot Yayınları
- ÖZDEMİR, A. M. (2010a) Hukukun Krizi: Günümüz Türkiye'sinde İktidar ve Şiddet, *Çalışma ve Toplum*, 2010/3, 51-70
- ÖZDEMİR, A. M. (2010b) *Ulusların Sefaleti*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- ÖZDEMİR, A. M. (2011a) *Güç, Buyruk, Düzen*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- ÖZDEMİR, A. M. (2011b) Söylem, Söylem-Dışı ve Teorik Stratejiler, *Mülkiye Dergisi*, 35 (271), 55-74
- ÖZDEMİR, A. M. (2012) Tarihsel Bağlamında Emperyalizm, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, Eylül/Ekim/Kasım, 1, 93-120
- ÖZDEMİR, A. M. (2013) Uluslararası Hukukun Nesnesi ve Tarihi Üzerine Deneme. A. M. Özdemir (Der.) *Emperyalizmin Hayaletleri, Küresel Düzenlemenin Bugünü*, s. 79-99, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- ÖZDEMİR, A. M. (2014a) Sunuş. A. M. Özdemir (Der.) *Kolektif Emperyalizm: Mağribden Maşrika Dönüşümün Ekonomi Politikği*, s. 13-25, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- ÖZDEMİR, A. M. (2014a) Kolektif Emperyalizm. A. M. Özdemir (Der.) *Kolektif Emperyalizm: Mağribden Maşrika Dönüşümün Ekonomi Politikği*, s. 29-159, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

- ÖZDEMİR, A. M. (2014b) Giriş ya da Sonuç Yerine 1: Yeni Teşebbüsleri Beklerken. A. M. Özdemir ve M. Ketizmen (Der.) *Türkiye'nin Hukuk Sisteminde Yapısal Dönüşüm*, s. 15-44, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- ÖZDEMİR, A. M. (2014b) Temsil Kurumu, Cumhuriyet Projeleri ve Anayasa Bağlamında Başkanlık Sistemi. A. M. Özdemir ve M. Ketizmen (Der.) *Türkiye'nin Hukuk Sisteminde Yapısal Dönüşüm*, s. 47-69, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- ÖZDEMİR, A. M. (2014b) Giriş ya da Sonuç Yerine 2: Hukukun Krizi. A. M. Özdemir ve M. Ketizmen (Der.) *Türkiye'nin Hukuk Sisteminde Yapısal Dönüşüm*, s. 369-390, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- ÖZDEMİR, A. M. (2017a) Emperyalizm Uzun Sürer, *Monthly Review Bağımsız Sosyalist Dergi*, Ocak 2017/1, 99-121
- ÖZDEMİR, A. M. (2017b) Egemenlikteki Dönüşüm, Kendi Kaderini Tayin Meselesi ve Sovyet İhtilali, *Monthly Review*, Yıl 2017, Sayı 4, 177-213
- ÖZDEMİR, A. M. (2022) 21. Yüzyılda Bilimsel Sosyalizm, *Teori Dergisi*, Eylül 2022, 16-31
- ÖZDEMİR, A. M. (2023) *Cumhuriyetin Bütün Sabahları: Bilim, Emperyalizm ve Türkiye Üzerine Söyleşi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 1. Baskı, Şubat
- ÖZDEMİR, A. M. ve AYKUT, E. (2010) Marksizm ve Hak Kavramı: Kuramsal Bir Yaklaşım Denemesi, *İnsan Hakları Yıllığı*, 28, 23-44
- ÖZDEMİR, A. M. ve KETİZMEN, M. (2014) *Türkiye'nin Hukuk Sisteminde Yapısal Dönüşüm*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

- ÖZDEMİR, A. M. ve diğerleri (2015) *Türk Dış Politikası'nın Ekonomi Politikası: Büyük Sorulara Küçük Yanıtlar*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- ÖZDEMİR, A. M. ve diğerleri (2019) *Genel Kamu Hukuku Kuramsal Yaklaşım*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- ÖZEL ÖZCAN, M. S. (2019) Westphalian Devletler Sistemi ve Modernleşmenin Geleneksel Dünyanın Büyük Güçleri Olan İmparatorluklara Etkisi, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5 (1), 49-62
- ÖZEN, Ç. ve KOLASI, K. (2016) ABD'nin Almanya Politikası ve Yapısal Belirleyenler: Savaş Sonrası Güç Asimetrisi ve Hegemonik Düzen İnşası, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 15 (2), 125-160
- ÖZKIRIMLI, U. (2019) *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 8. Basım
- ÖZTÜRK, Ö. (2006) Emperyalizm Kuramları ve Sermayenin Uluslararasılaşması, *Praksis*, Sayı 15, 271-309
- PAHNKE, A. (2021) Regrounding Critical Theory: Lenin on Imperialism, Nationalism, and Strategy, *International Studies Review*, 23 (1), 181-203
- PANITCH, L. (1994) Globalisation and the State, *Socialist Register: Between Globalism and Nationalism*, Vol: 30, 60-93
- PANITCH, L. ve GINDIN, S. (2004) Global Capitalism and American Empire, *Socialist Register*, 1-42

- PANITCH, L. ve GINDIN, S. (2019) *Küresel Kapitalizmin Oluşturulması: Amerikan İmparatorluğunun Siyasal İktisadı*, (Ü. Şenesen, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap Yayınları
- PAREKH, B. (1986) The Modern Conception of Right and its Marxist Critique, *India International Centre Quarterly*, 13 (3/4), 1-22
- PASUKANIS, E. B. (2002) *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm*, (O. Karahanoğulları, Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları
- PATNAIK, P. (1996) Globalization of Capital and the Theory of Imperialism, *Social Scientist*, 24 (11/12), 5-17
- PATNAIK, P. (2007) The State under Neo-Liberalism, *Social Scientist*, 35 (1/2), 4-15
- PATNAIK, U. (2012) Capitalism and the Production of Poverty, *Social Scientist*, 40 (1/2), 3-20
- PATNAIK, U. ve PATNAIK, P. (2017) Küreselleşme Çağında Emperyalizm, *Monthly Review Bağımsız Sosyalist Dergi*, Ocak 2017/1, 59-72
- PAUTASSO, D., FERNANDES, M. ve DORIA, G. (2019) Marxism and the National Question: Domenico Losurdo's Contribution to the Dialectics of the National and International, *International Critical Thought*, 9 (2), 1-18
- PAZARCI, H. (2009) *Uluslararası Hukuk*, Gözden Geçirilmiş 8. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları
- PECHEUX, M. (1983) *Language, Semantics and Ideology*, (Editors: S. Heath ve C. MacCabe), (H. Nagpal, Çev.) The Macmillan Press Ltd

- PECK, J. ve TICKELL, A. (1994) Jungle Law Breaks Out: Neoliberalism and Global-Local Disorder, *Area*, 26 (4), 317-326
- PERCIVAL, V. ve HOMER-DIXON, T. (1996) Environmental Scarcity and Violent Conflict: The Case of Rwanda, *The Journal of Environment & Development*, 5 (3), 270-291
- PERELMAN, M. (1999) Marx, Devalorisation, and the Theory of Value, *Cambridge Journal of Economics*, 23 (6), 719-728
- PETRAS, J. (2009) Separatism and Empire Building in the Twenty-first Century, *Journal of Contemporary Asia*, 39 (1), 116-126
- PICCIOTTO, S. (1990) The Internationalization of the State, *Review of Radical Political Economics*, Vol. 22 (1), 28-44
- PICCIOTTO, S. (1991) The Internationalisation of Capital and the International State System, (Ed: Clarke, S.) *The State Debate, Capital and Class* içerisinde kitap bölümü, Palgrave Macmillan, 214-224
- PINSON, K. S. (1945) Arkady Kremer, Vladimir Medem, and the Ideology of the Jewish "Bund", *Jewish Social Studies*, 7 (3), 233-264
- PORTES, A. (1997) Neoliberalism and the Sociology of Development: Emerging Trends and Unanticipated Facts, *Population and Development Review*, 23 (2), 229-259
- POSTONE, M. (2018) 1. Çağdaş Dünyayı Kuramsallaştırmak: Robert Brenner, Giovanni Arrighi, David Harvey. R. Albritton, B. Jessop, R. Westra (Der.) *Siyasi İktisat ve Küresel Kapitalizm: 21. Yüzyıl, Bugün ve Yarın*, (C. Cemgil, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı

- PRENTIS, E. L. (2013) Competitive Market Economies: Self-Regulating Markets vs. Economic Stability and the Paradox of Change, *Journal of Business, Economics & Finance*, 2 (2), 95-109
- QUANE, H. (1998) The United Nations and the Evolving Right to Self-Determination, *The International and Comparative Law Quarterly*, 47 (3), 537-572
- RADAY, F. (2002) Self-Determination and Minority Rights, *Fordham International Law Journal*, 26 (3), 453-499
- RADICE, H. (2008) The Developmental State under Global Neoliberalism, *Third World Quarterly*, 29 (6), 1153-1174
- RAFF, D. M. G. (1996) Productivity Growth at Ford in the Coming of Mass Production: A Preliminary Analysis, *Business and Economic History*, 25 (1), 176-185
- REDDY, C. S. (2012) Globalisation and the Sovereignty of the Nation-State, *World Affairs: The Journal of International Issues*, 16 (4), 60-77
- REHMANN, J. (2013) *Theories of Ideology: The Powers of Alienation and Subjection*, Leiden-Boston: Koninklijke Brill NV
- REIMAN, M. (2016) The USSR as the New World Superpower, *About Russia, Its Revolutions, Its Development and Its Present* içerisinde kitap bölümü, Peter Lang AG, 169-176
- REUS-SMIT, C. (2001) Human Rights and the Social Construction of Sovereignty, *Review of International Studies*, 27 (4), 519-538

- RICHMOND, O. P. (2002) States of Sovereignty, Sovereign States, and Ethnic Claims for International Status, *Review of International Studies*, 28, 381-402
- ROBERTS, J. W. (1977) Lenin's Theory of Imperialism in Soviet Usage, *Soviet Studies*, 29 (3), 353-372
- ROBINSON, W. (2003) Epiphenomenalism, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 1-7
- ROBINSON, W. I. (2001) Social Theory and Globalization: The Rise of a Transnational State, *Theory and Society*, 30 (2), 157-200
- RODRIK, D. (2013) Who Needs the Nation-State?, *Economic Geography*, 89 (1), 1-19
- ROLF, M. (2021) Nationalizing an Empire: The Bolsheviks, the Nationality Question, and Policies of Indigenization in the Soviet Union (1917-1927). X. M. N. Seixas (Ed.) *The First World War and the Nationality Question in Europe: Global Impact and Local Dynamics*, (s. 65-86) Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands
- ROSOUX, V. (2014) The Two Faces of Belgium in the Congo: Perpetrator and Rescuer, *European Review of International Studies*, 1 (3), 16-38
- RUYLE, E. E. (1975) Mode of Production and Mode of Exploitation: The Mechanical and the Dialectical, *Dialectical Anthropology*, 1 (1), 7-23
- RYAN, M. (2002) Inventing the 'Axis of Evil': The Myth and Reality of US Intelligence and Policy-making After 9/11, *Intelligence and National Security*, 17 (4), 55-76
- SAAD-FILHO, A. (2018) Neoliberal Geçişte Para Politikası: Keynesçilik, Monetarizm ve Enflasyon Hedeflemesinin Siyasi İktisat Açısından Eleştirisi. R. Albritton, B.

Jessop, R. Westra (Der.) *Siyasi İktisat ve Küresel Kapitalizm: 21. Yüzyıl, Bugün ve Yarın*, (C. Cemgil, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı

SABINE, G. H. (1949) *A History of Political Theory*, Londra: George G. Harrap & Co. Ltd

SACHS, J. D. (1999) Twentieth-Century Political Economy: A Brief History of Global Capitalism, *Oxford Review of Economic Policy*, 15 (4), 90-101

SAKELLAROPOULOS, S. (2021) Lenin's Theory of the Weakest Link and the Intervention by the Greek Radical Left in the Course of the Crisis: Lessons for the Future, *International Critical Thought*, 11 (232), 1-22

SAKELLAROPOULOS, S. ve SOTIRIS, P. (2015) From Territorial to Nonterritorial Capitalist Imperialism: Lenin and the Possibility of a Marxist Theory of Imperialism, *Rethinking Marxism*, 27 (1), 85-106

SALİHPAŞAOĞLU, Y. ve GÜMÜŞ BOYACI, Ö. T. (2020) Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı, *ERÜHFD*, C. XV, S. 1, 191-224

SANCAKTAR, C. (2011) Balkanlar'da Aşırı Milliyetçilik: Bölgesel İşbirliğine Engel, *Conference Paper*, Nisan, 372-390

SARI AKSAKAL, B. (2018) Neoliberalism After The Washington Consensus: An Evaluation in the Context of the World Bank's Development Discourses, *Journal of Academic Researches and Studies*, 10 (19), 364-380

SARI ERTEM, H. (2024) Uluslararası İlişkilerde Taşeron Savaş ve Patron-Klient İlişkisi: ABD-PYD/YPG İş Birliği Örneği, *İnsan ve Toplum*, 14 (1), 115-138

- SARIKAYA GÜLER, T. ve diğerleri (2019) Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinin Araçsal Bir Yaklaşımla Analizi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 4, 1278-1293
- SARITAŞ, İ. (2019) Katolik Kilisenin Yeni Dünya Düzeni İle İmtihanı: 19. Yüzyılda Siyasal Katolisizm, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 24, Sayı: 94, ss. 7-32
- SAUL, J. S. (2003) Identifying Class, Classifying Difference, *Socialist Register: Fighting Identities Race, Religion and Ethno-Nationalism*, Vol: 39, Editors: Leo Panitch ve Colin Leys, 347-374
- SAUL, M. (2011) The Normative Status of Self-Determination in International Law: A Formula for Uncertainty in the Scope and Content of the Right? *Human Rights Law Review*, 11 (4), 609-644
- SAVAŞKAN, O. (2021) Political Dynamics of Local Government Reform in a Development Context: The Case of Turkey, *Environment and Planning C: Politics and Space*, 39 (1), 204-225
- SAVRAN, S. (2023) *Bir İhtilal Olarak Milli Mücadele*, İstanbul: Yordam Kitap Yayınları
- SCHACHTER, O. (1999) The Role of Power in International Law, *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 93, 200-205
- SCHAEFER, L. (2018) Is Humanitarianism Merely a New Name for Old Forms of Violence and Domination? *E-International Relations*, 1-5
- SCHOLTE, J. A. (2002) Civil Society and Democracy in Global Governance, *Global Governance*, 8 (3), 281-304

- SCHWARTZ, J. B. (2007) Dealing with a “Rogue State”: The Libya Precedent, *The American Journal of International Law*, 101 (3), 553-580
- SCHWARTZMAN, D. (1973) Competition and Efficiency: Comment, *Journal of Political Economy*, 81 (3), 756-764
- SEIXAS, X. M. N. (2021) The First World War and The Nationality Question: From Local to Glocal Perspectives. X. M. N. Seixas (Ed.) *The First World War and the Nationality Question in Europe: Global Impact and Local Dynamics*, (s. 1-16) Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands
- SEIXAS, X. M. N. (2021) Wilson’s Unexpected Friends: The Transnational Impact of the First World War on Western European Nationalist Movements. X. M. N. Seixas (Ed.) *The First World War and the Nationality Question in Europe: Global Impact and Local Dynamics*, (s. 37-64) Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands
- SELWYN, B. (2019) Poverty Chains and Global Capitalism, *Competition & Change*, 23 (1), 71-97
- SENESE, S. (1989) External and Internal Self-Determination, *Social Justice*, 16 (1), 19-25
- SHAW, M. (1997) The State of Globalization: Towards a Theory of State Transformation, *Review of International Political Economy*, 4 (3), 497-513
- SIDDIQUI, K. (2012) Developing Countries’ Experience with Neoliberalism and Globalisation, *Research in Applied Economics*, 4 (4), 12-37
- SIDDIQUI, K. (2023) Marxian Analysis of Capitalism and Crises, *International Critical Thought*, 13 (4), 525-545

- SINGH, K. (2003) Multilateral Investment Agreement in the WTO: Issues and Illusions, *Asia-Pacific Research Network*, 1-31
- SINGH, P. ve TIWANA, B. S. (2020) The State and Accumulation under Contemporary Capitalism, *World Review of Political Economy*, 11 (1), 76-94
- SIRADAĞ, A. (2014) Understanding French Foreign and Security Policy towards Africa: Pragmatism or Altruism, *Afro Eurasian Studies Journal*, 3 (1), 100-122
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Ş. (2001) Siyasal Meşruiyet Sorunun Kavramsal ve Görgül Boyutları, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, 1-18
- SKOCPOL, T. (1977) Wallerstein's World Capitalist System: A Theoretical and Historical Critique [Review of *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* by I. Wallerstein] *American Journal of Sociology*, 82 (5), 1075-1090
- SLACK, G. (2021) Marx's Argument for the Labor Theory of Value, *Review of Radical Political Economics*, 53 (1), 143-156
- SMITH, A. (2017) *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*, (B. F. Çallı, Çev.) Alfa Yayınları
- SMITH, T. (1979) The Underdevelopment of Development Literature: The Case of Dependency Theory, *World Politics*, 31 (2), 247-288
- SOBOUL, A. (1953) Classes and Class Struggles During the French Revolution, *Science & Society*, 17 (3), 238-257
- SODERLUND, W. C. (1977) United States Intervention in the Dominican Republic 1916 and 1965: A Comparative Case Study, *NS NorthSouth*, 2 (3/4), 87-108

- SOFI, W. A. (2015) Federalism, Multiculturalism and Conflict Management in a Democratic Society: A Case Study of India, *The Indian Journal of Political Science*, 76 (3), 462-466
- SORAN, E. ve ÖZDEMİR, A. M. (2013) İdeoloji, Söylem ve Meşruiyet. A. M. Özdemir (Der.) *Emperyalizmin Hayaletleri: Küresel Düzenlemenin Bugünü*, (s. 23-78) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- SORENSEN, G. (1997) An Analysis of Contemporary Statehood: Consequences for Conflict and Cooperation, *Review of International Studies*, 23 (3), 253-269
- SOTSHANGANE, N. (2002) What Impact Globalization has on Cultural Diversity?, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 1 (4), 214-231
- SÖNMEZ SELÇUK, S. (2012) Düünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 3, 117-136
- STERIO, M. (2010a) On The Right to External Self-Determination: “Selfistans”, Succession, and the Great Powers’ Rule, *Minnesota Journal of International Law*, 19 (1), 137-176
- STERIO, M. (2010b) The Case of Kosovo: Self-Determination, Secession, and Statehood Under International Law, *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 104, 361-365
- STONE, A. (1985) The Place of Law in the Marxian Structure-Superstructure Archetype, *Law & Society Review*, 19 (1), 39-67
- STONE, R. W. (2008) The Scope of IMF Conditionality, *International Organization*, 62 (4), 589-620

- STOREY, A. (2001) Structural Adjustment, State Power & Genocide: The World Bank & Rwanda, *Review of African Political Economy*, 28 (89), 365-385
- STRANGE, S. (1995) The Defective State, *Daedalus*, 124 (2), 55-74
- STRAYER, R. (2001) Decolonization, Democratization, and Communist Reform: The Soviet Collapse in Comparative Perspective, *Journal of World History*, 12 (2), 375-406
- STURROCK, J. (2003) *Structuralism*, Blackwell Publishing Ltd
- SUBAŞAT, T. (2015) What is Globalisation and What is Not?: A Historical Perspective, *Florya Chronicles of Political Economy*, 1 (1), 1-38
- SUMMERS, J. J. (2005) The Right of Self-Determination and Nationalism in International Law, *International Journal on Minority and Group Rights*, 12 (4), 325-354
- SUNE, E. (2013) Devlet Biçiminin Yeniden Düzenlemesinin Aracı Olarak Uluslararası Hukuk: Libya Örneği. A. M. Özdemir (Der.) *Emperyalizmin Hayaletleri, Küresel Düzenlemenin Bugünü*, İmge Kitabevi Yayınları
- SUNY, R. G. (1994) Revision and Retreat in the Historiography of 1917: Social History and Its Critics, *The Russian Review*, 53 (2), 165-182
- SWINGWOOD, A. (1998) *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi* (O. Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- SWINGWOOD, A. (2020) *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi* (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları

- ŞAHİN, G. ve GÜNEY, Z. (2022) Cultural Imperialism and McDonaldization in the Scope of Post-Colonial Perspective, *Florya Chronicles of Political Economy*, 8 (1), 70-82
- ŞAHİN, G. ve YILMAZ, S. (2021) Doğu Akdeniz'deki Enerji ve Çevre İkileminde Stratejik Kültürün Rolü, *ARHUSS*, 4 (1), 56-78
- ŞAHİN, Y. ve İRDEM, İ. (2017) PYD-YPG: Suriye'deki PKK, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19 (1), 21-45
- ŞENALP, M. G. ve ŞENALP, Ö. (2012) Ulusötesi Kapitalizm: Sermayenin ve Devletin Ulusötesileşmesi ve Türkiye'de Ulusötesi Tarihsel Blok Oluşumu, *Praksis*, 19. Sayı, 191-240
- TABASH, M. I., ELSANTIL, Y., HAMADI, A. ve DRACHAL, K. (2024) Globalization and Income Inequality in Developing Economies: A Comprehensive Analysis, *Economies*, 12 (23), 1-16
- TAIWO, B. (2017) Nowhere to Hide: Nation States' Security and Stability in the Age of Globalization, *Journal of Globalization Studies*, 8 (2), 27-41
- TANITTIRAN, H. (2017) *Monthly Review*, Tekelci Sermaye ve Emperyalizm, *Monthly Review Bağımsız Sosyalist Dergi*, Ocak 2017/1, 135-147
- TAŞDEMİR, F. (2016) Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18/3, 644-668
- TAŞDEMİR, F. ve ÖZER, A. (2015) Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşını mı? *ERÜHFD*, C. X, S. 1, 43-61

- TAŞDEMİR, F. & YÜRÜR, P. (1999) Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (3), 135-152
- TAŞKALE, A. R. (2021) Neoliberalizmin Politik Tahayyülü: Serbest Piyasanın “Büyüsü”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı: 31, 225-240
- TAUSS, A. (2012) Contextualizing the Current Crisis: Post-Fordism, Neoliberal Restructuring, and Financialization, *Colombia Internacional*, 76, 51-79
- TELLİ, A. (2020) Başarısız Devlet Terminolojisi Üzerinden Arap Baharı’nı Okumak: Libya, Mısır ve Suriye, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19 (3), 1271-1285
- TESCHKE, B. (2017) *1648 Söylencesi: Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*, İstanbul: Can Yayınları
- THOMAS, C. (1994) Human Rights and Intervention: A Case for Caution, *Irish Studies in International Affairs*, 5, 15-28
- THOMPSON, J. A. (2010) Wilsonianism: The Dynamics of a Conflicted Concept, *International Affairs*, 86 (1), 27-47
- THRONTVEIT, T. (2011) The Fable of the Fourteen Points: Woodrow Wilson and National Self-Determination, *Diplomatic History*, Vol: 35, No:3, 445-481
- TILLY, C. (2000) Processes and Mechanisms of Democratization, *Sociological Theory*, 18 (1), 1-16

- TOMAC, N., RADONJA, R. ve BONATO, J. (2019) Analysis of Henry Ford's Contribution to Production and Management, *Scientific Journal of Maritime Research*, 33, 33-45
- TOMAN, Z. ve SAĞSAN, M. (2021) An Analysis on Democratic Confederalism as the State-Free Political Formation Model of the KCK Convention, *Revista Argentina de Clinica Psicologica*, 30 (2), 119-132
- TORUNO, M. (2002) The Rhetoric and Economics of Neoliberalism, *G. Ü. İİBF Özel Sayısı*, 189-210
- TRANI, E. P. ve DAVIS, D. E. (2017) Woodrow Wilson and the Origins of the Cold War: A Hundred Years Later and Still Relevant, *World Affairs*, 180 (4), 25-46
- TRAVERSO, E. (2023) Marxism and the National Question, (Ed: Carmichael C., D'Auria M., Roshwald A.) *The Cambridge History of Nationhood and Nationalism* içerisinde kitap bölümü, Cambridge University Press, 351-371
- TUMINEZ, A. S. (2003) Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union, *Journal of Cold War Studies*, 5 (4), 81-136
- TURHAN, A. (2013) İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 357-378
- TURNER, T. (2002) Shifting the Frame from Nation-State to Global Market: Class and Social Consciousness in the Advanced Capitalist Countries, *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice*, 46 (2), 56-80
- UDDIN, N. ve HOSSAIN, F. (2015) Evolution of Modern Management through Taylorism: An Adjustment of Scientific Management Comprising Behavioral Science, *Procedia Computer Science*, 62, 578-584

- UĞURLU, G. (2013) Eylemsizliğin Eylem Hali: Post-Kolonyal Çalışmalar ve Uluslararası Hukuk. A. M. Özdemir (Der.) *Emperyalizmin Hayaletleri, Küresel Düzenlemenin Bugünü*, s. 209-236, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- UZGEL, İ. (1992) Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47 (01), 217-244
- VAN DER LINDEN, M. (2007) The ‘Law’ of Uneven and Combined Development: Some Underdeveloped Thoughts, *Historical Materialism*, 15 (1), 145-165
- VAN DER PIJL, K. (2011) Arab Revolts and Nation-State Crisis, *New Left Review* 70 July-August 2011, 27-49
- VAN DYKE, V. (1969) Self-Determination and Minority Rights, *International Studies Quarterly*, 13 (3), 223-253
- VAN SANTEN, E. (2021) Identity, Resilience and Social Justice: Peace-making for a Neoliberal Global Order, *Peacebuilding*, 9 (3), 344-365
- VAN STADEN, A. ve VOLLAARD, H. (2002) The Erosion of State Sovereignty: Towards a Post-Territorial World?, (Ed: Gerard Kreijen ve diğerleri), *State, Sovereignty, and International Governance* içerisinde kitap bölümü, Oxford University Press, 164-184
- VARMA, V. P. (1977) Economics in Marx’s “Capital”, *The Indian Journal of Political Science*, 38 (3), 315-344
- VASUDEVAN, R. (2021) The Network of Empire and Universal Capitalism: Imperialism and the Laws of Capitalist Competition, *Review of Social Economy*, 79 (1), 76-102

- VENUGOPAL, R. (2015) Neoliberalism as Concept, *Economy and Society*, 44 (2), 165-187
- VOINEA, C. F. (2020) Political Culture Research: Dilemmas and Trends, Prologue to the Special Issue, *Quality & Quantity*, 54, 361-382
- VOLSCHO, T. (2017) The Revenge of the Capitalist Class: Crisis, the Legitimacy of Capitalism and the Restoration of Finance from the 1970s to Present, *Critical Sociology*, 43 (2), 249-266
- VYASULU, V. (1994) Class and Surplus Value: Towards a Re-Examination of Concepts, *Economic and Political Weekly*, 29 (31), 60-64
- WALLANDER, C. A. (2003) Western Policy and the Demise of the Soviet Union, *Journal of Cold War Studies*, 5 (4), 137-177
- WALLERSTEIN, I. (2004) The Modern World-System as a Capitalist World-Economy: Production, Surplus-Value, and Polarization, *World-Systems Analysis: An Introduction* içerisinde kitap bölümü, New York: Duke University Press, 23-41
- WALLERSTEIN, I. (2006) *Tarihsel Kapitalizm*, İstanbul: Metis Yayınları
- WALLERSTEIN, I. (2023) Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu. E. Balibar ve I. Wallerstein (Der.) *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, s. 131-137, İstanbul: Metis Yayınları
- WATSON, H. A. (2004) Liberalism and Neo-liberal Capitalist Globalization: Contradictions of the Liberal Democratic State, *GeoJournal*, 60 (1), 43-59
- WEISS, T. G. (2015) The United Nations: Before, During and After 1945, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 91 (6), 1221-1235

- WELCH, C. (1992) Where's the Class in Multiculturalism?, *Grand Valley Review*, 7 (1), 62-65
- WELLER, M. (2009) Settling Self-Determination Conflicts: Recent Developments, *European Journal of International Law*, 20 (1), 111-165
- WELLMAN, C. (2000) Solidarity, the Individual and Human Rights, *Human Rights Quarterly*, 22 (3), 639-657
- WEST, D. (2021) *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Rousseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*, (A. Cevizci, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları, 6. Baskı
- WHELAN, A. (1992) Self-Determination and Decolonisation: Foundations for the Future, *Irish Studies in International Affairs*, 3 (4), 25-51
- WILMSHURST, E. (2011) The Best Defence? Legitimacy and Preventive Force, *American Journal of International Law*, 105 (2), 390-394
- WILSON, A. M. (1957) The Age of Enlightenment and the Contemporary World [Review of *The Age of Enlightenment: The Eighteenth Century Philosophers; European Thought in the Eighteenth Century, from Montesquieu to Lessing; Voltaire and the State; Jean-Jacques Rousseau: A Critical Study of His Life and Writings*, by I. Berlin, P. Hazard, C. Rowe, & F. C. Green] *The William and Mary Quarterly*, 14 (1), 89-97
- WISMAN, J. D. (2014) The Financial Crisis of 1929 Reexamined: The Role of Soaring Inequality, *Review of Political Economy*, 26 (3), 372-391
- WOOD, E. M. (2023) *Kapitalizmin Kökeni: Geniş Bir Bakış* (A. C. Aşkın, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap Yayınları

- WOOD, R. (2019) Promoting Democracy or Pursuing Hegemony? An Analysis of U. S. Involvement in the Middle East, *Journal of Global Faultlines*, 6 (2), 166-185
- WOODIWISS, A. (2002) Human Rights and the Challenge of Cosmopolitanism, *Theory, Culture & Society*, 19 (1-2), 139-155
- WOODIWISS, A. (2005) *The Visual in Social Theory*, Bloomsbury Publishing
- WOODWARD, S. L. (2003) The Political Economy of Ethno-Nationalism in Yugoslavia, *Socialist Register: Fighting Identities: Race, Religion and Ethno-Nationalism*, Vol: 39, 73-92
- WORLAND, S. T. (1981) Exploitative Capitalism: The Natural-Law Perspective, *Social Research*, 48 (2), 277-305
- WRIGHT, E. O. (2000) Working-Class Power, Capitalist-Class Interests, and Class Compromise, *American Journal of Sociology*, 105 (4), 957-1002
- XU, K. (2022) Law and Reproduction: Louis Althusser's Criticism of Capitalist Law, *Educational Philosophy and Theory*, 54 (11), 1803-1810
- YAMAK, T. (2022) Ülkelerin Zenginliğinin veya Yoksulluğunun Kurumsal Analizi, *İzmir İktisat Dergisi*, 37 (4), 967-990
- YEO, A. I. (2014) Security, Sovereignty, and Justice in U.S. Overseas Military Presence, *International Journal of Peace Studies*, 19 (2), 43-67
- YEŞİLYURT, Y. (2020) Kürt Sorunu Türkiye Ulus Devletin Sınırlarını Zorluyor, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7 (54), 1547-1554

- YILDIRIM, K. (2013) Kapitalizmin Yönetimsel Restorasyonu: Krizler ve Yönetişim Mantığı. A. M. Özdemir (Der.) *Emperyalizmin Hayaletleri: Küresel Düzenlemenin Bugünü*, (s. 157-208) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- YILDIRIM, K. (2017) Devlet, Körfez Kapitalizmi ve Türk Dış Politikasının Ekonomi-Politiği, *Monthly Review Bağımsız Sosyalist Dergi*, Ocak 2017/1, 167-181
- YILDIRIM, Y. (2019) Fransız Devrimi'nde Yurttaşlık ve Etkilerine Dair Bir Değerlendirme, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 21, Ek Sayı, 251-271
- YILDIZ, E. Ç. (2023) Postcolonial Approaches to International Human Rights Law: The TWAIL Case, *Public and Private International Law Bulletin*, 43 (1), 353-369
- YILDIZ, U. B. (2016) Big Business Influence on European Union Decision-Making: The Case of the European Round Table of Industrialists, *Bilge Strateji*, 8 (14), 127-149
- YILMAZ, M. E. (2008) "The New World Order": An Outline of the Post-Cold War Era, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 7 (4), 44-58
- YILMAZ, R. K. (2019) Ekonomi Politüğın Eleştirisi Üzerinden Karşılaştırmalar: Meta, Zenginlik, Kalkınma, *Fiscaoeconomia*, Vol. 3, Special Issue 1, 55-69
- YILMAZ, S. (2015) Orta Doğu'ya Demokrasiyi Getirmek, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 3 (5), 63-81
- YUN, M. S. (1990) Ethnonationalism, Ethnic Nationalism, and Mini-Nationalism: A Comparison of Connor, Smith and Snyder, *Ethnic and Racial Studies*, 13 (4), 527-541

YURDİGÜL, Y. ve YURDİGÜL, A. (2013) European Collective Identity in Terms of Micro-Nationalism, *International Conference on Economic and Social Studies*, 1-8

YÜCESAN ÖZDEMİR, G. ve ÖZDEMİR, A. M. (2008), *Sermayenin Adaleti – Türkiye’de Emek ve Sosyal Politika*, Ankara: Dipnot Yayınları

ZABUNOĞLU, H. G. ve SÖNMEZ, E. Y. (2021) Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Üçüncü Dünya Yaklaşımları, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 258-270

ZAKARIA, F. (1998) The Challenges of American Hegemony: Then and Now, *International Journal*, 54 (1), 9-27

Tarık OĞUZLU, Küreselleşmenin çıkmazı: Mikro-milliyetçilik mi meşru yönetim mi?, 11.10.2017, aa.com.tr

<https://stratejikguvenlik.com>

<https://turkulak.com.tr>

<https://www.cumhuriyet.com.tr>

<https://www.kongar.org/makaleler>

<https://www.thefederalist.eu>

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 05/04/2024

Tez Başlığı: Tarihsel Süreç İçerisinde Kendi Kaderini Tayin Kavramının Değişen İçerik ve Tatbikatı
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:

Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 281 sayfalık kısmına ilişkin, 04/04/2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 14'tür.

Uygulanan filtrelemeler**:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tuncay Renk

DO:	Ad-Soyad	Tuncay Renk	
	Öğrenci No	N17245623	
	Enstitü Anabilim Dalı	Kamu Hukuku	
	Programı	Kamu Hukuku	
	Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Prof. Dr. Ali Murat Özdemir)

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC LAW

Date: 05/04/2024

Thesis Title (In English): The Changing Content and Application of The Self-Determination Concept in The Historical Process

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 04/04/2024 for the total of 281 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 14 %.

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Tuncay Renk

Student Information	Name-Surname	Tuncay Renk	
	Student Number	N17245623	
	Department	Public Law	
	Programme	Public Law	
	Status	PhD ☒	Combined MA/MSc-PhD ☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED

(Prof. Dr. Ali Murat Özdemir)

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu <i>Form No.</i>	FRM- DR-12
		Yayın Tarihi <i>Date of Pub.</i>	22.11.2 023
	FRM-DR-12 Doktora Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for PhD Thesis</i>	Revizyon No <i>Rev. No.</i>	02
		Revizyon Tarihi <i>Rev.Date</i>	25.01.2 024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 05/04/2024

Tez Başlığı: Tarihsel Süreç İçerisinde Kendi Kaderini Tayin Kavramının Değişen İçerik ve Tatbikatı
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tuncay Renk

Ad-Soyad	Tuncay Renk	
Öğrenci No	N17245623	
Enstitü Anabilim Dalı	Kamu Hukuku	
Programı	Kamu Hukuku	
Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Prof. Dr. Ali Murat Özdemir)

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC LAW

Date: 05/04/2024

ThesisTitle (In English): The Changing Content and Application of The Self-Determination Concept in The Historical Process

My thesis work with the title given above:

1. Does not perform experimentation on people or animals.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Tuncay Renk

atom rfo	Name-Surname	Tuncay Renk	
	Student Number	N17245623	
	Department	Public Law	
	Programme	Public Law	
	Status	PhD ☒	Combined MA/MSc-PhD ☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED

(Prof. Dr. Ali Murat Özdemir)